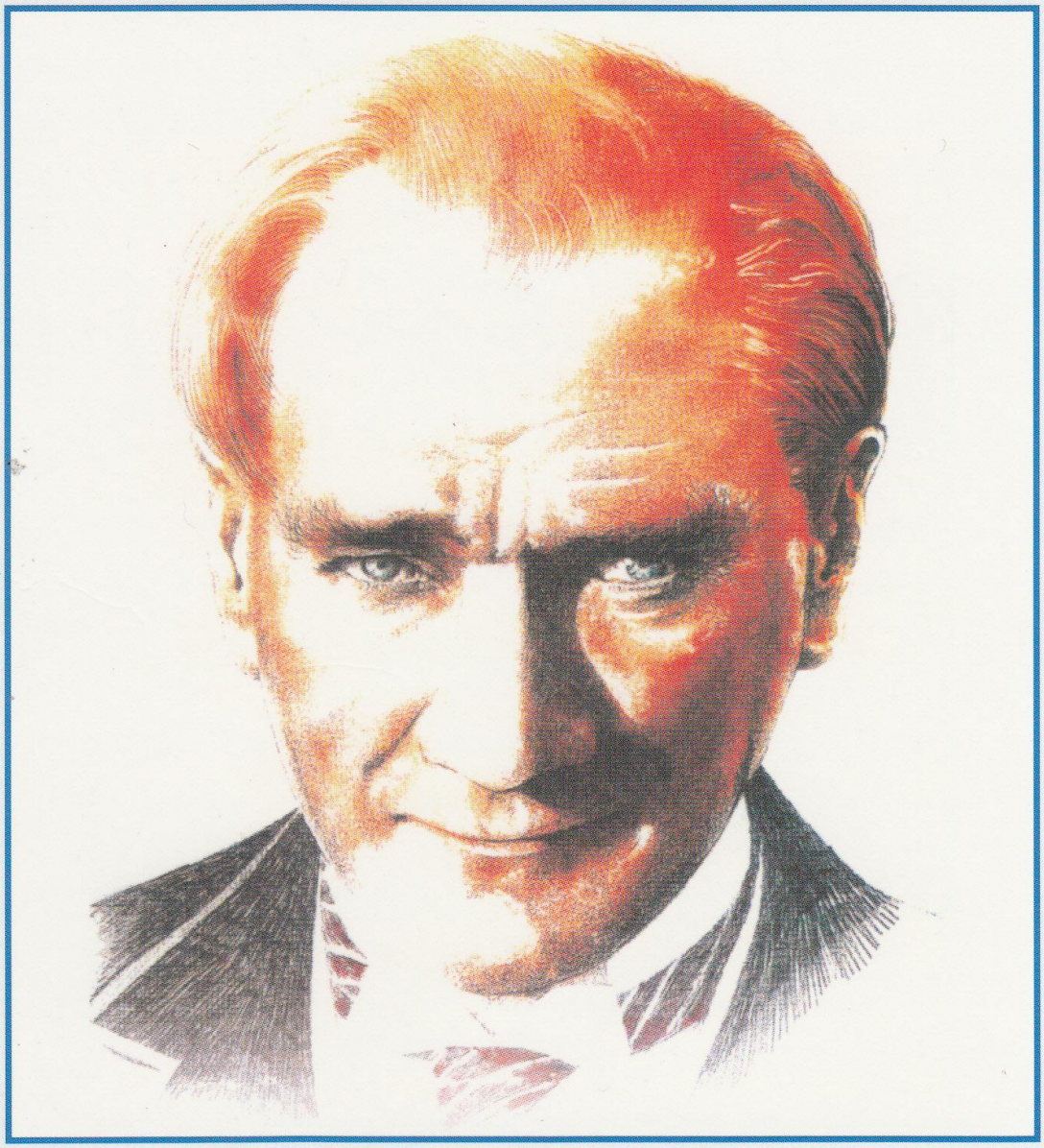
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XXV TEMMUZ 2009 SAYI: 74

ISSN 1011-727X

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XXV TEMMUZ 2009 SAYI: 74

ISSN 1011-727X

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER

VOLUME: XXV JULY 2009 NUMBER: 74

Mart, Temmuz ve Kasım Aylarında Yayımlanan Hakemli Dergi

Peer Reviewed Journal Published in March, July and November

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ATATÜRK RESEARCH CENTER

Levent Şahverdi Arşivi

BU SAYININ HAKEMLERİ / *ABRITRALS FOR THIS ISSUE*

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Gülnihal BOZKURT
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Marmara Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Mustafa TURAN
Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ali ARSLAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ömer KÜRKÇÜOĞLU
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Cihat GÖKTEPE
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TEMEL
Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Muammer MUŞTA
Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Feridun ATA
Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet SARAY
Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Kenan OLGUN
Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK
Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK
Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEN
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Adem KARA
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Kemal ARI
Dokuzeylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ
Journal of Atatürk Research Center

CİLT: XXV **TEMMUZ 2009** **SAYI: 74**

SAHİBİ / *OWNER*
Atatürk Araştırma Merkezi Adına / *Owner on behalf of Atatürk Research Center*
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

YAYIN KURULU / *EDITORIAL BOARD*
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN — Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU — Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ — Prof. Dr. Mustafa TURAN
Prof. Dr. Ali ARSLAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / *LEGAL REPRESENTATIVE*
Mustafa CÖHCE

REDAKSİYON / *REDAKTION*
Hüseyin TOSUN

HABERLEŞME / *INFORMATION*
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Caddesi No: 19 06520 Balgat/ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 - 285 55 12 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: bilgi@atam.gov.tr. • web: http://www.atam.gov.tr.
• Atatürk Araştırma Merkezi Süreli Yayını olan
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin bu sayısı 1000 (bin) adet basılmıştır.
• Makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
• Yazıların yayın hakkı merkezimize devredilmiş sayılır. Bu devir sanal ortamda yayımlanmayı da kapsar.
Basıldığı Yer: Erdal Basın Yayın Dağıtım - Ankara, Tel: (0312) 398 05 11
Basım Tarihi: Ankara 30 Aralık 2010

ABONE BEDELLERİ / *SUBSCRIPTION*
Yurtiçi Yıllık (3 Sayı): 24.00 TL.
Yurtdışı Yıllık (3 Sayı): 15.00$

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Nuri KÖSTÜKLÜ Milli Mücadele'de Yalvaç ve Şehit Olan Yalvaçlılar
Yalvaç in the Turkish National Struggle and the Martyrs From Yalvaç 235

Nejla GÜNAY Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu'nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri
Armenian Gang Activities in Anatolias South Regions During the World First War 253

Serap TAŞDEMİR Tek Parti Döneminde Merzifon'da Siyasal ve Sosyo-Kültürel Yaşam
Single Party Period of Political and Cultural Life in Merzifon 283

Ömer AKDAĞ Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Aslanköy Olayı
A Democracy Legend on the Peak of the Toros Mountains; The Issue of Aslanköy 309

Ş. Can ERDEM Halâs-ı Vatan Cemiyeti
The Orgazition of Halâs-ı Vatan 345

Ali Rıza GÖNÜLLÜ Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Meydana Gelen Depremler (1851-1971)
Earthquakes Occuring at Southwest Anatolian Region (1851-1971) 369

Levent Şahverdi Arşivi

YAYIN TANITIM/ PUBLICATION DESCRIPTION

Hüseyin TOSUN II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925) 417

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayın İlkeleri 423

Journal of Atatürk Research Center – Editorial Principles 430

Levent Şahverdi Arşivi

MİLLÎ MÜCADELE'DE YALVAÇ VE ŞEHİT OLAN YALVAÇLILAR

Nuri KÖSTÜKLÜ*

ÖZET

Bilindiği üzere Yalvaç, bir ilçe merkezi olmakla birlikte, siyasî, ekonomik ve stratejik bakımdan Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden biridir. Bu araştırmada, Millî Mücadele'de Yalvaç'ın yeri, konuyla ilgili arşiv vesikaları ve diğer kaynaklar taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Saha araştırması denilen metodla bazı hatıralar, literatüre kazandırılırken, ilk kez Yalvaç Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri de incelenerek Yalvaçlı şehitler ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalvaç, Millî Mücadele, Batı Cephesi, Yalvaçlı Şehitler.

YALVAÇ IN THE TURKISH NATIONAL STRUGGLE AND THE MARTYRS FROM YALVAÇ

ABSTRACT

As it is known, although Yalvaç is a county, it is an important settlement in Anatolia with regard to policy, economy, and strategy. In this study, the relevant documents in the archives and other sources were scanned in order to determine the place of Yalvaç in the National Struggle.Thanks to the field research method, some recollections were added to the literatüre and *Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri* (The register of the events related with the dead) were scanned and detailed information about the martyrs from Yalvaç were brought to the light.

Key Words: Yalvaç, National Struggle, Western Front, Martyrs of Yalvaç

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, A.Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Bşk.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Bilindiği üzere, Mondros Mütârekesi'yle birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın "müstevliler" dediği emperyalistler, Anadolu'yu kendi aralarında parselleyerek işgallere başlamışlardı. Kolay değil, 2. Viyana'dan itibaren geri çekilme sürecine giren bir cihan devleti, özellikle son on yılda kolu kanadı budana, budana Anadolu'ya doğru sıkıştırılmış, ve gövde niteliğindeki bu son vatan coğrafyası da elden gitmek üzeredir.

Gerçekten Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, milletin sahipsizliği ve perişanlığı, içler acısıydı. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında ülkenin içinde bulunduğu durumu şöyle tasvir etmektedir;

"1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir; Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütâreke imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve Hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabilmenin hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferid Paşa'nın başkanlığındaki hükümet âciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız Padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma râzı. Ordunun elinde silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.

İtilâf Devletleri, mütarekenin hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer bahane ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ile özel ajanlar faâliyette. Nihayet konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da, İtilâf Devletleri'nin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Bundan başka, memleketin her tarafında Hristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökertmeye çalışıyorlar"[1].

Atatürk'ün bu tespitlerinden de açıkça görüleceği üzere, Türk milleti çok zor durumda idi. Adeta *varolma* veya *yokolma*nın sınırına gelmişti. Bu öyle bir sınır idi ki, Türk milleti, biyolojik olarak bile Arnadolu'da var olabilmenin endişesi içine düşmüştü. Çünkü, Trablusgarp'tan itibaren neredeyse kesintisiz devam eden 10 yıl savaş, insan kaynaklarımızı tükenme noktasına getirdi. Çanakkale'de 15-16 yaşında şehit olan çocuklar vardır. Millî Mücâdele'de ise bu yaş sınırı daha da aşağılara inecektir. Antepli Mehmet elinde silahı cepheye koştuğunda henüz 12 yaşındaydı. Asker üniformalı olarak altında atı elinde silahı İnönü Cephesi'nden diğer cephelere koşan Nezahat Hanım (Baysel) da 11- 12 yaşlarında idi. Yalvaç'ta ve Anadolu'nun hemen her tarafında benzer örnekleri görmek mümkündür[2]. Eğer bir millet 11- 12-13 yaşına varıncaya kadar çocuklarını cepheye sürmek durumunda kalıyorsa, bu durum, o milletin artık nesil olarak bile, devam edip edememe gibi, kritik bir çizgiye geldiğini gösteriyor. Atatürk'ün ifadesiyle, uzun savaş yılları milleti yorgun ve fakir düşürmüştü.

Nüfus faktörünün yanında bir diğer ciddî mesele de fakirlik idi. Bu fakirlik, karın doyurmaktan kendini savunacak silaha varıncaya kadar her alanda yaşanıyordu. Mondros Mütârekesi sonucu silahları elinden alınmış, adeta savunmasız bırakılmış fakir bir millet, elinde avucunda ne varsa bununla İstiklâl Savaşı'na girecektir. Savaşın devam eden yıllarında ise maddî kaynaklar tükenme noktasına gelecektir. Tekâlif-i milliye ile ortaya konan kaynaklar, artık son imkânlar-

---

[1] Kemal Atatürk, **Nutuk,** (yayına hazırlayan Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2000, s.1.

[2] **Şehitlerimiz,** MSB yay., Ankara 1998, C.4, s.74, sıra no: 1378; Millî Mücadele'de henüz daha buluğ yaşına gelmemiş çocuklar vatan savunmasına koşmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Türk Çocukları ve Bir Destan", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Mart 1997, sayı:37.

Levent Şahverdi Arşivi

dır. Bu imkânlarla ya zafer kazanılacaktır! Ya zafer kazanılacaktır. Başka çare yoktur. Bir çift çarığın, bir çift çorabın – hem de kullanılmış- hesabı yapılmaktadır.

Bu iki ciddî problem yani nüfus ve ekonomik durumun yanı sıra, memleketi idare edenler arasında "şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhit" edecek kadar "âciz, haysiyetsiz ve korkak" nitelikte yöneticilerin bulunması, "*mütareke basını*"nın ve "*mütareke sermayesi*"nin üç kuruşluk kendi menfaatleri için vatanı satma yolunda adeta birbiriyle yarış etmeleri mevcut durumun vehâmetini bir kat daha artırıyordu.

Böyle kritik bir ortamda, o zamânâ kadar Türk devletinin çatısı altında rahat ve huzur içinde yaşayagelmiş bazı azınlık unsurların, bulanık suda balık avlamak misâli işgalcilerle işbirliği yaparak devleti bir an önce çökertmeye çalışmaları da tablonun bir başka acı ama bir o kadar da ibret alınacak yüzünü teşkil ediyordu.

Hiç de abartılmayan bir ifade ile, Türkler, belki de tarihinde görmediği bir felâket ile karşı karşıya idi. Anadolu'da Türk siyasî hakimiyetine son vermek hedefine yönelik "şark meselesi" nin gerçekleşmesine ramak kalmıştı.

İşte böyle bir ortam içinde Türk milleti, Mustafa Kemal Paşa ve kadrosunun öncülüğünde Millî Mücadele'ye girişerek, yeniden dirilişin destanını yazdı. Bu destanda diğer vatan beldeleriyle birlikte, Yalvaç'ın da fevkalâde hizmetleri olmuştur. Hatta öyle ki, daha Anadolu'da Yunan işgalleri başlar başlamaz Yalvaç'ta millî bir heyecan ve tepki oluşmaya başladı. Şimdi Yalvaç'taki gelişmelere bakıyoruz;

Millî Mücadele'de Yalvaç

15 Mayıs 1919 günü İzmir'in işgali haberi Yalvaç'a ulaşır ulaşmaz bütün Yalvaç halkı tepkisini ortaya koydu. Aynı gün Müftü Hüseyin Efendi, Belediye Reisi Abdullah, idare meclisi üyeleri, ulema ve eşrafın öncülüğünde Sadaret makamına gönderilen bir telgrafla Yalvaçlılar Yunan işgalini protesto ettiler. Protestonamede; Yalvaç kazası ahalisinin bu kadar haksız ve feci işgali kanının son damlasını

Levent Şahverdi Arşivi

akıtarak önlemek istediği, belirtiliyor ve bütün ahalinin bu uğurda ölmeye yemin ettiği yazılıyordu. Yine aynı protestonamede; "Biz namusumuz ile yaşayacağız, namusumuz ile öleceğiz. Türk milleti zilletle yaşayamaz. Bu kadar hakir bir zillete katlanarak yaşamak isteyen bir Türk ve Müslüman düşünülemez. Biz daha ölmedik. Büyük hakanımıza şanlı tarihimizin son kurbanı olacağız. Gayret borcumuz, ya İzmir ya ölümdür. Vatan için ölmeye amadeyiz"[3] deniliyordu.

Yalvaç'taki bu millî tepki çok geçmeden yerini milli teşkilatlanmaya bıraktı. Bu sıralarda Belediye Reisi değişmişti. Yeni Belediye Reisi İsmail Remzi Bey (Berkün) ve Müftü Efendi'nin öncülüğünde Yalvaç Heyet-i Milliyesi kuruldu. Bu Heyet-i Milliye muhtemelen 1919 Aralık sonları veya 1920 Ocak başlarında Yalvaç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını aldı ve Yalvaçlılar daha teşkilatlı bir şekilde mücadeleye başladılar.

16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edildiği vakit, Yalvaçlılar Yalvaç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önderliğinde işgale hemen tepki gösterdiler. Bir hafta sonra Belediye önündeki meydanda büyük bir miting yapıldı. 15 bin civarında Yalvaçlı'nın katıldığı mitingde ateşli nutuklar söylenerek İstanbul'un işgali protesto edildi. Miting sonunda hazırlanan protesto metni Antalya'daki İtalyan temsilcisi vasıtasıyla ilgili makamlara gönderildi. Protesto metninin bir sureti de "Miting Heyet-i Tertibiyesi Namına Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Belediye Reisi Remzi" imzası ile Heyet-i Temsiliye Riyaseti'ne takdim edildi[4]. Aynı günlerde BMM seçimleri için hazırlıklar yapılıyordu. Tabii ki bu seçimlerde Yalvaç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çok aktif idi. Seçimler sonunda Belediye Reisi Osmanağazade İsmail Remzi Bey milletvekili seçildi ve diğer Isparta milletvekilleriyle birlikte Ankara'ya gönderildi[5].

---

[3] **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** sayı:10, s.22.

[4] Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999, s.90. (Bu araştırmanın ilk baskısı Kültür Bakanlığı tarafından 1990 yılında yapılmıştır).

[5] Naci Kum, **Yalvaç Armağanı**, Yalvaç 1925 (Yayınlanmamış yazma nüsha, Yalvaç ilçe Halk Kütüphanesi no:315'te kayıtlı), s.120.

Levent Şahverdi Arşivi

Millî teşkilatlanma ve buna bağlı siyasi faaliyetler devam ederken, Ispartalılarca Yunan'a karşı savaşmak üzere gönüllü olarak oluşturulan ve daha sonra Demiralay ile birleşecek olan Isparta Mücahitleri'ne, Yalvaç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti marifetiyle Yalvaç'tan da 1305 (1889), 1306 (1890) doğumlular yani o zaman 31-32 yaşında olanlar gönüllü olarak katılmaya başladılar. Bu gönüllüler peyderpey, Denizli'nin batısındaki cepheye koştular[6]. Bölgedeki askerlik şubeleri yazışmalarından 1920 Eylül ayına doğru Yalvaç'ta bir Millî Bölük'ün kurulduğunu anlıyoruz. Şarkikaraağaç Askerlik Şubesi Başkanı Ziya, bağlı bulunduğu Akşehir Kalem Riyaseti'ne (Askerlik Dairesi Başkanlığı'na) gönderdiği 21 Eylül 1920 tarihli bir yazısında Yalvaç Şubesince bir Millî Bölük'ün teşekkül ettirildiğinden bahsetmektedir[7]. Öteyandan gönüllülerin ve cephenin iaşesinde de Yalvaçlılar, Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin taleplerini imkanları ölçüsünde karşılıyorlardı.

Batı Anadolu'da Yunan'a karşı mücadelenin devam ettiği bu günlerde, Millî Mücadele aleyhtarı propagandaların da tesiriyle !920 yılı Ekim başında Delibaş Mehmet isyanı patlak verdi. Bu isyan kısa sürede Şarkikaraağaç ve Yalvaç istikametine doğru yayılmaya başladı. Isparta Milletvekili ve Demiralay komutanı Hafız İbrahim'in (Demiralay) ifadesine göre, "Şarkikaraağaç'ta bazı kimseler cahillik sebebiyle, ne olacağını idrak edemeyerek" isyancılara katılmışlardı[8]. Yalvaç Askerlik Şube Başkanı Bnb. Rifat, 6 Ekim tarihiyle Akşehir Askerlik Dairesi Başkanlığı'na gönderdiği bir raporda; " Yalvaç muhitinde Milli Mücahede aleyhinde bir kamuoyu olmadığını" bildiriyor[9], bir taraftan da yaklaşan isyancılara karşı ken-

---

[6] Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları**, s.107.

[7] Nuri Köstüklü, **Milli Mücadelede Manisa- Uşak- Afyonkarahisar- Konya Hattı (8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı Asker Kalem Riyasetleri 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defteri)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2009, s.100.

[8] Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları**, s.203.

[9] Köstüklü, **Milli Mücadelede Manisa- Uşak- Afyonkarahisar- Konya Hattı**, 121-122.

Levent Şahverdi Arşivi

di imkanlarıyla tedbir almaya çalışıyordu. Ama hızla yayılan isyan karşısında 10 Ekim günü isyancıların Yalvaç'a girmesine engel olunamadı. İsyancıları tenkil ile görevlendirilen Yarbay Osman Bey[10] kendi Alayından bir taburu 11 Ekim'de Akşehir üzerinden Yalvaç'a gönderdi. Kendisi de Çiğil üzerinden hareket etti[11]. Yalvaç'a giren tabur, Yalvaç'ı isyancılardan temizledi[12]. Bu tenkil sırasında Yalvaç halkı da hükümet kuvvetlerinin yanında yer aldı ve isyancıların yakalanmasında üzerine düşen görevi yaptı. O günleri yaşayan Naci Kum, hatıralarında şöyle diyor; "Yalvaç halkı usâtın (isyancıların) 336 teşrin-i evvelindeki (Ekim 1920'deki) mezbûhane savletlerini dahi def' ile yine hükümete ve gaye-yi milliyeye olan sadakatlerini maddî fedakarlıklarla ibraz ederek inkılap hükümetine müzaheret-i rububiyetle kesb-i şeref eylemişler(dir)"[13]. Gerçekler bu şekilde olmasına rağmen, o günlerin olağanüstü şartları içerisinde 15- 20 kadar kişi tenkil taburu tarafından Akşehir'e götürülmüş ve tam idam edilecekleri sırada, duruma İstiklal Mahkemesi elkoymuştur. Daha sonra Yalvaç'a getirilen bu kişilerin muhakemesi, Yalvaç'a gönderilen İstiklal Mahkemesi tarafından yapılmış ve zanlılar ilk mahkemede tamamen suçsuz görülerek serbest bırakılmışlardır[14]. Bu şekilde Delibaş isyanının Yalvaç üzerindeki tesirleri de ortadan kaldırılmış oldu.

Yalvaç'ta bu gelişmeler yaşanırken, aynı zamanda cephenin ikmaline yönelik maddî destek faaliyetleri de devam ediyordu. Bir taraftan Yalvaç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bir taraftan da Yalvaç Askerlik Şubesi lojistik faaliyetlerde elinden geleni yapıyordu. Bu faaliyetlerin Askerlik Şubesi yazışmalarına da sıkça yansıdığını görüyoruz. Meselâ, Yalvaç Şubesi Başkan Vekili Ali Fuad, 30-31 Ekim

---

[10] **Nutuk,** C.2, s.662.
[11] Genel Kurmay **ATASE Arşivi**, Klasör:559, Dosya:16, Fihrist:32.
[12] **Nutuk**, C.2, s.662.
[13] Naci Kum, **a.g.e.,** s.119- 120.
[14] Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları**, s.207-208.

Levent Şahverdi Arşivi

1920 tarihiyle Akşehir Askerlik Dairesi Başkanlığına gönderdiği telgrafta, Yalvaç'ın üzerine düşen hayvan tertibatının tamamlandığını, efradın peyderpey sevk edileceğini arz etmektedir[15]. Bilindiği üzere, İstiklal Savaşı'nda nakliye araçlarına, hayvan ve hayvan arabalarına ihtiyaç hat safhada idi. Bu bakımdan temin edilen hayvanlar çok önemli idi[16].

Bir taraftan Millî Mücadele lehinde kamuoyu oluşturmak, bir taraftan da maddî- manevî elinden gelen her türlü yardımı yapmakta adeta yarışan Yalvaçlılar, vatan savunmasında canlarını feda etmekten de kaçınmadılar. Çanakkale'de ve diğer cephelerde gösterilen kahramanlıklar ve fedakarlıklar[17] İstiklal Savaşı'nda da devam etti.

İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar

Araştırmamızda İstiklal Savaşı'nda şehit olan 86 Yalvaçlı'nın künyesine ulaşılmıştır. Yalvaç Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri (=YVMVD)[18] esas alınarak ve MSB kayıtları[19] da dikkate alınarak tespit edilen şehitler listesini aşağıda veriyoruz;

---

[15] Köstüklü, **Milli Mücadelede Manisa- Uşak- Afyonkarahisar- Konya Hattı**, s.190

[16] Yalvaçlılar'ın İstiklal Savaşı'nda gösterdiği maddî ve manevî fedakarlıkların Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettiğini görüyoruz. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu), vasıtasıyla yardım toplama faaliyetlerine Yalvaçlılar da imkanları ölçüsünde katıldı. Yalvaçlılar'ın yaptığı yardımlarla 1928 veya takip eden bir-iki yıl içinde bir uçak alınmış ve bu uçağa "Yalvaç" adı verilmişti. (Bu uçağın resimleri için Bkz., EK:1)

[17] Çanakkale'de şehit olan Yalvaçlılar ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz., Nuri Köstüklü, "Çanakkale'de Şehit Olan Yalvaçlılar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2004, sayı:58, s.299- 322.

[18] Yalvaç İlçe Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü Arşivi, **Yalvaç Vefayata Mahsus Vukuat Defteri No:1, No:2**,.

[19] **Şehitlerimiz**, Milli Savunma Bakanlığı yay., Ankara 1998.

Levent Şahverdi Arşivi

Mahalle veya Köyü	Lakap	İsim, Şöhreti ve Sınıf ve Sanatı	Babası	Validesi	Doğ. Tarihi	Evli İse Kocası veya Karısı	Vefat Tarihi		
Abacılar	Kadaloğlu	Ömer	Hacı Yusuf	Fatıma	1300	Var	4	Teşrin-i Evvel	1921
Altıkapı	Kürtoğullarından	Mehmet	İbrahim	Şerife	1304	Yok	14	Temmuz	1921
Ayvalı	Hızıroğlu	Ali	Halil	Halime	1314	Yok	29	Mart	1921
Bahtiyar	Eğirlerlioğlu	Süleyman	Süleyman	Keziban	1313	Keziban	25	Ağustos	1921
Çetince Akçasar	Yağcıoğlu	Yusuf	Yakup	Eşe	1313	Yok	21	Temmuz	1921
Eğirler	Hatıboğlu	Hasan	Halil İbrahim	Esmehan	1307	Var	7	Kanun-ı Evvel	1921
Eğirler	Durmuşoğlu	Durmuş	Mehmet	Zeliha	1304	Var	10	Eylül / Ağustos ?	1921
Eğirler	Murtazaoğlu	Kadir	Müteveffa Ali	B. İsmihan	1318	Bekâr	18	Nisan	1926
Elbengi		Adil	Yusuf	Zeyneb	1313	Yok	30	Ağustos	1922
Eyublar	Hatıboğlu	Ramazan	Osman	Esmehan	1315	Yok	14	Temmuz	1921
Gelegermi	Halil Efendioğlu	Ali	Ahmet	Fatıma	1311	Var	10	Nisan	1921
Gemen Bayat	Cumaoğlu	Osman	Mehmet	Adile	1310	Var	14	Nisan	1921
Gemen Güney Mah.	Taliboğlu	Mehmet	Ahmet	Aişe	1307	Emetullah	30	Eylül	1922
Gemen Kuz Mah.	Zobuoğlu	Raşid	Kadir	Aişe	1315	Yok	27	Mart	1921
Görgü Bayram Mah.	Eyuboğlu	İbrahim	Ali	Aişe	1315	Var	24	Eylül	1921
Görgü Camii		Hikmet	Hacı İbrahim	Adile	1311	Yok	17	Mart	1920
Görgü Camii	Hacı Halil Ağa (Zade)	Ali Rıza Efendi	Halil	Adile	1304	Var	19	Ağustos	1921
Kaşhacıbey Mah.	İmamoğlu	Hasan	İsmail	Aişe	1304	Var			1921
Kırkbaş	Hızıroğlu	Durmuş	Kadir	Esmehan	1307	Var	27	Ağustos	1921
Kırkbaş	Cartıllıoğlu	Ahmet	Ramazan	Fatıma	1307	Yok	27	Ağustos	1921
Körküler	Gökmenoğlu	Mevlüd	Ali	Fatıma	1304	Var	9	Eylül / Ağustos ?	1921
Kumdanlı	Sarıoğlu	Hasan Hüseyin	Ali Osman	Fatıma	1306	Yok	30	Ağustos	1921

Levent Şahverdi Arşivi

Kumdanlı	Hızıroğlu	Ahmet	Ramazan	Şerife	1314	Yok	27	Mart	1921
Kumdanlı	Hasan Hüseyin Oğullarından	Abdullah	Mestan		1312		30	1	1921
Kumdanlı	Çandıroğullarından	Ahmet	Ramazan		1314		30	1	1921
Kuyucak	Mahmudoğlu	İbrahim	Mehmet	Hadice	1315	Var	27	Mart	1922
Manarga	Ali Osmanoğlu	Durmuş Ali	Hüseyin	Emine	1314	Alime	26	Ağustos	1922
Manarga	Gücanoğlu	Mustafa	Osman	Şerife	1315	Şerife	20	Ağustos	1921
Müderris Mah.	Zenneoğlu	Ahmet Kamil	İbrahim	Latife	1316	Yok	29	Eylül	1921
Örkenez	Tebrikoğlu	Mehmet	Ahmet	Keziban	1315	Yok	10	Eylül / Ağustos ?	1921
Örkenez	Molla Hüseyinoğlu	Şakir	Ömer	Emine	1315	Yok	30	Ağustos	1922
Pazar Yukarı Mah.	Sandukçuoğlu	Mehmet	İsmail	Şerife	1311	Yok	14	Nisan	1921
Salur Mah.	Deliadaoğlu	Adem	Süleyman	Adile	1302	Var	11	Eylül	1921
Salur Mah.	Küçük Alioğlu	Mestan	Mehmet	Fatıma	1314	Var	30	Eylül (Ağustos?)	1922
Salur Mah.		Süleyman	Osman	Hadice	1313	Var	31	Eylül	1337
Sofular Mah.	Selveroğlu	Ali	İbrahim Efendi	Esmehan	1313	Var	15	Temmuz	1921
Surk	İsaoğlu	Musa	Ali	Fadime	1318	Mücerred	22	Temmuz	1925
Sücüllü Aşağı Mah.	Gökmen oğullarından	Mustafa	Mehmet Ali		1306		30	8	1922
Sücüllü Aşağı	Karahacıoğlu	Mustafa	İsa	Aişe	1314	Zevcesi Var			1922
Sücüllü Aşağı Mah.	Gökömeroğlu	İsmail	Ömer	Ümmühan	1315	Yok	11	Eylül	1921
Sücüllü Aşağı Mah.	Gökömeroğlu	Mustafa	Mehmet	Dudu	1306	Var	30	Eylül (Ağustos?)	1922
Sücüllü Cedid Aşağı Mah.	Kansızoğlu	Hasan	Durmuş	Zeliha	1307	Hanife	9	Eylül / Ağustos ?	1921
Sücüllü Cedid Yukarı	Odabaşoğlu	Ali	Müteveffa Musa	Müteveffa Zeliha	1312	Fadime		Şubat	1921
Terziler	Müminoğlu	Ali Osman	Osman	Aişe	1314	Yok	26	Nisan	1921
Terziler	Müminoğlu	İbrahim	Osman	Aişe	1310		30	Mart	1921
Terziler	Canbazoğullarından	Mustafa	Mehmet		1310		30	1	1921
Tokmacık	Ömerağaoğlu	Mustafa	Hacı İbrahim	Şerife	1307	Var	26	Nisan	1922
Tokmacık	Toğluoğlu	Ali	Mehmet	Fisan	1307	Şerife	28	Ağustos	1924
Üyüklü Eski Geçid Mah.	Deli Musluoğlu	Muslu	Torun	Emine	1310	Yok	8	Nisan	1921
Üyüklü Mescid Mah.	Bekdaşoğlu	İbrahim	Hasan	Fatıma	1304	İki Zevcesi Var	10	Eylül (Ağustos?)	1921
Üyüklü Yağrık Mah.	Mıcıkoğlu	Süleyman	Ali	Şerife	1304	Emine	26	Ağustos	1922
Yarıkkaya	Çübürdüklüoğlu	İsmail	Müteveffa	Eşe	1307	Aişe	30	Ağustos	1922

Levent Şahverdi Arşivi

			Musa			Dudu			
		Abdulkadir	Mehmet		1314		13	7	1921
		Abdurahman	Salim		1311		27	1	1921
	Safer oğullarından	Ali	Halil		1314		21	3	1921
		Ali					1	6	1921
		Ali	Ahmet		1311		30	1	1921
	Kaltakoğullarından	Ali	Bekir		1310		4	10	1922
	Sakaroğullarından	Ali	Halil		1314		30	1	1921
		Ali	Musa		1311		23	1	1921
	Mahmutoğullarında n	Ali	Osman		1310		21	5	1921
	Hasan Alioğullarından	Emin	Yusuf		1310		21	5	1921
		Hamit	Mehmet		1311		26	6	1922
		Hasan	Durmuş		1306		16	7	1921
		Hasan	Halil		1310		26	8	1922
		Hüseyin	Mehmet		1315		23	1	1921
		İbrahim	Durmuş Ali		1307		28	6	1921
	Köseoğullarından	İsmail	Osman		1311		18	5	1921
	Kazıkçıoğullarından	Lütfi	Mustafa		1316		26	8	1922
	Şekercioğullarından	Mehmet	Abdullah		1307		30	8	1922
		Mehmet	Hasan Hüseyin		1311		1	5	1921
	Şerifoğullarından	Mehmet	Osman		1311				
		Mehmet Ali	Mehmet		1312		20	2	1922
		Mehmet Ali	Osman		1314		12	7	1921
	Göğüçoğullarından	Mevlüd	Ali		1304		30	8	1921
	İmam oğullarından	Mustafa	Yusuf		1312		1	10	1921
		Mürsel	Turan		1310		28	1	1921
	Hacı Haliloğullarından	Recep	Halil		1314		14	6	1921
	Mahmutoğullarında	Süleyman	Ali		1304		23	8	1922
		Süleyman	Bilal		1298		6	1	1922
	Osmanoğullarından	Şakir	Ömer		1315		26	8	1922
	Osmanoğullarından	Tahir	Ahmet		1314		28	3	1921
	Abbasoğullarından	Turan	Kadir				25	9	1921
	Hacı Ömeroğullarından	Veys	Halil		1313		29	8	1922
		Yusuf	Muhsin		1309		20	6	1922
		Yusuf	Osman		1308		28	6	1921

Listede yer alan şehitleri köy ve mahallelere göre dağılımına baktığımızda, 41 şehitte köyünün adı, 11 şehitte de merkez mahalle adının kaydedildiğini görüyoruz. Bunun dışında 34 şehidin mahalle veya köy hanesi boş bırakılmıştır. Köy veya mahallesi sütunu boş bırakılan şehitlerin tamamının Yalvaç merkeze ait olduğunu düşünüyo-

Levent Şahverdi Arşivi

ruz. Çünkü, sözkonusu sütunu boş bırakılan bu şehitler MSB yayını "Şehitlerimiz"de yer almakta olup, burada merkeze kayıtlı olanların sütunu genellikle boş bırakılmıştır. Öteyandan, lakapları belli olanlardan hareketle bu şehitlerin Yalvaç merkezden olduğu kanaatine varabiliyoruz. Bu değerlendirmeler ışığında, 86 şehidin 41'inin köylerden, 45'inin de şehir merkezinden olduğunu söyleyebiliriz.

Köylerden en fazla 6 kişiyle Sücüllü'den şehit verildiğini görüyoruz. Bunu; Kumdanlı 4 şehit, Hüyüklü, Terziler, Gemen, Eğirler 3'er şehit, Tokmacık, Örkenez, Manarga, Kırkbaş 2'şer şehitle takip etmektedir. Diğer köylerden de 1'er şehit verilmiştir (bkz., GRAFİK:1). Yalvaç Merkeze baktığımızda ise; mahallesi belli olanlardan en fazla Salur'dan şehit bulunmaktadır. Salur mahallesinden 3 şehit verilmiştir. Görgü Cami Mahallesinden 2 şehit vardır. Bunun dışında Abacılar, Görgü Bayram, Kaşhacıbey, Müderris, Pazar Yukarı ve Sofular mahallelerinden de şehitler bulunmaktadır. 34 şehidin mahalle kaydı bulunmamakla birlikte bunların Yalvaç'ın mahallelerine dağıldığını düşünebiliriz (Bkz., GRAFİK: 2).

Şehit olan Yalvaçlılar'ın isimlerine baktığımızda 12 kişiyle en fazla "Ali" ismi bulunmaktadır. Bunu; Mehmet, Mustafa (7'şer kişide), Hasan, İbrahim, Süleyman (5'er kişide), Ahmet, (4 kişide), Yusuf (3 kişide), Mevlüt, Durmuş (2'şer kişide) isimleri takip etmektedir (Bkz., GRAFİK:3). Şehitlerin baba adlarına baktığımızda ise yoğunlaşan ilk beş ismin; Mehmet (12 kişide), Osman (10 kişide), Ali (8 kişide), Halil (8 kişide), Ahmet (5 kişide) olduğunu görüyoruz. Burada şehitlerin anne isimlerine de bakmak istiyoruz. En fazla gözlenen anne isimleri; Ayşe (7 kişide), Fatıma (7 kişide), Şerife (6 kişide), Esmehan (5 kişide), Adile (4 kişide), Emine (3 kişide) olarak karşımıza çıkmıştır.

Burada ortaya çıkan şehit ve şehidin anne- baba isimlerini kısaca analiz edecek olursak; ilk üç sırada yer alan isimlerin Hz. Peygamber ve ailesine ait oldukları, bunu daha sonra "Durmuş, Esmehan, Adile" vb. mahalli örf ile alakalı isimlerin takip ettiği gözlenmiştir. Bu durum, şehidin bulunduğu kültür çevresini veya daha geniş anlamda Yalvaç'ın değerlerini anlama bakımından bize bir fikir verebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yine aynı çerçevede İstiklal Savaşı'nda şehit olan Yalvaçlılar'ın lâkaplarına bakmak istiyoruz. Birden fazla geçen lakaplar (ve köyleri) şunlardır; Mahmudoğulları (Kuyucak ve merkez) (3 şehit), Gökmenoğulları (Sücüllü ve Körküler), Gökömeroğlu (Sücüllü), Hatıpoğlu (Eğirler, Eyuplar), Hızıroğlu (Kumdanlı, Kırkbaş), İmamoğulları (Merkez), Müminoğlu (Terziler), Osmanoğulları (Merkez) (2'şer şehit) (Bkz., GRAFİK: 4). Bu tablo bize -eğer lakap benzerliği yok ise- aynı aileden birden fazla şehit verildiğini gösteriyor.

Şehitlerin yaşına baktığımızda, doğum tarihi bilgisi olmadığından yaşı tespit edilemeyenler bulunmakla birlikte, 21 yaşından 40 yaşına kadar değişik yaşlarda şehadet mertebesine ulaşanlar görülmüştür. Müderris mahallesi Zenneoğulları sülalesinden İbrahim oğlu Ahmet Kamil şehit olduğunda henüz 21 yaşında idi. Mahallesini tespit edemediğimiz Bilal oğlu Süleyman 40 yaşında, Abacılar mahallesinden Kodaloğlu Hacı Yusuf'un oğlu Ömer ise 37 yaşında şehit olmuşlardı. Bu en küçük ve büyük yaştaki örnekler arasında şehitlerin yoğunlaştığı yaşlar şunlardı: 23 yaşında 14 kişi; 22, 24, 26, 27, 33 yaşlarında 8'er kişi; 25, 31 yaşlarında 6'şar kişi; 30 yaşında 5 kişi bulunmaktadır (Bkz., GRAFİK:5).

Şehitler üzerine değerlendirmelerde, şehitlerin medeni durumları da dikkatimizi çekmiştir. YVMVD'deki kayıtlarda çoğunun medeni durumu hakkında bilgi bulunurken, MSB "Şehitlerimiz" yayınında bu konuyla ilgili bilgi sütunu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, medenî durumu belli olanlar üzerinde yapabildiğimiz değerlendirmede, 28 kişinin evli, 19 kişinin bekâr olduğu kaydına ulaştık. 39 kişinin durumu belli değildir. Medeni durumu belli olanları % ile ifade etmek gerekirse, % 59.6'sı evli, %40.4'ünün bekar olarak şehadet mertebesine ulaştığını söyleyebiliriz.

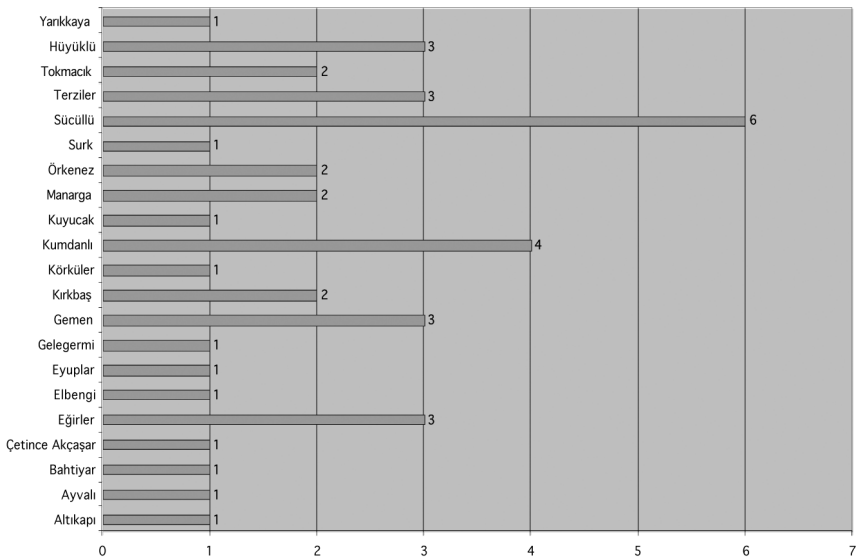
Sonuç

Mondros Mütarekesi'yle, Anadolu'da Türk varlığına son vermek isteyen Emperyalistlere karşı, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türk milletinin ortaya koyduğu diriliş destanında: Gerek, miting, protesto vd. siyasî faaliyetlerle Millî Mücadele ruhunun teşekkülü,

Levent Şahverdi Arşivi

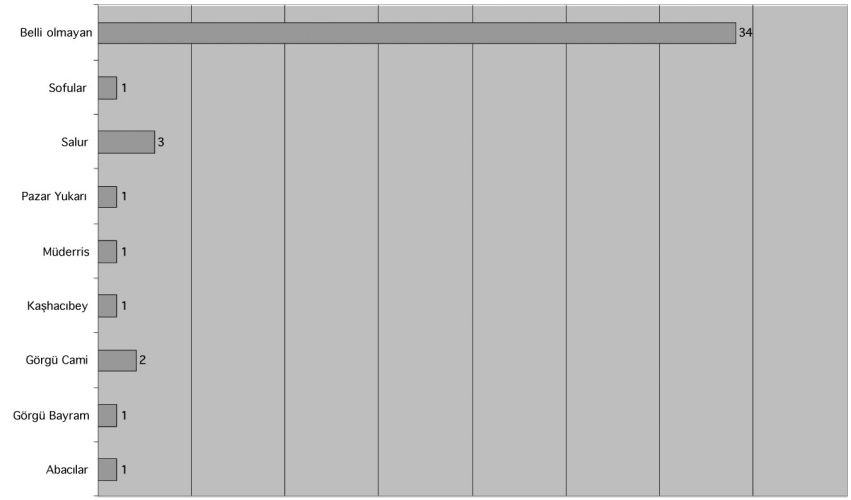
gerekse gönüllü milis kuvvetlerin oluşumu, lojistik destekler ve vatan için canını feda etme noktasında, Yalvaçlılar'ın üzerlerine düşen millî sorumluluğu ve misyonu yerine getirdiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. İstiklal Savaşı'nın Yalvaç'la ilgili tarihi olgu ve bilgilerinin Yalvaç'ın merkezi yerlerine abideler halinde dikilmesi veya başka bir şekilde coğrafyaya nakşedilmesinin, Yalvaç'ın tarihi değerlerinin yaşatılması ve yeni nesle aktarılması noktasında fevkalade önemli ve gerekli olduğunu düşünüyoruz.

GRAFİK:1. İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar'ın Köylere Göre Dağılımı

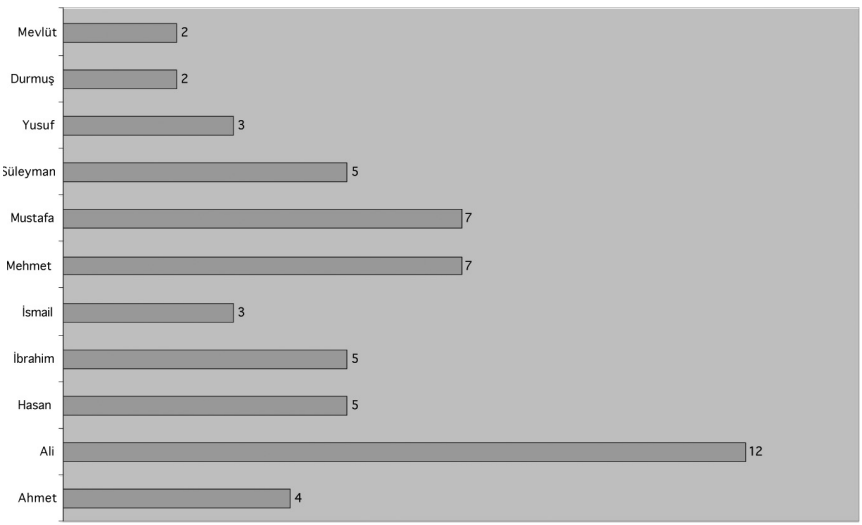

Levent Şahverdi Arşivi

GRAFİK:2. İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar'ın Mahallelere Göre Dağılımı

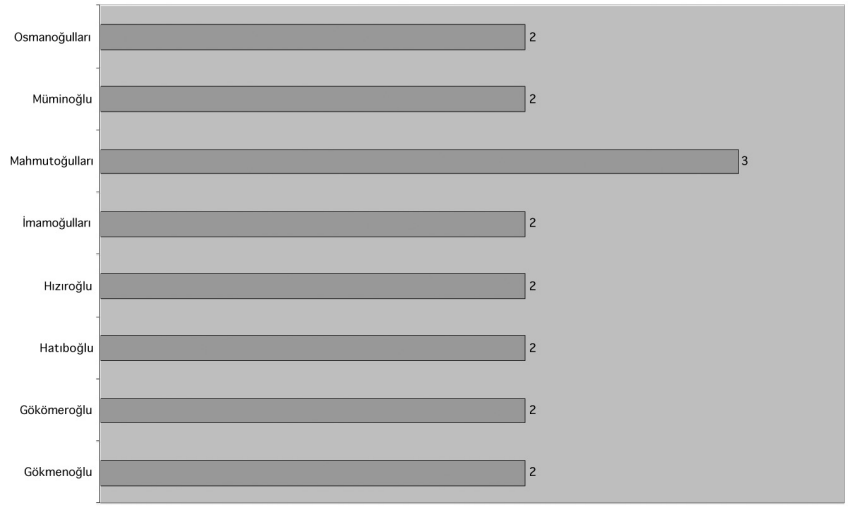

GRAFİK:3. İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar'da En Fazla Gözlenen İsimler

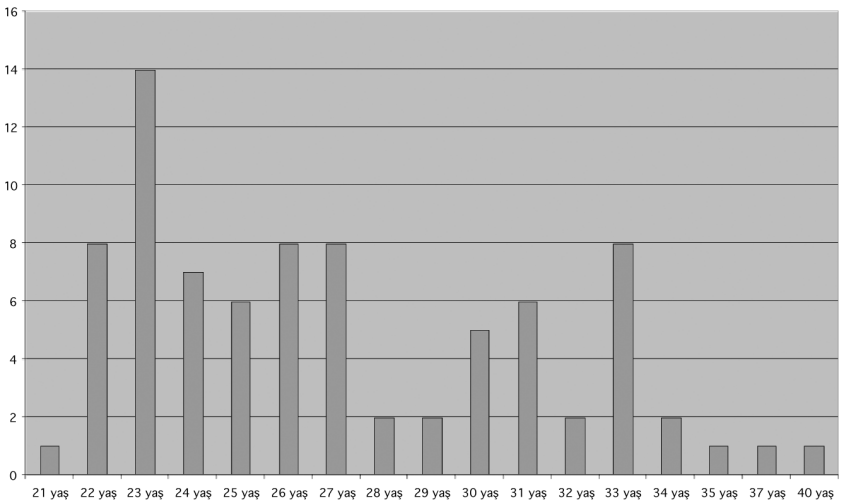

Levent Şahverdi Arşivi

GRAFİK:4. İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar'da Birden Fazla Gözlenen Lâkaplar

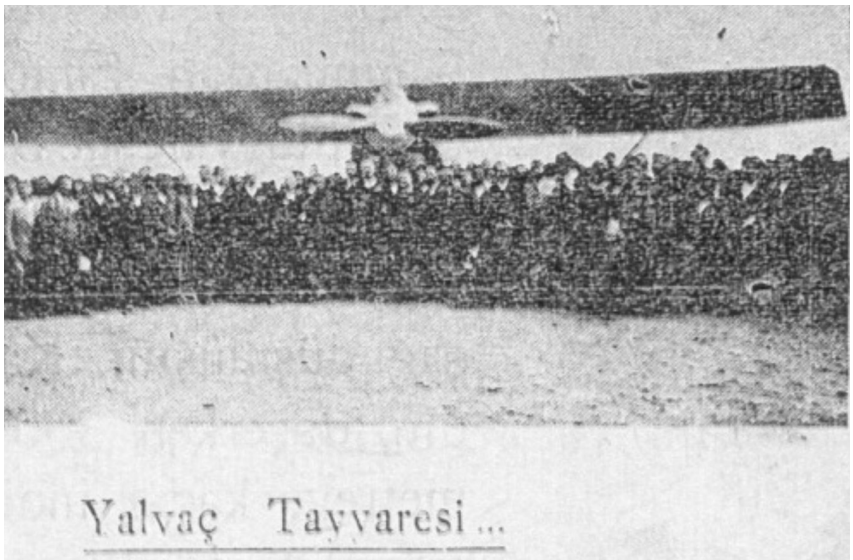

GRAFİK:5. İstiklal Savaşı'nda Şehit Olan Yalvaçlılar'ın Yaş Durumları

Levent Şahverdi Arşivi

EK:1. 1928 veya bir-iki yıl sonrasında tahmin ettiğimiz, parası Yalvaçlılarca toplanarak bağışlanan Yalvaç Tayyaresi (**http://www.tayyareci.com/bagisucak/yalvac.asp**)

Bu uçakların en büyük özelliği tamamının Türk Hava Kurumu vasıtasıyla vatandaşlardan toplanan bağışlarla alınmış olmalarıdır. Halkın bağışlarıyla alınan bu uçakların her birinin üzerinde hangi şehir veya ilçenin bağışlarıyla alındığını belirtmek amacıyla o yerleşim biriminin adı başlangıçta eski yazıyla, harf inkılabından sonra da yeni harflerle yazılmış bulunmaktaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ANADOLU'NUN GÜNEY BÖLGELERİNDE ERMENİ ÇETE FAALİYETLERİ

Nejla GÜNAY*

ÖZET

Osmanlı Devleti, 1915 yılının Nisan ayında Zeytun Ermenilerini Konya'ya göç ettirdi. Daha sonra bu kararın kapsamı genişletildi ve 27 Mayıs 1915'te Ermenilerin Halep, Musul ve Deyr-i Zor'a göç ettirilmelerine dair kanun çıkarıldı. Bu kanunun çıkarılmasının sebebi, Ermenilerin savaş hâlindeki Osmanlı Devleti'nin düşmanlarıyla işbirliği yapması ve Anadolu'nun hem doğusunda hem de güneyinde bağımsız devlet kurmaya çalışmalarıydı. Bu amaçlarına ulaşmak isteyen Ermeniler, sevk ve iskân kararına rağmen dağlara çıkıp Fındıcak ve Musa Dağı'nda isyan ettiler. Hatta Urfa şehir merkezinde de isyan çıkardılar. Bu isyanların bastırılmasından sonra bazı Ermeniler küçük çeteler kurarak faaliyetlerine Amanos ve Toroslar'da devam ettiler.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Halep, Ermeni Çeteleri, Toroslar.

ARMENIAN GANG ACTIVITIES IN ANATOLIAS SOUTH REGIONS DURING THE WORLD FIRST WAR

ABSTRACT

In April 1915 Ottoman State subjected to migration of Zeituns Armenians to Konya. Later by extracted with the law in 27 May 1915, Armenian people subjected to migration Aleppo, Musul, Dairel-zor region. The reason for this law that Armenian people had cooperation with the state of war with Ottoman State and its enemies. In addition Armenian people had tried to establish an independent state in south and east region of Anatolia. To reach this aim, despite to this deportation decide Armenian people had went to mountain for rebellions in Fındıcak and Musa Mountain. Even Armenian people taken out rebellion in Urfa city center. After suppression of the re-

* Yrd. Doç. Dr., G.Ü.Gazi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar, Tarih Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Levent Şahverdi Arşivi

bellion some Armenians have continued to set up some small gangs activities in Amanus and Taurus Mountains.

Key Words: The First World War, Armenian Gangs, Tourus, Aleppo.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri'nin yanında girmesinden sonra İtilaf Devletleri, Osmanlı ordusunu yenebilmek için Osmanlı sınırlarında yaşayan halkları isyana teşvik etti. Fransa, Adana ve Kilikya bölgesini Ermeni milliyetçiliği duygusunu canlı tutarak Anadolu'dan koparmayı tasarlamaktaydı[1]. Osmanlı topraklarının bir kısmını sınırlarına katmak isteyen Rusya, Kafkas Ermenileri aracılığıyla sosyalist ve anarşist ruhlu Van, Zeytun, Haçin ve Diyarbakır Ermenilerini kışkırtmasının yanı sıra Laz ve Kürtleri de ayaklandırmak istedi[2]. Ayrıca Kafkasya'da başarılı olmak için Osmanlı Devleti'ne karşı bir cephe daha açılmasını istiyordu. Ermeni isyanı çıkarmak için en uygun yerin Zeytun olduğunu düşünen Rusya bir taraftan Zeytun Ermenilerini İskenderun üzerinden silahlandırmaları konusunda Fransa ve İngiltere nezdinde girişimde bulunurken[3] bir taraftan da Erzurum[4] ve Karadeniz'deki bazı limanlar üzerinden Zeytunlu Ermenilere silah gönderdi[5]. İngiltere, Rusya'nın

---

[1] Hasan Dilan, **Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları,** cilt II, TTK Yay, Ankara 2005, s.XXXI.

[2] Hovannisian, Richard G., **Armenia on the Road to Independence 1918,** University of California Press, California 1967, p. 54.

[3] Ermeni ileri gelenlerinin Büyük Devletlerle ilişkileri tehcirden sonra da devam etti. 23 Temmuz'da Ermeni Hınçak Örgütü liderlerinden ve Zeytun Fedai Alayları'nın kurucusu olan Norveç'e gittiler. Üzerlerinde Rus pasaportu taşıyan bu kişiler Amerika Birleşik Devletleri'ne gitme konusunda İngiliz Dışişleri'nden yardım istediler. İngiliz Dışişleri Bakanı Findley, Anadolu'da Ermenilere yapılan uygulamaların katliam olduğunun şüpheli olduğunu söyleyerek Ermenilere yardım etmedi. Bkz. Salahi Sonyel, **The Great War and the Tragedy of Anatolia,** TTK Yay, Ankara 2001, s.130.

[4] Donald Bloxham, **The Great Game of Genocide Imperialism, Nationalism, and the Destruction of the Ottoman Armenians,** Oxford University Press, New York 2007, p. 80.

[5] Zeytunlu kadınlar Amerikalı gazeteci George Schreiner'e İngiliz ve Fransızların Zeytunlu Ermenileri silahlandırdığını anlatmışlardır. Guenter Lewy, **The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: a Disputed Genocide,** The University of Utah Press, Salt Lake City 2005, p.104.

Levent Şahverdi Arşivi

bu isteğini İngiliz himayesi altında bir Arap krallığı kurulması için bir fırsat görerek 1915 yılının Ocak ayı başlarında ikinci cephenin İskenderun Körfezi'ne yapılacak bir çıkarmayla açılmasını önerdi[6].

İngiltere, Türkiye'ye İskenderun üzerinden saldırma planlarında Mısır ve Kıbrıs'ta toplanan Ermeni gönüllüleri ile Zeytun'daki Ermenilerden yararlanmayı düşündü. Urfa, Sivas, Harput ve Zeytun'dan gelerek Kıbrıs'taki kamplarda toplanan Ermeniler burada isyana hazırlandılar. Ermeniler bu şekilde Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına ve bağımsızlıklarını elde edeceklerine inanıyorlardı.

İtilaf donanmasının Akdeniz'i geçip İskenderun Limanı'nı bombalaması, demiryollarını keserek Türk ordusunun Filistin ve Mezopotamya ile bağlantısını koparması[7] ve Çanakkale Savaşları'nın tüm şiddetiyle devam etmesi, Ermenilerin bir taraftan cesaret ve umutlarını, bir taraftan da kendilerini destekleyenlerin sayısını artırdı.[8] İçeriden temin edilen gücün yanı sıra yurt dışındaki Ermeniler de Kilikya Ermenilerine para ve kuvvet yardımında bulundular. Taşnaklar 20000 gönüllüyü Kilikya'ya gönderirken Balkanlardan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden 10'ar bin gönüllü Kilikya'ya geldi. Merkezi Boston'da bulunan Ermeni Milli Savunma Komitesi, Ermenilere silah ve mühimmat temin etti. Bu komitenin Kahire şubesi de önemli yardımlarda bulundu. Böylece oluşturulan yerel kuvvetlerle beraber Kilikya bölgesinde ciddi sayıda asker toplandı[9]. Bütün bunlar Er-

---

[6] Stefanos Yerasimus, "Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Sorunu", **1915'te Ne Oldu?,** haz. Sefa Kaplan, 2.baskı, İstanbul, 2005, s.148. İlk olarak Mısır'daki İngiliz Generali Maxwell tarafından (Secretary of State for War) Kitchener'e bildirilen İskenderun'a çıkarma yapılmasının amaçları ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Arslan, "İngilizlerin İskenderun'u İşgal Projesi ve Osmanlı Devletinin Aldığı Tedbirler (1914-1915), **IV. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu (18-19 Ekim 1996) Bildirileri,** Ayrı Basım, Antakya, 1997, s.1-27.

[7] Lewy, **The Armenian Massacres,** p.104.

[8] Bloxham, **The Great Game,** p.81.

[9] Bu sayının 50000 civarında olduğu iddiaları için bkz. Lewy, **The Armenian Massacres,** p.105; Sonyel, **The Great War,** p.130. Bu kuvvetler genellikle Kıbrıs adası üzerinden Anadolu'ya sokuluyordu. Anadolu'ya geçmeden önce adadaki kamplarda askerî eğitim alıyorlardı. Bkz. Nejla Günay, "Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi", **Gazi Akademik Bakış Dergisi,** cilt 1, sayı 1, Kış 2007, s.120–124; Halil Aytekin, **Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı,** TTK Yay. 2000, Ankara, s.93–104.

Levent Şahverdi Arşivi

menileri kontrol edilemez hâle getirdi. Böylece İngiltere ve Fransa, donanmalarının Akdeniz'i geçmesine paralel olarak İskenderun Körfezi'ne yakın olan Dörtyol, Musababa, Halep, Antep, Urfa ve Zeytun taraflarında çıkarmayı daha önceden planladıkları Ermeni isyanını Zeytun'da başlatmış oldu[10].

27 Mayıs 1915'te Ermenilerle ilgili olarak sevk ve iskân kararının alınmasında, Ermenilerin eylemleri ve İtilaf Devletleri adına oynadıkları rol etkili oldu. Çünkü onlar hükûmetin ikazlarını hiçe sayıp tecavüzkâr hareketleriyle Türk ordusunu nefs-i müdafaaya zorlayarak hükûmetin karşı tedbirler almasına sebep oldular. Osmanlı Devleti'nin düşmanlarına sempati ile yaklaşarak onların yardımıyla Türk hâkimiyetinden kurtulmayı, Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan ve Kilikya'yı da içine alan bir coğrafyada büyük bir Ermenistan devleti kurmayı hayal ettiler[11].

Bu makalenin amacı bazı Ermenilerin zorunlu göç sırasında silahlanıp dağlara çıkarak isyan çıkardıklarını ve çıkardıkları isyanların bölgeye ancak çok sayıda asker gönderilmesiyle bastırılabilecek kadar büyük olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada ayrıca, isyan eden ve isyanları organize eden Ermeni çetelerinin amaçlarına ulaştıktan sonra dağlara kaçarak faaliyetlerine devam ettikleri ve Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Alman vatandaşlarından ne şekilde yardım gördükleri incelenecektir.

Fındıcak* İsyanı

Zeytun'dan sevkiyatın 8 Nisan 1915'ten itibaren başlamasıyla Maraş'ın Ermeni köylerindeki ahali yeni bir isyanın üssü olarak belirlenen Fındıcak'ta toplanmaya başladı. Çünkü Maraş'a iki saat mesafede bulunan Fındıcak ve Dereköy Ermenilerin güçlü kaleleri olarak düşünülüyordu. Zeytun'da çıkardıkları sayısız isyanla Osmanlı

---

[10] Cemal Paşa, **Hatırât,** haz. Metin Martı, Arma Yay, İstanbul 1996, s.374.

[11] Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914–1918 1. Dünya Savaşı,** çev. Kemal Turan, Kayıhan Yay, İstanbul 2003, s.148.

* Fındıcak, Maraş ile Bahçe kasabası arasında, Gavur (Nur) Dağı'nın kuzeyinde bir tepe üzerine kurulmuş bir köydü.

Levent Şahverdi Arşivi

Devleti'ni uğraştıran hatta Ermenilerin sürgüne gönderilmesindeki rolleri tartışılmaz olan Çolakyan Aram ve beraberindeki 20 kişilik çete de Fındıcak'a geçti. Fındıcak'ta toplanan Ermeniler Zeytun'da başarıya ulaştığını düşündükleri bu çetenin ardından gitmede bir sakınca görmeyerek Fındıcak'ta toplandılar ve çetenin isteklerini harfiyen yerine getirdiler[12].

Keşifli Köyü'nden 82, Dereköy'den 140 hanenin Fındıcak'a göç etmesiyle köyün nüfusu kısa sürede 400 haneye ulaştı[13]. Fındıcak'ta toplanan Ermeniler bir taraftan zahire, yiyecek ve cephane depolarken bir taraftan da köyün çevresini tahkim edip mükemmel siperler kazarak isyana hazırlandılar[14]. İlk iş olarak adı geçen köylerde yaşayan 60 kadar Müslüman'ı ortadan kaldırdılar[15].

Adana Valisi Hakkı Bey, Bahçe Kaymakamı'nın kendisine verdiği malumatı aktarmak üzere 29 Temmuz 1915'te Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bir şifre göndererek Ayvacık Yaylası'na altı saat mesafede bulunan ve Maraş'a bağlı Fındıcak ve Dönüklü köylerindeki Ermenilerin, Ermeni ahalinin sürgün edilmesi için Maraş'tan gönderilen 20 kadar jandarmaya silahla karşılık vererek adı geçen köyleri ateşe verdiklerini ve rast geldikleri Müslüman ahaliyi katledip köylere baskınlar düzenlediklerini ve 132. Alay Kumandanıyla Maraş Mutasarrıfının olayları önlemeye çalıştıklarını, adı geçen alaya bağlı askerlerle eşkıya arasında 20 Temmuz günü çıkan çatışmalarda

---

[12] Abraham Hartunnian, **Neither to Laugh nor to Weep a Memoir of the Armenian Genocide,** translated from the original Armenian manuscripts by Hartunian, Vartan, Beacon Pres, Boston 1968, p.58.

[13] Ahmet Eyicil, **Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri,** Gün Yayıncılık, Ankara 1999, s.342–343.

[14] Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyyesi, Haz. H.Erdoğan Cengiz, Ankara, 1983, s.357. Avrupa ülkelerinde bulunan Ermeni ileri gelenleri Ermenilerin Anadolu'da yürüttükleri çete faaliyetlerini yakından takip ediyorlardı. Gamsaragan'ın İskenderiye'den Paris'teki Bogos Nubar Paşa'ya "...Anadolu'da dağınık çetelerin savunması sürmektedir." şeklindeki 30 Haziran 1915 tarihli telgrafı ve Zeytunlu çetelerin dağlara çekildiğinin Fransız Dışişleri Bakanı'na bildirilmesiyle ilgili 14 Temmuz 1915 tarihli rapor için bkz. Hasan Dilan, **Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları 1914-1918,** Cilt II, TTK Yay., Ankara 2005, s.168, 171-177.

[15] Hartunnian, **Neither to Laugh,** p.58.

Levent Şahverdi Arşivi

iki jandarmanın şehit olduğunu, üçünün de yaralandığını, ayrıca bu gelişmeler üzerine bölgeye atlı birlikler gönderildiğini bildirdi[16].

Fındıcak'ta olanların sıradan baskın eylemi olmadığını sezinleyen Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, Yüzbaşı Ömer Bey'i Fındıcak'ı kontrol altına almak üzere görevlendirdi. Ancak Fındıcak'ta Ermeniler tarafından kurulan tahkimat 100 kişilik bir birliğin baş edemeyeceği kadar büyüktü. Ermeni asilerin daha da güçlenmesini önlemek isteyen Yüzbaşı Ömer Bey komutasındaki jandarma birliği 26 Temmuz günü Fındıcak'a saldırıya geçti. Ancak asilerin bir kısmı dağı arkadan dolaşarak Yüzbaşı ve askerlerini arkadan kuşattı. Bu şekilde iki ateş arasında kalan Yüzbaşı ve askerleri şehit edilirken Ermeniler Maraş'tan gelen takviye kuvvetlerle çatışmaya iştirak eden bazı Müslüman köylüleri esir aldılar. Ertesi gün de çevredeki Müslüman köylere baskınlar yapıp ahalinin can ve malına kastettiler[17]. Dönüklü Köyü'nde Müslümanlara ait 33 ev ve beş harmanı yakan eşkıya, köyün imamı Maraşlı Mehmet Efendi ile Fakih Mehmet'in oğlunu boğazlayarak öldürdü. Fındıcak'ta oturan 20 kadar Müslüman parçalanarak, Köpezli Müslüman Köyü'nden bir ihtiyar boğazlanarak öldürüldü. Yakında bulunan dört Müslüman köyü ve bu köylerde yaşayan kaçmaktan aciz yaşlı ve çocuklar köyle beraber yakıldı[18].

Durumun sanılandan çok daha ciddi boyutlarda olduğunun anlaşılması üzerine Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa 132. Alaya takviye olarak bir nizamiye taburu ve bir cebel takımını bölgeye gönderdi. Olayların bastırılması sorumluluğunu Adana Valisi Hakkı Bey'e veren Cemal Paşa, valiyi Müslüman ahalinin işe karıştırılmaması ve isyanla ilgisi olmayan Ermenilerin incitilmemesi konusunda uyardı[19]. Birliklerin komutanı Ali Bey Fındıcak'a doğru yola çıktı[20].

---

[16] **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918,** Cilt I, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yay., 2005, s.528.

[17] Eyicil, **a.g.e.,** s.344.

[18] **Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi,** Haz. H. Erdoğan Cengiz, Ankara 1983**,** s.357.

[19] **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918,** cilt I, s.530; Süleyman Beyoğlu, "Fahreddin Paşa'nın Ermeni Meselesi'ndeki Rolü", **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu,** Ed. Bülent Bakar vd, IQ Yay., İstanbul 2007, s.181; Eyicil, Osmanlı'nın Son Döneminde, s.343.

[20] Eyicil, **a.g.e.,** s.345.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı hükûmeti bir taraftan da Ermeni ileri gelenlerinden bir heyet oluşturarak asileri ikna etmeye çalıştı. Buna göre Maraş Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey, şehirde bulunan Ermeni ruhani liderlerinden aracılık etmelerini istedi. Ancak Katolik Ruhani Reisi ve diğer Katolik papazlar, asilerin kendi mezheplerinden olmadıkları için onların üzerinde etkili olamayacakları gerekçesiyle bu işe karışmak istemediklerini söylediler[21]. Bunun üzerine Apostolik papazlar Ter Şahak Ter Bedrosyan ve Ter Arsen Ter Hovannisiyan ile Protestan Papaz Hartunyan'ın yer aldığı heyet asi Ermenileri ikna etmek üzere 29 Temmuz 1915 günü jandarmalar eşliğinde Fındıcak'a doğru yola çıktılar ve ertesi günü köye ulaştılar. Hartunyan bundan sonrasını şu şekilde anlatıyor[22]. "*31 Temmuz Cumartesi sabahı Türk subaylarının olduğu dağı terk edip köye girmemiz emredildi. Her iki tarafta ateş açtığı için eğer ilerleseydik vurulacaktık. Bu yüzden ateşkes istedik. Ondan sonra köye girdik. Köy muhtarı, ağalar, Çolakyan biraderler ve cesur Zeytunlular ki hepsi tepeden tırnağa silahlı olarak etrafımızı sardı. Kendilerini Cemal Paşa'nın bir askeri vali kumandasında 3000 askeri*[23] *görevlendirdiğini ve bu askerlerin Fındıcak'a doğru yola çıktıklarını söyleyerek uyardık. Fakat onlar bu uyarımıza karşı çıkarak 'çöle sürülmektense çarpışarak ölürüz' dediler*".

30 Temmuz 1915'te Maraş'ta Nahırönü civarında yakalanan Fındıcak Köyü'nden Panos oğlu Kazor ifadesinde; iki kişi olduklarını, yanındaki arkadaşı Kişifli Köyü'nden Arasil Haçer'in firar ettiğini söyledi. Kendilerini Fındıcak'tan Maraş'a yardım toplamak üzere Minaskisyan ve Osep Ağa'nın oğlu Kator Ağa'nın sonra Maraş'ta Nalçaçıyan Karabet Ağa, Bilezikçiyan Ermenek ve kardeşi Nazaret ve daha isimlerini bilmediği kişilerin Maraş'tan Fındıcak'a silah ve sıhhî imdat göndermeleri için yolladığını belirtti. Panos, Maraş'a geceleri Öksekaltı yolunu kullanarak geldiklerini söyledi. Panos, Fındıcak'ta 60

---

[21] Stanley E. Kerr, **The Lions of Marash, Albany,** State University of New York Press, 1973, p. 19.

[22] Hartunnian, **a.g.e.,** p.59-60.

[23] Bu sayı eşkıyayı caydırmak amacıyla söylenmiş olmalıdır. Nitekim Ali Bey'in 1 Ağustos'ta dağı 353 askerle kuşattığı görülüyor. Bu sayının ihtiyat kuvvetleriyle beraber en fazla 400 kişi civarında olduğu tahmin edilebilir. Bkz. Ek 2.

Levent Şahverdi Arşivi

kadar Zeytun eşkıyası olduğunu ve Kişifli ve Dönekli köyünden birçok Ermeni'nin burada toplandığını, bunlardan 1000 kadarının silahlı olduğunu, bunların yarısının mavzer, martini, gra gibi silahlarla donandığını, geri kalanının da adi çifte, tek kapsüllü ve çakmaklı 500 tüfekten ibaret olduğunu ve ayrıca köyün dört bir yanına taştan istihkâm yaptıklarını, köyde toplananların harp etmek niyetinde olduklarından Çakıroğlu, Köyceğiz ve Sarılar köylerinde oturan Ermenilere haber yollayıp Fındıcak'a gelmelerini istediklerini belirtti[24].

Asilerin ikna edilememesi üzerine Ali Bey 1 Ağustos günü Fındıcak'ı kuşattı. Ali Bey, dağ toplarının ateşlenmesi emrini verene kadar eşkıya çok sayıda askeri şehit etti. Ancak topların ateşlenmesiyle eşkıyanın gücü kırılabildi. Osmanlı askeri çok sayıda şehit vermeyi göze alarak yoğun ateşe rağmen Fındıcak'a girdi. Eşkıyanın bir kısmı Gâvur Dağları'na* kaçmayı başardı. Çarpışmalarda hem askerlerden, hem de asilerden birçok insan hayatını kaybetti. Çatışmanın sona ermesinin ardından 91 elebaşı Fındıcak'ta idam edildi. Maraş'a gönderilen 100 eşkıya da 7 Ağustos 1915'te Maraş'ta asılarak idam edildi[25].

Fındıcak'ta çıkan bu isyan Sivas'tan sevk edilen 4000 haneden fazla Ermeni'nin güzergâhının değiştirilerek yolculuklarına Maraş istikametinden değil Elbistan üzerinden devam etmelerine sebep oldu[26].

25 Temmuz 1915 tarihli bir İngiliz raporunda Hınçakların Zeytun'da bir ayaklanma organize ettikleri bilgisi yer aldı. Bu ayaklanmanın Fındıcak'ta çıkarılan ayaklanma olduğu muhtemeldir[27]. Aynı şekilde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Halep Konsolusu Dandini, Dışişleri Bakanı Burián'a 27 Ağustos 1915'te gönderdiği raporun-

---

[24] BOA. DH.EUM.2.Şb., 71/37. Bkz. Ek.1.

*Bugünkü Nur Dağları.

[25] BOA. DH. EUM. 2. Şb. 71/37; Kerr, The Lions of Marash, p.20-21. Ayrıca 1 Ağustos'ta Fındıcak'a yapılan taarruzun krokisi için bkz. Ek. 2.

[26] BOA. DH. ŞFR., 54A/220.

[27] **Ermeniler, Sürgün ve Göç,** Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, TTK Yay., Ankara 2004, s.65.

Levent Şahverdi Arşivi

da Antakya, Suveydiye* ve Zeytun taraflarında Ermenilerle Müslümanlar arasında çatışmalar yaşandığını ve Diyarbakır'dan gelen 2000 kişilik bir Ermeni çetesinin bir Çerkez köyünü bastığını bildirdi[28].

Musa Dağı İsyanı

Antakya Ermenilerinin sevk edileceği kararı 30 Temmuz'da kendilerine tebliğ edilerek bir hafta içinde yola çıkmaları emredildi. Bunun üzerine Antakya'ya bağlı altı köyden 868 aile yola çıkmayarak Musa Dağı (Cebel-i Musa)'nda toplandılar. Yanlarına bol miktarda erzak, silah ve cephane aldılar. Dağı tahkim edip siperler kazarak isyana hazırlandılar. Ellerindeki imkânları büyük bir disiplin içinde kullanarak Osmanlı ordusuna meydan okudular[29]. Bir taraftan da Fransa'nın Mısır Ortaelçisi M. Defrance aracılığıyla Fransa'dan, Kıbrıs'a gönderdikleri delegasyon aracılığıyla da diğer devletlerden askerî ve fikrî destek istediler[30]. Ermenilerin Musa Dağı'nda toplandıkları esnada içlerinden bir iki kişinin kayıklarla düşman gemilerine gitmesi bu ayaklanmanın İtilaf Devletleri tarafından organize edilmiş olabileceği izlenimini vermekteydi. Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, Antakya'dan tehcir edilen Ermenilerin Musa Dağı'nda toplanıp isyana karar verdikleri haberini Başkumandanlığa bildirirken bu hususa da dikkat çekmiştir[31].

Dağda toplanan silahlı Ermeniler, cephaneleri bitene kadar Osmanlı ordusuna karşı koydular. Sayıları 5000[32] civarında olan Erme-

---

*Musadağ isyanı olmalı.

[28] Artem Ohandjanian, Österreich-Armenien Faksimilesammlung diplomatischer Aktenstücke 1877–1936, Wien, 1995, no.1068; HA PA XXXVIII 366 Z.12/P, cilt VI, s.4704–4705'den **Avusturya Macaristan ve Ermeni Meselesi 1914-1915,** Haz. İnanç Atılgan-Kertsin Tomenendal, cilt VI. B, Viyana 2004.

[29] Piskopos Thorgom tarafından düzenlenen ve Port Said'e götürülen Ermeni mültecilerle ilgili rapor için bkz. James Bryce-Arnold Toynbee, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916,** çev. Attila Tuygan-Jülide Değirmenciler, cilt 2, Pencere Yay., İstanbul 2006, s.308-310.

[30] Hasan Dilan, **Fransız Diplomatik Belgelerinde,** cilt I, s.263, 270–271, 278.

[31] ATASE, Birinci Dünya Harbi (BDH), Klasör (Kl.) 13, Dosya (Dos.) 1049–63, Fhrist (Fh.) 11.

[32] Bazı kaynaklar bu sayıyı 6000 olarak vermektedir. Bkz. Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü,** TTK, Ankara 2005, s.235.

Levent Şahverdi Arşivi

nilerin elinde 150 kadar martini tüfek ile çok sayıda çakmaklı ve av tüfeği vardı. Aralarında beşi Papaz olan Ermenilerden bir kısmı Haçin ve Zeytun'dan gelmişti[33]. Çatışmalar 8 Ağustos–10 Eylül arasında devam etti. Çatışmalara katılan Osmanlı askerinin sayısı ve verilen kayıplar konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Buna göre 1500[34] veya 3500[35] asker tarafından kuşatılan Musa Dağı'ndaki çatışmalarda Ermeniler 20 ölü, 16 yaralı verirken Osmanlı askerlerinden 300 ölü, 600 yaralı vardı[36]. Bu sayı ABD Halep Konsolosu Jackson'un görüştüğü bir tanığın ifadesine göre 500, Tchobanian tarafından Fransa Dışişleri Bakanı'na ulaştırılan 30 Eylül 1915 tarihli mektuba göre 1000[37] Osmanlı askerinin öldüğü yönündedir[38].

Cemal Paşa Başkumandanlığa gönderdiği raporda, isyan eden Ermenilere karşı Musa Dağı'na 41. Tümen'den iki alay ile bir dağ topçu takımı gönderildiğini, ancak Suveydiye civarına gelen düşman harp gemilerinin bombardımanından dolayı civarda beklediklerini, daha sonra da bölgede hiçbir Ermeniyle karşılaşılmamasından dolayı Ermenilerin geceleyin düşman gemilerine binerek kaçtıklarının anlaşıldığı, olayın sorumlularının yakalanarak cezalarının verilmesi için Fahri Paşa'nın görevlendirildiğini ve Antakya'dan tehcir edilmeyen diğer Ermenilerin tehcirlerinin ivedilikle yapıldığını da bildirdi[39]. Gerçekten de cephane ve yiyecek sıkıntısı çekmeye başlayan Ermeniler o sırada Akdeniz'i abluka altında tutan İtilaf gemilerine beyaz bayrak sallayarak yardım istemişler, onların yardım istediğini anlayan Fransız Guichen gemisinin kaptanının yardım çağrısıyla İtilaf gemilerinden bir kısmının top atışı ile bir taraftan Türk birlikleri meşgul edilmiş bir taraftan da Ermeniler dağın arka tarafından sandallarla Fransız kruvazörüne taşınmıştı ve bu işlem yaklaşık bir buçuk gün sürmüştü[40].

---

[33] **Ermeni Komitelerinin Â'mâl,** s.359.
[34] Çiçek, **a.g.e.,** s.235.
[35] Dilan, **a.g.e.,** s.220.
[36] Bryce-Toynbee, **a.g.e.,** s.311.
[37] Dilan, **a.g.e.,** s.220–221.
[38] Çiçek, **a.g.e.,** s.235.
[39] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 81 (Aralık 1982), s.196.
[40] Bryce-Toynbee, **a.g.e.,** s.310–311.

Levent Şahverdi Arşivi

Fransız askeri makamlarının 22 Eylül 1915 tarihinde yayımladıkları tebliğde de Musa Dağı'nda Temmuz sonundan beri ayaklanma hâlinde olan Ermenilerin cephane ve yiyeceklerinin tükenmesinden dolayı dayanma güçlerinin kalmadığı, Fransız kruvazörlerinin buradan 5000 civarında Ermeni'yi alarak Port Said'e taşıdıkları bilgisini verdi[41]. Halep Konsolosu Dandini, 25 Ekim 1915 tarihli raporunda Cemal Paşa'ya paralel bilgiler vermekteydi. Buna göre Musa Dağı'nda ayaklanan Ermenilerin aileleriyle birlikte İngiliz gemilerine binerek kaçtıklarını, kadın ve çocukların Kıbrıs'a gittiklerini, 6000 civarında erkeğinse İtilaf Devletleri adına savaşmak üzere Çanakkale Boğazı'na gittiğini bildirdi[42].

Urfa İsyanı

Ermenilerin tehcir kapsamına alınmasından sonra başka yerlerden birçok komiteci ve asker kaçağı Urfa'ya geldi. Bunlar Van'ın Ermenilerin eline geçtiğini, Rusların birkaç ay içinde Siverek üzerinden Urfa'ya geleceğini anlatarak Ermenileri isyana davet ettiler[43]. Urfa'daki Ermenilerin isyana ikna edilmesi zor olmadı[44]. Nitekim Meşrutiyet'in ilanından sonra Urfa'da hem Protestan ve Katolik misyonerlerin sayı ve faaliyetlerinin artması, hem de Ermeni komitelerinin kurulmasıyla Ermeni milliyetçiliği yükselmiş ve bağımsız devlet kurma çalışmaları hızlanmıştı. Ermeniler bu amaçla Urfa'da kız-erkek tüm gençlere silah kullanmayı öğretip arabacılar aracılığıyla Suriye, Halep ve Antep'te bulunan İtilaf konsolosları, asker firarileri ve aşiretlerden silah temin etmişler ve Bağdat Demiryolu İnşaat Şirketi'nde çalışan Ermeni ustalardan da çok miktarda dinamit, bomba fitilleri, cephane ve mühimmat almışlardı. Öte yandan kendileri Amerikan Yetimler Evi'nde bulunan demircilik imalathanesinde çok miktarda mermi, hatta büyük su borularından top bile imal etmişler-

---

[41] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 81 (Aralık 1982), s.200.

[42] Ohandjanian, **Österreich-Armenien Faksimilesammlung,** no. 1105; HA PA XII 463 Z.15/P, s.4798–4800'den **Avusturya Macaristan ve Ermeni,** cilt VI C.

[43] **Ermeni Komitelerinin Â'mâl,** s.342.

[44] Urfa isyanının nasıl geliştiği hakkında ABD Halep Konsolosu Jackson ile Urfa'da bulunan Konsolos Vekili Leslie arasındaki yazışmalar hakkında bkz. Çiçek, **a.g.e.,** s.209–223.

Levent Şahverdi Arşivi

di[45]. Ermeniler, sevk emrinin gelmesinden sonra bu emre karşı gelerek şehirde azınlık olmalarına rağmen bazı yerleri istihkâm edip isyan hazırlığına başladılar ve evden eve hatta mahalleler arasında yeraltından tüneller kazarak birbirleriyle bağlantı kurdular[46].

İsyan etmek için gerekli donanıma sahip olmaları Ermenilerin isyana meyilli olmasında çok etkili oldu. İkna olan Ermenilerden bir kısmı şehirdeki müstahkem binalarda bir kısmı da Amerikalı misyoner Leslie'nin Yetimler Evi'nde toplandılar. Konuyla ilgili olarak Başkumandanlığı bilgilendiren Cemal Paşa, Urfa'ya takviye birlikler ve bir de topçu takımı gönderdiğini ancak top kullanılması durumunda Amerikan müesseselerinin de zarar görebileceği uyarısında bulunarak durumun Amerikan Büyükelçiliği'ne bildirilmesini istedi[47]. İsyan etmeye karar vermiş olan Urfa Ermenileri 29 Eylül 1915 günü devriye gezen jandarma birliklerine ateş etmek suretiyle kararlarını eyleme dönüştürdüler ve devriye gezen jandarmalardan ikisini şehit ettiler, sekizini de yaraladılar. Bununla da yetinmeyerek şehirdeki asker sayısının azlığını fırsat bilip Müslüman mahallelerine saldırdılar. Yabancı devletlerin vatandaşlarıyla yabancı kurumlarda çalışan memurların can ve mallarına zarar vermeye başladılar[48]. Değişik yaşlarda on Müslüman kadını öldürdüler[49]. Urfa'daki isyan üzerine cephelerde görev yapan muharip askerlerin bir kısmı Urfa'ya nakledildi. Buna rağmen Urfa'daki çatışmalar yaklaşık bir ay sürdü ve ancak 21 Ekim'de sonlandırılabildi. Olayların başlangıcından itibaren 20 jandarma şehit edilirken 50'si de yaralandı[50]. Olaylarda 349 Ermeni ölü ele geçirildi. Sağ olarak yakalananlar Divan-ı Harbe sevk edildi, sayıları 2000 civarında olan kadın ve çocuklar da güvenlik

---

[45] **Ermeni Komitelerinin Â'mâl,** s.341.

[46] Bryce-Toynbee, **a.g.e.,** s.317, 325.

[47] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 81 (Aralık 1982), s.207.

[48] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi(HR.SYS.), 2875/3'ten **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı,** Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., Ankara 2007, s.292-293.

[49] **Ermeni Komitelerinin Â'mâl,** s.346.

[50] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 86 (Nisan 1987), s.41.

Levent Şahverdi Arşivi

içinde Musul'a yollandılar[51]. Olaylarda çok sayıda Müslüman'ın evinin yandığı belirlendi. Devlet bu durumda olanların evlerinin tamiratı için gerekli olan paranın ödenmesini veya onlara boşalan Ermeni hanelerinden yer verilmesini kararlaştırdı[52]. Halep Konsolosu Dandini, 25 Ekim 1915 tarihli raporunda Urfa isyanına da değinerek Fahri Paşa kuvvetlerinin Urfa'daki Ermeni isyanını bastırdığını, Amerikan misyonuna sığınan Ermenilerin teslim edilmemesi üzerine buraya açılan ateş sonucunda iki Amerikalının öldürüldüğünü bildirmekteyse de[53] bu bilgi başka kaynaklarca doğrulanmamaktadır.

Başkumandanlığın Urfa isyanıyla ilgili olarak yabancı sefaretlere gönderdiği bilgilendirme raporunda da belirtildiği gibi Ermenilerin amacı bir taraftan Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerin mal ve kurumlarına zarar vermesini temin etmek, bir taraftan da cephedeki Osmanlı askerlerini kendi üstlerine çekip oyalamaktı[54].

Diğer Bölgelerde Çete Faaliyetleri

Ermeni sevkıyatı Ermeni çetelerinin hareketlenip olay çıkarmalarını da beraberinde getirdi. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Maraş'ta yapılan aramalarda bazı evlerde bomba ve dinamitler bulunduğunu[55] ve Halep'e sevk edilen Ermeniler tarafından çete teşkilatlanmalarına başlandığını bildirerek Kilis'te teşkil edilen 24 kişilik bir çetenin Diyarbakır civarına doğru harekete geçtiğinin duyulması sebebiyle Halep ve Adana vilayetleriyle Urfa, Maraş ve Zor mutasarrıflıklarına teyakkuzda olmalarını emretti[56]. Ayrıca hükûmet Maraş'ta Ermeni çetelerinin yaptıkları işleri soruşturmak ve inceleme yapmak üzere Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Esat Bey'i görevlendirdi[57]. Bu

---

[51] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 86 (Nisan 1987, s.45.

[52] **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin,** s.310.

[53] Ohandjanian, **Österreich-Armenien Faksimilesammlung,** no. 1105; HA PA XII 463 Z.15/P, s.4798–4800'den **Avusturya Macaristan ve Ermeni,** cilt VI C .

[54] **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,** Sayı 86 (Nisan 1987), s.41.

[55] BOA. DH.ŞFR., 62/257(24 Mart 1332/6 Nisan 1916).

[56] BOA. DH.ŞFR., 63/175(20 Nisan 1332/3 Mayıs 1916).

[57] BOA. DH. ŞFR. 63/263(27 Nisan 1332/10 Mayıs 1916).

Levent Şahverdi Arşivi

görevlendirmede, Esat Bey'in daha önce Ermeni olaylarıyla ilgilenmiş olması ve Ermenice bilmesi etkili oldu[58].

29 Kasım 1915'te Maraş Mutasarrıflığı tarafından hazırlanıp başkentteki yetkili birimlere gönderilen raporda, Ermenilerin hangi köylerde kaç kişiyi yaralayıp öldürdükleri ve mallarına verdikleri zararın boyutları ayrıntılı olarak yer aldı. Buna göre Maraş merkezinde 12 Müslüman öldürüldü, ikisi yaralandı. Dört Müslüman'ın da evi yakıldı. Fatmalı Köyü'den bir kişi, Hartlap Köyü'nde üç, Öksek Köyü'nde dört, Afşarlı Köyü'nde üç, Kümperli Köyü'nde bir, Musalar Obası'nda bir ve Hacı Köseler Çiftliği'nde iki olmak üzere toplam 27 Müslüman öldürüldü, 16 kişi yaralandı. Ermeni baskınlarında 51 ev yakılırken 33 kişinin eşyası yağmalanıp gasp edildi[59].

1916 yılının başlarında Ermeni tehcirinin devam ettiği günlerde bir Ermeni çetesinin Zeytun'da faaliyet gösterdiği tespit edildi[60]. Nitekim 14 Ağustos 1916'da 12. Fırka'ya mensupken firar eden İsmail, Mehmet Mustafa oğlu Ahmet ve diğer bir arkadaşı, Süleymanlı Kazası'na iki saat uzaklıkta ormanlık bir alanda yürürlerken 10 kişilik bir eşkıyanın saldırısına uğradılar. Eşkıya, adı geçen kişilerin para ve eşyasını gasp ettikten sonra boğulmaları için boğazlarından iple birbirine bağladıktan sonra kaçarak uzaklaşmış, ancak adı geçen asker firarileri ölmemiş, kendilerine geldikten sonra yürüyerek durumu Süleymanlı Kaymakamlığı'na bildirmişlerdir. Maraş Mutasarrıfı Kemal Bey, Süleymanlı Jandarma Komutanı'nı eşkıyanın takip edilmesi için görevlendirmiştir. Yapılan takibatta yedi eşkıya yakalanmıştır. Bunların verdiği ifadeye göre değişik yerlerden firar eden çok sayıda Ermeni'nin Süleymanlı dağlarında toplandığı anlaşılmış, bunun üzerine Maraş Mutasarrıfı Kemal Bey Dâhiliye Nezareti'ne, firar edenlerin mahalli asayişi bozmasına fırsat vermemek için ya Zeytunluların kendi mahallerinden daha uzak bölgelerden sevk edilmelerini, ya da kaçmalarına fırsat verilmemesinin önemini bildirmiştir[61].

---

[58] BOA. DH. ŞFR. 63/282(28 Nisan 1332/11 Mayıs 1916).
[59] BOA. DH.EUM.2.Şb., 14/48.
[60] BOA. DH.ŞFR., 62/57(6 Mart 1332/19 Mart 1916).
[61] BOA. DH. EUM. 2. Şb., 26/40. Ayrıca asker firarilerinin fotoğrafları için bkz. Ek 3.

Levent Şahverdi Arşivi

Ermeniler Zeytun'a yakın yerlerde de çeteler kurdular. Mesela 10 Şubat 1916 tarihinde bir Ermeni çetesi Kayseri'nin Efkere nahiyesinde saklandıkları mağarada suç delilleriyle beraber yakalandı[62].

Ermeniler Osmanlı Devleti'nde karışıklık çıkarma emellerinden vazgeçmeyerek Halep'te örgütlendiler. Gasp, katl gibi eylemlerin yanı sıra Osmanlı sınırına tecavüz ve düşman ordusuyla birleşmek amacıyla Halep'te kurdukları silahlı komiteye Halep'te bulunan Ermenilerden sürekli olarak üye kaydedip onları silahlandırdılar. Bu komiteye bağlı olarak faaliyet gösteren 25 kişilik bir kafilenin üyelerinden dokuz eşkıya Maraş'ta yakalandı. Yakalananların verdiği ifadeye göre komitenin üst düzey yöneticileri Halep Ermeni Marhasası Nerses Vartabet, Kazgancı Çarşısı'nda oturan Eczacı Nerses Efendi, Diyarbekrî İsa, Nişan, Muşeg Dikran, tüccardan Kıl Hanı'nda oturan Dikran Müfdikyan, Diyarbakırlı Agop, Sasonlu Muhtar Ohannes ve Şeyh Mahallesi'nden Fırıncı Haço isimli şahıslar olduğu ve bu şahısların örgüte silah ve cephane temin ettikleri belirlendi. Ayrıca komite reisinin Silvanlı İsa olduğu, Marhasa Nerses Efendi'nin de ihtilal heyetine reislik ettiği ve aralıklarla Kürt Dağı'na kuvvet çıkarıp burada kuvvet yığdıktan sonra kendisi de dağa gelerek karşılarına çıkan mahalleri yakıp yıkmayı tasarladığı ortaya çıkarıldı[63].

Amanos Dağları menzil hattında çok sayıda, tehcirden kaçan Ermeni ve asker firarisi bulunmaktaydı. Bu kişiler hava değişikliği için memleketlerine gönderilen askerlere saldırarak ellerindeki "*tebdil-i heva*" evrakını alıp gelip geçen yolcuları taciz etmekteydi[64]. Bu tacizlerin artması üzerine Adana Mıntıka Kumandanlığı'nın bölgede yaptığı takibat sonucunda 4 Ekim 1916'da 35 asker firarisi ile iki Ermeni yakalandı. Bunlardan bir Ermeni ile iki asker firarisi, eşkıyanın geri kalanının saklandıkları yeri bildiklerini ve gösterebileceklerini

---

[62] **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin,** s.355.

[63] Maraş Komiser Muavini'nin Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne raporu için bkz. BOA. DH. EUM. 2.Şb., 21/7. Ayrıca bkz. BOA. DH.ŞFR., 63/194(21 Nisan 1332/4 Mayıs 1916).

[64] ATASE, BDH, Kl.4214, Dos.195–57, Fh.1.

Levent Şahverdi Arşivi

ifade ettiler. Yakalananların tamamı Divan-ı Harb'e sevk edildi[65]. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Halep Konsolosu'nun kendi Dışişleri Bakanı Burián'a gönderdiği bir raporda, Halep'te Ermenilerin bir çete oluşturdukları ve Osmanlı askerî üniforması giyerek Avusturya-Macaristan ve Alman konsolosluklarına baskın düzenleyip Osmanlı ülkesinde asayiş ve düzeni bozmayı amaçladıklarının hükûmet tarafından istihbar edilmesiyle 70 komiteci Ermeni'nin Halep'te tutuklandığını bildirdi[66].

Niğde civarında faaliyet gösteren bir Ermeni çetesinin şimendifer hattını tahrip etmek amacıyla Adana'ya geçmesi üzerine Adana'daki ilgili birimler buna meydan verilmemesi için uyarılmış ve gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir[67]. Bunun üzerine hemen 45 kişilik bir kuvvet sevk edilmiş, eşkıyanın geri çekilme ihtimaline karşı Kızıldağ Kayışlı Nahiyesi çevrildi. 28 kişilik bir kuvvet de Pozantı'ya sevk edildi. Eşkıyanın başında Beyoğlu Komiserliği'nden atılmış Topal Agop olduğu belirlendi[68].

Dördüncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, İslâhiye dolaylarında Ermeni çetelerini takip etmekle 44. Fırka Komutanı ve çetenin yakın olduğu yerlerdeki zabit kumandanlarını görevlendirerek 40 kişilik iki müfreze teşkil edilmesini ve jandarma kuvvetlerinin de desteğiyle çetenin derhal yakalanmasını emretti[69]. Öte yandan İslâhiye'ye iki müfrezenin komutanı olarak gönderilen Mülazım-ı Evvel Kemal Efendi'nin hazırladığı rapor, 44. Fırka Kumandanı tarafından 15 Ocak 1917'de 12.Kolordu Komutanlığı'na ulaştırıldı. Bu rapora göre; silahlı bir eşkıya çetesi olmamakla beraber gündüzleri iş başında olan, inşaatlarda amelelik eden Ermenilerden bazılarının geceleri gündüz sakladıkları silahlarını alarak eşkıyalık yaptıklarını, hatta bu durumun bölge halkı tarafından da bilindiğini, bu kişilerin tamamı-

---

[65] ATASE, BDH, Kl.4214, Dos.195–57, Fh.1–8.

[66] Ohandjanian, Österreich-Armenien Faksimilesammlung, no.1186; HA PA XXXVIII 369, no.5/P, cilt VII, s.5153'den Avusturya Macaristan ve Ermeni, cilt VII.

[67] ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–6.

[68] ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–2.

[69] ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2.

Levent Şahverdi Arşivi

nın elinde inşaat işçisi olduklarına dair İnşaat Müfettişi Fuat Ziya Bey'in imzasını taşıyan belgeleri olduğunu, bu durumda bu şahısların tutuklanmalarının mümkün olmadığını, ancak çok büyük bir gözetim altında tutulmaları halinde eşkıyalık etmelerinin önüne geçilebileceği bildirilmekteydi[70].

Yetkilileri en çok endişelendiren konu, eşkıyanın arazi şartları çok ağır olan Zeytun'a kaçma ihtimaliydi. Bu yüzden tedbirler alınarak eşkıyanın Zeytun'a geçmesinin önüne geçildiyse de[71] eşkıya Maraş tarafına yöneldi. Eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi için Maraş 1. Taburu takviye birlik olarak bölgeye sevk edildi[72]. Ancak bu taburda salgın hastalık baş göstermesi ve askerlerin çok yorgun olması yüzünden beklenen destek alınamadı. Dolayısıyla salgın hastalık tehdidi altındaki asker eşkıya takibinde zorluklar yaşadı[73].

İslâhiye'de çetenin ele geçirilmesi için bizzat çalışmalar yapan Adana Jandarma Alay Komutanı 10 Şubat 1917'de çektiği telgrafta, ele geçirilen çete üyelerinin evvelce sürgün edilmiş Ermenilerden olduğu, geri kalanlarla onlara silah temin edenlerin yakalanması için Cebel-i Bereket Mutasarrıfı ile birlikte takibata devam edileceğini bildirdi[74]. 10 Şubat 1917 tarihli ve Adana Jandarma Alayından Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen şifre telgrafta; İslâhiye'nin Şıhlı Köyü civarında 1 Şubat 1917 günü 32 Ermeni çetesiyle çatışmaya girildiği, dört şehit ve bir yaralı verildiği, Ermeni eşkıyanın arazinin sarplığından faydalanıp kaçtığı, 5 Şubat 1917 günü yeniden çatışma olduğu, eşkıyadan ikisinin ölü, birinin yaralı olarak ele geçirildiği, ayrıca üç şehit daha verildiği, eşkıyanın Antep tarafına kaçtığı, fesatçıların firarlarına meydan vermemek ve karşı harekât icra edilmek üzere İslâhiye'de bulunan tabur emrine ive-

---

[70] ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2–5.

[71] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 011.

[72] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.012, 012–01.

[73] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 012, 02. Ayrıca bkz ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.13.

[74] ATASE, BDH, Kl. 4223, Dos.81–84, Fh.1.

Levent Şahverdi Arşivi

di olarak yeni kuvvet gönderilmesi gerektiği arz olunmuştur[75]. Buna rağmen 8 Mart 1917'de Halep'ten sızarak İslâhiye ve Bahçe kazalarının Maraş'a sınır olan dağlarında Sivaslı Manok adındaki şaki, etrafına topladığı 60 kadar jandarma elbiseli silahlı eşkıya ile birlikte civardaki köylere saldırarak köylülerin bir kısmını öldürdü bir kısmını da yaraladı[76].

Ne kadar takip edilirse edilsin Ermeni çetelerinin Anadolu ile Suriye'nin bağlantısının sağlandığı bölgedeki faaliyetlerinin önüne geçilemiyordu. Adana Valisinin 12. Kolordu Komutanlığı'na 3 Kasım 1917'de bildirdiğine göre 20 kişilik bir Ermeni çetesi demiryolu, tüneller ve diğer önemli yerlere saldırmak amacıyla Adana sınırlarına girmiş, iki-üç gün evvel 32 silahlı kişi Kamışlı'nın İşçi Bekirli Köyü'nü basmış, önceki gün Pozantı'nın ormanlık bölgesinde 15 silahlı şahsın dolaştığı görülmüş, eşkıyanın yakalanması için hemen harekete geçilse de yeterli jandarma kuvveti temin edilemediğinden başarılı olunamamıştır[77]. Aynı çete on gün kadar sonra Kamışlı Nahiyesi'ne baskın düzenleyerek bazı evleri yaktı[78].

Ermeni çeteleri erzak ihtiyaçlarını Müslüman köylerine baskınlar yaparak karşılamaktaydı. Maraş'ta teşekkül ettikten sonra Maraş ve Maraş dışında faaliyet gösteren bir Ermeni çetesi 1918 yılının Haziran ayında İslâhiye'ye bağlı Yanık Köyü'ne 70 kişilik bir grupla baskın yaparak erzak ve hayvan gasp ettikten sonra kaçmayı başarmış, eşkıyanın takibi için jandarma ve askeriyeden müfrezeler çıkarılmıştır[79]. 22 Haziran 1918'de İslâhiye'ye dokuz saat mesafede bulunan Hacılar ve ..?.. köyleri civarında 40 kişilik bir Ermeni çetesi pusuya düşürdükleri yedi jandarmayı, ertesi gün de Sabunsuyu mevkiinde dördü ahaliden ve ikisi jandarmadan olmak üzere altı kişiyi katletti[80].

---

[75] **Türk- Ermeni İhtilafı Makaleler,** Ed. Hikmet Özdemir, TBMM Yay., Ankara 2007, s.194.

[76] BOA. DH. ŞFR., 74/72 (8 Mart 1333/ 8 Mart 1917). Ayrıca bkz. Ek 4.

[77] ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1.

[78] ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–14.

[79] BOA. DH. EUM. 2.Şb., 55/24 (25 Haziran 1334/25 Haziran 1918).

[80] ATASE, BDH, Kl.2688, Dos.130–247, Fh.2, 2–1.

Levent Şahverdi Arşivi

Temmuz ayı başlarında da 44.Tümen mıntıkasında bir asker kaçağının takibi için görevlendirilen bir onbaşı ile iki er, İslâhiye yakınlarında İntelli denilen bölgede Zincirli ve Süleymanağa köyleri arasındaki sazlıkta Ermeni çeteleri tarafından şehit edildi. Olayın demiryolu hattının çok yakınındaki dağlık bölgede meydana gelmesi, üstelik eşkıyanın izini hemen kaybettirmeyi başarması akla demiryolunda çalışan işçi ve hizmetlilerin çete oluşturduğu fikrini getirmekteydi. Bu nedenle 12. Kolordu tarafından oluşturulacak bir müfrezenin Adana jandarma müfrezesiyle beraber İslahiye-Osmaniye demiryolu hattı tarafındaki Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı bölgesini iyice tarayarak suçluları yakalayıp cezalandırılması kararı verildi[81].

Eşkıyanın yakalanması için bölgeye 6 Ağustos 1918'de takviye kuvvetler gönderildi[82]. Çeteler yakalanamayınca 12 Ağustos 1918'de 10. Depo Alay Komutanlığı'na bağlı iki tabur, Ermeni çetelerini yakalamak üzere görevlendirildi[83].

Ermeni çetelerinin birbirleriyle koordineli bir şekilde faaliyet göstermesi üzerine Dâhiliye Nezareti harekete geçerek 7 Kasım 1918'de bir talimatname yayınladı. Buna göre liva jandarma mevcutlarından bir kısmı başka hizmetlerden muaf tutularak inzibat işlerinde istihdam edilmek üzere müfrezeler oluşturulmaya başlandı. Ayrıca daha önceden çetelerin takip edilmesiyle görevlendirilmiş olan asker müfrezelerinin de yeterli olmaması nedeniyle kuvvetlendirilmesi ve askerlerle jandarmanın birlikte hareket etmesi için gerekenlerin yapılmasına ilişkin emirlerin verilmesi hususu Maraş Mutasarrıfı Ata Bey tarafından İkinci Ordu Kumandanlığı'na bildirildi[84]. Maraş Mutasarrıfı'nın bu isteği ilgili makamca derhal cevaplandırılarak Ermeni çetelerinin takibi için jandarmadan kuvvet oluşturulması çalışmalarına derhal başlandı[85]. Ayrıca jandarma haricinde otuzar kişi-

---

[81] **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914–1918,** cilt II, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s.268.

[82] ATASE, BDH, Kl.2688, Dos.130–247, Fh. 14.

[83] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos.130A-303, Fh..001.

[84] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.009,01.

[85] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.009,02.

Levent Şahverdi Arşivi

den oluşan iki Nizamiye müfrezesi de İslâhiye'deki Ermeni çetesinin takibiyle görevlendirildi[86].

Çetelerin İhtiyaçlarını Temin Etme Yolları

Daha önce sürgün edilen Ermeniler bulundukları yerlerden kaçarak Halep'e gelmekte ve burada Amanos dağları, İslâhiye, Pazarcık, Kilis, Maraş ve Zeytun havalisinde bağımsız devlet kurmak amacıyla oluşturulan teşkilata katılarak amaçlarına ulaşıncaya kadar eylemlerini devam ettirmek niyetindeydiler. Bunun için Amanos dağları, İslâhiye, Pazarcık, Kilis, Maraş ve Zeytun havalisinde her türlü tahribatı yapmaya çalışıyorlardı. Dağa çıkan Ermenilere her türlü malzemeyi temin edip ellerine ulaştırdıklarından şüphelenilen Halep Şimendifer Merkez Müdürü Mihnas, İstanbul'da oturan Basmacıyan, yine İstanbul'da oturan ve işletme şirketi kasadarı olan Papasyan, Halep istasyon telgraf memurlarından Maraşlı Karamanyan, diğer telgrafçı Balabanyan ve tüccar Tuma kardeşler hakkında gizlice ve çok dikkat edilerek tahkikat yapılması Halep Valiliği'ne emredildi[87]. Çünkü çeşitli yollarla tedarik edilen silah, cephane ve erzak farklı kişiler tarafından adı geçenlere teslim edilmekte ve böylece söz konusu eşya hiçbir denetime tabi tutulmadan İslâhiye'ye sevk edilip Alis Efendi vasıtasıyla dağıtılmaktaydı. Üstelik bu sevkıyat Şimendifer Başmüdürü Alman milletinden İsviçreli Şoven Donrer'in bilgisi dâhilinde yapılmaktaydı[88]. Ermeni çetelerinin silah temin ettikleri tek yol bu değildi. Çeteler, Osmanlı Hükûmeti'nin Bahçe ve Meydan-ı Ekber istasyonlarından asker için sevk ettiği silah ve cephaneden bir kısmını aşırıp trenlerle İslâhiye'ye yollamaktaydı. Bu nakliyat makinist Hayik, Sivaslı makinist Vahan ve ateşçi Arakil aracılığıyla kolaylıkla yapılıyordu. Bazen de ekmek çuvallarının altına gizlenen silah ve cephane, İslâhiye'ye götürüldükten sonra ambar memuru Küpeli Anastas tarafından saklanmaktaydı.

---

[86] ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2–2.

[87] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos.130A-303, Fh..3-4.

[88] Demiryolu hatlarında hatta Amele Taburları'nda çalışan Ermenilerin çetelere yataklık ettikleriyle ilgili tespitler pek çok kez yapılmıştı. Mesela bunun Geyve'deki örneği için bkz. **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin,** s.385.

Levent Şahverdi Arşivi

Cephane nakliyatı yapılan bir diğer yol ise, bölgede Tahta Köprü ile Aran arasında İspalya şosesinde ateşçilik yapan Hasanbeyli Tarakçı oğlu İjbik? ile Ayranağa-İslâhiye arasında işleyen Balast treninde Şukka treninin mıntıkasını belirleyen Kartallı Balanyan'ın temin ettikleri silah ve cephaneyi Bahçe İstasyon müdürü ile tutuklu bulunan eski İslâhiye İstasyon müdürüne teslim etmesiydi. Bu faaliyetten Yarbaş İstasyonu'nda telgrafçı olan Ceridyan'ın da haberi vardı. Önce Meydan-ı Ekbez İstasyonu'nda daha sonra Tahta Köprü'de dolaşan Hasanbeyli Marko oğlu Foça, Meydan-ı Ekbez İstasyonu'nda demircilik yapan Hasanbeyli Artin oğlu Agop önceleri eşkıya arasında iken ayrılarak şirkette işe girmişler ve silah ve cephane tedariki ile görevlendirilmişlerdir.

Halep ve Bahçe taraflarında eşkıyanın çeşitli yollarla temin ettiği bu silahların İslâhiye'ye nakledilmesinden İslâhiye Kumandanının da haberdar olduğu istihbar edilmekteydi. Buna göre silah ve cephane İstasyon Kumandanı namına bakkallık eden İsmail Çavuş'un dükkânında bekletilmekteydi. Çoğu zaman İslâhiye İstasyonu'nda kalan silah ve cephaneyi, eski istasyon müdürü Sabit Alis, istasyonda sevk memurluğu yapan Rupen, makasçı Şükrü Osman ve daima yanında bulunan Mehmet Ali Çavuş birlikte gizlice sevk ederek beş altın liraya köylerde satmakta ve parayı kendi aralarında paylaşmaktaydı.

Çetelerin takip edilmesiyle Amanos Dağları, İslâhiye, Pazarcık, Kilis, Maraş ve Zeytun havalisinde her türlü tahribatı yapmalarından dolayı evvelce sürgüne gönderilen ancak bir kısmının kaçtığı anlaşılan Ermenilerin yakalanması suretiyle çetelerin dağıtılması amaçlanmaktaydı. Bu amaca ulaşmak isteyen Başkumandanlık adı geçen tüm şahısların tutuklanarak gerekli işlemlerin yapılmasını emretti[89].

Öte yandan daha önce tutuklanan, Papasyan, Basmacıyan ve Merkez Başmüdürü Şondermaher'in eşkıyaya sevk ettiği cephaneyi Almanlardan temin ettikleri 44. Fırka Kumandanlığı tarafından tespit edildi ve adı geçenlerle birlikte onlara yardım eden bazı kişilerin tu-

[89] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.3–4, 5, 6, 7, 8.

Levent Şahverdi Arşivi

tuklanmalarına karar verildi.[90] Bu kişiler Divan-ı Harb'e sevk edildi[91] ve Yüzbaşı Cemal Efendi yargılamaları takip etmekle görevlendirildi[92].

İslâhiye Çamlık ormanında bulunan eşkıyaya yardım edenlerin tutuklanmasıyla erzak sıkıntısı çekmeye başlayan eşkıya başka bölgelere yöneldi. Sayıları 40 civarında olan eşkıya grubunun Kilis civarına gidip erzak toplamaya çalıştığı ve ayrıca sayısı belli olmayan başka bir grubun da Hodi Dağı civarında dolaştığının belirlendiği, eşkıyanın kaçmasını önlemek ve kendi mıntıkalarına sokmamak için Gâvur Dağı, Pazarcık ve Antep'te tedbirlerin artırılması istendi[93].

Ermeni çeteleriyle mücadelede, bir taraftan da eşkıyaya yardım ve yataklık ettikleri belirlenenler tutuklandı veya mıntıka dışına sürgün edildi. Mesela Haruniye'deki Alman mektebinde öğretmenlik yapan beş Ermeni ile Haruniye'de demircilikle uğraşan Molkan'ın eşkıyaya yardım etmeleri sebebiyle bölge dışına sürülmeleri eşkıyayı takip etmekle görevlendirilmiş 44. Fırka Kumandanlığı'nca uygun görülmüştür[94].

Sonuç

Osmanlı Devleti tarafından tehcir kararının alınması ve bu kararın uygulanması esnasında bazı bölgelerde Ermeni isyanları çıktı. Bu isyanların en önemli ortak özelliği, Ermenilerin göç etmelerinin istendiği Anadolu ile göçün yapıldığı Suriye'nin birleşme noktaları denilebilecek Fındıcak (Maraş), Musa Dağı (Antakya) ve Urfa'da çıkmasıdır. Bu ayaklanmalarda kullanılan silahların sayı ve niteliği de bazı sonuçlar ortaya koymaktadır: Buna göre ilk sonuç, asilerin İtilaf Devletleri tarafından yönlendirilmiş olma ihtimalidir. Nitekim isyanlarda kullanılan silahların bir kısmı döneminin en gelişmiş silah-

---

[90] ATASE, BDH, Kl.2722, Dos. 133–51, Fh.003–37.
[91] ATASE, BDH, Kl.2688, Dos. 39–243, Fh.003–03.
[92] ATASE, BDH, Kl.2722, Dos. 133–51, Fh.003–40.
[93] ATASE, BDH, Kl.2688, Dos. 39–243, Fh.003–13. Ayrıca bkz. **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin,** s.395.
[94] ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 011, 02.

Levent Şahverdi Arşivi

larıdır. Bu ihtimali güçlendiren diğer faktörler, asilerin yabancı devletlerin temsilcileriyle olan irtibatlarının Osmanlı istihbarat birimlerince tespit edilmesi ve Musa Dağı'nda toplanıp isyan eden Ermenilerin adeta görevlerini tamamlamalarının ardından yabancı kruvazörlerce kurtarılmasıdır. İkinci sonuç ise Osmanlı Devleti'nin Ermenilerin elindeki silahları toplama gayretlerine rağmen bu konuda başarısız olduğudur.

İsyanlara katılanların sayısının çokluğu da kayda değerdir. Zira Osmanlı Devleti, isyan bölgelerine muharip güçler sevk etmek zorunda kalmış, isyanlar ancak bundan sonra bastırılabilmiştir. İsyanlar bastırılabilse bile isyanın elebaşları kaçmayı başarabilmiş, bu da bölgede çete faaliyetlerinin süreklilik göstermesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra tehcirden kaçmayı başarabilenlerle bazı asker firarilerinin çetelere katılması onların hem güçlerini artırmış, hem de faaliyet alanlarının genişlemesine sebep olmuştur. Bu çeteler Müslüman köylerine baskınlar yapıp katl, gasp ve yağmalamalarda bulunarak Osmanlı sınırını taciz etmişler ve düşman ordusuna içerden destek vermişlerdir.

Çetelerin faaliyetleri tüm gayretlere rağmen dağlık bir bölgede faaliyet göstermeleri ve onları takip eden birliklerin sayıca azlığı nedeniyle engellenemedi. Eşkıyaya demiryolu hattında çalışan Ermeniler ve bazı yabancılar silah, cephane ve yiyecek temin etmekteydi. Bunlardan tespit edilebilenler Divan-ı Harbe sevk edilerek yargılandılar ve hak ettikleri cezalara çarptırıldılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı(DH.ŞFR):
DH. ŞFR., 54A/220.
DH.ŞFR., 62/257(24 Mart 1332/6 Nisan 1916).
DH.ŞFR., 62/57(6 Mart 1332/19 Mart 1916).
DH.ŞFR., 63/175(20 Nisan 1332/3 Mayıs 1916).
DH.ŞFR., 63/194(21 Nisan 1332/4 Mayıs 1916).
DH. ŞFR. 63/263(27 Nisan 1332/10 Mayıs 1916).
DH. ŞFR. 63/282(28 Nisan 1332/11 Mayıs 1916).

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2.Şube Evrakı

BOA. DH.EUM.2.Şb., 14/48.
BOA. DH. EUM. 2.Şb., 21/7.
BOA. DH. EUM. 2. Şb., 26/40.
BOA. DH. EUM. 2.Şb., 55/24.
BOA. DH.EUM.2.Şb., 71/37.

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

ATASE, Birinci Dünya Harbi (BDH), Klasör (Kl.) 13, Dosya (Dos.) 1049–63, Fhrist (Fh.) 11.
ATASE, BDH, Kl.4214, Dos.195–57, Fh.1.
ATASE, BDH, Kl.4214, Dos.195–57, Fh.1–8.
ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–6.
ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–2.
ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2.
ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2–5.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 011.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.012, 012–01.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 012, 02.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.13.
ATASE, BDH, Kl. 4223, Dos.81–84, Fh.1.
ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1.
ATASE, BDH, Kl.4218, Dos. 193–67, Fh.1–14.
ATASE, BDH, Kl.2688, Dos.130–247, Fh.2, 2–1.
ATASE, BDH, Kl.2688, Dos.130-247, Fh..14.

Levent Şahverdi Arşivi

ATASE, BDH, Kl.2702, Dos.130A-303, Fh..001.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.009,01.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.009,02.
ATASE, BDH, Kl.4214, Dos. 195–57, Fh.2-2.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos.130A-303, Fh..3-4.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh.3–4, 5, 6, 7, 8.
ATASE, BDH, Kl.2722, Dos. 133–51, Fh.003–37.
ATASE, BDH, Kl.2688, Dos. 39–243, Fh.003–03.
ATASE, BDH, Kl.2722, Dos. 133–51, Fh.003–40.
ATASE, BDH, Kl.2688, Dos. 39–243, Fh.003–13.
ATASE, BDH, Kl.2702, Dos. 130A–303, Fh. 011, 02.

Araştırma ve Tetkik Eserler

Abraham Hartunnian, **Neither to Laugh nor to Weep a Memoir of the Armenian Genocide,** translated from the original Armenian manuscripts by Hartunian, Vartan, Beacon Pres, Boston 1968.

Ahmet Eyicil, **Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri,** Gün Yayıncılık, Ankara 1999.

Ali Arslan, "İngilizlerin İskenderun'u İşgal Projesi ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler, 1914-195", **IV. Hatay Tarihi ve Fokloru Sempozyumu (18-19 Ekim 1996) Bildirileri,** Antakya 1997.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, cilt I, Genelkurmay Başkanlığı ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yay., Ankara 2005.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914–1918, cilt II, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.

Artem Ohandjanian, **Österreich-Armenien Faksimilesammlung diplomatischer Aktenstücke 1877–1936,** Wien, 1995.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 81 (Aralık 1982).

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 86 (Nisan 1987).

Cemal Paşa, **Hatırât,** haz. Metin Martı, Arma Yay, İstanbul 1996.

Donald Bloxham, **The Great Game of Genocide Imperialism, Nationalism, and the Destruction of the Ottoman Armenians,** Oxford University Press, New York 2007.

Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyyesi, Haz. H.Erdoğan Cengiz, Ankara 1983.

Ermeniler, Sürgün ve Göç, Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, TTK Yay., Ankara 2004.

Levent Şahverdi Arşivi

Guenter Lewy, **The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: a Disputed Genocide,** The University of Utah Press, Salt Lake City 2005.

Halil Aytekin, **Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı,** TTK Yay, Ankara 2000.

Hasan Dilan, **Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları,** cilt I, II, TTK Yay, Ankara 2005.

Hovannisian, Richard G., **Armenia on the Road to Independence 1918,** University of California Press, California 1967.

James Bryce-Arnold Toynbee, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916,** çev. Attila Tuygan-Jülide Değirmenciler, cilt 2, Pencere Yay., İstanbul 2006.

Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914–1918 1. Dünya Savaşı,** çev. Kemal Turan, Kayıhan Yay, İstanbul 2003.

Kemal Çiçek, **Ermenilerin Zorunlu Göçü,** TTK, Ankara 2005.

Nejla Günay, "Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi", **Gazi Akademik Bakış Dergisi,** cilt 1, sayı 1, Kış 2007.

Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., Ankara 2007.

Salahi Sonyel, **The Great War and the Tragedy of Anatolia,** TTK Yay, Ankara 2001.

Stanley E. Kerr, **The Lions of Marash, Albany,** State University of New York Press, 1973.

Stefanos Yerasimus, "Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Sorunu", **1915'te Ne Oldu?,** haz. Sefa Kaplan, 2.baskı, İstanbul 2005.

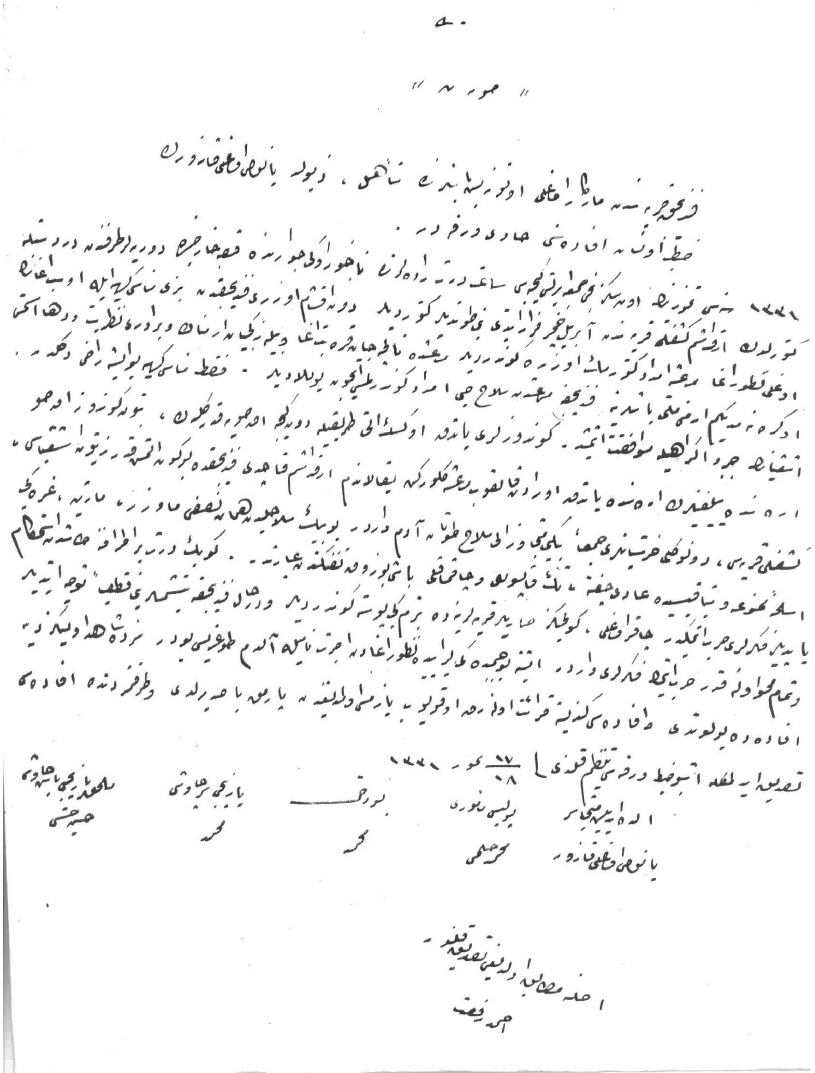
Süleyman Beyoğlu, "Fahreddin Paşa'nın Ermeni Meselesi'ndeki Rolü", **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu,** Ed. Bülent Bakar vd, IQ Yay., İstanbul 2007.

Türk- Ermeni İhtilafı Makaleler, Ed. Hikmet Özdemir, TBMM Yay., Ankara 2007.

Levent Şahverdi Arşivi

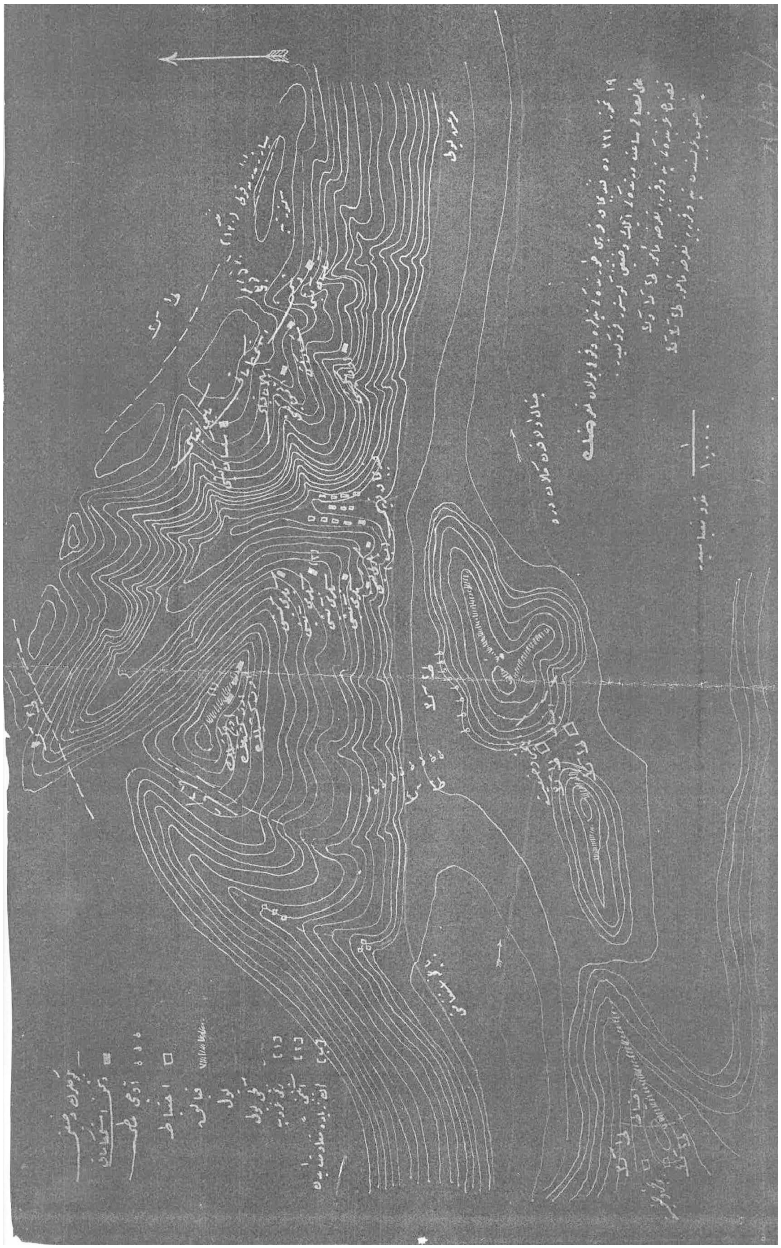
EKLER

Ek 1: Maraş'ta Yakalanan Panos oğlu Kazor'un İfadesi (DH. EUM. 2.Şb., 71/37).

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 2: 1 Ağustos 1915'te Fındıcak'a Yapılan Taarruzun Krokisi (DH. EUM. 71/37).

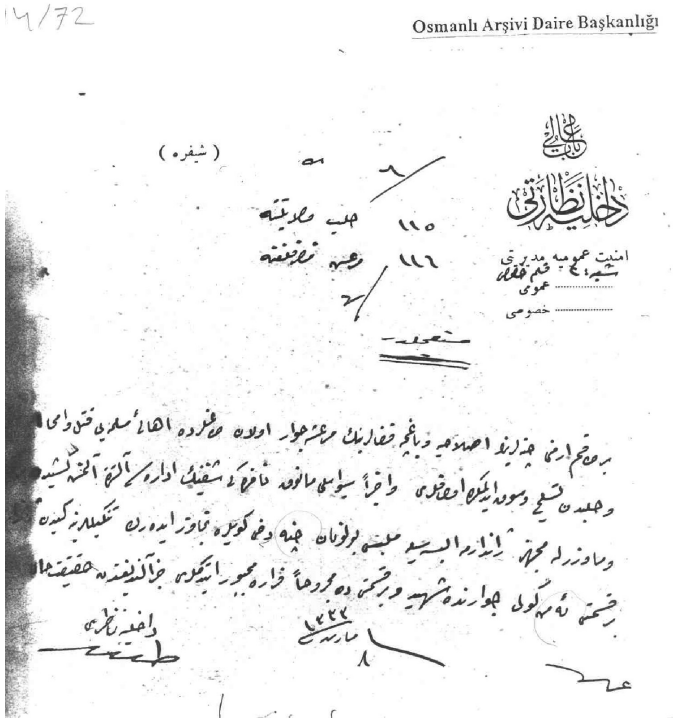

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 3: Bazı Müslüman Asker Firarileri (DH. EUM. 2.Şb., 26/40).

Ek 4: Sivaslı Manok ve Çetesinin Müslüman Köylere Baskınları (DH. ŞFR., 74/72).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TEK PARTİ DÖNEMİ MERZİFON'DA SİYASAL VE SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAM

Serap TAŞDEMİR*

ÖZET

Amasya-Çorum ve Samsun illeri arasında yer alan Merzifon ilçesi, bulunduğu konum itibariyle tarih boyunca önemli bir ekonomik ve kültürel merkez olmuş, Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte de varlığını ve önemini korumayı başarmıştır. Bu araştırmada Türkiye Cumhuriyeti'nin, Batıda gerçekleştirilen modernleşme koşullarını oluşturmaya çalıştığı dönemde –bir anlamda Cumhuriyet tarihindeki en hızlı değişimlerinin yaşandığı yıllarda-, Merzifon İlçesinin geçirdiği süreçlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Geleneksel toplumun yerini modern toplum kurumlarının almaya başladığı/aldığı 1923-1950 yılları arasında Merzifon İlçesi siyasal, sosyal, ekonomik yapısı ve kültür kurumlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Merzifon, Merzifon'da Siyasal Yaşam, Merzifon'da Kültürel Yaşam, Merzifon Türk Ocağı, Merzifon Halkevi.

SINGLE PARTY PERIOD OF POLITICAL AND CULTURAL LIFE IN MERZİFON

ABSTRACT

Located between Amasya-Çorum and Samsun provinces, the district of Merzifon has always been a center of economical and cultural importance thanks to its critical location. It has maintained its existence and importance even after declaration of the Republic. The purpose of this study is to present a historical account of the times Merzifon district has passed through during the period when Republic of Turkey tried to establish the same modernization conditions as in the West, i.e. the years when the fastest changes in the history of republic occurred. Especially Merzifon's political, social, economical structure and cultural institutions between 1923-1950, when tra-

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Levent Şahverdi Arşivi

ditional society was gradually replaced by the modernized social institutions, were handled.

Key Words: Merzifon, Political life in Merzifon, Cultural life in Merzifon.

Giriş

Amasya, Çorum ve Samsun illeri arasında bulunan Merzifon ilçesi, tarih boyunca sosyal, kültürel ve ekonomik yönden önemli bir konuma sahip olmuştur[1]. Ticaret merkezlerinin kesişme noktasında bulunan Merzifon ilçesi[2] kültürler arası etkileşimin de yaşandığı merkez olmuştur. Amerikan Koleji 1865 yılında kurulmuş, bunu 1900 yılında kurulan Fransız Mektebi izlemiştir. Üç faal kütüphanenin hizmet vermesi, İttihat ve Terakki Kulübü'nün etkinlikleri (başta Büyük Mektep diye de anılan İstiklal İdadi Mektebi), Numune Rüştiyesi ve Ermeni İdadisi'nin varlığı o zamanlar küçük bir kasaba olan Merzifon'da dört gazete çıkmasında etkili olmuştur. Bu kültürel zenginlik Cumhuriyet döneminde de sürmüştür[3].

Siyasal Yaşam

Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren Merzifon halkı ulusal harekâtın yanında yer almış, Cumhuriyet ilan edildikten sonra da yapılan devrimleri ve rejimi desteklemeye devam etmiştir.

---

[1] A. Aziz Taşan, **Dün'den Bugün'e Merzifon**, Merzifonlular Derneği, İstanbul 1979, s. 43.

[2] Doğudan ve Karadeniz'den gelip İstanbul'a giden ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunmasının yanında Bağdat Yolu'nun ve Sinop Limanı üzerinden Kırım'a giden ticaret yolunun da kesişme noktasında bulunması Merzifon'da canlı bir ticaret hayatının yaşanmasında etkili olmuştur. Bkz. Suat Ayan, "Merzifon Örneğinden Yola Çıkarak Yerel Dergilerin Doğuşuna Sebep Olan Sosyo-Külütrel Etkenler ve Yerel Dergilerin Siyasetle Olan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayımcılığı Şöleni (7-9 Haziran 2002, Bolu)**, Yay. Haz.: Dr. Azize Aktaş Yasa, Songül Boybeyi ve Ömer Çakır, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2002, s. 121.

[3] Ahmet Yüksel, "Merzifon Halkevi ve Taşan Dergisi", **Kebikeç Dergisi**, Sayı: 3 (1996), s. 169.; Suat Ayan, a.g.m., s. 121.

Levent Şahverdi Arşivi

Merzifon'da siyasal yaşamın Cumhuriyet dönemindeki temelleri, II. Meşrutiyete kadar gitmektedir. İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mücadelesi sadece İstanbul'da değil, taşrada ve dolayısıyla Merzifon'da da kendisini gösterdi. İttihatçılar kendilerine sözcü olarak *Merzifon* gazetesini seçerken,[4] Hürriyet ve İtilafçılar *Nur-ı Ayn* gazetesini yayınladılar. Ezeli bir düşmanlığa ulaşan İttihatçı-İtilafçı çekişmesi, Cumhuriyetin ilanıyla noktalandı. İttihat ve Terakki taraftarlarının kesin hâkimiyetiyle sonuçlanan rekabette, İtilafçılar geri planda kalırken, Halk Fırkası teşkilatı eski İttihatçılardan oluştu[5].

Merzifon CHP örgütü ülke geneline yansıdığı gibi Merzifon'da da sivil-asker bürokrat ve yerel eşrafa dayandı[6]. CHP Merzifon İlçe örgütünün çok partili hayata geçinceye değin bütçe yetersizliği dışında yaşadığı olumsuzluk parti teşkilatının kullanacağı bina ile ilgili oldu. 1940 yılında on yıldır oturduğu eski Taşnak Kulübü binasının devrine ait belgelerin kaybolması üzerine sorun yaşayan örgüt[7], binayı tamir ederek hizmet vermeye devam etti[8]. Yeni parti binası yapılması içinse 1949 yılına kadar beklemek gerekti[9].

1946 yılına gelindiğinde Cumhuriyet Halk Partisi Merzifon'da merkez, Alıcık ve Türnük'de parti teşkilatı ile Merzifon merkezde halkevi olmak üzere teşkilatlanmıştı. Aynı yıl Amasya ilindeki sayı Amasya merkez, Merzifon ve Gümüşhacıköy ilçeleri ve bağlı 16 bucakta parti teşkilatı ile Amasya, Merzifon ve Gümüşhacıköy'de 3 halkevinden oluşmaktaydı[10].

---

[4] Gazetenin kurucuları bir dönem Merzifon'da belediye başkanlığı da yapan Delihasan zade Hüseyin Rıfat Bey ve eniştesi Şehirli zade Mehmet Feyzi Bey'dir. Yüksel, a.g.m., s. 176.

[5] Yüksel, a.g.m., s. 169.

[6] BCA 490.01/ 244.967.1, 5.9.1946.

[7] Son taksiti 1940 yılında ödenip partiye mal edilen binanın maliyede kayıtlarının bulunamaması ve bundan dolayı tapusunun alınamaması sorun yarattı. BCA 490.01/ 615.13.1, 2.1.1940.

[8] BCA 490.01/ 1573.402.1.

[9] BCA 490.01/ 1469.7.1.

[10] BCA 490.01/ 1296.303.3.

Levent Şahverdi Arşivi

Tek parti dönemi boyunca Merzifon'da CHP desteklenirken[11], çok partili yaşama geçişle birlikte ilçede önce Milli Kalkınma Partisi, devam eden süreçte de Demokrat Parti şube açarak siyasî çalışmalara başladı. Milli Kalkınma Partisi 1946 yılı ocak ayında başvuru yaparak Merzifon'da şube açmak istediğini belirtti. Milli Kalkınma Partisi'nin şube açma isteğinin veya yeni bir partinin varlığının CHP tarafından hoş karşılanmadığını CHP İlçe İdare Kurulu başkanı İhsan Aras'ın İl İdare Kuruluna gönderdiği yazıda görmek mümkündür: "*Devletçe açılmasına müsaade edilen Milli Kalkınma Partisi Merzifon'da bir şube açmak üzere hükümete müracaat ederek resmi muamelesini ikmal ettirmiş bulunmaktadır. Bu partinin açılmasına eski sorgu hâkimlerinden olup birçok fena hareketleri yüzünden memuriyetinden tardedilen Lütfü Silican teşebbüs etmiş, ve yanına memlekette hiç birisi de iyi tanınmamış altı arkadaşı daha katılmıştır*"[12]. Milli Kalkınma Partisi Merzifon Şubesi, kuruluşundan 14 ay sonra ilçe başkanı Lütfi Silican tarafından kapatıldı ve parti şubesinin kapanma nedenleri halka broşür dağıtılarak açıklandı[13].

---

[11] Tek parti dönemi yapılan seçimlerde bağımsız adaylar katılsa bile başarılı olamadılar. Örneğin 1936 yılında İlçe Cumhuriyet Halk Partisi ilçebay İbrahim Altıok'un başkanlığı altında toplandı. Yönetim kurulu üyeliklerine Musa Ferendeci, İskender Haki Engin, Hamdi Acar, İhsan Aras ve Haşim Ernil seçildiler. "Parti Seçimi", **Taşan Dergisi**, 8/32 (1.1.1937), s. 12.

[12] BCA 490.01/ 436.1810.1. 23.01.1946.

[13] Merzifon'da Utku Basımevi'nde basılan partiye ait broşürde: "*Muhterem Merzifonlu, On dört ay evvel Milli Kalkınma Partisi'nin Merzifon şubesini açtık: Bu gün de kapatmaya karar verdik. Niçin açtık, niçin kapattık? Biz şubeyi açarken ne iktidar mevkiindeki Halk Partisi'ni yıkıp yerine geçmeyi, ne de kötü bir emelin tahakkukunu diledik. Gaye şu idi: Memleketi kurtaran, Cumhuriyeti kuran Atatürk'ün benim partim dediği Halk Partisi'nin, İkinci Cihan Harbi yüzünden gevşekliğini söktürmek memlekete daha hayırlı olmayı sağlamaktı. On dört aydır bu ömrümüzde biliyorsunuz ki önünüzde dimdik duran bizim partimiz oldu. Bizden sonra bir de Demokrat adlı parti doğdu. Bu ömrümüz içinde çalıştık çabaladık rağbet görmedik. Sebebini şunda bulduk: Halk Partisi İkinci Cihan Harbinin yüzünden gevşeyen varlığını derhal çekmiş ve halkın hakikaten teveccühünü kazanmıştır. Son yıllarda halkta şikayet kalmamış. Bizim yapacağımız iş ancak ona hürmet etmek ve onun organizesine dahil olmak kaldı. Varlığımız bir muhalif sayılmakta, zaten maksat ana partimiz Halk Partisini yukarıdaki sebepten dolayı tahrik etmek bulunmakta idi. Ana partimiz olan Halk Partisi kazada kıymetli elemanını seçmiş başına genç bir reisi geçirmiş ve bütün varlığı ile harekatını organize etmiş, Artık bu varlık karşısında yirmi beş yıl eserini gösteren bu partinin karşısında bizim için susmak gerekir. Zaten Atamızın yolu da bu yol değil mi? Biz bu vaziyet önünde muhalefet damgası altında varlığı ile iftihar ettiğimiz bu partinin karşısında cephe almaktan sıkıldık. Ona iltihaka ve arkadaşlarımızı da o partinin emrinde yürümeyi onlara tavsiyeyi bir borç bildik. Biz*

Levent Şahverdi Arşivi

Demokrat Parti'nin kurulması ilçede Milli Kalkınma Partisi'nden daha fazla destek ve kabul görmüş[14], DP'nin kısa sürede hızlı bir şekilde kabul görmesi karşısında il ve ilçe örgütlerini gözden geçirip yeniden yapılanmaya giden CHP'nin bu partililere yaklaşımı da daha sert olmuş[15], karşılıklı söylemler ve hareketler yaşanmış, bu tartışma ve atışmalar Amasya'da çıkan gazetelere de yansımıştır[16]. CHP ve DP arasında halkevlerinin kullanımı ve kamu kaynaklarından yararlanma[17] ve/veya bazı devlet memuru ve yöneticilerin tarafsızlıklarını bırakıp partilerin yanında yer alması konusu siyasi tansiyonu daha da yükseltmiştir[18]. CHP ve DP arasındaki çekişme 1950 seçimle-

---

bu hareketlerimizle bayrağımızı indirir partimizi kapatırken en acı günlerde vatanı için çamurlarda yatan, aç kalan, Atatürk'ün ruhunu şad ettiğimize kaniyiz. Eğer Halk Partisi, idare heyetimize bir vazife verirse bunu lütuf bileceğiz. Heyetimiz size son söz şunu söylüyor: Ulu tanrı her partiye bu millet için hayırlı, uğurlu, başarılar versin." şeklinde bir açıklama yapıldı. Milli Kalkınma Partisi Eski Başkanı Lütfi Silican, Utku Matbaası, Merzifon. BCA 490.01/ 436.1810.1.4.

[14] Demokrat Parti İlçe başkanı Doktor Aziz Ergani olmuş, 1948 yılında yapılan ilçe kongresine Amasya DP il Başkanı Celal Topala başkanlığında yedi kişilik bir heyet katılmış, Merzifon ilçesinden de partili veya parti üyesi olmayan iki yüzü aşkın kişi katıldığı bildirilmiştir. "Merzifon DP İlçe Kongresinden İntibalar", **Yeşilyurt**, 9 Şubat 1948, s. 1.

[15] Örnek verilecek olursa Kör Köyü eğitmeni İbrahim Alkoç'un CHP hakkında sarfettiği "*İşte bana diyorlar ki sen neden Demokrat Partiyi seviyorsun? Ben diyorum ki yirmi dört seneden beri halk partisi hırsızlık yapa yapa yeter etti ondan demokratlara bağlıyım*." sözleri CHP'nce hoş karşılanmayarak durum mahkemelik olmuştur. BCA 490.01/ 436.1810.1. 4.

[16] "Merzifon'da DP'nin Bir Kararı", **Amasya Yeşilyurt,** 27 Şubat 1948, s. 3.; "Merzifon CHP Başkanına Açık Mektup", **Amasya Yeşilyurt,** 19 Mart 1948, s. "Kutsal Bir Teşekkül Particiliğe Alet Olamaz", **Amasya Yeşilyurt**, 9 Eylül 1949, s. 1.; "Merzifon'da CHP Radyo İstasyonu!", **Amasya Yeşilyurt**, 4.11.1949, 1,4.

[17] Merzifon DP teşkilatının Amasya'da yayınlanan *Yeşilyurt* gazetesindeki kamuoyu açıklamasında şöyle denilmekteydi: "*İlçe Hıfzısıhha Komisyonu aldığı son kararla köylerdeki kızamık salgınını önlemek için iki askeri doktor, bir kooperatif doktoru ve bir eczacıdan mürekkep ekibi mücadeleye memur etmiştir. Ekip vazifesini muvaffakiyetle yapmıştır. Ancak: Halk Partisi başkan ve azalarından bazıları Hıfzısıhha Komisyonunun bu kararını partileri namına istismar ederek ekiple beraber köylere gitmişler ve sanki Halk Partisi bu yardımı yapıyormuş gibi bir tavır takınmış ve propaganda yapmışlardır. Hakikatte ise hiçbir partinin bu işle ilgisi yoktur. Bu cihetleri gazetenizle aydınlatmanızı saygılarımla reca ederim. Başkan: Dr. Aziz Ergani*." Bu haberin devamında belediye başkanı tekzip etmiş ve DP yöneticilerinden bu açıklamaya aynı sertlikte yanıt verilerek tartışma devam etmiştir. "Merzifon'da DP'nin Bir Kararı", **Amasya Yeşilyurt**, 27 Şubat 1948, s. 3. ; "Amasya Yeşilyurt Gazetesi Neşriyat Müdürlüğüne", **Amasya Yeşilyurt,** 12 Mart 1948, s. 3-4.; "Merzifon CHP Başkanına Açık Mektup", **Amasya Yeşilyurt,** 19 Mart 1948, s. 3-4.

[18] BCA 490.01/ 1898.1, 22.2.1949.

Levent Şahverdi Arşivi

ri sonrasında da yaşanmaya devam etmiştir[19].

Belediye Hizmetleri

Merzifon'da belediye ve şehir işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı belediye Kanunu sonrasında yaşandı[20]. 1930 yılına kadar 24 mahalleden oluşan Merzifon merkezi, bir kısım mahallelerde zaman zaman yaşanan yangın[21] ve devamındaki imar çalışmaları sonrasında seyrekleşmiş veya tamamen ortadan kalkmış olduğundan yeni bir düzenlemeye gidilerek 12 mahalleye indirildi[22]. İlçede elektrik, bando, Matbaa, kütüphane, ince saz kurumları oluşturuldu[23]. Merzifon'da 2000 lira harcanarak sinema salonu yapıldı. Amasya'yı ilçelere ve köylere bağlayan yolların bozuk veya hiç olmaması halkın şikâyet ettiği konuların başında geldi[24]. Bu şikâyetlerin giderilmesi için Merzifon'u çevre il ve ilçelere bağlayan yolların yapımı çalışmalarına hız verildi[25].

1940 yılında yapılan ilçe kongresinde Merzifon halkının hükümetten beklentileri şu şekilde sıralandı: Merzifon ilçesinin içinden geçen 1500 metrelik caddenin vilayet bütçesinden yapılacak yardımla parke döşenmesi; Merzifon'daki köy okullarına birer öğretmen daha eklenmesi; Merzifon'da bir ilkokul daha açılması; Merzifon'a bir hastane açılması; Merzifon-Mecitözü yolunun tamiri; Merzifon- Ço-

---

[19] CHP Merzifon İlçe Yönetimi genel merkeze gönderdiği bir yazıda Alıcık Bucağı Yakup Köyünde kayıtlı köy katibi Ali Yılmaz'ın DP tarafından tehdit ve baskı gördüğü ve benzer davranışlarla partililerin sindirilmek istendiği bildirilmiştir. BCA 490.01/ 1898. 1, 28.8.1950.

[20] "Merzifon'da Onbeş Yıl", **Taşan Dergisi**, 30/54 (1.11.1938), s. 20.

[21] Özellikle 1921 yılındaki yangın Cumhuriyetin ilk yıllarında Merzifon'da resmi kurumların –halkevi binası da dahil- bina sorunu yaşamasına neden oldu. Aziz Taşan, "Tarih Açısından Merzifon'a Bir Bakış", **Önasya Mecmuası**, Sayı: 2 (Ekim 1965), s. 16.

[22] Şehrin bitişiğindeki Samadolu Köyünün 1957 yılında belediye sınırlarına katılmasıyla Merzifon ilçesinde mahalle sayısı 13'e yükseldi. , A. Aziz Taşan, Dün'den Bugün'e Merzifon, s. 43.

[23] Merzifon'da 1311 yılında Ermeni iğtişaşından dolayı da büyük bir yangın yaşanmış, toplanan yardımlarla Belediye dairesi, Hükümet konağı, Askeri Kışla, Maarif hamamı yapılmıştı. BCA 490.01/ 615.13.1, 02.01.1940.

[24] BCA 490.01/ 615.13.1, 02.01.1940

[25] "Vilayet Umumi Meclisi", **Amasya,** 21.3.1929, s. 2.

Levent Şahverdi Arşivi

rum şosesinin tamiri; Merzifon Hacı bayram önünden geçen ters akan ırmağın üzerine köprü yapılması; Merzifon halkının odun kömür ihtiyacının karşılanmasında halkın alabileceği fiyatların belirlenmesi[26]. Bu dileklerin birçoğu bütçenin harcamalara yeterli gelmemesi yüzünden gerçekleştirilemedi veya ertelenmek zorunda kaldı.

Nüfus

Eski salnamelere göre 1900'lerin başında nüfusu yirmi bini aşan ve o zamanki birçok il merkezinden bile fazla nüfusa sahip olan Merzifon, Birinci Dünya Savaşı sonrasında –ülke genelinde olduğu gibi- eski canlılığını ve büyüklüğünü kaybetti. 27 Ağustos 1921'de yaşanan yangında ilçenin yapı ve nüfus itibariyle en zengin ve imar görmüş mahallelerinin yanması[27], sonrasında 27 Kasım 1943 deki zelzele de ilçeye bir hayli zarar verdi[28]. Bu durum nüfus yapısını olumsuz biçimde etkiledi.

1927 yılında Merzifon nüfusu 11.314 iken, Cumhuriyetin onuncu yıl etkinlikleri dolayısıyla yapılan araştırmada 12.176'ya yükseldi. 1950 yılında ise ilçenin nüfusu 15.257'idi[29]. Merzifon ilçesi Türnük nahiyesi civarındaki göl ve bataklık yüzünden civarda yaşayan halkın sıtmaya yakalanması ve sağlık durumlarını olumsuz etkilemesi 1930'lu yıllarda Merzifon'da yaşanan sağlık sorunları arasında geldi. O yıllarda grip ve kızamık hastalığı ilçede özeklikle çocuk sağlığını

---

[26] BCA 490.01/ 615.13.1,

[27] Yangının oluş şekline gelince: Milli Mücadele'nin devam ettiği o yıllarda alay kadrosunda sivillerden oluşan çetesiyle Samsun'dan Ankara'ya geçerken Merzifon'a uğrayan Giresunlu Topal Osman Ağa, yokuş başındaki eski postane binasını karargah yaptı. Merzifon'da iyi karşılanmadığını bahane ederek önce o zamanki hükümet yöneticilerine çatmış, devamında çetesi genel huzuru bozacak şekilde ilçede taşkınlıklar çıkarmış, nahoş olaylar yaşanmıştır. Bu karışıklıklar esnasında Hacıbalı mahallesinde bir ev Ermeniler tarafından kundaklanmış, burada başlayan yangın hiç durmaksızın on sekiz saat devam ederek şehrin en gelişmiş yerlerinden biri olan Hacıbalı mahallesinin büyük bir kısmı ile Erzincan ve Seydibölük mahallelerini tamamen yok etmiştir. Aziz Taşan (1965), a.g.m., s. 16.; "Şirin Merzifonumuzun Tarihçesi", **Merzifon Yıllığı**, I/1 (1970), s. 6.

[28] Recai Taşan, "Merzifon'un Nüfusu", **Merzifon Monografyası**, Merzifonlular Yardımlaşma Derneği, s. 55.

[29] Yıllara göre Merzifon ilçesinin nüfusu: 1892: 20.000, 1910: 35.000, 1927, 11.314, 1935: 13.095, 1940: 13.301, 1945: 16.037, 1950: 15.257'dir. Recai Taşan, a.g.m., s. 56.

Levent Şahverdi Arşivi

tehdit etti[30]. İkinci Dünya Savaşı yıllarında tüm ülkede görülen doğum oranındaki düşüş de Merzifon nüfusunun şekillenmesinde etkili oldu.

Ekonomik Yapı

Cumhuriyetin ilanından sonra kültürel zenginlik varlığını devam ettirirken, ekonomik alanda karşılaşılan zorluklar -Dünya ekonomik bunalımının etkisinin azalmasıyla[31]- yerini iyileşmeye bırakırken, yaşanan düzelme kendisini Merzifon'da da gösterdi. Çimento, tuz ve şeker gibi maddelerin fiyatlarının ucuzlatılması halk üzerinde olumlu bir şekilde yansıdı. Özellikle köylerde tuzun ucuzlaması büyük sevinç kaynağı yarattı. Fiyatlardaki bu indirim sonucu halk yetkililerden petrol ve giyecek eşyanın ucuzlatılması talebinde bulundu[32].

Merzifon'da arazisinin üçte ikisinin tarıma elverişli olması nedeniyle geçimini genelde tarımdan sağlayan halk, bağcılık, tütün, kendir, afyon, yumurta ve arpa, buğday, mısır, şeker pancarı, kısmen de nohut, fasulye gibi hububat tarımıyla uğraştı[33]. Ziraatle uğraşan çiftlik sahipleri her geçen gün artan sayılarda traktör, pulluk vb. aletlerle çalışarak makine tarımına geçerken, sanayi olarak el tezgâhları çalışmaya devam etti. El tezgâhlarında çalışanların bir kısmı dokumacılık üzerine iş yapanlardan götürü usulü iş aldıkları için halkın durumu daha iyiydi[34]. 1936 yılının sonlarında Merzifon'da Dokumacılar Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte, dokumacılık alanındaki

---

[30] "Meclisi Umumiyi Vilayet", **Amasya**, 17 Mart 1926, s. 2.

[31] 1929 dünya ekonomik buhranı sırasında genelde ekonomi ve özelde tarım kesiminde yaşanan olumsuzluklar Türkiye'yi siyasi ve ekonomi konularında yeni arayışlara yöneltti. Buhran başlamadan kısa süre önce Lozan Antlaşması'nın özel koşulları nedeniyle gümrük tarifelerini yükselten Türkiye, bir çok ülkenin kriz ortasında aldığı önlemleri daha başlamadan almış, böylece krizden en az hasarla kurtulmayı başarmıştı. İlhan Tekeli- Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, ODTÜ Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, Ankara 1983, s. 88.

[32] BCA 490.01/ 615.11.1, 17.04.1936. 1940 yılına gelindiğinde, üç yıldır tekrar eden hava şartlarındaki olumsuzluklar başta Gümüşhacıköy ilçesi olmak üzere Merzifon ve Amasyalı köylüleri de olumsuz yönde etkilemiş, yine 1940 yılında yaşanan deprem felaketi halkın yaşam standartlarını daha da kötüleştirmiştir. BCA 490.01/ 615.13.1, 02.01.1940.

[33] İbrahim Şehidoğlu, "Merzifon", **Ülkü**, III/36 (Aralık 1949), s. 30.

[34] BCA 490.01/ 615.11.1, 17.04.1936.

Levent Şahverdi Arşivi

çalışmalar daha bir ivme kazandı[35] ve kurumsal kimliğe büründü[36]. Dernek 12 kişilik Fen Heyeti oluşturdu. Bu heyetin görevleri: malların damgasında kontrol memurunun yanında bulunmak ve malları usulüne uygun bir şekilde dokunup dokunmadığını gözden geçirmekti. Zira damgasız mallar satılmıyordu. Bir mal dokuyucunun elinden çıktıktan sonra silindire, sonra da derneğe gelerek damgalanıp satışa çıkarılıyordu. Bu kanaldan geçmeyen mallar kaçak kabul edilip derhal müsadere ediliyordu. İşlemlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi içinse 44 maddelik bir iş iç talimatnamesi yapıldı. Bu talimatnamede dokuyucuların, ustaların, idare ve fen heyetinin kâtibin, damga ve kontrol memurların görevleri ile görevlerini yerine getirmeyenlerin alacağı cezalar ayrıntısıyla açıklandı. Dernek bütün malların boylarını, boyalarını 92 kalem üzerine saptamıştı. Bu şartlara uygun olarak dokunmayan kumaşlar derhal sahiplerine iade edilerek satıştan çekilecekti. 1936 yılında Merzifon'da 3500 dokuyucu, 70 tane boyacı ve çözücü, 250 tane sarıcı vardı. Derneğe kayıtlı olmayanlar da eklenirse bu sayı daha da artacaktır. Derneğin giderlerini karşılamak amacıyla üretilen mallardan bir paradan atmış paraya kadar damga vergisi alınmaktaydı. İç talimatnameden bütün esnafa bir nüsha, dokuyuculara da birer tane hüviyet cüzdanı verilmişti. Derneğe kayıtlı işçilerin kimliklerinde bir işçinin hangi usta yanında çalıştığı, adı, sanı, ihtisası yazılıydı. Bununla birlikte zaten derneğe kayıtlı olmayanların iş alması mümkün olamıyordu. Alınan önlemler semeresini göstermiş; dernek, İzmir, İstanbul, Konya gibi büyük şehirlerden yapılan taleplere mal yetiştirilemez hale gelmişti[37]. Cumhuriyetin on beşinci yılında Merzifon ve köylerindeki el tezgâhlarının sayısı 3-4 bin adedi buldu[38]. Çok partili yaşama geçiş-

---

[35] İlçebay İbrahim Altıok'un başkanlığında toplanan dokumacılar 7.7.1936 tarihinde dernek kurdular. Dernek başkanı Sabri Aşık, üyeleri: Musa Ferendeci, Kadri Aydınlı, İbrahim Basmacı, Kemal Elçin, Aziz Zeren, İhsan Şahin'dir. "Merzifon Dokumacılığı Yepyeni Bir Şekle Girdi", **Taşan Dergisi**, 7/31 (1.12.1936), s. 11-12.

[36] "Yerli Dokumaları", **Taşan Dergisi**, 20/44 (1.1.1938), s. 12.

[37] "Merzifon Dokumacılığı Yepyeni Bir Şekle Girdi", **Taşan Dergisi**, 7/31 (1.12.1936), s. 11-12.

[38] "Merzifon'da Onbeş Yıl", **Taşan Dergisi**, 30/54 (1 Birinci Teşrin 1938), s. 23.

Levent Şahverdi Arşivi

le birlikte Dokumacılık Kooperatifinin yönetimi de CHP ve DP arasında tartışma konusu oldu.

Dokumacılık dışında ilçede dibağlık, çorapçılık, demircilik (tesviye ve döküm işleri), kunduracılık, terzilik, özellikle marangozluk sanatları civar bölgelerden de talep edilecek şekilde yürütüldü[39]. Ayrıca Amasya'da Yeşilırmağa karışan, Havza'dan Merzifon toprağına giren Ladik Gölü Ters Akan ırmağı üzerinde 7-8 tane un fabrikası olduğu gibi ayrıca Merzifon'a yarım saat mesafe kuzeyde (Paşa Deresi, Değirmen Deresi) denilen mevkilerde de 15-20 kadar fabrika ve kara değirmen bulunmakta ve muntazaman çalışmaktaydı[40]. Turhal Şeker Fabrikası'nın açılmasıyla birlikte pancar üretimine başlanması ilçenin ekonomik yapısını daha da güçlendirdi[41].

Ekonomik yaşamı, -kıyı şehirlerinin bazıları hariç tutulursa- Karadeniz bölgesinin en canlı ve hareketli pazarlarından biri olan Merzifon ilçesinde, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Ticaret ve Sanayi Odası hizmet vermekteydi. Şehir, Samsun, Çorum ve civarındaki diğer ilçelerdeki tüccarların her türlü ticari malının satılma yeri olmuştu. Savaş yıllarında kapanan Oda, Cumhuriyetin ilanı ile tekrar kuruldu. 1949 yılına kadar Samsun ve Amasya Odalarına bağlı ajanlık olarak hizmet verildi ve Nisan 1949 yılında tekrar oda olarak çalışmalarına devam etti[42].

Eğitim

Cumhuriyetten önceki dönemde birçok eğitim kurumuna ev sahipliği yapan Merzifon ilçesinde, eğitime verilen önem Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etti. Eğitimle ilgili, 1310 (1894-1895) tarihinde merkezde açılan Rüştiye okulu, yedi sekiz yıl sonra Numune Rüştiyesi adını aldı. Yapılan yazışmalar sonucu 1320 (1904-1905)

---

[39] İ. Haki Engin, "Merzifon Tarihine Genel Bir Bakış", **Taşan Dergisi**, 8/32 (1.1.1937), s. 4.

[40] İ. Hakkı Engin, "Merzifon Tarihine Genel Bir Bakış", **Taşan Dergisi**, 9/33 (1.2.1937), s. 4.

[41] "Merzifon'da Onbeş Yıl", **Taşan Dergisi**, 30/54 (1.11.1938), s. 23.

[42] "Merzifon'un Ticari, Sınai ve İktisadi Hayatı", **Önasya Dergisi**, Sayı: 2 (Ekim 1965), s. 18.

Levent Şahverdi Arşivi

yılında Rüştiye-i İdadiye dönüşen bu okul, 1924 yılına kadar eğitimini sürdürdü ve bu tarihte Maarif Vekâleti'nin emriyle lağvedildi. Merzifon'da bu tarihten sonra ancak 1929-1930 yılında bir ortaokul açılabildi. Aynı zamanda ilçe merkezinde üç tam teşkilatlı, birisi üç sınıflı olmak üzere dört tane ilkokul bulunmaktaydı[43]. Merzifon'da eğitim hizmeti veren bir diğer okul da Amerikan Kolejiydi. 1300 (1884-1885) tarihlerinde Amerikan Misyoner Şirketinden bir grup gelerek o zamanki hükümetin resmi izniyle ilçenin kuzey kısımlarında bir kısım arsa ve tarlalar alarak inşaata başladılar. Aynı zamanda 25-30 parça ev, okul, aşhane, kütüphane, marangoz hane, müze hane, eczane, hastane gibi bir çok kurum oluşturuldu. Etkinlikler Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına değin yoğun bir şekilde devam etti. İlk, orta, lise ve hatta o zamana göre Sultani ve daha yüksek derecede eğitim veren, lisan itibariyle İngilizce, Fransızca, Rumca, Ermenice, kısmen de Farsça, Arapça ve Türkçe derslerini takip eden bu kolejde ayrıca öksüzler ve dilsizler okulu kısmı da vardı[44]. Milli Mücadele yıllarında bir ihbar üzerine kolejde yapılan aramada Pontus meselesi amacına uygun birçok evrak bulunmasından dolayı ilk kız mektebi haricindeki bütün etkinlikleri durduruldu[45]. Öğretmenleri uzaklaştırılmak suretiyle zararsız hale getirildi[46]. Kapanan kolej kampüsünde 8 Ocak 1924 tarihinde kurulan Merzifon Amerikan Kız Hayat Okulu'nda, başlangıçta temel eğitim verilirken, 1929 yılından itibaren ilkokul sonrası öğrencileri de kabul eden dört sınıflı bir ortaokula dönüştü. Ortaokulun hedefi, bölgedeki kız öğrencileri "yuva

---

[43] Merzifon Amerikan Koleji ve faaliyetleri ile ilgili bkz: Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002; Adnan Şişman, **XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006; Ayten Sezer, **Atatürk Dönemi Yabancı Okullar (1923-1938),** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999; Uygur Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika: Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları,** İmge Kitabevi, Ankara 2000.

[44] İ. Haki Engin, "Merzifon Tarihine Genel Bir Bakış", **Taşan Dergisi**, 7/31 (1.12.1936), s. 4.

[45] "Kolej Kapandı", **Taşan Dergisi**, 28/52 (1.9.1938), s. 13.

[46] Adnan Şişman, **a.g.e.,** s. 67.

Levent Şahverdi Arşivi

kurucu=homemakers" olarak bir kariyere hazırlamaktı[47]. 1938 yılında ekonomik nedenlerden dolayı kapatılıncaya değin eğitime devam edildi.

Merzifon'da Amerikan Koleji yanında 1291 (1875-1876) yılında açılarak seferberlik başlangıcına kadar hizmet veren iki tane Fransız Okulu vardı. Kız ve erkek olmak üzere ayrı ayrı iki okul şeklinde hizmet veren eğitim kurumu, dünya savaşından sonra bir daha açılmadı. Binaları satın alan hükümet, bu binalardan birini, etrafındaki arsalarını da satın alarak Merzifon Orta Okulu haline getirdi[48].

Merzifon'da hizmet veren ortaokul 1925 yılında kapatıldı. Bunun üzerine ilçedeki öğrenciler ya Amasya ilindeki okula ya da Merzifon Amerikan Koleji'ne devam ettiler. Öğrencilerin koleje devam etmesinin cumhuriyet ilkelerine uygun olmadığı gerekçesiyle İl Genel Meclisinde hararetli tartışmalar yapıldıysa da Merzifon'da ortaokulun tekrar açılması için 1930 yılının beklenmesi gerekti[49]. İl merkezinde bulunan ortaokulun ilçelerden de gelen öğrencilerle birlikte eğitim ihtiyacını karşılamakta zorlanması, ayrıca ilçelerden gelen öğrencilerin de çok zorluk çekmesinden dolayı Merzifon'a bir ortaokul açılma kararı alındı. Okul için Fransızlardan kalan müdevver okul binası tespit olunarak tamir ve tadil işlemleri başladı[50]. Okulda Merzifon ve köylerindeki öğrenciler yanında Merzifon'u çevreleyen Gümüşhacıköy, Mecitözü, Köprü, Havza ve Osmancık merkezlerindeki öğrenciler de-yaşadıkları yerde ortaokul bulunmaması nedeniyle-eğitim gördüler[51]. Bunun için öğrencileri sabah akşam taşıyacak bir kamyon ayarlandı[52]. Halkevi sorumluları, Kültür Bakanlığı'na (Milli

[47] Okulda 1932-1933 eğitim öğretim yılında 43 öğrenci ve 9 öğretmen vardı. Ayten Sezer, a.g.e., s. 61.

[48] İ. Haki Engin, "Merzifon Tarihine Genel Bir Bakış", **Taşan Dergisi**, 8/32 (1.1.1937), s. 4.

[49] "Meclis-i Umumi Vilayette", **Amasya**, 5 Şubat 341, s. 3.

[50] "Orta Mektep", **Amasya**, 24.7.1930, s. 1.

[51] Açılan ortaokul çevre ilçe ve köylerden de öğrenci gelmesi nedeniyle bir süre sonra hizmeti karşılamakta yetersiz kaldı. Bununla birlikte ikinci bir okul açılamadı. BCA 490.01/492.1980.4.2, 17.12.1938.

[52] "Hacıköyünde Hayırlı Bir Teşebbüs", **Amasya**, 28.8.1930, s. 1.

Levent Şahverdi Arşivi

Eğitim Bakanlığı'na) başvurarak kapatılan Amerikan Koleji binaların yatılı okul olarak kullanılması amacıyla satın alınmasını talebinde bulundularsa da[53] Bakanlığın gerekli parayı çıkaramaması üzerine binaları Milli Müdafaa Bakanlığı satın alarak kışla yaptı[54].

Merzifon'da 1946 yılında Erkek Orta Sanat Okulu açıldı. 1950-1951 eğitim öğretim yılında okul enstitü haline getirilerek hizmet vermeye devam etti. Teknik alanda ileri bir seviyeye ulaşan Merzifonluların bu başarılarında sanat okulunun önemli katkıları oldu[55].

Merzifon'da eğitim konusunda yaşanan sorunlar il merkezinin genelinde yaşananlarla benzerlik gösterdi: Amasya iline bağlı köylerin bir kısmında okul olmaması ya da var olan okullarda öğretmen bulunmaması yaşanan sorunların başında geldi. Merzifon ilçesinde de 1938 yılına gelindiğinde sadece merkeze bağlı Belvar, Zuğu, Muşruf, Alala, Sarı, Marınca köylerinde, Türnük nahiyesine bağlı Alişar, Emert, Löşdüğün, Harız, Akpınar köylerinde, Alıcık nahiyesine bağlı Alıcık, Diphacı, Bulak, Akviran, Şamba ve Yakup köylerinde köy okulları vardı[56].

Harf devrimi ile birlikte gündeme gelen kitle eğitimi okuma yazma kursları ile çözümlenmeye çalışıldı. Halkın okuma yazma ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan kurslara katılanların sayısının az olması şikâyet konusu yapıldı. Yetersizliğin nedeni olarak Özel İdare'nin bu kurslara para ayırmaması, hizmetlerin sadece gönüllü öğretmenlerce sağlanması gösterildi[57]. Bununla birlikte 1950 yılında dahi okuma yazma kursları düzenlenmeye devam edildi[58].

Eğitime fazlasıyla önem verilen Merzifon'da gerek Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerekse sonraki dönemlerde, eğitim düzeyinde arzu edilen seviye ile mevcut seviye, her zaman birbiriyle örtüşme-

---

[53] BCA 490.01/ 492.1980.4.2, 17.12.1938.
[54] Ahmet Yüksel, a.g.m., s. 174.
[55] "Merzifon'da Milli Eğitim Faaliyetleri", **Önasya Dergisi**, Sayı: 2 (Ekim 1965), s. 21.
[56] "Merzifon'da Onbeş Yıl", **Taşan Dergisi**, 30/54 (1.11.1938), s. 24.
[57] BCA 490.01/ 615.11.1, 17.04.1936.
[58] BCA 490.01/ 1052.1039.1, 1.3.1950. Okuma yazma kursları için verilen ilana 28 yurttaş başvurmuş, kurs öğretmenliğine Kara Mustafa Paşa İlkokulu öğretmenlerinden Hilmi Onar seçilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

di. Var olan ilk ve ortaokullar hizmeti karşılamakta yetersiz kalırken lise açılamadı. 1950 yılına gelindiğinde İstiklal, İrfan ve Kara Mustafa Paşa adlarını taşıyan 3 ilkokul, bir orta okul ve bir de sanat okulu eğitim alanında hizmet vermeye devam etti[59].

Toplumsal Kurumlar

Halk eğitimine önem verilen Merzifon'da gençler İkinci Meşrutiyet'ten beri devam eden yayın ve kültürel çalışmalarını Cumhuriyet ilan edildikten sonra halkevleri ve bu kurum faaliyete başlamadan önce de Musiki, Bando Kurumları, Gençler Birliği, Spor Kulüpleri, Temsil şubeleri, Muallimler Birliği ve Türk Ocağı gibi yerlerde gerçekleştirdiler[60].

Merzifon Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) açıldığı günden itibaren ilçede hava kuvvetleriyle vatan savunması arasındaki olmazsa olmaz ilişki konusunda halkı bilgilendiren konuşma ve konferanslar yanında dernek için maddi yardımda da bulundu[61]. Cemiyet halkın havacılığa ilgisini canlı tutmak için 15 Kasım 1936 Pazar günü Merzifon uçak alanında, Samsun'un beşinci ve Bafra'nın üçüncü uçaklarına ad koyma merasimi düzenledi[62]. Hava Şehitleri Anma günü de her yıl düzenli olarak kutlandı[63].

Merzifonlu gençler geliri Türk Tayyare Cemiyeti'ne bağışlanmak üzere müsamereler de düzenlediler. Bu etkinliklerden birini Amas-

---

[59] İbrahim Şehidoğlu, a.g.m., s. 31.

[60] "Taşan ve Önceleri", **Taşan Dergisi**, 1/25 (1.6.1936), s. 1.

[61] Örnek verilecek olunursa 1925 yılındaki etkinlikte başta ilçe kaymakamı Rasim Bey olmak üzere elli bir kişi toplanarak derneğe sekiz yüz elli lira bağışta bulundular "Merzifonluların Hamiyeti", **Amasya**, 6 Mayıs 341, s. 4.

[62] Okulların ve halkın katılımıyla yapılan törenden sonra Samsun'dan gelen heyet, halkevi tarafından hazırlanan öğle yemeğini mütekaip alana giderek Merzifon üzerinde uçtular. Akşam da gelen konuklar şerefine Hava Kurumu Uray Salonunda çay şöleni verildi. "Samsun ve Bafra Uçaklarına İlçemizde Ad Kondu", **Taşan Dergisi**, 7/31 (1.12.1936), s. 13.

[63] Örneğin, 1936 yılındaki etkinlikte töreni Topçu alayı ve mevki komutanı Albay Şevki Kozan açtı. Sonra muharebe alayı subaylarından Asteğmen Hamza hitabede bulundu. Bunu müteakip öğretmen Vehbi Cem Aşkun hava kurumu adına bir söylev ve bir de Eribe için yazdıkları bir şiirle sözlerini bitirdi. Törene havaya atılan birkaç el silahtan sonra bayrağı selamlamakla son verildi "Haberler-Hareketler", **Taşan Dergisi**, 13/37 (1.6.1937), s. 13.

Levent Şahverdi Arşivi

ya'dan Merzifon'u ziyarete gelen bir konuk şu sözlerle anlatır: "*Gece Türk Tayyare Cemiyeti menfaatine fevkalade bir müsamere vereceklerini arkadaşımdan haber almıştım… Müsamere oldukça büyük bir binada veriliyordu. Her taraf dolmuş, iğne atılacak yer yoktu. Gençlerin delaletiyle kenarda iki kişilik bir yer bulundu ve oturduk. Salonda katiyen çıt yoktu. Hüseyni faslından pürüzsüz bir musiki ile müsamereye başlanıldı. İkinci perdede idman hareketi gösterildi. Boks, halat mücadeleleri, alafranga güreş, piramid hareketi cidden mahirane yapılmıştı. Gençler burada büyük bir çeviklik gösterdiler. Üçüncü perdede merhum Ziya Gökalp Beyin manzum iki perdelik Alparslan piyesi temsil edildi… Dördüncü perdede Hicazkâr kürdi faslı ile musiki tekrar edildi ve gazel son derece alkışlandı. En son beşinci kısımda altı perdelik (İntibah-ı Milli) piyesi temsil edildi. Bunda da Merzifon gençliği mümtaz bir fevkaladelik göstermeye muvafık oldu. Piyes çok güzel intihab edilmiş, terbiyei milliye ve içtimaiyemiz için cidden yegâne şaheserdir. Asıl şayanı iftihar cihet bütün gençliğin bir nokta etrafında toplanması ve aralarında pek metin tesanüd vücuda getirmeleridir. Birliğe bağlı gençler kahvehanelerde oturmuyorlar*." Merzifonlu gençleri bu çalışmalarından dolayı kutlayan yazar düşüncelerini: "*Amasya gençliğinin de müttehiden yürüyerek Merzifonlular gibi varlık vücuda getirmelerini temenni eylerim*" sözleriyle tamamladı[64].

Merzifon Birliği, musiki, spor, temsil, irşad, tedris kısımları gibi bir takım şubelere ayrılmıştı ve gece derslerine müdavim esnaf çıraklarından müteşekkil yüz elliden fazla talebesi vardı. Üye sayısı iki yüzü aşmaktaydı[65]. Amasya'daki Albayrak ve Birlik Güç Yurdu gibi takımlarla maçlar yapan Merzifon Gençler Birliği[66], sadece spor konusunda değil, gerek salonunu halka açarak gerekse etkinliklere katılarak toplum yararına faaliyetlere destek oldular[67].

---

[64] "Mektubu Husus: Yükselen Gençlik", **Amasya**, 27 Mayıs 341, s. 2.

[65] "Mektubu Husus: Yükselen Gençlik", **Amasya**, 27 Mayıs 341, s. 2.

[66] "Futbol", **Amasya**, 15 Temmuz 341, s. 2.

[67] Örneğin Amasya'da yapılacak hastane binasına gelir sağlamak için Merzifonlu gençler "edebi ve sosyal" bir müsamere hazırladıklarında etkinliklerdeki çoğu genç Gençler Birliği üyesi olduğu gibi, ayrıca etkinliklerin gösterilmesinde de yöneticiler salonlarının kapısını etkinliklerin gerçekleştirilmesi için açtılar. "Hayırlı Eğlence", **Amasya**, 7 Teşrini Evvel 341, s. 2.

Levent Şahverdi Arşivi

Amasya'da faaliyet gösteren Hilali Ahmer Cemiyeti (Kızılay) Merzifon'da da etkinliklerde bulundu. 1925 yılında dernek tüzüğüne göre yeni yönetim kurulunu oluşturmak için seçimlere gitti. 15 Temmuz günü ilçelerden gönderilen üyeler de dâhil Vali Bey başkanlığında toplandılar. Öncelikle 17 Temmuz 341 tarihinde İstanbul'da yapılacak Hilali Ahmer Kongresi'ne Amasya Şubesi adına Amasyalı doktor emekli mirliva Mecdi Paşa üye seçildi. Devamında Amasya şubesi için on iki üye belirlendi. Bu üyeler kendi arasından vilayet heyeti idaresini oluşturacaktı. İlçelerde (Havza, Ladik, Merzifon, Gümüşhacıköy, Köprü ilçeleri gibi) sekiz kişi üye olacak, içlerinden seçilen üç kişi ise yönetimden sorumlu tutulacaktı. Buna göre Merzifon ilçesinde: Basmacı Zade Hacı Hamdi Efendi, Gani Zade Hacı Hafız Efendi, Kefeli Zade Hafız Mehmet, Salih Bey Zade Hüseyin Efendi, Hacı Yunus Zade Arif Efendi, Hamit Zade Ali Efendi, Şehirli Zade Feyzi Efendi, Doktor Hakkı Bey derneğin yönetimine seçildi[68].

Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) ilçede çalışmalarına başladığı günden itibaren okulları gezerek fakir öğrencileri belirledi. Ölçüleri alınan çocuklara iç çamaşırı, şapka, elbise ve ayakkabı verildi. Öğrencilere diktirilecek elbiselerin kumaşları saylav Doktor Asım Bey tarafından karşılandı[69].

Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlı çalışan Himaye Heyeti ise Müftü başkanlığında çalışmalarını yürüttü ve bütün okullardaki çocuklara öğle yemeği sağladı[70].

Muallimler Birliği[71] belirlenen program doğrultusunda her hafta

---

[68] "Hilali Ahmer Meclisi Umumi İntihabatı", **Amasya,** 26 Temmuz 341, s. 3.

[69] 1938 yılında yapılan yönetim kurulu toplantısında başkanlığa Halkevi eski başkanı ve hükümet doktoru Hakkı Şarman, muhasipliğe: Tahsin Başaran, katipliğe: Öğretmen Abdullah Pınar, üyeliğe kuruma maddi yardımda bulunan tanınmış tüccarlardan Ali Ferendeci seçildiler ."Haberler- Hareketler", **Taşan Dergisi**, 23/47 (1.4.1938), s. 13.

[70] "Haberler, Hareketler: Çocuk Esirgeme Kurumu", **Taşan Dergisi**, 9/33 (1.2.1937), s. 12.

[71] Muallimler Birliği, TBMM'nin açılışından kısa bir süre sonra Temmuz 1920'de Ankara Lisesi öğretmenlerinin girişimiyle kuruldu. Kısa sürede yurt genelinde şubeler açan derneğin bir şubesi de Amasya ve devamında Merzifon ilçesinde açıldı. Yahya Akyüz, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, Doğan Matbaası, Ankara 1978, s. 179.

Levent Şahverdi Arşivi

pazartesi günleri, okul muhazaralarını takiben merkezdeki öğretmenler tarafından genel olarak halka ve özellikle çocuk velilerine yararlı konularda konferanslar düzenledi. Ayrıca her okul öğrencisi tarafından on beş günde bir defa verilmekte olan okul temsil ve müsamerelerine de öğrenci velileri davet edildi. Buna ek olarak Merzifon Muallimler Birliği salonu her hafta düzenli olarak Pazar ve pazartesi akşamları açılarak öğretmenler arasında tartışmalı mesleki söyleşilere devam ettiler.

Muallimler Birliği'nin çalışmalarına ek olarak Merzifon Türk Ocağı şubesi de uzmanlık ve çalışma alanlarına göre bilgilerinden yararlanılacak kişilerden onay alarak her birine uygun konular belirledi[72]. Cumhuriyet yönetiminin en temel ve canlı ilkelerini kapsayacak konular üzerinde hatip ve düşünürler tarafından her hafta Perşembe akşamları Türk Ocağı salonunda ilçe halkına konferans verildi. Merzifon Türk Ocağı Şubesi'nin çalışmaları arasında harf inkılâbı ve şapka inkılâbı gibi devrimlerin halk tabanına yayılması gibi etkinlikler de vardı[73]. Şapka giyimi konusundaki çalışmaların daha etkileyici olması için ilçede öncelikle Türk Ocağı üyelerinin şapka giymeleri istendi[74].

Merzifon Türk Ocağı Tiyatro oyunları da sahneledi. Ücretli olan oyunlardan sağlanan gelirler çeşitli hayır kurumu veya yetimler yurdundaki çocukların kıyafetlerin dikilmesi gibi amaçlara harcandı. Halk programı kadın erkek birlikte topluca izliyordu. Ayrıca Türk Ocağı Musiki şubesi hazırlanan etkinliklerde (konferans veya tiyatro eseri) program aralarında müzik dinletisi sundu. Programlar genelde akşam on dokuzda başlayıp yirmi üçe kadar devam ediyordu[75].

Merzifon Türk Ocağı, 1926 yılı Mart ayının ikinci haftası ilk olarak senelik heyeti idare ve mürakabe heyeti ile her iki heyete yedek üye-

---

[72] Merzifon Türk Ocağı, Kasım 1923 yılında hizmet vermeye başlayan Amasya Türk Ocağı'nın ardından çalışmaya başladı. İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931),** Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1992, s. 17.

[73] "Merzifon'da İrşad ve Tenvir Yolları", **Amasya**, 3.4.1930, s. 3.

[74] "Türk Ocağının Himmeti", **Amasya**, 25 Teşrini Sani 341, s. 2.

[75] "Mektubu Mahsus", **Amasya**, 17 Mart 1926, s. 3.

Levent Şahverdi Arşivi

lerini belirledi. İdare heyetine Doktor İsmail Hakkı, diş tabibi Hafız Zeki, sorgu yargıcı Lütfi, dava vekili Ahmet Hamdi, Belediye reisi Mehmet Feyzi, öğretmen Haki, Kefeli Zade Hasan Tahsin Beyler seçildi. Ardından eski heyetin raporu okundu, hesaplar ibra edildi, Türk Ocağının açılışıyla üyeleri Türk Ocağı'na aktarılan Gençler Birliği'nin anıları sevgiyle yâd edildi. İdare heyeti arasında yapılan seçimde ocak başkanlığına Şehirli Zade Doktor İsmail Hakkı Bey atandı[76].

Yapılan/yaşanan inkılâplar halktan genel kabul gördüğü Merzifon'da, Cumhuriyetin ilanından itibaren kadın-erkek herkesin birlikte katılacağı müsamere-geceler düzenlendi. Katılımın yoğun olduğu gecelerde her hangi bir tepki veya sorunla karşılaşılmadı. Amasya gazetesinin okuyucularıyla paylaştığı bir etkinliği buraya aktarırsak: "*Merzifon geçen akşam çok neşeli bir hayat geçirmiştir. Oradaki alay zabitanı gayet parlak bir müsamere tertib etmişler, bu müsamereye iştirak edenler kamilen aileleriyle birlikte gelmişlerdir. Merzifon'da ilk defa vaki olan bu asri ve medeni içtima, heyeti tertibiyenin sarf ettiği dikkat ve itina ile son derece intizam ve nezahet içinde başlayarak öylece de nihayetlenmiştir. Müsamere programı: ressam yüzbaşı Tevfik Bey tarafından tertip ve tahrir kılınan "Yaralının Münacatı" unvanlı bir facia piyesi ile onu takip eden "Kıskanç Koca", "Ressamın Hülyası" serlevhalı iki monoloğu da muhtevi bulunmuş, gerek piyes, gerek monoloğlar hazirunun fevkalade takdiratını mucip olmuştur. Bunlardan başka zabitan tarafından fokstrot, valansiya, tango gibi en modern danslar icra kılınarak yeni hayatın bu safhai zevki de ara edilmiştir. Kolordunun mezunen Merzifon'da bulunan Yüzbaşı Mehmet Beyin tahtı idaresindeki mızıka bandosu da gerek perde aralarındaki ahenk latifi, gerek dansları idare hususundaki lütufkârlığı ile Merzifon halkının tezyid neşatına en mühim saik ve amil olmuştur. Piyesi, mololoğları idare eden gençler yüksek muvaffakiyetler göstermişler, Türk gençliğinin muvahib fıtriyesini halkın nazarına bir daha tecelli ettirmişlerdir*"[77]. Bu etkinlikte de

[76] "Merzifon Türk Ocağında", **Amasya**, 21 Mart 1926, s. 3.
[77] "Merzifon'da Bir Gece", **Amasya**, 6 Teşrini Evvel 1926, s. 1,4.

Levent Şahverdi Arşivi

görüldüğü gibi, Cumhuriyetle birlikte geleneksel toplum yapısından ayrılıp modern toplum kurumlarıyla tanışan halk, Mustafa Kemal Paşa'nın her ne yaparsa halkı için yaptığına canı gönülden inanmış ve onun kurduğu rejimin yanında yer almış, devrimlere sahip çıkmıştır.

Merzifon Halkevi, Cumhuriyetin ilk yıllarında ilçede hizmet veren Türk Ocağı ve Muallimler Birliği gibi kuruluşlardan önemli bir miras devraldı. Genel hedefler, çalışanlar, yapılan etkinlikler gibi konularda bu derneklerin deneyim ve tecrübelerinden yararlanarak çalışmalarını daha da geniş bir alana yayarak hizmet vermeye devam eden Merzifon Halkevi, farklı olarak Cumhuriyet rejimi ve inkılâpların tabana yayılması konusunda yönetime tam destek sağladı.

Merzifon Halkevi, halkevlerinin ülke genelinde ilk olarak 14 il merkezindeki açılışından yaklaşık üç yıl sonra 22 Şubat 1935 yılında çalışmaya başladı ve yine halkevlerinin ülke genelinde kapatılış tarihi olan 1951 yılına kadar hizmet verdi. Halkevinin açılması ve devamındaki faaliyetlerinde doktor İ. Hakkı Şarman, öğretmen Vedat Sümer, Enver Gürel, Vehbi Cem Aşkun ve eski Vakıflar işyarı İ. Halil Acar'ın önemli katkıları oldu[78]. Halkevi yöneticileri ve üyeleri genelde öğretmenler veya Türkocağı kökenli yöneticilerden meydana geldi.

Merzifon halkevi, özellikle etkili çalıştığı 1935-1940 lı yıllarda ilçe halkını halkevinde buluşturmuş, halkevleri merkez teşkilatının öngördüğü pek çok projeyi yaşama geçirmiş, Cumhuriyetin değerlerinin kazandırılmasında etkili olmuştur. Çalışmaları sürdürürken CHP örgütünden maddi ve manevi destek almış, Cumhuriyet döneminin diğer önemli iki kültür kurumu Kızılay ve Türk Hava Kurumu'yla ortak faaliyetlerde bulunmuştur.

Merzifon halkevi Cumhuriyet ideolojisini ve millet olma bilincini benimsetmek için konferanslar düzenlemiş, tiyatro, konser vb. etkinliklerle insanların kadın-erkek, zengin yoksul demeden bir araya getiren sosyal programlar düzenlemiş, kütüphanede kitap yanında baş-

[78] "Halkevinin Aylık Çalışmaları", **Taşan Dergisi**, 3/27 (1.8.1936), s. 11.

Levent Şahverdi Arşivi

ta İstanbul gazeteleri olmak üzere ülke çapındaki gazete ve dergileri okuyucularıyla buluşturmuş, köy gezileri veya halkodalarıyla köylülerin bilinçlenmesine katkı sağlamış, farklı konularda açılan kurslarla kursiyerlerin yeni beceriler edinmesinde etkili olmuştur. Okuma yazma kursları sayesinde örgün eğitim yanında yaygın eğitimle toplumdaki okur yazar oranının artmasına; folklor, dil, tarih ve edebiyat konularındaki çalışmalarıyla da yerel tarih konusunda katkı sağlamıştır.

Çok partili yaşama geçilmesinin ardından ülke genelinde yaşanan gerginliklerin halkevlerine yansıması Merzifon halkevi ve köylerdeki halkodalarında da etkisini göstermiştir, muhalefet tarafından Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kolu şeklinde algılanmıştır. Türkiye'deki diğer halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte, Merzifon halkevi ve köylerdeki halkodaları da kapanarak tarihteki yerlerini almıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi, tek partili dönem boyunca Merzifon'da Halkevi, Kızılay, Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Halk Spor vb. gibi birçok sivil toplum örgütü veya derneklerin yönetimlerinde partili kişileri bulundurmuş, bu sayede derneklerin çalışmalarına yön vermesi ve kontrol etmesi mümkün olmuştur[79].

Basın

Merzifon ilçesi eğitim alanında olduğu gibi basın konusunda da Cumhuriyet dönemi öncesinden gelen zengin bir deneyime sahipti. İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrasında yaşanan basın özgürlüğünün de etkisiyle 1910 yılında basın tarihinin en eski kasaba gazetesi olan *Merzifon* yayınlandı[80]. *Merzifon* gazetesinin yayınlandığı yıllarda

[79] Bu dernekler ve çalışmaları ve yöneticileri hakkında CHP Genel Sekreterliğine düzenli raporlar yollanmıştır. Örneğin 14.06.1939 tarih ve 1/1467 sayılı Genelgeye verilen yanıtta Merzifon ilçesinde mevcut mahalli taşekküller, yöneticileri ve işleri şu şekilde verilmiştir: Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı: Fahri Şişli Emekli Yarbay, Kızılay Kurumu Başkanı: Fahri Toker Jandarma Komutanı, Çocuk Esirgeme <kurumu Başkanı: İsmail Hakkı Şarman Hükümet Doktoru, İktisat Tasarruf Başkanı: Musa Ferendeci Tüccar, Yerli Dokuma Başkanı: Ali Işık ve Halk Spor Başkanı: Avni Saraç'tı. BCA. 490.01/20.103.1, 11.7.1939.

[80] Gazete yayınlarında o derece etkili oldu ki, yayına başladıktan sonraki ilk seçimlerde başmuharriri belediye başkanı seçildi. İsmail Özdoğan, "Türkiye'nin En Eski Kasaba Gazetelerinden Merzifon", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 13 (Nisan 1971), s. 18-19.

Levent Şahverdi Arşivi

Amerikan Koleji'ndeki öğrencilerin çıkardığı *Nor Ayk* (Yeni Tan Kızıllığı) adlı gazete ile Merzifon Saagyan Koleji öğrencilerinin çıkardığı ve efsanevi Ermeni Patriği Ayg'a ithaf olunan *Ayguni* adlı öğrenci dergisi ile editörlüğünü Ermeni şair Varjapetyan'ın yaptığı *Pogpoç* (Tomurcuk) adlı dergiler 1914 yılına değin yayınlandılar. Mütareke döneminde, *Merzifon* gazetesi ile *Nur-ı Ayn* gazetesi yayınlandı[81]. Cumhuriyetin ilanı öncesinde Merzifon'da yayınlanan bir diğer gazete de *Tecelli* adını taşımaktadır. 1920 yılında başlayan ve maddi zorluklar nedeniyle sadece bir yıl çıkabilen 15 günlük gazetenin başyazarlığını çoğunlukla İskender Haki Engin yaparken, Aziz Taşan ve Mehmet Fevzi Beylerin de yazıları yer almıştır[82].

Cumhuriyetin ilanından sonra 1930 yılında *Taşan* dergisi çıkarılmıştır. 23 Nisan 1930 yılından itibaren 15 günlük "ilmi, edebi, siyasi mecmua" olarak yayın hayatına başlayan *Taşan* dergisi, Amasya gazetesi matbaasında basıldı. İlk sayısını çocuklara ve çocuk bayramına ayırdı. O dönemde derginin sahibi vilayet daimi encümeni azasından diş doktoru Ahmet Zeki Bey, başmuharrir ise genç şairlerden öğretmen İskender Haki Bey'dir[83]. Derginin kadrosunda, kısa süre içinde Behçet Kemal Çağlar, Ebed Mahir Yalnız, Cenap Muhittin Kozanoğlu, Vehbi Cem Aşkun, Rıza Polat, Hüseyin Namık Orkun, Haşim Nezihi Okay, İskender Haki Engin gibi o yılların ülke genelinde ünlü şair ve yazarları toplanmıştır[84]. Dergi, 24 sayı çıktıktan sonra finans darlığı yüzünden yayınlanamadı[85]. Devam eden süreçte 1 Mayıs 1936 yılından itibaren halkevi dergisi olarak *Taşan* tekrar çıkarılmaya başlandı. 1930 yılındaki *Taşan* dergisinin devamı olduğunu belirtmek amacıyla da 1(25) sayı numarasını taşıdı[86]. Merzifon Halkevi tarafından çıkarılan *Taşan* dergisi bir de fevkalade nüsha

---

[81] K. Yust, **Kemalist Anadolu Basını**, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Ankara, 1995, s. 31.

[82] "Merzifon'da Fikir ve Basın Hareketleri", **Merzifon**, 18.2.1957, s. 2.

[83] "Taşan", **Amasya**, 1.5.1930, s. 2.

[84] A. Aziz Taşan, a.g.e., s. 43.

[85] "Taşan ve Öncekiler", **Taşan Dergisi**, 1/25 (1.6.1936), s. 1.

[86] A. Aziz Taşan, a.g.e., s. 43.

Levent Şahverdi Arşivi

bastıktan sonra maddi yetersizlikten dolayı 1938 yılı Kasım ayında yayınına son verdi[87].

Sahibi ve yayın direktörlüğünü Zeki Tarhan, yazı işleri müdürlüğünü Vehbi Cem Aşkun'un[88] yaptığı derginin düzenli yazar kadrosu arasında Agah Sırrı Levent, Ahmet Karacal, Aziz Taşan, Behire Aşkun, Cenap Muhittin Kozanoğlu, Cevdet Demiray, Eflatun Cem, Ebet Mahir Yalnızoğlu, Feyzi Kentel, Ferit Ragıp, Fikri Gazneli, Fuat Edip, Galip Naşit Arı, Haşim Nezihi, Hakkı Kentel, İbrahim Altıok, İskender Haki Engin, Kadri Üçok, Namık Necip, Nihat Sami, Nigar Erkan, Rıza Pulat, Rıza Öztükel, Rıza Erkan, Talat Nuri, Vasfi Çobanoğlu, Vehbi Cem Aşkun vardır[89]. *Taşan* dergisinde yöresel yazarlarla birlikte ulusal boyutta tanınmış yazar ve şairlerin makale, yorum ve şiirleri ile[90] diğer halkevi dergilerinde yayınlanan yazılara da yer verilmiştir[91].

Taşan dergisi, halkevlerinin kuruluş amaçlarına uygun bir yayın politikası izleyerek bir yandan Merzifon'u tanıtmaya çalışırken, öte yandan yerel konuların yanında Türk inkılâbı ile ilgili yazılara da sütunlarında yer vererek, Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeniliklerin halka benimsetilmesi için çaba göstermiştir.

1950 yılına kadar ilçede yayınlanan bir diğer dergi de *The Merzifonian* adını taşımaktadır. Merzifon Amerikan Koleji'nden 1935 yılında mezun olacak sınıf öğrencileri tarafından çıkarılan dergi, İngi-

---

[87] Arşiv belgesinde derginin kapanış tarihi 1939 yılı kasım ayı şeklinde veriliyor ama kütüphanelerde 1938 yılı Kasım sayısında son buluyor. BCA. 490.01/ 733.3.2, 14 Şubat 1941.

[88] Sadece son sayıda Vehbi Cem Aşkun'un yerine İskender Haki Engin'in ismi yazılmıştır.

[89] "İçindekiler", **Taşan Dergisi**, 1/25 (1.6.1936), numarasız.

[90] Nurettin Güz, "Halkevleri Dergilerinin Siyasal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri", **Prof. Dr. Necmettin Sefercioğlu Armağanı**, Haz.: Ersin Özarslan, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 2001, s. 96. (s. 83-101.)

[91] Örnek verilecek olursa Fikirler dergisinden "Dökroliye göre Toplu Görüş Usul Nedir?", **Taşan Dergisi**, 2/26 (1.7.1936), s. 3.; "Dökroliye göre Toplu Görüş Usul Nedir?", **Taşan Dergisi**, 3/27 (1.8.1936), s. 3. Dilek dergisinden "Seçme Yazılar: Zeybeğin Ricası", **Taşan Dergisi**, 2/26 (1.7.1936), s. 7.

Levent Şahverdi Arşivi

lizce olarak yayınlandı ve öğrencilerin okuldaki çalışma alanlarıyla ilgili yazılara yer verildi[92].

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu alanların sadece bir bölümünü temsil eden bir toprak parçası üzerinde, I. Dünya Savaşı ve Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgaline karşı yürütülmüş, Millî Mücadele sonucunda ortaya çıkmıştı[93]. Cumhuriyeti kuranların amaçlarını, kısmen bu şiddetli yıpranma ve azgelişmişlik düzeyi belirledi. Cumhuriyet'in kurucuları, Osmanlı'dan devralınan toprak ve nüfus üzerinde yeni ve modern bir devlet yapılandırma amacıyla, siyasî rejim, hukuk ve kültürün çeşitli sahalarında geniş çaplı ve köklü değişimler yapmışlardır. Merzifon ilçesi de bu değişim-dönüşümün yaşandığı yerlerden birisidir.

Amasya iline bağlı en önemli ilçe merkezlerinden birisi olan Merzifon, Millî Mücadele'den başlayarak Cumhuriyet döneminde de Cumhuriyet rejimi ve devrimlerin yanında yer almıştır. Ülkenin yeniden kalkınması veya modernleşme projesinde yapılanları desteklemiş, eğitim oranının %85'e uzandığı ilçede karma okullarda eğitim görülmüş, kadın-erkek birlikte toplumsal yaşamın içinde yer almış, birlikte müsamere veya sosyal etkinliklere katılmış, şapka devrimi veya soyadı kanunu gibi devrimleri canı gönülden desteklemiştir. Bu destekte önceleri Merzifon Türk Ocağı, devamında Halkevi önder rolü üstlenmiştir. Bununla birlikte çok partili yaşama geçişte DP ve CHP ikilemi Merzifon'da da kendisini hissettirmiş, mahkemelere uzanan davalar yaşanmıştır.

Rejimin ve devrimlerin halka benimsetilmesinde CHP özellikle toplumdaki sosyal ve kültürel amaçlı dernekleri sıkı bir şekilde de-

---

[92] The Merzifonian, Published by the Graduating Class of the Merzifon American School, Merzifon, 1935- 1936. Ankara Milli Kütüphanede derginin 4. ve 5. sayıları mevcuttur.

[93] Nüfus, T.C.nin sınırları içinde bile, 1913'te 15.7 milyonken, 1927'de 13.6 milyona düşmüştü. 1927 gibi geç bir tarihte, ülkede 1.187.000 ağaçtan yapılma sabana karşılık 211.000 demir saban bulunuyordu. Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 224.

Levent Şahverdi Arşivi

netlemiş, özellikle yöneticilerinin CHP üyesi olmasına dikkat edilirken kişilerin sicilleri ve derneklerin yaptığı etkinlikler Genel Sekreterliğe ayrıntılı raporlarla bildirilmiş, bu sayede yapacakları etkinliklerde yönlendirilmeleri veya kontrol edilmeleri de mümkün olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA 490.01/ 1573.402.1.
BCA 490.01/ 1469.7.1.
BCA 490.01/ 1296.303.3
BCA 490.01/ 615.11.1, 17.04.1936.
BCA 490.01/ 492.1980.4.2, 17.12.1938.
BCA 490.01/ 20.103.1, 11.7.1939.
BCA 490.01/ 615.13.1, 02.01.1940
BCA 490.01/ 436.1810.1. 23.01.1946.
BCA 490.01/ 1898.1, 22.2.1949.
BCA 490.01/ 244.967.1, 5.9.1946.
BCA 490.01/ 1052.1039.1, 1.3.1950.
BCA 490.01/ 1898.1, 28.8.1950.

Gazete ve Dergiler

Amasya
Amasya Yeşilyurt,
Merzifon
The Merzifonian
Taşan
Yeşilyurt,

Makale ve Kitaplar

Akyüz, Yahya, **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, Doğan Matbaası, Ankara 1978.

Alan, Gülbadi, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri,** Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002.

Ayan, Suat, "Merzifon Örneğinden Yola Çıkarak Yerel Dergilerin Doğuşuna Sebep Olan Sosyo-Külütrel Etkenler ve Yerel Dergilerin Siyasetle Olan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayımcılığı Şöleni (7-9 Haziran 2002, Bolu)**, Yay. Haz.: Dr. Azize Aktaş Yasa, Songül Boybeyi ve Ömer Çakır, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2002.

Güz, Nurettin, "Halkevleri Dergilerinin Siyasal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri", **Prof. Dr. Necmettin Sefercioğlu Armağanı**, Haz.: Ersin Özarslan, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 2001.

Levent Şahverdi Arşivi

Karaer, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931),** Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1992.

Kocabaşoğlu, Uygur, **Anadolu'daki Amerika: Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları,** İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

"Merzifon'un Ticari, Sınai ve İktisadi Hayatı", **Önasya Dergisi**, Sayı: 2 (Ekim 1965), s. 1-23.

Özdoğan, İsmail, "Türkiye'nin En Eski Kasaba Gazetelerinden Merzifon", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 13 (Nisan 1971), s. 18-19.

Sezer, Ayten, **Atatürk Dönemi Yabancı Okullar (1923-1938),** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Şehidoğlu, İbrahim, "Merzifon", **Ülkü**, III/36 (Aralık 1949), s. 29-31.

"Şirin Merzifonumuzun Tarihçesi", **Merzifon Yıllığı**, I/1 (1970), s. 6.

Şişman, Adnan, **XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Taşan, A. Aziz , **Dün'den Bugün'e Merzifon**, Merzifonlular Derneği, İstanbul, 1979.

Taşan, Aziz, "Tarih Açısından Merzifon'a Bir Bakış", **Önasya Mecmuası**, Sayı: 2(Ekim 1965), s. 1-23.

Taşan, Recai, "Merzifon'un Nüfusu", **Merzifon Monografyası**, Merzifonlular Yardımlaşma Derneği, s. 55-59.

Tekeli, İlhan- Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, ODTÜ Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, Ankara 1983.

Yust, K., **Kemalist Anadolu Basını**, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Ankara 1995.

Yüksel, Ahmet, "Merzifon Halkevi ve Taşan Dergisi", **Kebikeç Dergisi**, Sayı: 3 (1996), s. 169- 188.

Levent Şahverdi Arşivi

TOROSLARIN TEPESİNDE BİR DEMOKRASİ DESTANI: ASLANKÖY OLAYI

Ömer AKDAĞ*

ÖZET

Bilindiği gibi 1947 yılında yapılan muhtarlık seçimlerinde, ilk defa birden çok parti seçime girmiştir. Halk, uzun yıllardan sonra ilk defa bir muhalefet partisine oy verme imkanını elde etmiştir. Ancak halkın tercihi, tasnifler sırasında sandığa yansımamıştır. Ülkenin birçok seçim bölgesinde bu konuda şikâyetler gündeme gelmiştir. Aslanköy Olayı da bunlardan birisidir. Bu çalışmada; Mersin'e bağlı bir köy olan Aslanköy'de çok tartışmalı olan muhtarlık seçimi incelenmiştir. 23 Şubat 1947 tarihinde usulüne uygun yapıldığı halde, Aslanköy'de muhtarlık seçimleri niçin tekrar edilmek istenmiştir? Halk sandığa nasıl sahip çıkmıştır? Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılamalara kadar varan olaylar nasıl başlamış ve hangi aşamalardan geçmiştir? Aslanköylüler verdikleri oylara sahip çıktıkları için nasıl sanık konumuna düşmüşler ve mahkeme aşamaları nasıl bir seyir takip etmiştir? Bu çalışmada yukarıdaki soruların cevapları aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aslanköy, Muhtarlık, Seçim, Duruşma, İfade, Sanık.

A DEMOCRACY LEGEND ON THE PEAK OF THE TOROS MOUNTAINS ; THE ISSUE OF ASLANKÖY

ABSTRACT

As known, more than one parties, for the first time, took part in the neighbourhood management elections, which were held in 1947. Voters, after many years, had a right to vote for an opposition party. However, the choice of the public didn't reflect in the results during the vote classifications. So many complaints were on agenda in different places. The Issue of Aslanköy was one of them. In this study, the controversial neighbourhood Management polls of Aslanköy, a village of Mersin city has been investigated. Why was the election wanted to rehold, in spite of the fact that, the election was in due

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu.

Levent Şahverdi Arşivi

form? How did the people of the place back the polls? How did the events which ended at some heavy penalty court cases commence and go on? How did the people of Aslanköy find themselves accused ones since they adopted the events? How did these trials go on? The answers have been looked into in this study.

Key Words: Aslanköy, Neighbourhood Management, Polls, Trial, Expression, Respondent.

GİRİŞ

Fedakârlıklara hazır bir toplum demokratik rejime en müsait olan bireylerden oluşur. Türk Milleti tarih boyunca, bulunduğu coğrafî bölge itibariyle birbiriyle kenetlenmek ihtiyacını duymuştur. Tarih sahnesine çıktığı mekân olan Türkistan'da, adeta insan denizi olan Çin ile mücadeleye başlayan Türk Milleti bu mücadelesini yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Bu süreçte kurallara riayet ve sorumluluğu paylaşma açısından örgütlü bir toplum görüntüsü çizmiş olan milletimiz, bu yönüyle demokratik sistemin temel prensibi olan birbirine tahammül etme ilkesine sahiptir. Her ne kadar 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı tipi parlamenter sisteme geçmiş, belirli fasılalarla bu sistem kesintiye uğramış olsa da, temelde, kültürümüzün temin etmiş olduğu birikim sayesinde, milletimiz demokrasinin özünü özümsemiş bir kültürel muhtevaya sahiptir[1].

Bir yazarımızın ifadesiyle 1947 yılında Mersin Aslanköy'de yaşanan olaylar tam bir "faciadır". "Öyle bir faciadır ki, bu olaylar sıra-

[1] Tarih boyunca Türk milleti içinde eşitlikçi, demokratik eğilimlerin, pratik hayata yansıyan çeşitli yönleri vardır. Bir köylü çocuğunun başbakan, bir küçük memur çocuğunun devlet başkanı olması gibi; batı aristokrasisinin tümden reddedebileceği, mesela devlet başkanının bir "zanaat" öğrenmesi gibi haller de mevcuttur. Nitekim Fatih, bahçıvanlık; Kanunî, kuyumcu işçiliğini öğrenmiştir. Bu eşitlikçi eğilimlerin İslam dininde de bulunduğunu görüyoruz. Ayrıca Türk toplumunda en yüksek mevkiden en aşağıya kadar olan seviyede sorumluluğu paylaşma geleneği vardır. Bütün bunlar demokrasi kültürünün zemin bulmasında etkili olan kültürel unsurlardır. Konuyla ilgili olarak bkz. Aydın Kezer, **Türk ve Batı Kültürü Üzerine Denemeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, 71,72. Üyesi.

Levent Şahverdi Arşivi

sında sergilenen gaddarlıklar tarihî Bartelmy hadisesi karşısında bir hiç mesabesindedir. Türk kadınlarına kurşun sıkan bir zihniyetin durumunu karakterize etmesi bakımından enteresandır. Bu olay prangalar devrinin sonu hürriyetler devrinin başlangıcıdır"[2]. Yazarın Aslanköy Olayı'nı Bartelmy Yortusu'na benzetmesi bu olayın zihinlerde bırakmış olduğu olumsuz izlerin ne kadar derin olduğunu göstermektedir. Toplumda derin izler bırakan olayların tahlil edilmesinde birçok yönden faydalar vardır. Ancak bu konuda, tespit edebildiğimiz kadarıyla, bir kitap çalışmasının dışında (Mustafa Atalay, Aslanköy Faciası) herhangi bir çalışma mevcut değildir. Hâlbuki Aslanköy Olayı, muhtarlık seçimleri sırasında meydana gelen ve demokrasi tarihimiz açısından incelenmeye değer bir vakadır. Altmış üç yıldan beri (2010 itibariyle) bu köyde meydana gelen bu demokratik duruş ile ilgili olarak ciddî bir çalışma yapılmaması hayret vericidir. Kaldı ki Aslanköy gerek ülke kamuoyunda gerekse dünya kamuoyunda, özellikle kadınlarının ortaya koydukları tiyatro konusunda yetenekleri ile dikkatleri çeken bir yerleşim birimimizdir[3].

---

[2] Atalay, **Aslanköy Faciası,** Konya 1950, önsöz.

[3] Yeni Asır Gazetesi yazarı Hüseyin Kocabıyık'ın naklettiğine göre; tiyatro topluluğu meydana getiren Aslanköylü kadınlar 2000'li yıllarda Hamlet Oyununu sahnelemişlerdir. Gazeteci Kocabıyık şöyle devam etmektedir; "(…) Aslanköy'ün daha ilginç bir özelliği, bu olay vesilesiyle hatırlanmalıydı ki, kimse bunu yapmadı. Oysa Aslanköy, Türkiye'nin demokrasi tarihinde kocaman bir isim olan bu toprakların en siyasi köyüdür. 1946 seçimlerinde oylarını korumak için jandarmayla çatışan ve hapislerde yatan kadınların köyü Aslanköy". Gazeteci Aslanköy'de 1946 yılında yaşanan tartışmalı seçimleri, Sözcü Gazetesi yazarı Salim Koçak'tan naklen şöyle anlatmaktadır; "(…) Aslanköy olaylarının kahramanı Halime Nine ile ilk gittiğimde tanıştım. İkinci gidişimde vefat ettiğini öğrendim. Halime Nineyi Türk toplumuna ilk tanıtan kişi değerli gazeteci Salim Koçak'tır. Sahibi olduğu Sözcü Gazetesi'nde, Halime Nine ve Aslanaköylülerle uzun bir mülakat yayınlanmıştı. Salim Ağabey keşke Halime Nine ve onun mücadelesini bir roman, bir senaryo halene getirebilseydi, şimdi çok güzel bir TV dizisi olurdu bu yaşanmış hikâye. Olay 1946 yılında meydana gelmiştir. Çok partili hayata geçilmiştir. Millet İnönü yönetiminden illallah demiş. Tahsildar baskısı ve jandarma dipçiği köylüyü canından bezdirmiş. Bu şartlarda seçime gidiliyor. Seçim ama nasıl bir seçim? Açık oy gizli tasnif. Ama olsun, Türk milletindeki demokrasi potansiyeli o yıllarda bilinç olarak sandığa yansıyor. Sandıklar DP oylarıyla dolup taşıyor. Öyle ama başta bir diktatör var ve CHP tek parti. İmtiyazını hiç kaybetmek niyetinde değil. Tüm valilere ve jandarmaya talimat çoktan gidiyor. Sandıktan ya CHP çıkacak ya da hiçbir şey. Türkiye bu devlet terörüne çaresiz boyun eğiyor. Bir yer hariç Toros Dağları'nın tepesinde bir küçük Türkmen Yörük köyü olan Aslanköy oy sandıklarına sahip çıkıyor. Üstelik erkekleri siniyor jandarma dipçiği karşısında ve kadınlar sandıkların üzerine kapanıyor, jan-

Levent Şahverdi Arşivi

Bu çalışmamızda, Aslanköy'de, halkın tercihlerini dikkate almayan yönetime karşı halkın direnişi ve sonrası yaşanan talihsiz olaylar inceleme konusu yapılmıştır. Dönemin şartları gereği, olayla ilgili bütün gelişmeler basına yansımasa da mevcut belgeler ışığında konu ele alınmıştır[4]. Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nin Esas Defteri ve duruşmaların yapıldığı günlerde basına yansıyan bilgiler çerçevesinde Aslanköy Olayı inceleme konusu yapılmıştır.

1947 YILI TÜRKİYE GENELİNDE MUHTARLIK SEÇİMLERİ

Çok partili sisteme geçtikten bir yıl sonra 1947'de Türkiye genelinde muhtarlık seçimleri yapılmıştır. Yeni kurulmuş ve bir yıl önceki belediye seçimlerine katılmamış olan DP, Şubat 1947 tarihinde yapılan muhtarlık seçimine iştirak etmiştir (Turan, 2008: 80). Bu yıl yapılmış olan muhtarlık seçimleri, demokrasi tarihimizde muhalefet

---

darmaya direniyorlar. Bu kadınların lideri de Halime Nine'dir. Halime Nine'nin demokrasi tarihimizde henüz yeterince yerini almamış olan müthiş sloganı ise şudur; 'Rey bizim namusumuz, namusumuzu vermeyiz!' Namus jandarmaya verilmiyor. Bedel ödeniyor tabii. Önce Mersin'de yargılanıp hapse atılıyor Halime Nine ve kadınlar. Sonra Konya Cezaevine gönderiliyorlar". Hüseyin Kocabıyık, "Aslanköylü Kadınlar", Yeni Asır, 17 Ağustos 2009; Aslanköylü kadınlardan meydana gelen tiyatro gurubunun adı "Aslanköy Yahya Aydın Lisesi Çadır Tiyatrosu Kadınlar Topluluğu"dur. Bu gurup çeşitli oyunlar sahnelemişlerdir. Oyun, Kadının Çilesi, Taş Bademleri ve Kadının Feryadı isimli oyunlar sahnelediklerı oyunlardan bazılarıdır. Hüseyin Arslanköylü, "Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu", http://www.bugday.org/printArticle.php?aID=729 (17 Ağustos 2009).

[4] Aslanköy Olayı ile ilgili olarak, duruşmanın yapıldığı tarihlerde basına yansıyan bilgilerden faydalanılmıştır. Sanık isimleri ve iddia makamının suç isnadı konusunda Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesi arşivinde mevcut olan Esas Defteri referans alınmıştır. Olayın gerçekleştiği tarihte yaşayan veya savunma avukatı olarak görev yapanların konuyla ilgili sınırlı temasları dışında bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Mesela Aslanköy Olayı'nda avukat olarak duruşmalarda yer alan Kenan Öner'in hatıralarında konu hakkında bilgi bulunmamaktadır Bu kitapta sadece DP'nin kuruluşu ve 1946 Seçimleri üzerine yoğunlaşılmıştır. Kitabın sonunda Öner, Aslanköy davasındaki işlerinin yoğunluğu sebebiyle hatıralarının devamını daha sonra yazacağını söylemiştir. Ama kısa bir süre sonra Öner ölmüştür (Yıldırmaz, 2009, 24). Aslanköy Olayı ile ilgili olarak tespit edebildiğimiz kadarıyla Mustafa Atalay'ın dışında bir yayın yapılmamıştır (Atalay, 1950). Olaydan üç yıl sonra yayınlanan eserinde Atalay, "hayalî" şahısları konuşturmuştur. Duruşmalar sırasında Konya'da sanıklarla görüşmeler yapmıştır (Atalay, 1950, Önsöz). Mahkeme kayıtları ise Esas Defteri'nin dışında mevcut değildir. Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nin arşivinde konuyla ilgili olarak sadece Esas Defteri bulunmaktadır. Bu defterin temininde katkılarından dolayı Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesi Müdürü Sayın Mehmet Kuzu'ya teşekkür ediyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

ile iktidar partisinin serbest ortamda ilk defa yarıştıkları bir seçim olması itibariyle önemlidir. Ancak bu seçimlerde; oylamalardaki nisbî serbestlik tasnife yansımamıştır.

Türkiye genelinde yapılan seçimlerde 40 bin civarındaki köyde, 34.055 muhtar seçilmiştir. Köy Kanunu'na göre küçük köyler birleştirilerek bunlara tek muhtar seçilmiştir. Bu seçimler sonucunda 32.298 muhtarlığı CHP, 1289 muhtarlığı DP, 467 muhtarlığı ise bağımsız adaylar kazanmıştır. Bir muhtarlığı da İşçi ve Çiftçi Partisi adayı almıştır. Oysa aynı kaynakta iller itibariyle verilen sayılar toplandığında, CHP'nin kazandığı yerlerin toplamı 31.781, tüm muhtarlıkların toplamı da 33.539 etmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasında İÇP'ninki dışında kalan tüm sayılar farklıdır (Turan, 2008: 80).

Turan'ın verdiği bilgiye göre; köylerin %95'inde muhtarlıkları CHP'nin yüzde dördünde ise DP kazanmıştır. Bağımsızlar da yüzde bir oranında muhtarlık kazanmıştır. İÇP bir yerde, yani yüzdeye girmeyecek bir oranla, muhtarlık seçimini kazanmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı sonuçlara göre ise CHP'nin oranı %91, DP'ninki yüzde dört, bağımsızlarınki yüzde beştir. DP en fazla muhtarlığı % 24 ile İçel ilinde kazanmıştır. Samsun ve Bilecik'te ise DP muhtarlıkların % 15'ini almıştır (Turan, 2008, 80). DP Isparta'daki muhtarlıkların % 14'ünü, İzmir'dekilerin % 12'sini kazanmıştır. Kayseri, Manisa, Muğla, Aydın ve Tekirdağ DP'nin 1947'de muhtarlıkların yüzde onarını kazandıkları illerdir. Dokuz ilde CHP muhtarlıkların tümünü kazanmıştır. Bu iller şunlardır: Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt ve Tunceli. Bunların tümü doğudadır. Amasya'da bir muhtarlığı İÇP kazanmıştır. 27 ilde bağımsız adaylar muhtarlık seçimini kazanmıştır. Van'da muhtarlıkların % 49'unu bağımsızlar kazanmıştır. Bu oran Seyhan'da (şimdiki Adana) yüzde altı, İçel'de yüzde beştir (Turan, 2008: 80).

1947 Muhtarlık Seçimleri ve Müdahaleler

1947 yılında ülke genelinde gerçekleşen muhtarlık seçimlerinde, birçok yerde seçimlere baskı yapıldığı konusunda; Türk basınına birçok haber ve söylentiler yansımıştır. Çok tartışmalı geçen bu seçim-

Levent Şahverdi Arşivi

lerde DP'nin birçok yerde seçimlere itirazları olmuştur. Türkiye genelinde CHP 40 seçim sonucu hakkında şikâyet dilekçesi verirken; DP 112 yerle ilgili şikâyet dilekçesi vermiştir. İçişleri Bakanlığı'na 59 ilden 184 sandıkta hile ve fesat ihbarı gelmiştir. Seçimler sırasında 79 köyde olaylar çıkmış, bu olaylarda 7 kişi ölmüş, 167 kişi yaralanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre birçok "*önemsiz"* olayı da köylüler ihbar etmeye korkmuşlar veya ilgili makamlara *"ulaştıramamışlardır"* (Cumhuriyet, 11 Mart 1947). Konya Ereğli'de DP'ye kayıtlı muhtarlar seçimi kazansalar da mazbataları iptal edilmiştir (Cumhuriyet, 11 Mart 1947).

İktidar partisi CHP ile muhalefet partisi DP'nin muhtarlık seçimlerinde meydana gelen olayları değerlendiriş biçimi farklı olmuştur. CHP vaki itirazları "önemsiz" görürken DP olayların üstüne gitmiştir. Mesela Silivri İlçesi'nin Akveren Köyü'nde, muhtarlık seçiminin başladığı sırada boş olması gereken oy sandığında 400 oy olduğu, DP'liler tarafından iddia edilmiş ve DP temsilcisi İbrahim Atalay ve arkadaşlarının oy sandığına "saldırıp" kırmalarıyla sandıktan 4 oyun çıktığı görülmüştür (Cumhuriyet, 20 Şubat 1947). Konya Beyşehir Karadiken Köyü'nün eski muhtarı Hüseyin Çitçihan yeni muhtar Mehmet Keleş'i yaralamıştır (Babalık**,** 29 Mart 1947).

DP'lilere göre; başlarında ikişer jandarmanın bulunduğu oy sandıklarına seçmenler teker teker alınarak, CHP'ye oy verilmesi konusunda baskı yapılmıştır. Tasniflerde oy sandığının yanında hiç kimse bulundurulmamıştır. Seçimler vaktinden önce yapılmıştır (Cumhuriyet**,** 21 Şubat 1947). CHP köylerde kendilerine oy verecek olan vatandaşlara ucuz şeker ve basma vereceğini vaat etmiştir. Mesela Balıkesir'de, köylülere karton üzerine basılmış hüviyet belgeleri dağıtılmış, partiye kayıtlı olsun-olmasın kart sahiplerinin ucuz şeker ve basma alabilecekleri söylenmiştir. Ayrıca muhtarların da bu kart sahipleri arasından seçileceğini söylentisi yayılmıştır (Cumhuriyet**,** 20 Şubat 1947).

Kırklareli DP İl Başkanı Ziya Çetintaş, muhtelif köylerde seçimlere devlet kuvvetlerinin kanunsuz müdahalesi sebebiyle olaylar çıktığını ve özellikle Vize'nin Düzova Köyü'nde ağır yaralanmalar ol-

Levent Şahverdi Arşivi

duğunu bildirmiştir. Edremit'in Bostancı DP İlçe Başkanlığından gelen telgrafta; 20 Şubat'ta yapılan seçimde sandık başındakilere halkın güveni olmadığından ve ilçe jandarma komutanıyla Ziraat Memurunun müdahaleleri yüzünden 280 oy seçmenden 168 kişinin oy kullanmadığı bildirilmiştir (Akşam, 24 Şubat 1947).

Çatalca'nın köylerinde seçimi büyük oranda CHP kazanmıştır. Fakat bazı seçim mahallerinde ilginç uygulamalar olmuştur. Mesela Büyükçekmece'nin Nuha Köyü'nde, oylar kullanıldıktan sonra halk tasnif yapılmasını beklerken, sebepsiz yere sayım işlemi yapılmamıştır. Ömerli'deki seçimde 106 seçmenden 84'ü oyunu kullanmış fakat oy sandığı gayrikanunî biri şekilde Büyükçekmece Nahiye Müdürü tarafından açılmıştır. Seçimlerin sonucu ise birkaç gün geçmesine rağmen hala açıklanmamıştır (Cumhuriyet**,** 24 Şubat 1947).

Mersin Mut Aşağıköselerli Köyü'nde yapılan muhtarlık seçimlerinde CHP'ye 2 oy verilmiş, bu oyları verenlerin sandık görevlileri olduğu halk tarafından da görülmüştür. Ancak yapılan tasnifte DP'ye 2 oyun çıktığı kalanların tamamının CHP'ye verildiği açıklanmıştır. Bunun üzerine köydeki DP temsilcisi İbrahim Uçar seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. Bu duruma sert tepki gösteren Sandık Kurulu görevlileri İbrahim Uçar'a ilginç bir "ceza" vermişlerdir. Köyde seçimin güvenliğini sağlamakla görevli olan 3 jandarma eri, İbrahim Uçar'ın sırtına, sırasıyla binerek 18 km. uzaklıktaki Mut İlçe merkezine getirerek 9 gün karakolda gözaltında tutmuşlardır. Bu süre içinde de İbrahim Uçar'a tehdit ve işkenceler devam etmiş itirazı olmadığına dair zorla elinden bir belge alınmak istenmiştir. İbrahim Uçar istenilen belgeyi vermeyi reddetmiş daha sonra "hatırlı" bazı kişilerin araya girmesiyle serbest bırakılmıştır (Uçar, 2009)[5].

---

[5] 1950 yılında DP iktidara geldikten sonra konu, DP Mut İlçe Başkanının girişimleriyle adliyeye taşınmak istenmiş, ancak karakolun, bu konuda kendilerinde bir belge olmadığını bildirmesi üzerine herhangi bir işlem yapılamamıştır. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde İbrahim Uçar dahi önce olduğu gibi köyden Mut'a yaya olarak götürülmüştür. Karakolda, "1950'de neden kendilerini şikâyet ettiği" sorulmuştur. Üç gün sonra da özür dilenerek serbest bırakılmıştır. Ahmet Uçar ile görüşme, 5 Ağustos 2009.

Levent Şahverdi Arşivi

ASLANKÖY OLAYI

Muhtarlık Seçimi

Eski adı Efrenk olan Aslanköy, 1947 yılında Mersin'e 18 saat mesafede ve 2700 nüfuslu bir köydür. İstiklal Savaşı'nda Mersin'i savunan Efrenk Bölüğü bu köyde teşkil edilmiştir. Daha sonra "Efrenk" ismi değiştirilerek "Aslanköy" adını almıştır (Akyokuş, 9 Ekim 1947; Atalay, 1950: 10).

18 Şubat 1947 günü Aslanköy sakinlerinden Hoca Muhittin Yıldırım ile Mersin'de bulunan milletvekili Saim Ergenekon birlikte köyün Yavuca Mahallesi'ne gelmişlerdir. Burada bir evde misafir kalmışlardır. Ertesi günü Milletvekili Saim Ergenekon ile Hoca Muhittin Yıldırım köylüler tarafından törenle karşılanmış kurbanlar kesilmiştir. Köy kahvesinde ve DP binasında köyün kalkınması için Muhittin Yıldırım ile milletvekili konferanslar vermişlerdir. Bir gün sonra bu iki kişiye öğretmen Mustafa Kubilay da katılarak okulda bir toplantı yapmışlardır (Akyokuş, 9 Ekim 1947).

Seçim tarihi Bucak Müdürlüğünce 21 Şubat 1947 olarak tespit edilmiştir. Köy İhtiyar Heyeti muhtar seçiminin Köy Odası'nda yapılmasına karar vermiştir. Seçime başlanacağı sırada bu karardan vazgeçilerek, Halkevi'nde yapılmasına karar verilmiştir. DP'li muhtar adayı Harun Yedigöz ve arkadaşlarının, müşahit olarak sandık başında bulunmalarına müsaade edilmemiştir. DP'lilerden ilk olarak oy kullanmaya giden dört kişi sandığın arkasında bir parmak genişliğinde bir delik tespit ederek, halka ve orada bulunan öğretmene göstermişlerdir. Muhtar bunun üzerine seçimi yapmaktan vazgeçtiğini ve Bucak Müdürünün kontrolünde yapılabileceğini halka ilan etmiştir (Akyokuş, 9 Ekim 1947).

22 Şubat'ta halk seçim için tekrar toplanmıştır. Bucak müdürü gelmediği gerekçesiyle o gün seçim yapılamamıştır. Bu arada seçim işleminin tekrar Köy Odası'nda yapılmasına karar verildiği anlaşılıyor. 23 Şubat'ta Bucak Müdürünün gelmesiyle sabah 08.30'da, Köy Odası'nda oylama işlemi başlamış ve saat 20.00'e kadar tamamlanmıştır. Bucak Müdürü, üyeler ve eski muhtar bu süre zarfında sandık

Levent Şahverdi Arşivi

başında bulunmuşlardır. Akşam üzeri Bucak Müdürü rahatsızlığından bahisle tasnif işleminin ertesi güne bırakıldığını ifade ederek; iki jandarma eri gönderip sandıkların karakola aldırılmasını istemiştir. DP'liler buna itiraz etmişlerdir. Bunun üzerine henüz tasnifi yapılmamış olan oy sandığı Köy Odası'nda bırakılmış ve kapısı İhtiyar Heyeti'nden üç ve jandarmadan iki kişinin hazır olduğu bir komisyon tarafından kilitlenerek mühürlenmiştir. Anahtarlar Bucak Müdürüne teslim edilmiştir. 100 kadar DP'li, sabaha kadar karlar üzerinde ateşler yakarak sandığın bulunduğu Köy Odası'nın önünde nöbet tutmuşlardır (Akyokuş, 9 Ekim 1947).

24 Şubat günü sabahleyin Bucak Müdürü, üç üye ve öğretmen Mustafa Kubilay'ın huzurunda Köy Odası'nın kapısı açılarak tasnife başlanmıştır. Oyların sayımı sırasında seçimi kazanamayacağını anlayan eski Muhtar Tahir Şahin ve üç aza, Köy Odası'nı terk ederek Mersin'e "kaçmışlardır". Tasnif sonucunda DP'li muhtar adayı Harun Yedigöz'e 566 oy, eski Muhtar Tahir Şahin'e 54 oy çıkmıştır. Bucak müdürü yeni muhtarı tebrik ederek köyden ayrılmıştır. Tasnif sonuçlarını ihtiva eden belge Bucak Müdürü, eski köy muhtarı vekili ve azaları tarafından imzaladıktan (Akyokuş, 17 Kasım 1947) sonra Mersin Valiliğine gönderilmek üzere yeni Muhtar Harun Yedögöz ve arkadaşlarına teslim edilmiştir. Muhtarlık seçimi için kullanılmış olan oy pusulaları tekrar sandıklara konularak mühürlenmiş ve öğretmen Mustafa Kubilay'a yediemin sıfatıyla teslim edilmiştir (Akyokuş, 9 Ekim 1947).

Aslanköy'de muhtarlık seçiminin tamamlandığı saatlerde Eski Muhtar Tahir Şahin Mersin Valisi'ne seçimi kaybettiğini iletmiştir. Eski Muhtarın verdiği bu bilgi üzerine Mersin Valisi, Aslanköy'de yapılmış olan muhtarlık seçiminin mazbatalarını beklemeye lüzum görmeden yeniden seçim yapma kararı almıştır. Yeni seçimi yapmak üzere, Hususi Muhasebe Müdürü Hakkı Sümer ve Jandarma Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'i bu işle görevlendirerek Aslanköy'e göndermiştir. Köye gitmekte olan yeni seçim komisyonunun otomobili kara saplanınca atlara binerek yola devem etmişlerdir (Akşam, 14 Kasım 1947). Valinin görevlendirdiği seçim komisyonu yolda yeni seçilen DP'li Muhtar Harun Yedigöz grubuyla karşılaşmışlardır. Yeni Muhtar Harun Yedigöz ve ar-

Levent Şahverdi Arşivi

kadaşları; seçimin yapılmış olduğunu söyleyerek vilayete götürmekte oldukları mazbatayı göstermişlerdir. Jandarma komutanının tekrar seçim yapmak üzere Aslanköy'e gitmekte ısrar etmesi karşısında, yeni Muhtar seçimle ilgili mazbatayı Mersin'e götürmesi için iki köylüye emanet ederek bu yeni seçim komisyonuyla birlikte köye dönmek zorunda kalmıştır (Akyokuş, 9 Ekim 1947: Akşam, 14 Kasım 1947).

Seçimin Yenilenmek İstenmesi

25 Şubat 1947 günü Mersin Valisi Tevfik Gür'ün, görevlendirdiği yeni seçim komisyonu Aslanköy'e gelerek Bucak Müdürüne haber verilmiştir. Bucak Müdürü, seçimin yapılmadığını söylemiş ve bu hususta Hakkı Sümer'e bir belge vermiştir (Akşam, 14 Kasım 1947). Komisyon, ilk yapılan seçimin kanunsuz olduğunu, bundan dolayı seçimin Halkevi'nde yeniden yapılacağını halka ilan etmiştir (Akyokuş, 17 Mayıs 1948). Halk, seçimin yeniden yapılmasına karşı çıkarak, seçimin bozulduğuna dair Valinin yazılı emrini görmek istemişlerdir. Valinin yazılı bir emri gösterilmemiş ve seçimin yeniden yapılacağı halka tekrar duyurulmuştur. Komisyon oy sandığını istemiştir. Halk, oy sandığının öğretmen Mustafa Kubilay'da olduğunu söyleyerek, yeni seçimin başka bir sandıkta yapılabileceğini söylemişlerdir. Hatta yeni sandıklar yaparak komisyona getirmişlerdir (Akyokuş, 9 Ekim 1947). Komisyon ise ısrarla eski oy sandığını istemiştir (Selçuk, 10 Ekim 1947; Akyokuş, 17 Kasım 1947; Akşam, 1 Kasım 1947) Başöğretmen Mustafa Kubilay[6] seçim sandığı-

[6] Seçimin yenilenmesi için Mersin Valisi tarafından görevlendirilen Hususi Muhasebe Müdürü Hakkı Sümer'in vermiş olduğu ifadeye göre oy sandığının istenmesi şöyle olmuştur; Hakkı Sümer öğretmen Mustafa Kabilay'dan oy sandığını istemiştir. Öğretmen sandığı vermek istememiştir. "Seçim yapıldı; muhtar seçildi. Seçim niçin tekrar edilsin. Size, sandığı ancak mühürlü olarak verebilirim" demiştir. Hakkı Sümer, "Biz rey pusulalarını istemiyoruz. Boş sandık istiyoruz" demiştir. Sümer'in ifadesinin devamı şöyledir; "Öğretmen sandığı vermemekte ısrar etti. Nihayet razı oldu. Yüzbaşı onun iğfalkar sözlerine katıldı. Beraberce eve doğru yollandılar. Ben (Hakkı Sümer) yüzbaşıyla birlikte öğretmenin evine gitmedim. Biraz sonra silah sellerini duydum". Aynı duruşmada öğretmen Mustafa Kubilay da ifade vermiştir. Öğretmenin ifadesi şöyledir: "Münevver bir kimse doğru konuşmalıdır. Muhasebe—i Hususiye Müdürü muhakkak ki benden birçok gömlek fazla eskitmiştir. Hadise, anlattığı gibi değildir. Evet, beni çağırttılar, sandığı istediler. Seçim yapıldığını, isterlerse sandığı mühürlü olarak verebileceğimi söyledim. 'Yüzbaşı gelsin; onunla halledin' dedi. Seçimi kabul etmiyordu. Müdür yalan söylüyor. İfadesini kabul etmiyorum" dedi. Akşam, 14 Kasım 1947.

Levent Şahverdi Arşivi

nı halktan aldığını, isterlerse ancak halkın mümessillerine imza verebileceğini söyleyerek bu talebi reddetmiştir (Selçuk, 10 Ekim 1947)[7].

Aslanköy Olayı'nın anlaşılabilmesi için "muhtarlık seçiminin niçin yenilenmek istendiği?" sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Bu sorunun cevabını duruşmalar sırasında sanık ve tanıkların ifadelerinden çıkarmak mümkündür. Köy halkının çoğunlunun istemediği seçimin tekrarlanması işlemi, eski Muhtar ve onun taraftarları tarafından istenmektedir. Buna göre muhtarlık seçiminin yenilenmesinin gerekçeleri şunlardır:

1. Eski Muhtar Tahir Şahin'e göre; seçmenlerin bazıları 6-7 oy kullanmışlardır. (Akyokuş, 9 Ocak 1948). Tahir Şahin'in bu gerekçesi çok tutarlı görünmemektedir. Bazı seçmenler eğer sandığa "6-7 oy attılarsa" bunun itiraz zamanı, seçimin kaybedilmesinin anlaşıldığı zaman olan oy tasnifi vakti olmamalıydı. Halbuki böyle olmuştur. Eski Muhtar Tahir Şahin, tasnifin sonlarına doğru kendisi kazanamayacak kadar az oy alınca, Köy Odası'nı terk etmiştir. Seçmenlerin "6-7 atması" iddiası eski Muhtarın geriye dönük bir zorlama gerekçe olarak görünmektedir. Ayrıca Bucak Müdürünün "rahatsızlığı"nı beyan ederek tasnifi bir gün sonraya bırakması dikkat çekicidir. Oy sandığının karakola götürülmek istenmesi ise, klasik oy değiştirme usulü olduğu anlaşılmaktadır. Köy halkı bu hileyi sezmişler ve sandığın karakola götürülmesine müsaade etmemişlerdir. Ayrıca sabaha

[7] Köy bekçisi Mehmet Yıldırım oy sandığının istenmesi konusunda şöyle ifade vermiştir: "Yüzbaşı seçimin Yenilenmesi için öğretmenden oy sandığının getirilmesini benden istedi. Ben de bekçi olduğumdan Kubilay'a giderek söyledim. Öğretmen Kubilay'ın okulunda müfettiş olduğundan bizzat kendisi gelemedi ve babasının kendisinin vekili olduğundan sandığı ondan istememi söyledi. Ben de Kubilay'ın babasına gittim. Ben karışmam dedi. Onun üzerine yüzbaşıya durumu anlattım. Mustafa Kubilay'ı tekrar çağırttı. Kubilay geldi. Bu sırada silah atıldı ahali birbirine girdi. Ben kaçtım" Akyokuş, 17 Kasım 1947; Mehmet Yıldırım'ın Mersin Sorgu hâkimliğinde verdiği ifadesinde; yüzbaşının öğretmeni çağırdığında gelmediği, sandığı da vermeyeceğini söylediği, köylülerin ellerinde taş ve sopaların olduğu ve "vurun, kırın" diye bağırdıkları şeklinde ifade verdiği hatırlatılarak; iki ifade arasındaki farkın sebebi soruldu. Mehmet Yıldırım; "Ben okuma yazma bilmem. Bir şeyler yazılmıştı. İmza etmekliğim istendi. İmzaladım" demiştir. Mersin Sorgu Hâkimliğince alınan ifadenin doğru olmadığını söylemiştir. Akşam, 1 Kasım 1947.

Levent Şahverdi Arşivi

kadar yüz kadar seçmen sandığın bulunduğu Köy Odası'nın önünde dondurucu soğuğa rağmen nöbet tutmuşlardır.

2. Yine eski Muhtara göre DP üyeleri seçime "lüzumsuz" şekilde müdahalede bulunmuşlardır. Eski Muhtarın bu iddiası da havada kalmaktadır. Çünkü oy kullanılan sandığın yanına DP'li müşahitlerin bulundurulmasına müsaade edilmemiştir.

3. Jandarmalar kadınlara "tasallut" etmişlerdir (Akyokuş, 17 Mayıs 1948). Seçimin yenilenmesi için jandarmaların kadınlara "tasallutundan" ne kastedilmektedir anlaşılmamaktadır. Olayların çıktığı tarih 26 Şubat'tır. Muhtarlık seçimi 23 Şubat'ta tamamlanmıştır. 26 Şubat veya daha sonraki tarihlerde jandarmanın asayişi sağlamak için yapmış olduğu müdahaleyi, üç gün önceki seçimle ilişkilendirmek, seçimi yenilemek için zorlama bir gerekçeye benzemektedir.

Muhtarlık seçiminin yenilenme gerekçeleri yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi olsa da asıl sebep CHP adayının kazanamaması olduğu anlaşılmaktadır. Kubilay'ın ifadesine göre; seçim sonucunda CHP 216, DP 566 oy almıştır (Selçuk, 10 Ekim 1947). Bu duruma göre muhtarlığı DP kazanmış olmaktadır. Hâlbuki Jandarma komutanı, bir gün önce evinde birlikte rakı içtiği eski muhtar Tahir Şahin'in seçilmesini istemektedir (Akyokuş, 5 Mart 1947).

Olayların Çıkması ve Gelişmesi

Aslanköy Olayı'nın özünde Jandarma komutanı Sıtkı Dağgeçen'nin, halkın istememesine rağmen eski muhtar Tahir Şahin'i zorla seçtirmek istemesi olduğu anlaşılmaktadır. Olay şöyle meydana gelmiştir: jandarma komutanı Sıtkı Dağgecen[8], Mustafa Kubi-

[8] Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'in mahkemedeki ifadesinde ilginç gelişmeler olmuştur. Yüzbaşının tanık sıfatıyla mahkeme huzuruna çıkması üzerine Av. Osman Şevki şöyle itiraz etmiştir; "Bu tanık evvela bir yüzbaşıdır. Niçin resmi elbise ile gelmedi? Hâlbuki kanun gereğince, bir subay ancak suçlu olduğu zaman, mahkemeye sivil elbise ile girer! Biz bu adamın Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen olduğuna inanmıyoruz". Bu itiraz üzerine Yüzbaşı hüviyetini ispata çalıştı fakat mahkeme başkanı buna lüzum olmadığını söyledi. Mahkeme başkanı Şemsettin Kıcıman yüzbaşıya şu soruyu sordu: "Sizin göreviniz seçime yalnız nezarettir. Fakat neden oy sandığını zorla almaya yeltendiniz? Mademki halk sandığı vermemekte ısrar etmişler, o halde siz neden daha ileri giderek sandığı zorla almaya kalktınız ve bu hadi-

Levent Şahverdi Arşivi

lay'dan, oy sandığını istemiştir (Akşam, 14 Kasım 1947). Tanık Jandarma Onbaşısı Fahri Tuna'ya (Aslanköy Karakol Komutanı) göre sandığı muhtar istemiştir[9]. Diğer tanık er Şemsettin Yurtseven'e göre, oy sandığı özel Saymanlık Müdürü tarafından istenmiştir (Babalık, 11 Aralık 1947). Öğretmen Mustafa Kubilay oy sandığını vermemiştir. Jandarma komutanı, bir Başçavuş (Celal), bir Onbaşı (Fahri Tuna) ve dört ere verdiği emirle, oy sandığının muhafaza edildiği öğretmen Mustafa Kubilay'ın kapısını kırıp, zorla oy sandığını getirmelerini istemiştir (Akyokuş, 9 Ekim 1947). Emri alan çavuş ve erler oy sandığını almak üzere gitmiş fakat halkın engellemesiyle eli boş dönmüşlerdir. Celal Çavuş halkın engellemesini bir zabıtla tespit etmeyi yüzbaşıya teklif etmiş fakat komutan bunu reddetmiştir. Jandarma komutanı, bizzat kendisi sandığın bulunduğu eve gelmiştir. Komutana, kadınlı erkekli Aslanköy halkı, seçim sandığını vermemekte direnmişlerdir. Halk özellikle kadınlar, jandarma komutanına yalvararak; eski muhtarın seçilmemesini istemişlerdir (Akyokuş, 17 Mayıs 1948). Komutan, jandarmaya emir vererek halkın dağıtılmasını istemiştir. Bu sırada Aslanköy sakinlerinden Zeynep Türkmen, Elife Dağdur ve Ayşe Çelik tekrar, Yüzbaşı Dağgeçen'e yalvararak; eski muhtarın "ırz düşmanı" olduğunu ve sekiz yıldır kendilerine "yapmadığını bırakmadığını" söyleyerek bu muhtarın yeniden seçilmesine razı olmadıklarını söylemişlerdir. Yüzbaşı Dağgeçen, kendisine yalvaranlara "Eski muhtarı seçeceğim, sizin de kafanızı keseceğim" (Akyokuş, 6 Şubat 1948) şeklinde bağırarak "Dine ve imana küfretmeye" başlamıştır. Ayrıca "Ben sizin bir kaçınızı paklarım, bir

---

seye sebebiyet verdiniz?". Yüzbaşının cevabı şöyle oldu: Ben sandığı zorla almak istemedim ve vatandaşların da bana böyle muamele edeceklerini aklıma bile getirmemiştim".

Mahkeme Başkanı: "Yeni sandık bulunduktan sonra siz neden o sandıkta ısrar ettiniz?"

Yüzbaşı: "Gelen sandık delikti. Mustafa Kubilay, sandığı vereceğini söyledi. Ben de onun üzerine sandığı almaya gittim. Eğer benim sandığı zorla almam lazım gelse idi zorla da alırdım. Hem böyle bir niyetim olsa idi, meşru müdafaa zamanı gelmişti. Benim ve eratımın mevcut mermisi kadar adam öldürür yine sandığı alırdım" dedi. Akyokuş, 13 Aralık 1947.

[9] Aslanköy Karakol Komutanı Fahri Tuna'ya göre olayın çıkmasına sebep olan. Nakşibendî tahrikatı (kışkırtıcılığı) yapmakla suçlu bulunan Muhittin Hoca ile Mersin milletvekili Saim Ergenekon'dur. Halkı bu iki şahıs tahrik etmiştir. Jandarma eri Şemsettin Yurtseven de aynı yönde ifade vermiştir. Akşam, 11 Aralık 1947.

Levent Şahverdi Arşivi

kaçınızın da kafasını patlatırım bana kimse bir şey demez" ifadesini kullanmıştır (Akyokuş, 5 Mart 1948)[10]. Jandarma komutanı askerlerine süngü tak emrini vererek oy sandığının teslim alınmasını emretmiştir. Hemen ardından jandarma komutanı tabancayla askerler de silahlarıyla havaya ateş etmeye başlamışlardır (Akyokuş, 9 Ekim 1947)[11]. Halk seçim sandığını vermemek üzere direnmiş, "taş ve sopalar kullanmışlardır"[12] (Akyokuş, 17 Mayıs 1948). Naime isimli

---

[10] Cumhuriyet Savcısı, tanık sıfatıyla ifade veren Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'e şu soruyu sormuştur; "Fahri Onbaşı yüzbaşının emri ile kadınlara yaklaştığı zaman bir kadının 'Tahir Şahin'i tekrar muhtar yapacaksınız. Biz onu istemeyiz' dediğini duydun mu?". Yüzbaşı kadınların bu sözlerini duymadığını söylemiştir. Akyokuş, 13 Aralık 1947.

[11] Sanıklardan Ali Erkan şöyle ifade vermiştir: "Ben hadise zamanı 95 yaşındaki amcamı tıraş etmekteydim. Bu sırada kadınların bağrıştıklarını duydum. Kadınlar Halkevi önünde bulunan jandarma komutanı Sıtkı Dağgeçen'e bir şeyler söylüyorlardı. Ben sözleri anlayamadım. Çünkü kulağım ağır işitiyordu. Kalabalığa biraz yaklaştım, amacım, ne söylenildiğini işitmekti. Yüzbaşı bana bir tekme vurdu, ben yere yıkıldım. Ondan sonra yüzbaşı tabancasını çıkardı havaya ateş etti. Jandarmalar da ateş ettiler. Ben de yerden kalkarak derhal evime gittim". Tanık Mehmet Ay aynı konuyla ilgili olarak şöyle ifade vermiştir; "Yüzbaşı seçimin yenileceğini söyleyerek oy sandığını istedi. Kadınlar ise, yüzbaşıya; biz mukaddes oyumuzu kullandık, eski muhtarı istemeyiz. Çünkü o bizim birçok zaman ırzımıza tasallut etti diyerek yalvardılar, ayağını öpmeye vardılar. Fakat yüzbaşı bu sözlere kulak asmayarak, devlet otoritesidir, ben nasihate muhtaç değilim. Sandığı vereceksiniz dedi. Kadınlar da vermek istemediler. Yüzbaşı bu vaziyet karşısında kadınların üzerine hücum ederek 'dinini, imanını …. ben sizi öldürürsem sizin aklınız başınıza gelir' diyerek tabancasını çekti ve oradaki jandarmalara süngü tak emrini verdi ve ateş etti". Akyokuş, 14 Kasım 1947. Tutanaklarda geçen köylülerin "Taş ve Sopalarla saldırması" ifadesi biraz zorlama gibi görünmektedir. Nitekim Avukat Osman Şevki 10 Aralık 1947 günü ifade veren Onbaşı Fahri Tuna'ya "Halkın elinde sopa ve taşlar görüldüğünü söylüyor, hâlbuki yerde yarım metre kar vardır bu nasıl olur?" sorusunun sorulmasını istemiştir. Tanık sıfatıyla ifade veren Onbaşı Tuna buna cevap verememiştir. Akyokuş, 17 Kasım 1947.

[12] Jandarma Onbaşısı Fahri Tuna 10 Aralık 1947 günkü duruşmada konuyla ilgili olarak şöyle ifade vermiştir: "25 Şubat 1947 günü sabahleyin yeniden seçim yapılacaktı. O günün akşamı Mersin'den yüzbaşım, özel Muhasebe Müdürü ve Başçavuş Celal geldiler. Yüzbaşı o akşam karakolda yattı ve hiç kimse ile görüşmedi. 25 Şubat günü, erkenden komutanım, başçavuş ve erlerle birlikte Halkevi'nin önüne gittik. Muhasebe Müdürü, bundan evvel yapılan seçim usulsüz olduğundan seçimin yenileneceğini söyledi. Halk bunu kabul etmedi. Derken Mustafa Kubilay'ın evinin önünde 500'e yakın bir halk birikintisi olduğu görüldü. Bu arada Mustafa Kubilay yüzbaşıma; "Buyurun gidelim, sandığı evden alalım" dedi. Biz de yüzbaşımla beraber Mustafa Kubilay'ın evinden sandığı almaya gittik. Fakat kadınların ellerinde sopa ve taşlar vardı. Ben yüzbaşımın emriyle kadınları dağıtmak istedim. Fakat bana sopalarla vurdular. Bu arada yüzbaşıya da vuruyorlardı. Ben çamura düştüm. Taş yağmuru hala devam ediyordu. Bunun üzerine yine yüzbaşımın emriyle havaya tabanca ve tüfek atmaya başladık. Hepimiz yaralanmıştık. Bu taş yağmuru altında kaçtık. Ağır surette yaralı olan yüzbaşıyı karakola getirdik". Akyokuş, 14 Kasım 1947.

Levent Şahverdi Arşivi

kadın "Gebeyim yanıma sokulmayın" diyerek kendini korumaya çalışmıştır. Yüzbaşı Dağgeçen de bizzat tabancasını kadınlara doğrultarak; "Tahir'i yine de muhtar yapacağım" sözlerini sarf etmiştir (Akyokuş, 5 Mart 1947). Öğretmen Mustafa Kubilay'ın evi kurşunlanmıştır (Akyokuş, 13 Aralık 1947). Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen, Çavuş Celal Eren ve Fahri Onbaşı[13] yaralanmıştır (Akyokuş, 17 Mayıs 1948). Silifke Jandarma Okul Komutanı Yedek Subay Mehmet Çağlar'ın ifadesine göre; komutan Sıtkı Dağgeçen alkol aldığından, köylülerin attıkları taşla değil, kendisi yere düşerek yaralanmıştır (Babalık, 11 Aralık 1947; Akşam, 11 Aralık 1947)[14].

Tahir Şahin tanık sıfatıyla mahkemeye verdiği ifadede; jandarma komutanının kadınlar tarafından "onbeş dakika" taşlandığını ve kendisinin de taşlanmamak için olay mahallinden kaçtığını söylemiştir (Akyokuş, 17 Kasım 1947)[15].

---

[13] Olay günü Aslanköy'de asayişi sağlamaya memur edilen Yedek Subay Mehmet Çağlar'ın ifadesi şöyledir; "Başöğretmenin evinin planı dosyasındadır. Kapıda kurşun izleri görüldü ve kurşun izleri adam boyundan daha aşağıda, kapısının sağ ve solunda mevcuttur. Köyde tahkikat da yaptık. Evin arkasında 197 numaralı evin yanındaki dut ağacı siper edilerek, öğretmenin evine ve bu civardaki evlerin damlarında bulanan halka ateş edilmiştir. Yüzbaşının, köylülerin üzerine ateş ettiğini köylüler anlattılar" Akşam, 11 Aralık 1947.

[14] Eski muhtar Tahir Şahin'in ifadesi şöyledir:"Vaziyeti vilayete bildirmem üzerine hususi muhasebe müdürü ile yüzbaşı ve jandarmalar köye geldiler. Ertesi günü seçimin yenileneceğini söylediler. Fakat köylüler; 'Bizim seçimimiz yapılmıştır. Tekrarlayamayız' deyip dağıldılar. Bunun üzerine Başöğretmen Mustafa Kubilay çağrıldı. Sandığı teslim edeceğini söyledi. Evine doğru yürüdük. Bir de baktık ki evin etrafı kuşatılmış, damda da insanlar vardı. Kubilay, ortada: 'Buyur yüzbaşı, sandığı sen al' dedi. Yüzbaşı şu cevabı verdi: 'Senin evine biz mi gireceğiz? Haydi, sen al da getir'. Bu tartışma arasında orası epeyce kalabalıklaştı. Toplananları dağıtmak isteyen jandarmalar, kadınların hücumuna uğradı. Atılan bir taşla yüzbaşı, başından yaralandı. Bunun üzerine tabancasını çekti ve jandarmalara 'Havaya ateş edin. Halk dağılsın' dedi. Başına bir taş daha isabet etti ve yüzbaşı yere yuvarlandı. Yüzü, gözü kan içindeydi. Halk, öldü sanıyordu. Bu sırada yüzbaşı ayağa kalktı ve çamaşırhane tarafına doğru yürüdü. Köylülerde silah yoktu; taş ve değnek vardı. Eski muhtar o gün taş ve sopa kullananlardan 20-30 kişinin ismini saydı. Akşam, 14 Kasım 1947.

[15] Olay tarihinde Silifke Jandarma okulunda yedek subay olan ve duruşma tarihinde Adana Merkez Orman Bölge Şefi bulunan Mehmet Çağların ifadesi şöyledir; "25 Şubat 1947 günü Mersin Valiliğinden Jandarma Okul Komutanlığına bir telgraf geldi. Bu telgrafta, Aslanköy'de isyan çıktığı Yüzbaşı ve maiyetinin hadiseye kurban gittikleri, sağlıklarından hiçbir haber alınamadığı, telefon hatlarının kesilmiş olduğu ve acele müsellah (silahlı) bir bölüğün Mersin'e gönderilerek, valiliğin vereceği talimat üzerine hareket etmeleri yazılı idi. Bunun üzerine derhal bir bölük hazırlandı. Ben de başlarında olduğum halde kamyonlara binerek Mersin'e geldik ve oradan Vali Tevfik Gür de bize iltihak ederek Aslanköy'e

Levent Şahverdi Arşivi

Olayların büyümesi üzerine Silifke Jandarma Okulu'nda görevli Yedek Subay Mehmet Çağlar'a telgrafla haber verilmiştir. Yedek Subay Çağlar yanına aldığı 145 er ve dört subay ile olay mahalline gelerek asayişi sağlamıştır (Babalık, 11 Aralık 1947)[16].

Olayla ilgili görülen Aslanköy halkından 92 kişi yaya olarak önce Bahçe Kasabası'na daha sonra Mersin'e götürülmüşlerdir. Sanıklar caddelerden geçerlerken halkın sevgi gösterileriyle karşılanmışlardır (Atalay, 1950, 25). Aslanköy sanıkları Mersin'de karakolda baskı altında ifade vermeye zorlanmışlardır (Atalay, 1950, 21). Mart ayından 6 Eylül 1947 gününe kadar Mersin Cezaevi'nde kalan Aslanköylü tutuklular, bu tarihten itibaren Konya Cezaevi'ne nakledilmişlerdir. Bu süre zarfında en çok sıkıntı çeken kadın ve çocuklar olmuştur (Atalay, 1950, 26, 29).

Köylüler Eski Muhtarı Niçin İstemiyorlar?

Aslanköy seçmenleri özellikle kadınlar eski muhtar Tahir Şahin'in tekrar muhtar seçilmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Eski muhtarın halk üzerinde ve özellikle kadınlar üzerinde çok fazla olumsuz etkiler bıraktığı anlaşılmaktadır. Nitekim kadınlardan bir kısmı jandarma komutanına bu muhtarın tekrar seçilmemesi için yalvarmışlardır (Akyokuş, 17 Mayıs 1947). Eski muhtar Tahir Şahin

---

hareket ettik. Vali Fındıkpınarı'na geldiğimizde hastalığını bahane ederek geri döndü. Biz Aslanköy'e geldik. Burada Mersin'den gelen ve başlarında Mersin Jandarma Alay Komutanı olan bir J. Müfrezesi vardı. Biz orada hiçbir isyan alameti görmedik. Hatta halk bizleri büyük bir hüsnü kabulle karşıladı. 1 Mart'ta (26 Şubat olmalı) yeniden seçim yapıldı. Fakat Demokrat Partili köylüler gücenmiş olduklarından bu seçime iştirak etmediler. Benim edindiğim kanaate göre bütün hadiseye sebebiyet veren Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'dir. Çünkü köye geldiği akşam, eski Muhtar Tahir Şahin'in evine giderek içki içmiş ve sabahleyin de yine sarhoşmuş. Zaten fazla sarhoş olduğu için (yere) düşmüştür".

[16] Aslanköy sanıklarıyla aynı soy ismi taşıyan hatta aynı ismi taşıyan kadınlar vardır. Mesela Ümmü Kurt bunlardan birisidir. 1947 yılında "İsyan" iddiasıyla yargılanan Aslanköy sanıklarıyla aynı aileden geldiği anlaşılan kadınlar tiyatro topluluğu, 1999 yılında kurulan "Arslanköy Yahya Aydın Lisesi Çadır Tiyatrosu Kadınlar Topluluğu adı altında faaliyet göstermektedir. Tiyatro topluluğu şu isimlerden meydana gelmektedir: Behiye Yanık, Saniye Cengiz, Cennet Güneş, Fatma Kahraman, Fatma Fatih, Ümmü Kurt, Nesime Kahraman, Zeynep Fatih. Bu tiyatro gurubu Taş Bademleri, Kadının Feryadı ve Kadının Çilesi gibi oyunları sahnelemişlerdir. Hüseyin Arslanköylü, "Arslanköylü Kadınlar Tiyatro Topluluğu", http://www.bugday.org/printArticle.php?aID=729 (17 ağustos 2009)

Levent Şahverdi Arşivi

hakkında Aslanköy halkının şikâyetleri iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan ilki; Eski muhtar Tahir Şahin'in ırz düşmanı olduğu iddiasıdır. Bu iddiayı adı geçen kadınlar hem olay sırasında, oy sandığını isteyen Jandarma komutanına hem de mahkeme huzurunda dile getirmişlerdir. (Akyokuş, 17 Mayıs 1947). İkinci nokta; Eski muhtarın sekiz yıllık muhtarlığı sırasında halka "yapmadığını bırakmamasıdır" (Akyokuş, 17 Mayıs 1947). Bu "yapmadığını bırakmamak" konusunda o dönemde ülkenin her yerinde olduğu gibi genel şikâyetler kastedilmiş olmalıdır.

Mahkeme Aşaması

Aslanköy Olayı'nda Mahkeme Heyeti Başkanı B.Şemsettin Kıcıman, üyeler B.Nuri Ocakcıoğlu, B.Hikmet Tüzer, İddia makamı Başsavcı B. Nusret Tuncer'dir (KACMED**;** Babalık, 9 Ekim 1947). 243 sıra sayısıyla Konya Ağır Ceza Mahkemesi Esas Defteri'nde kayıtlı olan Aslanköy davasının davacısı Kamu Hukukudur (KACMED). Dava, 6 Eyül 1947 tarihine kadar Mersin'de görüldükten sonra mahalli asayiş ve inzibat bakımından Adalet Bakanlığınca Konya Ağır Ceza Mahkemesine nakledilmiştir (Selçuk**,** 10 Ekim 1947).

Aslanköy'de, 26 Şubat 1947 tarihinde meydana gelen Muhtarlık seçimiyle ilgili olaylarla ilgisi olduğu iddiasıyla basına yansıyan haberlere göre; 92 kişi gözaltına alınmıştır. Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nin Esas Defterindeki kayıtlara göre; farklı tarihlerde toplam 47 kişi tutuklanmıştır. Bunlardan 8'i 3 Mart 1947 tarihinde tutuklanmışlardır. Bu tarihte tutuklananlar şunlardır: Mustafa Kubilay, Osman Yavuz, Mehmet Gürbüz, Ahmet Kurt, Hasan Koç, Tahir Bozkurt, Abdulkadir Yavuz, Ali Durmuş Yıldız. Otuz iki kişi de 25 Ağustos 1947 tarihinde tutuklanmışlardır. Bu kişiler şunlardır: Hoca Muhittin Yıldırım, Hasan Yavuz, Emin Dündar, Hüseyin Yıldız, Hacı Ali Yıldız, Osman Gürbüz, Cemal Kurt, Harun Yedigöz, Osman Keçeli, Yahya Özgür, Mehmet Uçar, Selim Gündüz, Osman Öztürk, Bilal Ay, Sarı Ömer Gürbüz, Ayten Şen, Ömer Gürbüz, Cemile Gürbüz, Ayşe Yavuz, Fatma İpek, Maviş Aydın, Fatma Keçeli, Hatice Bozturt, Elife Bozdoğan, Ayşe Çelik, Ayşe Bozkurt, Havana Koç,

Levent Şahverdi Arşivi

Mümine Koçak, Ümmü Kurt[17], Zeynep Türkmen, Elife Dağdur, Cennet Namlı (Konya Ağır Ceza Mahkemesi Esas Defteri).

Toplam 47 sanık T.Ceza Kanunun 190, 149 ve 172. maddeleriyle Bilfiil İsyan ve Buna İştirak iddiasıyla yargılanmışlardır. Bu tutuklular şunlardır: Abdulkadir Yavuz, Ahmet Kurt, Ali Durmuş Yıldız, Ayten Şen, Bilal Ay, Cemal Kurt, Durmuş Yıldız, Emin Dündar, Hacı Ali Yıldız, Hamza Özgür, Harun Yedigöz, Veli Yıldız, Hasan Koç, Hasan Yavuz, Hoca Muhittin Yıldırım, Hüseyin Yıldız, Kadir Gürbüz, Mehmet Gürbüz, Mehmet Uçar, Mustafa Kubilay, Osman Gürbüz, Osman Keçeli, Osman Öztürk, Osman Yavuz, Ömer Gürbüz, Sarı Ömer Gürbüz, Selim Gündüz, Tahir Bozkurt, Yahya Özgür, Cemile Gürbüz, Fatma İpek, Maviş Aydın, Ayşe Yavuz, Fatma Keçeli, Hatice Bozturt, Elife Bozdoğan, Ayşe Çelik, Ayşe Bozkurt, Havvana Koç, Mümine Koçak, Ümmü Kurt, Zeynep Türkmen, Elife Dağdur, Cennet Namlı, Medine Yıldız, Müslime Yazmış, Naime Arıkan (KACMED; Akyokuş, 9 Ekim 1947). Sanıklardan en genci 19 yaşında Ayşe Bozkurt, en yaşlısı 60 yaşında Ayşe Yavuz'dur (Akyokuş, 9 Ekim 1947).

Aslanköy Davası'na ülkenin her tarafından ücret almaksızın katılmak isteyen avukatlar olmuştur. Bu avukatlar şunlardır: İstan-

---

[17] Bizzat olayı yaşayan Aslanköylülerle görüşmeler yapan Mustafa Atalay 8 Ekim 1947 günü duruşmaya giden çocuklu kadınların mahkemeye gidişlerini şöyle tasvir etmektedir; "(…) Sabahın bu saatlerinde, çocukları kucaklarında, bir kısmı uyuyan, bir kısmı meme emen ve bir kısmı da her şeyden habersiz olarak annelerinin etrafında dolaşıyorlardı. Kendilerine hazırlanmaları bildirildi. Biraz sonra muhafızlar refakatinde Aslanköylüler mahkemeye götürülüyorlar. Öncelere sesleri çıkmayan çocuklar şimdi sokaklardan geçerken, teker teker veya hep beraber ağlaşıyorlardı. Aylardan beri hapishanede kalan bu yavrucakların ağlamalarını yatıştırmak için anneleri onları sıkı sıkı göğüslerine yapıştırıyorlardı. Kadınların birçoğu çocuklarını kucaklarında, bir kısmı da sırtlarında taşıyorlardı. Çocukların ağlamaları annelerini mahcup vaziyete getirdiğinden sokaklarda insanı üzen bir manzara hâsıl ediyordu. Aslanköylüler adalet binasına yaklaşırken, Ankara'dan ve Mersin'den gelen müdafi avukatlar, büyük bir şefkat duygusuyla, mahkemeye gelmekte olan Aslanköylülere doğru ilerliyorlardı. Her iki topluluğun karşılaşması çok hazin oldu. Avukatlar köylülerin ellerini sıktılar ve hatırlarını sordular. Bu esnada bir avukat cebinden çıkardığı temiz bir mendille küçük yavrulardan birinin gözyaşlarını siliyordu. Bu manzara karşısında etrafı çeviren halktan çoğunun gözlerinden yaşlar damladı" Atalay, 1950, 32-33.

Levent Şahverdi Arşivi

bul'dan Kenan Öner, Emrullah Ültay, Süreyya Ağaoğlu, Fethi Tahir Bütün. Ankara'dan Hamit Şevket İnce, Zühtü Veli Beşe, İsmail Hakkı Evik, Osman Şevki Çiçekdağ, Samet Ağaoğlu, Nihat Akpınar ve Meliha Gökmen. Konya'dan Fahri Ağaoğlu, Tarık Kozbek, Muammer Obuz, Sedat Dikmen, Ahmet Eşrefoğlu, Halis Sungur, Ziya Göktürk, Mustafa Kıray, Mehmet Ali Apalı, Mehmet Emin Bolay ve Emin Agâh Ünver. İzmir'den Osman Kapani, Rauf Onursal, Şekip İnal, Muhittin Erener, Pertev Aral, Nahit Özeren, Emin Değirmen ve Refik Şevket İnce. Adana'dan Sait Nil, Kamil Tekerek, Mustafa Tunç ve Mehduh Bülbül. Mersin'den Yakup Çukuroğlu, Hüsrev Elde, Haydar Aslan ve Mustafa Nuri. Afyon'dan Hasan Dinçer, Hazım Bozca ve Kemal Özçoban. Antakya'dan Sırrı Hocaoğlu, Ömer Lütfi Arşoğlu, Abdullah Fevzi Ataman ve Fevzi Kurtarel. Samsun'dan Hüseyin Fırat. Isparta'dan Şefik Seren. Kayseri'den Kamil Gündeç ve Fikret Apaydın. Muğla'dan Nuri Özcan ve Necati Erdem (Babalık, 16 Eylül 1947). Bu avukatların için DP'liler çoğunlukta olmakla birlikte CHP'den de avukatlar yer almışlardır. Bunlardan Ahmet Efeoğlu ve Emin Bolay'ın gazetede CHP'li oldukları belirtilmektedir (Akyokuş, 15 Eylül 1947; Selçuk, 10 Ekim 1947).

Avukatlar Aslanköy Olayı'nın bir isyan olmadığı konusu üzerinde durmuşlardır. İlk duruşmada Avukat Abdulkadir Kemali (Adana) şöyle savunma yapmıştır: "Hayatımda bir gün yoktur ki heyecansız geçmiş olsun. Fakat dünkü duruşmadaki heyecanım son haddini bulmuştu. Sanıklardan biri şöyle demişti; 'Biz Fransız işgalinde ve hatta köyümüzde silah sesi işitmedik'. Bu söz 'biz asi değiliz' demektir. Bu gün şu parmaklıklar arasında bulunan insanların dün bir devlet kurmak için düşmanlara ilk silah atanlar olduğu düşünürse bunlara nasıl suç atılır. Ortada bir isyan vardır. Amma bu isyan şu parmaklıklar arasındaki insanların isyanı değildir. Sizleri ruhen olsun Aslanköyü'ne davet ediyorum. Bu gün bu köyde anasız, babasız kalmış çocuklar ağlıyor. Hadisenin mürettibi yüzbaşı da kimsede silah bulunmadığını söylüyor. Silahsız isyan olamaz. Sanıkların bu sebepten hürriyete kavuşturulmasını dilerim" (Selçuk, 10 Ekim 1947).

Levent Şahverdi Arşivi

Bir kısmı sekiz ay tutuklu kalan ve aralarında kucağında çocuklu kadınların[18] da bulunduğu Aslanköy Olayı'nın sanıkları 8 Ekim 1947 tarihindeki ilk duruşmalarında tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilmişlerdir (KACMED[19]; Babalık, 16 Eylül 1947). Sanıklar arasında bulunan öğretmen Mustafa Kubilay ve DP muhtar adayı Harun Yedigöz basın aracılığıyla bir teşekkür mektubu yayınlamışlardır[20]. Aslanköyü sanıklarının tahliye edilmesi Mersin'de bayram sevinci meydana getirmiş ve kurbanlar kesilmiştir. Sanıklar arasında bulunan kadınlar, DP Konya Teşkilatı tarafından misafir edilerek ertesi günü Mersin'e yolcu edilmişlerdir (Atalay, 1950, 45, 49). Yedi kamyonluk bir kafile ile köylerine dönen hemşehrilerini Aslanköylüler davul ve zurnalarla karşılamışlardır (Atalay, 1950: 50).

Aslanköy sanıkları tahliye edildikten sonra Konya'da Savunma avukatları hep birlikte Hükümet Meydanına giderek toplu resim çektirmişlerdir (Akyokuş, 11 Ekim 1947). Avukatlardan Kenan Öner ve arkadaşları Ankara'ya dönerken yolda, coşkulu kalabalıklar tarafından tezahüratla karşılanmışlardır. Bazı köylerde otomobillerinin yolu kesilerek kurbanlar kesilmiş ve avukatların elleri öpülmüştür. Cihanbeyli'de avukatların şerefine yemek verilmiştir (Akyokuş, 13 Ekim 1947).

---

[18] KACMED: Konya Ağır Ceza Mahkemesi Esas Defteri.

[19] Aslanköyü Öğretmeni Mustafa Kubilay tahliye olduktan sonra basın aracılığıyla Konyalılara bir teşekkür mektubu yazmıştır. Mektup şöyledir: "Yedi buçuk aydan beri cezaevinin soğuk duvarları arasında Hakk'ın tecelli edeceğini inanarak uğramış olduğumuz haksızlığa katlanarak bu günleri bekliyorduk. Nihayet hâkimlerimizin yüksek vicdanı ve daha fazla mağduriyetimize müsaade etmeyerek, şimdilik gayri mevkuf (tutuksuz) bırakılmamızı tecelli ettirdi. Bu vesile ile Konya Adliyesi Mersin Sorgu Yargıcının adliyemize olan inancımızı sarsan kararını ortadan kaldırdığı gibi, adliyemize olan büyük imanımızı sağlamlaştırdı. Bütün milletin de imanı bir kat daha kuvvetlenmiş bulundu. Biz de güzel Konya'mızdan sevgili Konyalı vatandaşlarımızın en küçüğünden en büyüğüne kadar hepsinden memnun olarak ayrılıyoruz. Bu vesile ile bize karşı göstermiş oldukları sevgi ve alakadan dolayı teşekkür eder, hepsine sevgi ve saygılarımızla Allah'a ısmarladık deriz" Akyokuş, 9 Ekim 1947. Aynı tarihte Akyokuş Gazetesi'nde: Aslanköy davası sebebiyle Konya'da bulunan misafirlerin şerefine "dişlerini sıkıp" 1 gündüz ve 1 gece şehre kesintisiz elektrik verebilen Belediyeye ve ESO idaresine teşekkür edilmiştir.

[20] Konya 1. Ağır Cezası Mahkemesi'nin arşivinde bulunan Esas Defteri'nde Ahmet Özgür adında bir sanığa rastlanmamıştır. KACMED

Levent Şahverdi Arşivi

12 Kasım 1947 tarihinde yapılan ikinci duruşmaya 43 sanık tutuksuz olarak gelmiştir (Babalık**,** 15 Kasım 1947). Sanıklar özellikle DP'li vatandaşlar tarafından sıcak bir ilgi ile karşılanmışlardır. DP'liler tarafından hazırlanmış olan 3 otobüs, aralarında doğumu yakın olan hamile bir kadının da bulunduğu sanıkları alarak Konya'ya getirmiştir. Sanıklardan Ahmet Özgür yolda kalp sektesinden ölmüştür (Babalık**,** 15 Kasım 1947)[21]. DP'liler Aslanköylülere lokantalarda akşam yemeği ikram etmişler ve otellerde konaklamalarını sağlamışlardır (Akyokuş, 12 Kasım 1947).

Altı avukat, gazeteciler ve dinleyicilerin bulunduğu bu duruşma, ilkinki kadar kalabalık olmamıştır. Duruşmaya katılan avukatlar şunlardı: Kemali Öğütçü (Adana), Yakup Çukuroğlu (Mersin), Tarık Kozbek, Ahmet Efeoğlu, Muammer Obuz, Mehmet Emin Bolay (Konya). Okunan kararnamede; sanıkların köydeki hadise sırasında olayı alkışladıkları ve onları dille tahrik ettikleri bildiriliyordu. Hâkim sanıklara böyle tahrikte bulunup bulunmadıklarını sordu. Sanıklar, bunu reddederek, silah seslerini duyduklarını fakat olayın mahiyeti hakkında bir şey bilmediklerini söylemişlerdir (Babalık**,** 15 Kasım 1947).

10 Aralık günkü üçüncü duruşmada; Aslanköy Karakol Komutanı Onbaşı Fahri Tuna, tanık sıfatıyla dinlenmiştir. Tuna'nın ifadesi şöyledir: "Sandığı önce, muhtar bekçi ile Kubilay'dan istettim. Fakat vermeyince kendim gittim. Vereceğini söylediği halde savuştu. Onu beklemek için kapının önünde durduk. Yüzbaşı gelince, 'halkı dağıtın' dedi. Halkın ellerinde sopa, eteklerinde taş dolu olduğunu gördüm. Dört-beş kişi bize hücum ettiler. İsteseler silahlarımızı alabilirlerdi. Ben, halka hiç tecavüz etmedim, komutanın 'ateş' dediğini duymadım. Bana vuranları seçemedim, fakat sonradan yaptığım

[21] Bucak Müdürü Hilmi Levent verdiği ifadesinde; Jandarma komutanının sandığı almak üzere öğretmen Kubilay'ın evine gittiğinde kendisinin Halkevi'nde olduğunu söyledi. İlk saldırının jandarma mı yoksa halk tarafından mı yapıldığını, tecavüzün taş ve sopa ile veya silahlı yapılıp yapılmadığını bilmediğini söyledi. Sadece Osman Yavuz'un Başçavuş Celal'i yumruklarken gördüğünü söyledi. Ayrıca seçim sırasında bulunmayıp tasnif sırasında bulunduğunu söyledi. Akyokuş, 9 Ocak 1948.

Levent Şahverdi Arşivi

araştırmada kimler olduklarını öğrendim. Zeynep Türkmen'in yüzbaşıya yalvardığını duymadım ve hücum edenlerin ellerinde tabanca bomba gibi şeyler görmedim. Bucak Müdürünün seçim mazbatalarını yolda korkudan zorla imzaladığını duydum. Fakat bu hususta kati bir bilgim yoktur".

Diğer tanık jandarma eri Şemsettin Yurtseven şöyle ifade vermiştir: "Sandığı istedik. Bize sandığı alıp getirin diyen Özel Saymanlık Müdürüdür. Onlar vermediler ve taşla hücum ettiler. Atanları tanıyamadım, hepsinin ellerinde sopa gördüm. Biz havaya ateş ettik. Yüzbaşıya vuran adamı gördüm fakat ismini bilemiyorum". Duruşmanın öğleden sonraki oturumunda tanık jandarma eri Mustafa Karataş bir önceki şahit gibi aynı ifadeyi verdi.

Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen, ifadesinde; Bucak Müdürünün "DP tarafından yaptırılan seçime CHP'nin iştirak ettirilmediğini" söyledikten sonra şöyle devam etti; "Erlere katiyen ateş emri vermedim. Sanık Kubilay'dan seçim sandığı istendi, getireceğini söyledi ve gitti. Ben, iki parti arasındaki kavgayı ve anlaşmazlığı önlemek için gittim. Eğer Kubilay, sandığı vereceğiz, demeseydi mesele çıkmayacaktı. Aksi halde seçim başka bir sandıkta yahut torbada yapılabilirdi. Köy halkının bu suretle hücum edeceğini ümit etmiyordum. Ben meşru müdafaamı yaptım. O günkü sahne, bu hareketi isyan telakki etmeme sebep oldu. Bunu yüksek takdirlerinize bırakıyorum".

Tanık Orman Mühendisi Mehmet Çağlar'ın ifadesi şöyleydi: "Ben Silifke Jandarma Okulu'nda yedek subaydım. Aslanköy olayına dair aldığımız bir telgraf üzerine 145 er ve dört subay arkadaşla beraber oraya hareket ettik. Yüzbaşının dövülmesinden sonra köye vardık. Köyde isyana ait hiç emare yoktu. Seçim mıntıkasının etrafı devriyelerle çevrilmişti. Kubilay'ın evinin planını yaptım. Kapı üzerinde adam boyu, hatta göğüs hizasına gelecek yerde mermi izleri vardı. Alkol alan yüzbaşı, köylülerin attığı taşla değil, krokide gösterilen taşlar üzerine kendi kendine düşmüş ve yaralanmıştır".

Sanık avukatlarının talebi üzerine, gösterilecek müdafaa tanıklarının yerlerinde dinlenmesine ve duruşmanın 7 Ocak 1947 tarihine bırakılmasına karar verilmiştir (Babalık**,** 11 Aralık 1947).

Levent Şahverdi Arşivi

Aslanköy Olayı'nın dördüncü duruşması 4 Şubat 1948 tarihinde yapılmıştır. Bu duruşmada savunma avukatlarından Mehmet Emin ve Muammer Obuz hazır bulunmuşlardır (Akyokuş, 6 Şubat 1948). Tanıklardan Posta Atlı Dağıtıcısı Kadir Özgüren dinlenmiştir. Özgüren'in ifadesi şöyledir: "Yüzbaşı seçim sandığını istemekte idi. Halk 'Biz eski muhtarı istemeyiz' diyorlardı. Yüzbaşı seçimin yapılacağını ve eski ihtiyar heyetinden başka kimsenin sandık başında bulunmayacağında ısrar ediyordu. Bu sırada birkaç silahlı jandarma bir tarafa gittiler. Arkadan yüzbaşı, müdür ve bazı kimseler de gittiler. Silah sesleri işittim. Koşup baktığımda yüzbaşı kadınların arasına doğru tabanca sıkıyordu. Bir şarjör boşalttı. Aramızda ancak yüz metre mesafe vardı. Yüzbaşı çamaşırhanenin önündeki hendeği atlarken düştü. Yetişip kaldırdım. Yere düşen tabancasını ben almıştım. İsteği üzerine kendisine verdim. Bir şarjör daha sürdü ve tamamen boşalttı". Avukat Obuz'un, Yüzbaşının sarhoş olup olmadığını sorması üzerine, bu konuda bilgisi olmadığını ancak bir akşam önce eski muhtar Tahir Şahin'in evinde rakı içtiklerini söyledi.

Tanık jandarma Çavuşu Celal Eren verdiği ifadede; halkın elinde sopa olduğundan emniyet tertibatı aldıklarını ve yüzbaşının havaya ateş ettiğini söyledi. Diğer tanıklar ise yüzbaşıya ilk tecavüz edenin Elif Doğan olduğunu ve bunun üzerine jandarmanın ateşe başladığını ve halkın, eski muhtar Tahir'in ırz düşmanı olduğunu söyleyerek, bunun muhtar yapılmamasını istediklerini ve olayın bu yüzden çıkmış olduğunu söylediler.

Tanıklarından Hasan Hüseyin Gürgah, Kadir Özgür, Mehmet Ali Özdemir ifadelerinde kadınların, eski muhtarın seçilmemesi için Yüzbaşıya yalvardıklarını, yüzbaşının kızarak dine, imana küfretmeye başladığını söylediler. Diğer tanıklardan Ramazan Özdemir, Yahya Aydın, Mehmet Er, Hasan Görgülü aynı ifadeyi tekrarlayarak şunları ilave etmişlerdir; "Yüzbaşı, sizin bir kaçınızı paklarım, bir kaçınızın kafasını patlatsam bana kimse bir şey demez. Tahir'i gene de muhtar yapacağım diyerek dine ve imana küfrederek ateş etmeye başlamıştır. Ardından jandarmalar da ateş açmışlardır".

Levent Şahverdi Arşivi

Sanık öğretmen Kubilay'ın babası Sadık Kubilay da tanık olarak ifade vermiştir. Sadık Kubilay ifadesinde şunları söylemiştir: "Oğlum mektebe gitmişti. Yüzbaşı geldi benden (oy) sandığı istedi. Ben vermedim. Seçim sandığının Kubilay'a zabıtla teslim edildiğini, binaenaleyh zabıtla iade olunabileceğini söyledim. Yüzbaşı Kubilay'ı çağırtmak üzere yanımdan ayrıldı ve arkasından silah sesleri işittim" .

Tanık Elif Apalı'nın ifadesi şöyledir: "Naime 'gebeyim yanıma sokulmayın' dedi. Jandarmanın bu kadının boynuna jandarmanın geçirdiği ip, urgan değil fanila örmek için kullanılan incecik yün ipliğidir".

3 Mart 1948 tarihinde başlayan beşinci duruşmada Av. Tarık Kozbek ve sanıklardan Mustafa Kubilay hazır bulunmuşlardır. C. Savcılığı, Mersin Sorgu Yargıçlığında verdikleri ifadelerle, Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nde verdikleri ifadeler arasında mübayenet (çelişki) görülen tanıklar hakkında yalan şahadetten yapılan tahkikat neticesinde, takibata mahal olmadığına karar vermiştir (Akyokuş**,** 5 Mart 1948).

7 Mayıs 1948 tarihinde yapılan yedinci duruşmada; şahitler hakkında Mersin'den istenilen bilgi ile Adli Tıp'tan beklenilen rapor gelmediğinden duruşma 5 Mayıs'a bırakılmıştır (Akyokuş, 9 Nisan 1948). 5 Mayıs günkü sekizinci duruşmada; Adli Tıp'tan gelen rapor okunarak davanın 15 Mayıs'a atılmasına karar verilmiştir (Akyokuş**,** 7 Mayıs 1948).

Aslanköy Olayı'nın dokuzuncu duruşması 15 Mayıs 1948 tarihinde yapılmıştır. Bu duruşmada sanıklardan Cemal Kurt, savunma avukatlarından Fahri Ağaoğlu ve Muammer Obuz hazır bulunmuşlardır. Hâkim avukat ve sanıktan "tevsii tahkikata" gerek olup olmadığını sordu. Gerek olmadığının söylenilmesi üzerine savcı iddianamesini okudu. İddianame şöyledir: "1947 senesi Şubat ayının 21.günü Aslanköyü'nde intihap (seçim) yapılması takarrür etmiş (kararlaştırılmış) bunun için köyde dernek hâsıl olmadığından, Nahiye Müdürünün müdahalesiyle iki gün sonraya bırakılmıştır. Bu günde intihap sırasında Muhtar Tahir Şahin'in hile karıştırıldığı bahanesiyle yanında-

Levent Şahverdi Arşivi

ki azalarla sandık başını terk ettiği ve seçime hile karıştırıldığını vilayete bildirdiği görülmüştür. Mersin Valiliği. Hususi Muhasebe Müdürünü seçime nezaretle ve Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'i seçim sırasında asayişi temine memur etmiştir. Bu iki memur köye gelmişler ve intihabın yapılacağını halka bildirmişlerdir. Köylü 'biz intihabı yaptık' diye yeniden bir seçime yanaşmamışlardır. Ertesi günü intihap hazırlığına başlanmış bir taraftan Hakkı Sümer (Hususi Muhasebe Müdürü) ve diğer taraftan seçimle alakası olmayan jandarma komutanı oy sandığını istemişler ve Kubilay'ı çağırtmışlardır. Kubilay sandığı vermemiş, jandarma komutanı zorla Kubilay'ın evinden oy sandığını almak isteyerek hadiseye sebebiyet vermiştir. Kısaca anlatılan hadisenin şu oluşuna isyan mahiyeti verilmek ve tahkikatı da buna göre idare edilmek suretiyle bu işte sanık olarak, bilfiil isyana iştirakten Kubilay, Kadir, Durmuş, Hasan, Emine ve diğer arkadaşları, 40 kişi ve bu suçu işlemeye tahrikten de Sultan, Fadime, Ali, Ahmet ve arkadaşları, zanlı olarak mahkemeye sevk olunmuşlardır.

Mahkemece yapılan tahkikat ve soruşturma sonunda olayın yukarıda arz edilen şekilde cereyan ettiği anlaşılmıştır. Burada hadisenin teferruatını da nakletmek isterim. 21 Şubat'ta intihap yapılamayınca, Muhtar Tahir Şahin Nahiye Müdürüne keyfiyeti haber vermiş, Nahiye Müdürü Levent de ayın 22'sinde Aslanköy'e gelmiştir. Köy halkını toplayan müdür, onlara ertesi günü yeni seçim yapılacağını anlatmaya çalışmıştır. Ertesi günü filhakika seçime başlanmıştır. Seçime devam olunduğu sırada, Muhtar Tahir Şanin, bazılarının 6-7 oy attığından, Demokrat Partili azaların "lüzumsuz müdahalelerde" bulunduklarından ve jandarmaların kadınlara tasallut ettiklerinden bahisle intihap mahallini terk etmiş ve keyfiyeti vilayete bildirmiştir.

Nahiye Müdürü seçim esnasında sandık başına gelmiş ve orada kalanlar seçimi tamamlamışlardır. Tasnif ertesi günü yapılmış ve neticede seçim mazbatası üç aza ve Mustafa Kubilay tarafından imza edilmiştir.

Daha önce Muhtar Tahir'in verdiği bilgi üzerine işten haberdar olan Mersin Valisi Tevfik Gür, seçimin yersiz olduğunu ve kanuna uymadığını söyleyerek, yeniden yapılacak seçimde nezaretçi olmak

Levent Şahverdi Arşivi

üzere Hususi Muhasebe Müdürü Hakkı Sümer'i ve seçim inzibatını temin etmek üzere Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen'i memur ederek Aslanköy'e göndermiştir. Bu keyfiyet ayrıca bucak müdürü Hilmi levent'e telefonla bildirilmiştir[22]. 25 Şubat'ta köye gelen bu heyet, köylüyü Halkevi'ne toplamış ve onlara yeni yapılacak seçim hakkında bilgi vermiştir. Halk yeni yapılacak seçime rıza göstermemektedir. Sıtkı Dağgeçen M. Kubilay'dan. daha önceki yapılan seçime ait sandığı ısrarla istemektedir. Kubilay sandığın kendisinde emanet olduğunu ve halkın vermek istemediğini anlatmaktadır. Yüzbaşı sandığı alıp getirmek üzere Celal Çavuşa emir vermiş, sandığı almaya giden Celal Çavuş halkın engellemelerine maruz kalarak geri dönmüştür. Yüzbaşı bunun üzerine yanına jandarmaları ve Kubilay'ı alarak sandığın bulunduğu yere gelmiş ve orada sokaklarda, damlarda toplanmış kadınlı erkekli halkla karşılaşmıştır.

Burada kadınlar yüzbaşıya yalvarmışlar ve eski muhtar Tahir'in seçileceğinden korktuklarını, seçimin yapılmış olduğunu ve yenilenmemesini istemişlerdir. Yüzbaşı bunun üzerine jandarmalara emir vererek halkın zorla dağıtılmasını istemiştir. Bu sırada sanıklardan Zeynep Türkmen, Elife Dağdur, Ayşe Çelik yüzbaşıya tekrar yalvararak, eski muhtarın ırz düşmanı olduğunu, sekiz senelik muhtarlığı sırasında yapmadığını bırakmadığını anlatarak yeniden seçilmesine razı olmadıklarını söylemişlerdir. Yüzbaşı bu yalvarmalara kulak asmamış ve behemehal (derhal) sandığın alınması için süngü tak emrini vermiştir. Bunun üzerine bu üç kadın yüzbaşıya hücum etmişler ve diğerleri de taş atmışlardır. Yüzbaşı aynı zamanda ateş emri de vermiştir. Halk silahı görünce taş ve sopalarla hücuma başlamış ve jandarma komutanı ve diğer bazıları yaralanarak kaçmışlardır. Şu vaziyete göre verilen emir seçim içindir. Buna memur olan ise Hakkı Sümer'dir. Fakat seçim yapmaya kalkışan jandarma komutanıdır. Hâlbuki jandarma seçimde asayişi temin etmekle mükelleftir. Bunun için seçim yapmaya kalkışması, halkın hissiyatına ve arzusuna muhalefet göstermesi vazifesi dışına çıktığının delilidir. Sandığı almak üzere giden Cemal Çavuş halkın mümanaatına (engellemesine) maruz kalınca, bu olayı bir zabıtla tespit etmek istemiş ve yüzbaşıya bu

Levent Şahverdi Arşivi

teklifte bulunmuştur. Jandarma komutanı bu teklifi reddederek şiddet kullanma yoluna gitmiştir. Hâlbuki komutanın yapacağı iş, görevi Hakkı Sümer'e tevdi etmekti. Bunu düşünmeden vicdan hürriyetine müdahale edecek şekilde halkı dağıtmaya, sandığı zorla almaya, silah kullanmaya kalkması halkı galeyana getirmiş ve onları hükümet kuvvetlerine hürmetsizliğe sevk etmiştir. Sorgu yargıçlığı tarafından yapılan tahkikatta bu işe isyan mahiyeti verilmiştir.

Halk devletin temelini teşkil eder. Bu kitle devletin her emrine ve onun her teklifine asla en ufak bir itirazda bulunmadan riayet ve hürmet eder. Bu itaatiyle halk, devletin temelini teşkili eden asli bir kitledir.

Tarihinde yarım asır zarfında, kırka yakın seferberlik yapan, her çağrılışında torbasını sırtına vurmuş ve 'Hükümetin emri' diye her emri canla başla kabul etmiştir. Meşrutiyetten sonra sırtına taktığı çantasını sürükleyerek Balkan Harbi'ne, Trablusgarb'e, Cihan Harbi'ne ve Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmiştir. Hiçbir tarafta en ufak bir itaatsızlık göstermeden cephe cephe dolaşmıştır. Kıtaları yaya gezmiş, en müşkül şartlar karşısında en ufak bir itaatsizliği hatırına getirmeden, dinlenmeye vakit bulamadan savaştan savaşa koşmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda düşmanı denize döktükten sonra köyüne döndüğü zaman vergi isteyen tahsildara da borcunu vakarla ödemiştir.

Binaenaleyh, bu kadar asil ve yüksek bir milletten, nasıl olur da bir adamın muhtar seçilmesine karşı isyan etmesi beklenebilir. Aslanköylülere isnat olunan isyan suçu olamaz. Bu bir mukabeledir. Bu asil millet zorlandıkları, sevk edildikleri, icbar edildikleri zaman bir saygısızlık gösterebilir. İşte bu hadise de bu mahiyettedir. Kendilerine karşı reva görülen haksızlığa halk karşı gelmiştir.

Sanıklar arasında Zeynep Türkmen, Elife Dağdur, Ayşe Çelik yüzbaşıya sopa ile saldırmışlardır. Halk bunun üzerine taş atmaya başlamıştır. Atılan taşlar yüzbaşıyı, Celal Çavuş'u Fahri Onbaşı'yı en çok on gün iş ve gücüne mani olacak şekilde yaralamıştır. 21 kişi tarafından atılan taşlar, isabeti ve bu taşların kimler tarafından atıldığı tespit edilmiştir. Bu 21 kişiyi yazılı verdiğim iddianamede açıklamış

Levent Şahverdi Arşivi

bulunuyorum. Bunların hareketlerine uyan 271/1-2 ve 272 maddeleriyle cezalandırılmalarını ve geride kalan 47 sanığın hareketlerine uyan aynı kanunun 258/2 ile tecziyelerini (cezalandırılmalarını), ancak bunlar hakkında 258 son fıkranın tatbik olunmasını isterim. Yalan şahadetten haklarında takibat yapılan bazı tanıklar korkarak ifadelerinde bazı rücular (dönüşler) yapmışlardır. Bunlar hakkında takibata mahal olmadığı neticesine varılmıştır. İfadeler arasındaki çelişkilerin mahkemece takdirini arz ederim. Suçları ve suçla alakaları sabit görülmeyen diğer sanıkların Kubilay'ın ve diğer 45 sanığın beraatlarına karar verilmesini talep ederim" (Akyokuş, 17 Mayıs 1948).

Onuncu duruşma 9 Haziran 1948 günü yapılmıştır. Duruşmada sanıklardan Mustafa Kubilay, Osman Yavuz, Hasan Koç, Cemal Kurt, Cemil Dündar, Bahaaddin Yıldırım tutuksuz olarak bulunmuşlardır. Savunma avukatlardan Fahri Ağaoğlu, Muammer Obuz, Mehmet Emin Bolay, Abdulkadir Kemali, Emrullah Ulter, Pertev Arat, Yakup Çukuroğlu, Mustafa Nuri Gürkan ve Hüseyin Fırat hazır bulunmuşlardır. İlk savunmayı Abdulkadir Kemali yapmıştır. Av. Kemali savunmasında şunları söylemiştir; "Her şeyden önce şurasını bir kere daha tekrar edeyim ki, Türk milleti kendi hükümetine karşı itaatte mübalağa eden, kendi hükümetine karşı silah kullanmasını asla bilmeyen ve kendi hükümetine karşı isyan ihtimali olmayan arz sakinleri arasında biricik millettir. Onun için Türk milletine isyan etti diyenler ya Türk değillerdi veya isyan kelimesinin ifade ettiği mananın cahilidirler".

Diğer avukatlar da benzeri savunmalarda bulunmuşlardır. Suç unsurunun bulunmadığı belirtilerek, Jandarma Yüzbaşısı Sıtkı ve arkadaşlarının Aslanköylüler tarafından âdiyen dövülmüş olduklarını ve bu suçun mahkemede görülebilmesi için de, şahsî şikâyetin gerekli olduğu, hâlbuki dosyada şahsî şikâyet bulunmadığı için bu bakımdan da beraat talebinde bulunulmuştur (Akyokuş, 17 Mayıs 1948).

Karar Duruşması

Aslanköy Olayı'nın on birinci ve son duruşması 23 Haziran 1948 günü yapılmıştır. Bu duruşmada mahkeme karar vermiştir. Karar şöy-

Levent Şahverdi Arşivi

ledir: Sanıklarda tüfek vesair patlayıcı madde bulunmadığından, suç isyan mahiyetinde görülmemiş ve ancak toplu olarak vazife esnasında mukavemet ve yaralamaktan suçlu olduklarına, mahkemece kanaat gelmiştir (Atalay, 1950, 51). Karara göre, sanıklardan Hasan Koç, Osman Yavuz, Yahya Özgür, Tahir Bozkurt, Muhittin Yıldırım, Cemal Kurt, Osman Gürbüz, Selim Gündüz, Hamza Özgür, Harun Yedigöz, Ömer Gürbüz, Hacı Ali Yıldız, Abdulkadir Yavuz, Elife Dağdur, Elife Bozdoğan, Nedime Yıldız, Mehmet Uçar, Zeynep Türkmen, Ayşe Çelik'in altışar ay on birer gün; Bilal Gün, Ahmet Kurt, Mehmet Gürbüz, Osman Öztürk, Ümmü Kurt, Mümine Koçak, Müslime Yazmış, Hasan Yavuz, Durmuş Yıldız, Emin Dündar ve Osman Keçeli'nin altışar ay süre ile hapislerine ve diğerlerinin beraatlarına oy birliğiyle gıyaben karar verildi. Sanıklardan hiç biri kararın tefhiminde hazır bulunmamışlardır (KACMED; Akyokuş, 25 Haziran 1948).

SONUÇ

1947 yılında yapılmış olan muhtarlık seçimlerinde, köy muhtarlıklarının % 91'ni CHP, % 4'nü DP ve % 5'ni bağımsızlar almışlardır. *"Yüzde doksan beşi"* demokratlardan oluşan köylerde, CHP'nin muhtarlık seçimini kazanması ve DP'ye kayıtlı muhtar adaylarının seçimi kazanmasına rağmen mazbatalarının iptal edilmesi gibi olaylar, bu yıl yapılan muhtarlık seçimlerine yönetimin açıkça müdahale ettiğini göstermektedir. Dönemin Başbakanı Recep Peker'in "Seçimlerde zor kullanma olmamıştır" dese de olaylar başbakanı tekzip etmektedir.

İçinde kadın ve çocukların bulunduğu Aslanköy davası 28 Şubat 1947 tarihinde başlayıp 11 duruşma yapılarak 23 Haziran 1948 günü karara bağlanmıştır. Yargılama, "Devlete isyan" iddiasıyla başlamış fakat mahkemenin ilerleyen aşamalarında "Kamu görevlisine mukavemet" şekline dönüştürülmüştür. Duruşmalar sonucunda sanıkların 19'una altı ay 11'er gün, 11'ine altı ay diğerlerinin beraatlarına hükmedilmiştir.

Aslanköy davası basına yansımış ve çok sayıda Avukat tarafından savunulmuştur. Bu olay Türk milletinin ve demokrasinin bir davası

Levent Şahverdi Arşivi

olarak görülmüştür. İçinde CHP'lilerin de bulunduğu çoğunluğunu DP'li avukatların savunduğu Aslanköy davası, köylüye sahip çıkma şeklinde değerlendirilebilir.

Aslanköy Olayı bir yazarımızın ifadesiyle "Prangalar devrinin sonu, hürriyetler devrinin başlangıcıdır". Artık halk, bu olayda da görüldüğü gibi oyuna sahip çıkmaktadır. Kendisini "güdülen" bir toplum olarak görmek isteyen anlayışı reddetmektedir. Bu durum sosyal hareketlilik olarak demokrasi tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Türk milleti, kadınıyla erkeğiyle, köylüsüyle şehirlisiyle, potansiyel olarak var olan demokratik kimliğini Aslanköy'de oyuna sahip çıkmakla göstermiştir. Ülkenin dört bir yanındaki avukatların, haksızlığa maruz kalmış olan Aslanköylülere sahip çıkması, Türk milletinin kadirşinas özelliğinin bir göstergesi olarak hatırlanmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

KACMED: Konya Ağır Ceza Mahkemesi Esas Defteri

Süreli Yayınlar

Akşam

Akyokuş

Babalık

Cumhuriyet

Selçuk

Kaynak Şahıslar

Ahmet Uçar; Araştırmacı-Yazar. Mut Aşağıköseler Köyü nüfusuna kayıtlı. İstanbul Esenler Atışalanı Lisesi'nde Tarih Öğretmeni (4 Ağustos 2009 Tarihli Görüşme).

Makale ve Kitaplar

Arslanköylü, Hüseyin. "Arslanköylü Kadınlar Tiyatro Topluluğu", http://www.bugday.org/printArticle.php?aID=729 (17 ağustos 2009)

Atalay, Mustafa. **Aslanköy Faciası**, Konya 1950.

Kezer, Aydın. **Türk ve Batı Kültürü Üzerine Denemeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990,

Kocabıyık, Hüseyin. "Arslanköylü Kadınlar", **Yeni Asır,** 17 Ağustos 2008.

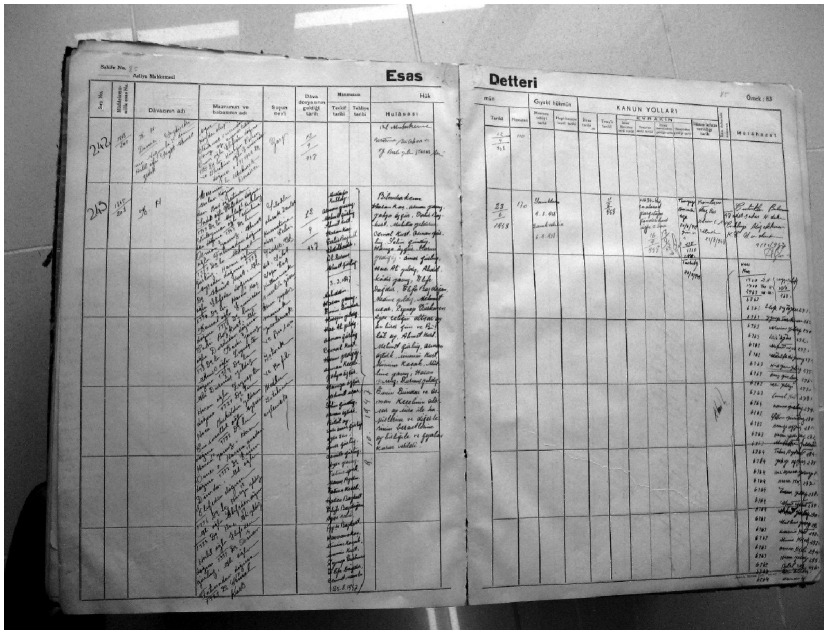
Turan, Ali Eşref. **Türkiye'de Yerel Seçimler**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

Ünver, Hakkı Şinasi. Yeni **Köy Kanunu ve Muhtar Seçimi Kanunu**, Hazine Yayınları, Ankara 1963.

Yıldırmaz, Sinan. "Demokrat Parti ve Dönemi: Sol Tarihyazmında 'Kayıp' Zamanın İzinde", **Praksis 18,** http://www.praksis.org/files/018-Yildirmaz.pdf (17 Ağustos 2009).

Levent Şahverdi Arşivi

EKLER

Konya Adliyesi Ağır Ceza Mahkemesi Esas Defteri (KACMED)

Levent Şahverdi Arşivi

AKŞAM
Hergün 8 sahife

AKŞAM

AKŞAM'ın
Küçük ilânları en verimli, en ucuz vasıtadır.

Sene 30 — No. 10443 — Fiatı her yerde 10 kuruştur. CUMA 14 Kasım 1947

Sahibi: Necmeddin Sadak — Yazı işlerini fiilen idare eden: C. Bildik — Akşam Matbaası

Askerî tatbikat muvaffakıyetle bitti

İnönü tatbikatın neticelerinden son derece memnun kaldı. Uzuncaovada büyük bir geçit resmi yapılacak

Birinci ordu birliklerinin hava ve deniz kuvvetlerile müştereken yapmakta bulunduğu askerî tatbikat, dün akşam sona ermiştir. Dün Mahmut Bey gölgesi civarında modern silâh ve techizatla yapılan tatbikata bilhassa hava kuvvetleri geniş ölçüde iştirak etmişlerdir.

Tatbikatta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü; Başbakan, Millî Savunma Bakanı, Genel Kurmay ikinci başkanı, generaller hazır bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı ve bütün müşahitler, üç gün süren ve muvaffakıyetle neticelenen tatbikattan son derece memnun kalmışlardır.

Harekâta iştirak eden kuvvetler, Uzuncaovada Cumhurbaşkanının önünde bir geçit resmi yapacaklardır. Büyük Kurultay toplantısı dolayısile İsmet İnönünün yarın akşam hususî trenle Ankaraya dönmeleri muhtemeldir. Başbakan B. Hasan Saka ve Millî Savunma Bakanı da Ankaraya döneceklerdir.

Gelir vergisi usul kanunu

Geçici komisyon bugün incelemeğe başlıyacak

Ankara 14 (Telefonla) — Gelir vergisinin usul kanun tasarısı geçen devrede görüşülememiş, yalnız gelir, kurullar, işletme ve gezginci işler vergileri üzerinde yapılan tetkikler ikmal edilmişti. Mecliste yeniden kurulan geçici bir komisyon bugün kamutaydan sonra ilk toplantısını yaparak vergi usul kanunu tasarısı üzerindeki incelemelerine başlayacaktır.

Mısırda kolera

Kahire 13 (A.A.) — Resmî tebliğe göre, son 24 saat içinde yeniden 125 kolera vakası tesbit edilmiştir. 82 ölü vardır.

C. Halk Partisi Başkanı kim olacak?

Ankara otelleri tamamen doldu, otellerde açık yer kalmadı

Ankara 14 — Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayına iştirak edecek delegeler kafileler halinde gelmektedirler. Ankara otelleri şimdiden dolmuş, gelecekler için de yerler ayrıldığından hemen hemen hiç bir otelde açık yer kalmamış gibidir.

Milletvekillerile delegelerin yer yer yaptıkları toplantılarda görüşülen yegâne mevzu, Parti Başkanlığına ve divan üyeliklerine kimlerin getirilmek istendiğidir.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan vekilliği için Şükrü Saracoğlu ile Hüseyin Cahit Yalçının isimleri üzerinde durulmakta, Hilmi Urandan da bahsedilmektedir.

Bugün çıkan bir şayiaya göre, Şükrü Saracoğlu, Genel Başkan vekilliğine adaylığını koymağa karar vermiştir. Mamafih kurultay arifesindeki muhtelif propaganda cereyanları arasında bu gibi rivayetlerin ihtiyat kaydile karşılanması da icabeder.

Ankara 14 (Telefonla) — Parti kurultayına iştirak edecek delegelerden Hakâri delegelerinin yolların kapanması yüzünden gelemiyecekleri anlaşılmıştır.

Marsilyada taşkınlıklar

Komünist grevleri devam ediyor

Marsilya 14 (R) — Gemi mürettebatı ve rıhtım amelesi tam bir grev halinde bulunmaktadır. Bu yüzden hiç bir Fransız vapuru Marsilyadan hareket edememiştir.

Paris 14 (R) — Marsilyada cereyan eden nümayişlere dair gelen haberlere göre, en fazla taşkınlık Opera mahallesinde cereyan etmiştir. Komünistler hâlâ taşkınlıklara devam etmektedirler.

Üniversite rektörlerimiz Londrada

Londra 14 (A.P.) — İstanbul üniversitesi rektörü Prof. Sıddık Sami, İstanbul Teknik üniversitesi rektörü Prof. Tevfik Taylan ve Ankara üniversitesi rektörü Dr. Aziz Hansu, İngiliz kültür heyetinin misafiri olarak bir ay kadar tetkik ve ziyaretlerde bulunmak üzere, dün buraya gelmişlerdir.

Vali İngiliz mebusları şerefine ziyafet verdi

Ziyafette Türk - İngiliz dostluğunu belirten hararetli nutuklar söylendi

Şehrimizde bulunan İngiliz Parlâmento üyeleri dün sabah Adaları gezmişlerdir. Adalardan avdetlerinden sonra saat 18 de Türk tütüncüler birliği tarafından Parkotelde şereflerine verilen kokteylde hazır bulunmuşlardır.

Vali Dr. Lûtfi Kırdar tarafından İngiliz misafirlerinin şerefine verilmiş olan ziyafette Dr. Kırdar aşağıdaki nutku iradetmiş ve ezcümle demiştir ki:

«Medeniyet ve demokrasiye ifa ettiği çok şerefli hizmetlerle temayüz eden büyük İngiliz milletinin dostu ve müttefiki olmaktan sonsuz bir bahtiyarlık duymaktayız.

Dost ve müttefik İngiliz milletinin muhterem temsilcileri bu akşam davetimize icabet etmek nezaketini gösterdiğinizden dolayı sizlere teşekkür eder, İngiltere Kıralı majeste George ile büyük İngiliz milletinin ve sizlerin şerefinize kadehimi kaldırırım.»

Valimizin nutkuna cevap veren heyet başkanı Mr. Mathers şu sözleri söylemiştir:

«İstanbul halkı namına söylenen bu kadar güzel sözlere lâyık bir şekilde nasıl cevap vereyim. Bunu en derin bir teşekkür cümlesile ifade ettikten sonra heyetten başka arkadaşlarıma bırakmayı tercih ediyorum.»

Bunun üzerine söz alan Muhafazakârlardan binbaşı Radcliffe şu sözleri söylemiştir:

«Gerek Ankarada, gerek İstanbulda, İzmir ve Kastamonu ve bilumum Türk topraklarının bu güzel şehirlerinde gördüğümüz hüsnü kabulün derin tesiri altında bulunuyoruz. Fakat bizi en çok müteheyyiç eden nokta şudur: Türkler ve İngilizler aynı amacı ve aynı mefkûreyi paylaşmaktadırlar. Aynı amacı diyorum, çünkü Türkiye ve Büyük Britanya dünya sulhu için çalışmakta ve her ikisi de

(Arkası sahife 2. sütun 2 de)

Filistinde tethişçilik hareketleri yine arttı

4 İngiliz öldürüldü, 30 İngiliz de yaralandı. İngiltere, Filistinin taksimi projesinin tatbiki için askerlerini kullanmıyacak

Kanlı tethiş hareketlerine sahne olan Kudüs'ten bir manzara

Londra 14 (R) — Birleşmiş Milletler Filistin komitesinde İngiliz delegesi sir Aleksander Cadogan İngiliz kuvvetlerinin ve idaresinin Filistinden çekilmesi hakkında bir beyanatta bulunmuştur.

Sir Aleksander Cadogan şöyle demiştir:

«1948 senesi ağustos ayının ilk gününe kadar Filistini boşaltmaya hazırız. İdarî kısım askerî birliklerden evvel tahliye edilebilecektir.»

Her hangi bir tasfiye işinde İngiliz kuvvetlerinin ve idaresinin alet olarak kullanılmasına müsaade edilmiyeceğini Sir Aleksander Cadogan ayrıca kaydetmiştir.

Londra 14 (R) — Dün Filistinde Yahudi tethişçileri yeniden faaliyete geçmişler vebir çok taarruz hareketlerinde bulunmuşlardır.

Hayfada akşam vakti sinemadan çıkmakta olan 4 sivil İngiliz tethişçiler tarafından öldürülmüştür. Bunların üzerine makineli tüfekle ateş edilmiştir.

Kudüs şehrinde de bir kahvede bulunan İngiliz askerleri ortasına bir el bombası atılmış ve ayrıca makineli tüfek ile de içerdekiler taranmıştır. 30 İngiliz askerinin yaralandığı ve bunların arasında yaralanın vahim neticeler verebilecek kimseler bulunduğu kaydedilmektedir.

Ayrıca Yahudiler, sokaktan geçmekte olan bir İngiliz polisini de ateş etmek suretile öldürmüşlerdir.

Küçük Kurul

6 muhalif oya karşı 41 oyla kabul edildi

Londra 14 (R) — Birleşmiş Milletler siyasî komitesi dün «Küçük Kurul» meselesini yeniden ele almış ve bu Amerikan teklifini reye koymuştur. 41 delege lehte rey vermiş, Slav blokuna mensup 6 memleket temsilcisi aleyhte rey vermiş, Arap devletleri delegeleri de reylerini kullanmaktan kaçınmışlardır.

Sovyet delegesi M. Vişinski, memleketinin bu kurul ile işbirliği yapmıyacağını tekrarlamıştır.

Bütün sene boyunca faaliyet icra edecek olan Küçük Kurul, muhtelif meseleler üzerinde tahkikat yapabilecek, Güvenlik Konseyi gündeminde olmayan hâdiseleri tetkik edebilecektir.

Elazığ - İran hattı

Ankara 14 (Telefon) — Elazığ'dan İrana doğru uzatılmakta olan demiryolu Genç kazasına varmıştır. Genç demiryolu 30 kasımda merasimle açılacaktır. Hususî bir tren Ankaradan davetlileri bu törene götürecektir

Devlet ekonomi kurulları

Ankara 14 (Telefon) — Devlet ekonomi kurullarının 1946 yılı hesap ve muamelelerini inceliyecek olan genel kurul bu sabah saat 10 da Büyük Millet Meclisi istihbarat salonunda toplanmıştır.

Aslanköy dâvası

Bazı tanıklar ilk ifadelerini kabul etmediler

Baş öğretmen, hususî muhasebe müdürünün hâdiseyi doğru anlatmadığını söyledi. Duruşma önümüzdeki ayın 12 sine bırakıldı

Konya 14 — Aslanköy dâvasının duruşmasına dün de devam edildi ve çağrılan otuz tanıktan ancak 15 i geldiği için bunlar dinlendi. Seçimin yapılmasına ve dolayısile iddia edilen hâdisenin çıkmasına sebebolan eski muhtar Tahir de bunlar arasında idi.

Tanık olarak dinlenen Mehmet Yıldırım, ifadesinin doğru olduğunu söyliyerek okunmasını istedi. Mahkeme başkanının «tekrar anlat» demesi üzerine sanık, köye gelen yüzbaşının başöğretmeni çağırttığını ve ondan oy sandığını istediğini söyledi. Mehmet Yıldırım'ın anlattığına göre başöğretmen gelmemiş ve sandığı da vermiyeceğini söylemiş. Bunun üzerine yüzbaşı, yanında jandarmalar olduğu halde başöğretmenin evine doğru yürümüşler, Mehmet Yıldırım da bu arada silâh sesleri işitmiş ve İsmail Yıldızı da taş atarken görmüş.

Mehmet Yıldırım'ın Mersin sorgu hâkimliğinde alınan ifadesi okundu. Bu ifadeye göre ise köylü ellerinde sopalar ve tabancalar olduğu halde yüzbaşıya hücum etmişler ve: «Vurun, kırın!» diye bağırmışlardır.

İki ifade arasındaki fark karşısında Mehmet Yıldırım: «Ben okuma yazma bilmem. Bir şeyler yazılmıştı,

(Arkası sahife2; sütun 1 de)

İngiliz Maliye Bakanı

Dalton istifa etti, yerine Cripps geldi

Dalton

Londra 14 (Radyo) — İngiliz Maliye Bakanı Dalton istifa etmiş, yerine İktisadî İşler Bakanı Sir Stafford Cripps tâyin edilmişti. Dalton'un istifası, her tarafta hayretle karşılanmıştır. Kendisi, İşçi partisinin en namlı rükünlerindendir. İstifanın sebebi, Bakanın bütçe hakkında Avam Kamarasında vereceği izahatı bir gazeteciye önceden söylemesi ve Mecliste beyanatta bulunmazdan evvel o gazetenin Dalton'un beyanatını neşretmesi ve mebusların Bakanın Mecliste söyleyeceklerini o gazeteden öğrenmiş olmalarıdır.

DİKKATLER:

Karaya kara, Aka ak!

Helva demesini de, halva demesini de bildiğimizi göstermek istiyoruz:

Evvelki lodoslarda Kadıköye vapur işlemeyince kara nakliyatında ihtikâr, deniz nakliyatında da intizamsızlık olduğunu bu sütunda belirtmiştik. Son lodosta, Kadıköyle Üsküdar arasında 50 kuruşa muntazam dolmuş seferleri tertibedilmiş; Üsküdar iskelesine büyük vapurlar uğratılıp halk eziyetsizce naklolunmuştur. Bunu temin eden makamlara teşekkür eder, ilerde de aynı intizamın devamını dileriz.

Günler Geçerken:

Çıkar yola doğru

İmlâmızın ıslahı meselesi hakkında yazdığım fıkrada şu üç nokta üzerinde durmuştum: 1 — Türk Dil Kurumunun matbuata kendisini şiddetle alâkalandıran fikirlere karşı kayıtsız gibi durması, susması; 2 — Kurumun imlâ dâvasını tek başına halle hakkı olup olmaması; 3 — Bu işi de aceleye getirmenin mahzuru. Aradan kısa bir müddet geçti, baktım ki Kurum Genel yazmanı Cumhuriyet gazetesine beyanatta bulunmuş. Demek, sükûtu bozmak lüzumunu o muhterem zat da hissetmiş, yani dolayısile bana hak vermiş. Ayrıca sözleri de ileri sürdüğüm fikirlere uymaktadır; memnun oldum. Buyuruyorlar ki: «Türk Dil Kurumu, alâkalı kol çalışmalarile zaten bu işin içindedir. Millî Eğitim Bakanlığı da kendi uzmanları arasında geniş ölçüde bir imlâ anketi açmış bulunuyor. İmlâ meselesi gözden geçirilecek önemli ve gerekli bir konu değerindedir. Bu büyük dâva üzerinde çabucak karara varmak, beklenen doğru sonuncu vermiyeceği için biz bunu 1949 da toplanacak Kurultay gündemine almak fikrindeyiz. İlgili olanlardan o zamana kadar, bizi aydınlatacak incelemeler hazırlamalarını dileriz.»

Mükemmel., İstediğimiz de bunlardı; evvelâ Kurum Genel yazmanının ağzını açıp bir şeyler söylemesi, bir imlâ dâvası mevcut olduğunu meydana vurması; sonra hariçteki bilgili şahıslardan da faydalanılacağını anlatması ve nihayet acele kararlar alınmıyacağı hakkında teminat vermesiydi. Şu ciheti de belirtmeği faydalı buluyorum: Genel yazmanın beklenen ıslahat yapılıncaya kadar eldeki imlâ kılavuzuna uyulması hakkındaki fikri pek doğrudur. Bazı Arapça tâbirler ve eski şiirlerle nesir parçaları müstesna bugün tesbit edilmiş olan imlâya riayet taraftarıyım ve şahsan riayet etmekteyim; daha doğrusu o işi benden daha iyi bilen mürettip arkadaşlara bırakmaktayım. Hepimiz ayrı şekiller de yazar, hususî bir imlâ kaidesine uyarsak okuyucularımızı büsbütün şaşırtmış, bir anarşiye kapı açmış oluruz ki bu, ancak mevcut rahatsızlığı arttırmaktan ve yeni kelime icadı salgını neticesinde husule gelen bezginliğe müşabih bir tepki yaratmaktan başka netice vermez.

İmlâ dâvasında en fazla istifade edilecek elemanlar, maarifçiler, bilhassa öğretmenlerdir. İşi benimsemiş vukuflu muharrirlerin fikirleri de meselenin hallinde şüphesiz büyük rol oynıyacaktır.

Refik Halid KARAY

Yeni tefrikamız yarın başlıyor
Açık Çekmece
MACERA ROMANI
...ke Allan'dan (Vâ - Nû) nun tercüme ettiği bu güzel zabıta romanı, baştan başa heyecan ve sürprizlerle dolu bir eserdir.
YARIN BAŞLIYORUZ

DOKTOR
HASIP YILDIRIM
Memleket Hastanesi Cildiye Mütehassısı
Muayenehane: Küçük Bedesten Mumcular üstü (1)

Akyokuş
YÜZÜMÜZ AK, YOLUMUZ YOKUŞTUR.

DOKTOR
ISMAİL HAKKI
Memleket Hastanesi İç hastalıkları Mütehassısı
Muayenehane: Küçük Bedesten Mumcular mağazası üstü (2)

Aslanköy Sanıkları tahliy edildi

(Baş tarafı S. 1 de)

desi gereğince sanıklara savunma hakkı verilmesine oy birliğile karar verildiği bildirildi. Ve müteakiben sanıkların sorgusuna geçildi.

Bütün sanıkların sorgusu bittikten sonra tekrar C. Savcısına söz verildi.

C. Savcısı, aşağıdaki talepte bulundu:

"Avukat Osman Şevki Çiçekdağ'ın gösterdiği tanıklarda dahil olmak üzere, tanıkların celp ve dinlenmelerine, halen Vanda bulunan Mühendis Mehmet Çağlar'ın kamu tanığı olarak dinlenmesi için Van Ağır Ceza mahkemesine talimat yazılmasını istedi.

Karar

(Görgüye müstenit tanıklara davetiye yazılmasına, Vanda bulunan Mehmet Çağların istinabesine, Yüzbaşıya verilen raporun ve bunda gösterilen müddetlerine fenne uygun olup olmadığını adli tıp işleri meclisinden incelenerek alınacak raporun mahkemeye tevdiine, tahrikatın hal ve derecesine ve olayın 258 nci maddeyi istilzam eden suç cümlesinden bulunduğu ve sübutu halinde bu maddenin tatbiki gerekmekte olduğu C. Savcılığından istenilmesine ve tahkikat ilerlemiş ve sanıkların suçu yok etmesi, tahkikatı yanlış yola sevketmesi varit bulunmamış olduğundan tutuklu sanıkların duruşmalarının tutuksuz olarak devamına ve yargılanmasının 12 Kasım Çarşamba günü saat 9 a bırakılmasına karar verildi.

Bütün salondakilerin sevinç gözyaşları arasında dinlenen bu karardan sonra müdafaa Avukatları hep bir arada hükümet meydanına giderek resim çektirmişler, müteakiben cezaevine giderek Aslanköylü kadın ve erkeklerle samimi müsahabelerde bulunmuşlardır.

Yemekten sonra bazı avukatlar otomobil ve uçakla Ankaraya, Aslanköylü erkekler de bazı Avukatlarla birlikte otomobil ve kamyonetlerle Konyalıların sevinç tezahürü arasında Mersine gitmek üzere şehrimizden ayrılmışlardır.

Maraşal ve Celal Bayara Hakaret

Ereğli 9 (Özel) — Maraşal Çakmak ve Celâl Bayar'a gıyaben hakaretten sanık Halkevi Başkanı Asaf Yalçının duruşmasına bu gün Ereğli mahkemesinde başlandı.

Duruşmada davacı vekili avukat Sedat Dikmen bulunuyordu. Bazı tanıkların gelmediği görüldüğünden bunların ihzaren celbine ve duruşmanın 3 Kasıma talikine karar verildi.

DİKKAT

Gazetemizde kısa resmi ilânların satırı 20 kuruş, uzun ve hususi ilânlar pazarlığa tâbidir.

AKYOKUŞ'un yıllık abone bedeli peşin 750 kuruştur.

Sahibi: N. KEMAL ULUŞAHİN
Yazı işlerini fabri olarak filen idare eden Avukat M. OĞUZ
Adres Küçük Bedesten No 6
Basıldığı yer: Yenikitap Basımevi Konya

YENİ KİTAP ve BASIMEVİ

Uzun yıllardanberi devamlı çalışmalarıyla sayın müşterilerini her sahada memnun eden müessesemiz çalışmalarına daha önemle devam etmektedir.

Kitabevi kısmından her çeşit kitap, kırtasiye, okul levazımı, büro eşyasını temin edebildiğiniz gibi Basım ve Ciltevi kısımlarında da en temiz baskılı okul, Belediye ve köyler için matbu evrak ve fantazi her türlü cilt işleri ucuz bir şekilde temin edilir.

Kitabevimiz bugün yayınladığı TEKNİK RESİM DERSLERİ adlı kitabı sunar.

BÜTÜN Bu gayelere VARMAK İÇİN Birimza kâfidir.

Güven gişelerinden size yapılabilecek kolaylıkları öğrenmek menfaatınız icabıdır.

ADRES: Konya ve Havalisi Acentesi Hazım Köselec Sarraflar yanında № 3

ŞAHİN KİTABEVİ
Alâeddin caddesi

Sayın müşterilerimin arzularına hizmet etmeyi bir amaç bilen ve her türlü teklifi bir emir sayan mağazam bu yıl değerli müşterilerimin sayesinde daha bol çeşitle üçüncü yılına girmiş bulunuyor.

Müşterilerimden gördüğüm teveccühe mukabeleyi bilmisil olmak üzere bu senenin öğretim yılına girerken temiz, ucuz, okul ve büro eşyasını rekabet kabul etmez bir fiatla arzederim.

NOT: Okul kitaplarının tamamını mağazamdan alan öğrencilere ve okul kooperatiflerine ayrıca tenzilât yapılır. (10)

DOKTOR
NİGÂR BERKOL
Gezisinden dönmüş, yine Doğumevi arkasındaki evinde hastalarını tedaviye başlamıştır. (8)

Mevsim Mağazası

Mevsim, Mevsimin ihtiyaçlarını en iyi ve en ucuz karşılayan Konyanın yegâne mağazasıdır.

Yeni gelen çeşitlerimizi mutlaka görünüz. (9)

Sütevi faaliyete geçti

Mevsim dolayısile faaliyetini tatil eden müessesemiz pek yakında en nefis sütten HALİS YOĞURTLARINI piyasaya arzedecektir.

Sayın müşterilerimize müjdeleriz.
Konya Sütevi: Türbe caddesi No. 30 (6)

NUR
Sanat ve Fikir Dergisi

Konya'da Mehmet Önder tarafından yayınlanmakta olan derginin 4 üncü sayısı çıkmıştır.

Biz insanlar hakikatları olduğu gibi görmekten daima çekiniriz. Yeterki karnımız doysun, sırtımız giydirilsin.

Yeter ki gelsin. Ama nereden geliyor, nasıl geliyor? Kaç dulun, kaç yetimin hakkı, kaç zavallının, kaç mazlumun ahı var?

Yeter ki istediklerimiz olsun... Köylü (Güya efendi) dertleriyle, davalarıyle, acılarıyle başbaşa, cebinde yok, sırtında yok, midesinde yok. Bir yokluk alemi içinde... Kime ne ?..

Hayır!.. Köylü bu memleketin sahibidir. Köylü hakiki vatandaşımızdır. Köylü velinimetimizdir.

N U R bu ülkünün yolcusudur.

Bu kıymetli dergiyi her okuyucumuza tavsiye ederiz.

Nakliyat Yaptırılacak

Toprak Mahsulleri Ofisi Afyon Bölge Müdürlüğünden:

1 — Mahmudiye anbarımızda mevcut ofisimize ait hububat, nakliyat ve saire maddelerden 2000 tonunun Eskişehire taşınması işi açık eksiltmeye çıkarılmıştır.

2 — Eksiltme-21/10/947 tarihine rastlıyan Salı günü saat 15 de Afyon Bölge Müdürlüğü binasında teşekkül edecek hususi komisyon önünde yapılacaktır.

3 — İstekli kimselerin 2000 lira geçici teminatlarını eksiltme saatinden bir saat önceye kadar Ofis veznesine yatırmaları ve alacakları makbuzlarile komisyona baş vurmaları lâzımdır.

4 — Bu işe ait şartlaşma ve sözleşme tasarıları Beş lira karşılığında İstanbul, Afyon, Ankara, Konya Bölge Müdürlüklerinde, Mahmudiye, Eskişehir anbar şefliğinden temin edilebilir. (34) 9-11-13

Yükleme - Boşatma Yapılacak

Toprak Mahsulleri Ofisi Konya Bölge Müdürlüğünden:

1 — Toprak Mahsulleri Ofisi Karaman anbarımıza gelecek veya buradan diğer mahallere sevkedilecek Ofisimize ait hububat, nakliyat ve sair maddelerin bir yıl müddetle Yükleme ve boşaltma işleri açık eksiltmeye çıkarılmıştır.

2 — Eksiltme 21/10/947 tarihine rastlayan Salı günü saat 15 de Karaman anbar şefliği binasında teşekkül edecek hususi komisyon önünde yapılacaktır.

3 — İstekli kimselerin „750„ lira geçici teminatlarını eksiltme saatinden bir saat önceye kadar ofis veznesine yatırmaları ve alacakları makbuzlarile komisyona baş vurmaları lâzımdır.

4 — Bu işe ait şartlaşma ve sözleşme tasarıları Beş lira karşılığında Bölge Müdürlüğümüzle, Karaman anbar şefliğinden temin edilebilir. (33) 9-11-13

İLÂN

Toprak Mahsulleri Ofisi Konya Bölge Müdürlüğünden.

(2760,28) lira keşif bedelli Arıkören Şantiyye binasının çalışma binası haline tahvili işi açık eksiltmeye konulmuştur.

Açık eksiltme 22/x/947 Çarşamba günü saat 16 da Konya Bölge Müdürlüğünde toplanacak komisyonda yapılacaktır.

Talip olanlar eksiltme gününden en az bir gün evvel Konya Bölge Teknik Birosundan ehliyet vesikası almalıdırlar.

Arzu edenler şartname ve keşif evrakını Bölge Müdürlüğünde görebilirler.

Eksiltmeye girmeden bir saat evvel geçici teminatı olan (207,02) lira Konya Anbar Şefliği Vebnesine yatırmalıdır. (31) 6 — 9 — 11

11 EKİM 1947 CUMARTESİ 5 Kr.

Akyokuş

İnsanları yalnız ve ancak adalet tatmin edebilir. G. Emerson

YÜZÜMÜZ AK, YOLUMUZ YOKUŞTUR
YIL: 1 — Şimdilik Pazartesi, Çarşamba, Cuma günleri çıkar Siyasi Gazete — SAYI: 13

HAYAT PAHALILIĞI

Günün üzerinde en çok durulan, devlet adamlarını olduğu kadar halkımızı da en çok düşündüren olayı hiç şüphe yokki hayat pahalılığı ve bunun giderilmesi çareleridir. Gerek Hükümet Programında ve gerekse Büyük Millet Meclisi çalışmalarında, hayatı ucuzlatma yolunda alınması gerekli tedbirler ön plâna alınmış bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesile, ümit edildiği gibi harp iktisadından, Sulh iktisadına dönülemedi. Harp kasırgasının kasıp kavurduğu Avrupa, yokluk ve sefalet içinde kıvranmakta, her yerde huzursuzluk hüküm sürmektedir. Yeniden kalkınma, harbin yaralarını sarma için herkes Amerikanın hamiyyetine sığınıyor.

Yurdumuz harp ateşinden uzak kalmışsa da, onun kötülüklerinden kurtulamadı. Bizde Avrupada olduğu gibi yokluk sıkıntısı mevcut değil. Her istediğimizi kesemizin elverdiği kadar alabiliyoruz. İyi kötü hepimizin barınacak yeri var. Fakat esefle kaydedelim ki bu nimetlerden faydalanmak çok güç. Hayat pahalılığı harpten önceki yıllara kıyasla—resmi rakamlara göre— en az beş misle yakın nisbette artmış bulunmakta. Halkımızın azınlıkta kalan bir kısmı yeni düzene kolayca ayak uydurmasını, hatta ondan faydalanmasını bilmiş ise de, bununla ölçülemiyecek bir çoğunluk, hayat yükünün ağırlığı altında ezilmekte ve günlük rızkını temin endişesile didinmektedir. Dar gelirli memur sınıfının hali belli. Köylümüzün eski günlere nazaran refah içinde olduğunu iddia etmek güç.

Bütün bu zorlukları gidermek amacıla doğru olduğuna inanılan bir çok tedbirler alınmış ve alınmaktadır.

Bilindiği gibi, harp yılları içinde Dünya milletleri arasında mübâdele ve mübadelenin durması bizim gibi istihsali mahdut ve ihtiyacının pek mühim bir kısmını hariçten tedarik eden milletleri büyük iktisadî ve malî güçlüklere maruz bıraktı. İstihsal zorluğu ve yeniden getirme imkânsızlığı karşısında mevcut mallar hayate sığmaz ölçüde pahalandı. Bu artışın tesirleri, ferdler üzerinde olduğundan çok devlette görüldü. Ferdler nihayet ihtiyaçlarında sıkıntı yapabilirlerdi. Fakat harp afeti karşısındaki emniyetini sağlamak zorunda bulunan devletin giderleri eski devirlerle ölçülemiyecek kadar arttı ve normal gelir kaynakları bu ihtiyaçları karşılamaya yetmediğinden, fevkalâde zamanlara münhasır olmak üzere yeni vergiler ihdas edildi. Eski âşâr, Toprak mahsulleri vergisi adı ile ihya edildi. Vergi muafiyetleri daraltıldı. Nebati yağlar Muamele vergisine tabi tutuldu, vergi nisbetlerine zamlar yapıldı.

Harp sonunda salâh em'arele[ri] belirmeye başlayınca bu olağanüstü durum normale doğru [ç]evrilmeye başladı. Toprak mahsulleri vergisi kaldırıldı. 2781 sayılı kanunla bazı maddelerden alınan istihlâk vergisi ilga edildi. Kahve, çay, şeker, petrol ve müştemilâtından alınan istihlâk vergileri azaltıldı. 4939 sayılı kanunla muamele vergisi hanununda yapılan değişiklikle eski muafiyetler ihya ve yenileri tesis olundu. Ve nihayet, en son olarak 5124 sayılı kanunla nebati yağlardan alınan muamele vergisi de kaldırılarak 3843 sayılı muamele vergisi kanununun muafiyet hükmü yürürlüğe konuldu.

İtiraf etmek gerekirki, hayatı ucuzlatma yolunda alınan bu tedbirler Hükûmete milyonlarca lira fedakârlığa mal oldu. Ancak bütün bu tedbirlerin hiçbir müsbet sonuç vermediğini ve hayat ucuzlamak şöyle dursun alabildiğine pahalanmakta devam ettiğini esefle görüyoruz.

Sadrettin Oktay

Aslanköy Dâvası

Duruşma Neticesinden Herkes Memnun

Serbest Bırakılan Aslan Köylü Kadınlar Dün Sabah Trenle Köylerine Gittiler

Otomobillerle Ankaraya giden K. Öner ve arkadaşları geçtikleri köylerde çoşkun tezahürle karşılandı. Kurbanlar kesildi, ziyafetler verildi

Bundan evvel gazetemizin ikinci baskısında Aslanköylü tutukların Ağır ceza mahkemesince tahliyelerine karar verildiğini, avukatlardan bir kısmının otomobil Kamyon ve uçakla şehrimizden ayrıldıklarını yazmış ve tahliye edilen Aslanköylü erkeklerinde hususi bir otobüsle aylardanberi hasret kaldıkları, ana yurtları Aslanköye gittiklerini bildirmiştik.

Mersinden bize verilen bir habere göre; dün Mersin ve çevresinde bir bayram günü yaşanmıştır.

Mersin D. P. mensupları, demokrat arkadaşlarının tahliye haberini aldıkları zaman sevinçlerinden yerlerinde duramamışlar ve kurbanlar alarak arkadaşlarını karşılamaya gitmişlerdir.

Mersinden tahrik edilen bir otobüs Demokratlar gece karanlığında Pozantı yakınlarında serbest bırakılanarkadaşlarile karşılaşmışlardır.

Bu sırada göz yaşları içinde birbirlerine sarılan Mersinliler getirdikleri kurbanlık koyunları kesmişler ve sevinçlerinden iki tarafda dakikalarca göz yaşı dökmüşlerdir.

Aslanköylü erkekler dün ancak sabah Mersine varmışlar ve şimdiye kadar görülmedik bir istikbalie karşılanmışlardır.

Diğer taraftan otomobil yolculuğuna dayanamıyacakları için perşembe günü tahliye edilen Aslanköylü kadınlar şehrimiz D. P. merkezinde ağırlanmışlar ve geceyi Partide geçirmişlerdir.

Bu Aslanköylü kadınlar da, dün sabah ara trenile hareket etmiş ve dün akşam üzeri Ulukışlaya varmışlar, oradan da kendilerini karşılamaya gelenlerle birlikte otobüslere binerek köylerine müteveccihen asvalt üzerinden yollarına devam etmişlerdir.

Dava için şehrimize gelen Avukatlardan Kenan Öner ve arkadaşlarından bazıları hususî (Devamı Arkada)

Bucak Müdürlerinede mi Konak ?

Bozkır'ın Belviran Bucağına yeni gelen Müdür, Köylüye angarye suretile, Müdür evi yaptırıyor dediler. Bunu bizzat taş taşıyan, angarye çalışan Köylüler söylüyor. Alâkalılar bakalım ne diyecekler..

Bozkır kazasının Belviran bucağına yeni tayin olunan Bucak Müdürünün, köye gelir gelmez, kendisine edindiği ilk iş, Vilâyet ve Kazalarda olduğu gibi, Bucak Müdürünün ailesile beraber oturmasına tahsis edilecek bir bina sağlamayı düşünmek olmuştur.

Belviran bucağının merkezi olan Sarıoğlan köyüne gidenler, köyün en mutena yerinde, diğerlerinden çok farklı şartlar ve bambaşka malzeme ile yapılmakta olan, mektep binalarile her bakımdan boy ölçüşecek bir tarzda inşa edilen bir binayı gözlerile görecekler. İşte bu bina Bucak Müdürünün oturması için salâhiyetsiz ve kanunî mesnetsiz temeli atılan konaktır.

Bucak müdürü köyde bulunan her haneyi Sıraba taş getirmeye ve her gün 50 - 60 vatandaşı angarye olarak bu inşaatta çalışmaya zorlamaktadır. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, bu konak için mektep inşasına ayrılan kereste, çimento, tuğla vesaire malzemeden de gizli veya aşikâr bir suretle faydalanmaktadır.

Bu Bucak müdürlerinin, her ne suretle olursa olsun, hususi bir konakta oturacaklarına veya kendi keyflerine göre konak inşa ettirebileceklerine kanunlarımızın müsait olmadığını biliyoruz. Akıl iddia olunabilir mi, düşünülebilir mi acaba ?

Vaziyetten, Bozkır Kaymakamı, köylüler tarafından, haberdar edilmiş; Kaymakam, işin oluşunu tetkik ve tahkik mevzuu yapacak, vatandaşı tatmin edici kararlar ittihaz edecek yerde, köye gitmiş, inşaata bizzat nezaret etmiş ve Bucak Müdürünü, yaptığı bu işten, âdeta takdir eder bir durum takınarak, vatandaşın daha sıkı ve zor şartlar altında çalıştırılmasına zemin hazırlamıştır.

Bu olayın böylece yakî olduğuna inandık, tahkik mevzuu yapılabilir. İstirhamımız alâkalıların, derhal faaliyete geçerek bu işin aslını araştırmaları ve kanunsuz yapılan bir iş varsa bunun failleri ile buna bilerek göz yumanları adalete teslim eylemeleridir.

Bu neticenin en kısa bir zamanda elde edileceğinden eminiz.

Belediye Meclisi Salı günü toplanıyor

Haber aldığımıza göre, 9 Ekim Perşembe gün toplanmasına karar verilen Belediye meclisi Maliye Encümeni, belediye ve mülhak bütçelerinin tetkik işini bitiremediğinden, bu toplantı Salı günü saat 14,30 za bırakılmıştır.

Meclisin Salı günkü toplantısında, Bütçe Encümenin vereceği rapor üzerinde görüşmeler yapılacaktır.

İzmirde Koleraya karşı Tedbir!

İzmir, 10 (Özel) — Bugün sıhhat Müdürlüğünde bütün sıhhat teşkilâtı erkânının iştirakile yapılan bir toplantıda İzmir limanının Akdenizle olan münasebeti noktasından Mısır'daki Kolera vaziyetine karşı alınacak tedbirler konuşulmuş Şehir halkından istiyenlerin bedava aşılanması esası da kararlaştırılmıştır. Liman amelesinin aşılanması daha şimdiden başlamıştır.

Ankara Üniversitesi

21 Ekim günü derslere başlıyor

Ankara Üniversitesi 21 Ekim Salı günü saat 10.30 da yapılacak bir törenle 1947 - 48 öğretim yılına başlıyacaktır. Tören programının hazırlanmasına başlanmıştır.

Evlenmeler Artıyor

Haber aldığımıza göre, Eylül ayı içinde Belediye nikâh salonunda 47 çiftin nikâhları yapılmış ve bu ay içindede 20 çiftin evlenme muameleleri yapılmıştır.

Bu hesaba göre evlenenlerin adedi artmaktadır.

Evlenenlerin mes'ut olmasını dileriz.

Konyada Yapılacak Güreşler

Cumhuriyet Bayramında yapılacak bu güreşlere dünya şampiyonları katılacak

Haber aldığımıza göre, Türk Pehlivanlarından Çoban Mehmet, Dünya şampiyonu Yaşar Erkan, Dinarlı Mehmet, bir İtalyan şampiyonu ile Habeş güreş şampiyonu Kasım Tafori 25 Ekimde şehrimize gelerek ayrı ayrı beş güreş yapacaklardır.

Esintiler

VUR PATLASIN!..

Fukara insan kaybettiği eşeğini bulur sevinir;
Fukara şehir kaybettiği ışığını bulursa sevinir.
Beldemiz şimdi sonsuz bir sevinç içinde bayram yapıyor. Şehrimize ceryan verildi. O halde, hemşeriler haydı hep beraber, bir koro yapalım ve teşekkür edelim, tazim vazifemizi yerine getirelim.
Do, re, mi, fa, sol, lâ, si, dooooo !...
Çok yaşa sen yaşa sen Belediyemiz.
Köyümüzün kızısın, gönlümüzün yıldızısın..
Bahtın açılsın, talih saçılsın
Gönlün şen olsun, kendini üzme sakın.
Heyy vur patlasın çal oynasın bu hayat böyle geçer.
Hey bu hayat böyle,
Geçer!..
Söz ve Saz burada biter..
Baba Tavus

4 — (SELÇUK) — 5 Eylül 1947

Nakliyat Yaptırılacak

Toprak Mahsulleri Konya Bölge Müdürlüğünden:

1 — Cihanbeyli anbarımızda mevcut Ofisimize ait hububat, bakliyat ve sair maddelerden üçbin tonunun Konya ve Sarayönüne taşınması işi açık eksiltmeye çıkarılmıştır.

2 — Eksiltme 17/9/947 tarine rastlayan çarşamba günü saat 16 da Konya Bölge Müdürlüğü binasında teşekkül edecek hususî komisyon önünde yapılacaktır.

3 — İstekli kimselerin üçbin lira geçici teminatlarını eksiltme saatinden bir saat önceye kadar Ofis veznesine yatırmaları ve alacakları makbuzlarıyla komisyona baş vurmaları lâzımdır.

4 — Bu işe ait şartlaşma ve sözleşme tasarıları beş lira karşılığında Konya, İstanbul, Ankara Bölge Müdürlüklerile, Sarayönü, Cihanbeyli anbar şefliklerinden alınabilir. 5-9-12 663

Özden Teknik Ziraat Okulu Müdürlüğünden:

1 — Açık eksiltme usulü ile 3 ton Zeytinyağı, 4 ton Koyun eti, 2 ton Sığır eti, 10 ton muhtelif makarna, 2 ton tahin, 2 ton tahin helvası, 2,5 ton Pekmez, 2 ton Edirne peyniri satın alınacaktır.

2 — Kilolarının muhammen bedeli Zeytinyağının 300, Koyun etinin 150, Sığır etinin 100, Makarnanın 85, Tahanın 150, Tahın helvasının 150, Pekmezin 70, Edirne peynirinin 230 kuruştur.

3 — Eksiltme 22/9/947 günü saat 14 de Konya Ziraat Müdürlüğünde yapılacaktır.

4 — Taliplerin %7,5 teminatları ile birlikte bulunmaları.

5 — Şartnameler Okulda ve Ziraat Müdürlüğünde görülebilir. 5 - 12 - 16 - 19 664

Akşehir asliye hukuk yargıçlığından:

Akşehirin Karahüyük köyünden Memiş kızı ve Ramazan eşi Ayşe ile aynı köyden Mustafa kızı ve yine Ramazan eşi diğer Ayşe taraflarından bu köyden Osman 1317 doğumlu Ramazan Altan üzerine açılan terk sebebine müstenit boşanma davasının yapılan yargılamada:

Davalı Ramazan köyünde olmadığı gibi halen bulunduğu yeride bilinemediğinden keyfiyetin ilânen tebliğine karar verilmiş olmakla her mucibi karar davetiye yerine kaim olmak üzere oturumun muallak olduğu 16-9-947 Salı günü saat 11 de Akşehir asliye hukuk mahkemesinde ya bizzat bulunmak veya bir vekil göndermek veya mazereti varsa bildirmek üzere davalı Ramazana ilânen tebliği olunur. 661

Belediye Başkanlığından:

Elektrik Santralında vukua gelen arıza dolayısiyle mevcud cüzi ceryan ancak şehirin zaruri ihtiyaçlarına tahsis edileceğinden hallemizin bir kaç günlük ihtiyaçlarını gazla temin etmeleri luzumu ilân olunur. 666

Saman Alınacak

Belediye Başkanlığından:

Tanzifat hayvanları için 20.000 kilo saman alınacaktır. Muhammen bedeli kilosu beş kuruştur. 1-9-947 tarihinden itibaren 15 gün açık eksiltmeye konulmuştur. İhalesi 15-9-947 Pazartesi günü saat 15 de Belediye encümenince yapılacaktır.

Taliplerin gününde muvakkat teminatları ile encümene muracaatları ve şartnamesi muhasebeden istenilmesi ilân olunur. 2 — 5 — 9 653

Satılık Ev

Dolappare mahallesinde Arslanlı kışla karşısında 145 No. lu Ev üzerinde 3 oda, 1 salon, altta 2 oda, 1 salon, 2 hamam ve izbesi ayrıca iki mutbak, 2 samanlık, 1 ahır, 2 havuz, 1 dönüm bahçe ve 2 dönüm bağ, çeşme, elektrik tesisatı ve sair müştemilâtı ile satılıktır. Ev icabında iki takıma da elverişlidir.

Talip olanların Emlâk alım satım burosuna ve eski At pazarında Hadim kahvesi sahibi Hasan Tekine muracaatları. 2—3 657

YOKET

Halkımızın ihtiyacına uygun olarak hazırlanan yeni bir mahlûldür

Pire, Bit, Tahtakurusu, Sinek

Ve benzeri bütün haşaratı öldürür.
25 Kuruşu şişe depozitosu olmak üzere

150 Kuruş mukabilinde

Ve yarım litrelik şişelerde
TEKEL BAYİLERİNDE SATILIR

Kullanma usulü şişeler üzerindeki etiketlerde anlatılmıştır.

659 1—8 **TEKEL**

Satılık Ev

Kuzgunkavak mahallesinde 46 no. lu iki oda ve mabeyin, elektriği olan ev,

2 — Küçük kumköprü çakırlar yöresinde ve Bay Hasan Zivarıklının bağının bitişiğinde 2106 metre murabba bag ve arsası satılıktır. İzmir Pazarında bay Nuri Gönen'e müracaat olunması. 3 — 3 644

Satılık Bag

Evdireşede demir yoluna yakın 2 dönüm etrafı çeşitli meyva ağaçları, orta kısmı üzümlük, 2 oda, örtme, kuyu, at tulumbası, havuzu bulunan ve Ayvacıların bağı denmekle maruf bu yenice bağ satılıktır. İsteklilerin Emlâk alım satım bürosuna müracaatları. 3 — 5 651

Devren satılık attar Dükkânı

Attarlar içinde bir Attariye dükkânı satılıktır. Emlâk alım satım bürosuna muracaat edilmesi. 4—5 641

SELÇUK

ABONE: Yıllığı 7 lira. Altı aylığı: 4 liradır. Sayısı 7 Kuruştur
Resmi ilânların satırı 25 Kuruştur.
İADRE EVİ
Uzun bedesten Sokak 7 numara 4
Basıldığı ve dizildiği yer ÜLKÜ BASIMEVİ

İnşaat Sahiplerine

Yaptırmış olduğunuz binalarınızın güzelliğini artıran kiremittir. İşte en iyi, en sağlam, pişkin ve istediğiniz marka kiremitleri,

Karacığanlı

Ticarethanesinden en ucuz fiatlarla temin edebilirsiniz. Bu hususta sayın müşterilerimizin, mağazamızdaki çeşitlerini görerek ve fiatlarını öğrenerek almaları menfaatlarınadır.

Marangozlar içi No: 63-65
14—16 (467) Telefon: 59

Özden Teknik Ziraat Okulu Müdürlüğünden

1 — Kapalı zarf usulü ile 9 ton ermiş Urfa yağı satın alınacaktır.

2 — Kilosunun muhammen bedeli 570 kuruştur.

3 — İhale 25/9/947 Perşembe günü saat 14 de Konya Ziraat Müdürlüğünde yapılacaktır.

4 — Taliplerin % 7,5 teminatları ile teklif mektuplarını kanuna uygun olarak ihale saatinden bir saat evveline kadar komisyona vermeleri lâzımdır.

5 — Şartnameler Okulda ve Ziraat Müdürlüğünde görülebilir.

6 — Posta geçikmelerinden komisyon mesul tutulamaz. 5 — 12 — 16 — 19 665

Bayanlara Müjde

Mumcular Mağazası yeni çeşitlerini sayın Bayanlara arzeder:

En son desen Empirme, çiçekli ve düz Vistra Her nevi düz ipekli, yünlü ve Avrupa pamuklu çeşitlerimizi görmeniz hem zevkiniz hemde kesenize için menfaatinizdir.

Bol çeşit — Üstün kalite — Ucuz fiat.
(636) 4—5

SELÇUK

SAHİBİ
Ve Yazı işlerini filen idare eden
M. Muhlis KONER
KONYA
Yıl 2 Sayı 187

SALI 9 Eylül 1947 — ŞİMDİLİK HAFTADA İKİ ÇIKAR SİYASİ GAZETE — KURULUŞ TARİHİ 1945

Yazıklar Olsun!

Avrupa'dan avdetten sonra işe başladığım zaman elektriklerde hasıl olan arızadan dolayı mahalli matbuatta acı acı şikâyetler yapılıyordu.

Daha mesele nedir, ne oluyor demeye kalmadan Babalıkta Kara İbrahim'in bir yaygarası, arkasından Ekekon'da Belediye var mı yok mu gibi yazılar yayınlandı.

Elektrik yokmuş, bütün Belediye işleri bozuk düzen gidiyormuş, falân...

Allah, allah! diyordum. Sırası geldikçe her iki gazete de Belediyenin icraatından bahsederlerken birdenbi're bu ağız neden değişti?..

Filhakika birdenbire aydınlıktan karanlığa düşmek insanı asabileştirir, kızdırır, mantıklar kaybolur. Bunu kabul ederim. Fakat, iş yalnız elektrik olsa iyi, Şehrin baştanbaşa her işi bozukmuş. Ne ekmek varmış, ne su var mış, ne de otobüsler muntazam işliyormuş, hülâsa Belediye çarkı muntazam işlemiyormuş..

Bakın şimdi. Göz göre göre irtikâp edilen şu yalanlara..

Şimdi soruyorum. Bu gazetecilik midir?.. Bunların cevabını bu sutunlarda geçen gün verdim. Şimdi onu tekrar etmiyeceğim.

Bunu gençlik?.. Bu mu halk rehberliği? Bunu memleket kaygısı? Yazıklar olsun!..

Vazife başına geçeli henüz bir sene iki ay olduğu halde meclisin ve encümen azalarının içten muzaheretleri ve geceli gündüzlü mesaimiz neticesi olarak mümkün olanı yaptık. Yapılanları madde halinde göstereyim.

1 — Şirketten hurda bir halde bize devredilen motörlerle halihazır elektriğin devam edemiyeceğini bildiğimiz için bütün bir memleketi baştan başa tenvir edebilecek (1500) beygir kuvvetinde Dizel motörlerin ihale muamelesi yapıldı.

2 — İlâve ettiğimiz temizlik kamyonları ve arazözlerle mümkün olduğu kadar memleketin temizlik işlerini yapmaktayız. İnşaat işleri için ayrıca kamyonlar aldık.

3 — Muazzam bir garaj yaptırarak mevcut otobüsleri mutlak harabiden kurtardık.

4 — Bir göl halinde olan Saman pazarındaki geniş meydan üzerine asri bir pazar yeri yaptırdık.

5 — İmar plânında gösterilen türbe caddesinin, istimlâkler yapmak suretiyle methalini açtık ve bir kısmına da bir Bankası yaptırılmasını sağ'adık.

6 — Su, Otobüs ve Elektrik işlerini tanzim için bir işletme idaresi kurduk.

7 — Halkımızı teşvik ederek ve Belediyeden de yardımlar yapmak suretiyle bir çok mahallelere parke kaldırımlar yaptırılmasına muvaffak olduk. İşte bu mesaimizi bir senenin içerisine sıkıştırdık. Fakat elbette bunlar kâfi değildir. Konya gibi, belki üç-dört Belediye Şubesine ihtiyacı ve o nisbette geliri olması lâzım gelen koca bir şehir. Bunlar biliyoruzki kâfi değildir. Belediyemizin varidatı malumdur.

Bir taraftan bütçemizin açığını kapatmıya uğraşıyoruz. Fakat bunları kim görür. Konya şehrinin meselâ, yüz maddede temamıyla imar ve ihya edilecek Belediye işlerinde doksan dokuzu yapılarak biri kalsa, garaz gözü derhal oraya dikilir. Şuna eminimki, faraza Belediye he- (Devamı S. 2 de)

Belediye Meclisinin
Olağan üstü toplantısı

İmtiyaz Sahibimiz ve Belediye Başkanımız M. Muhlis Koner

Belediye Meclisi Cuma günü olağanüstü toplanmış ve gündeminde bulunan yol vergisine % 25 zamma karar vermiş ve fasıllar arasında münakale teklifini icrası kabul etmiştir.

Aslanköy
Hadisesi Sanıkları
Konyada

47 Mevkuf Kadın'ı - Erkekli olarak cuma günü Konyaya gelmişlerdir, Bunların mahkemelerine yakında başlanacaktır.

Kömür işi ne alemde

Konya'ya verilen kok kömürü kontenjanına göre Temmuz - Ağustos aylarında 600 ton kömür gelmesi lâzımken eylül ayıda girdiği halde bu güne kadar ancak 76 yetmiş altı ton gelmiştir. Mütemet tarafından 300 tonun parası gönderileli iki aya yakın bir zaman olmuştur. Kış gelmeden bu derdin çaresine bakalım.

İzmire Getirilen Portatif madenî evler

İzmirden bildiriliyor:

Bir firmanın Amerikadan getirttiği portetif ve madeni evlerden ikisi İzmir gümrüğünden çıkarılmıştır. Gayet hafif, kullanışlı, zelzeleye ve yangına karşı mukavemeti fazla, 8 kişilik bir aile barındırabilecek büyüklükte olan bu evlerin bütün malzemesini küçük bir otomobille nakletmek kabildir. Portatif evlerin fiatı henüz meçhuldür.

Belediye Başkanına Cevap

Selçuk Gazetesi yazı işleri müdürlüğüne;

2/Eylül - 1947 tarih ve 186 sayılı gazetenizde Elektrik Su ve Otobüs işleri hakkında Babalık gazetesine cevap başlıklı yazınızda (şimdi bunu yazanın kim ve ne maksatla yazdığı işine gelince) diyerek uzun boylu şahsiyet üzerinde durarak izahatta bulunmanızı hayretle karşıladım.

Evvelâ şunu arz edeyimki santraldan ayrıldığımı söylediğiniz Neşet ile akrabalık bağlılığından başka hiç bir alakam yoktur. Ve iddia ettiğiniz şekilde de kafa kafaya verilerek yazılmış bir yazı varit değildir. Şehirden hayli uzakta ve kendi işinden başka bir şey düşünmeye vakti olmayan bir şahsı alet etmenizde ancak gülünebilir.

İşinden çıkarılan bir adam tarafından böyle bir yazı yazılabilir; istifa verdiğine pişman olmuş derken santraldan ayrılmaması hususunda yazmış olduğunuz yazılarınızı ne çabuk unutuverdiniz.

Gene sorduğunuz için cevaplandırıyorum eğer Şirket kalsaydı makine ve santral binası için elzem olan parayı yirmi üç seneden beri Türkiye piyasasında temin ettiği kredi, Hissedarlarının fedakarlığı ve memleket halkının yüksek sevgileri sayesinde bu gün temin bile edecekti.

Sayın Hocam Şirketin teşkili ile alakadar bulunsalardı bu gün milyon değerinde olan bu tesisatın o gün gene bu memleket evlâtlarının didinmesi sayesinde meydana geldiğini anlarlardı.]

Belli hakikatler üzerinde Başkanımızın ısrarla durması alakasızlıklarına kuvvetli bir delildir. Kanalların genişlettirildiğini yazdıkları halde mevcut kanalların genişlemesine imkân olmadığını bilmiyorlar genişlettik dediği yer her halde berej dır ve mefsuf şirkette esasen her sene bu işi yaptırmakta idi Tetkik etmeden, görmeden yazmasınlar sorup öğrenmek zahmetine katlanırlarsa hakikat meydana çıkar.

Elektrik işleri üzerinde hassasiyetle çalışıldığını belirten başkanımız memleketin durumunu görmüyorlar mı? Salla parti cereyan verildiğinin sebebini ne ile izah buyururlar? Halkın isdidası numaralanmıştı, bu arada küçük numaralar atlanmış büyük numaralara ceryan bağlanmıştır. Soruyorum hassasiyetleri bu mudur?

Beni çocuk diye vasıflandırıyorlar herkesi çocuk gördükleri gibi...

Kuyruk acısından kasdinizi çanlıyamadım. Şunu belirtmek isterimki ne altımdan alınacak bir koltuğum ve ne de elden gidecek bir makamım vardır.

Şu beş on güne gelinceye kadar hiç arıza görü'memişti demeleri gene alakasızlıklarına delildir. Memleket 5-10 gün değil 55-60 gündür karanlıktır. Niye küçültüyorsunuz? Neyi kimden saklıyorsunuz? Tekrar ediyorum (Görünen köy kılavuz istemez)

İşletmenin haika saat sattığını adres ve saat numaralarını vererek Babalıkta açıklamıştım. Saat alanlarında bende mahfuz senetleri vardır bu hale göre tekzibe kalkışmak bilmem ne derece memleket işidir.

Bunu açıklarken Başkanımızın tahminleri gibi menfaat kaygusu ile değil memleket malının heba olmaması idi. Bunda dikkatlerini çekerek teşekkürlerini beklerken asabileşmeleri mantıksızlık deyilmidir.

(Keskin sirke küpüne zarar) derler saçı bitmedik yetim malı dedikleri bunlar değilmidir? ve bütün bunların mesuliyeti kime racidir? Sayın Başkan bu açıklamamı beğenmiyebilirler fakat göz yum- (Devamı S. 2 de)

Levent Şahverdi Arşivi

BABALIK

Yayla Türküleri :

Alışmak sırası

Fakih ÖZLEN

Diyojen, bazan heykellerin önünde avucunu açıp onlardan para istermiş.

— Niçin böyle yapıyorsun ? diye soranlara da şu cevabı verirmiş :

— Reddedilmiye alışmak için.

Ben de, bizim Belediyeye şöyle alışmıya çalıştım : Baktım ki olacağı yok, kalktım Cihanbeyli köylerine gittim; sekiz on gün kadar bazan mehtapta, bazan gaz lâmbası ışığında vakit geçirdim. Ve böylece karanlığa alıştım.

Şehrin mühim semtlerine ışık vereceğiz diye ilân ettiler; ben Belediyenin bitişiğinde, İstasyon caddesi üzerinde İzmirligil apartmanında otururum. Elektriğim de sekiz gündür hiç yanmadı, Demek ki şehrin mühim yerinde değilmişim dedim ve bu mühim ilâna da alıştım. Şehrin diğer semtlerine münavebe ile ışık vereceğiz dediler; bizim eve sekiz gündür hiç sıra gelmedi; demek ki semt pek çokmuş, ne yapalım deyüp geçtim, ona da alıştım. Dediler ki, Belediye de — pardon işletmede idi galiba — tanıdığı olana, reis veya âza olana, falana filâna ve yakınları olanlara, Meramda oturabilenlere karanlık, Belediye emriyle yasaktır; eh; reis hocamdır, öte tarafı arkadaşlarım ve sevdiklerimdir, elbette nazarı bana geçecek diye düşündüm ve bu ağız gazetesine de alıştım.

Ancak, sayın okuyucularım, siz bu satırları okurken hâlâ bizim eve sıra gelmemiş, hâlâ Alâettin meydanı mühim semtlerden sayılmamış ve hele, Ankaradan gelecek misafirlerimin de hatırı sayılmamış bulunursa, o günden itibaren hakikaten saydığım ve sevdiğim Belediyeci dostlarımın da benim bundan sonra yazacaklarıma alışmaları lâzımdır. Biz de Meramdan başlıyacak, elektrik cereyanı gibi Belediyeye ve bazı Belediyecilere daima uğrıyacağız; sizi temin ederim aynen elektrik cereyanı sırasını takip edeceğim; ve benim sıralayışımı çok daha fazla beğeneceksiniz.

Mühim miktarda ithal malı geldi

İstanbul — Bu hafta içinde limanımıza mühim miktarda çeşitli ithal malı gelmiştir. Eylül ayı içinde limanımıza on beş ecnebi bandralı gemi gelecek, bunların hepsi de ithal malı getirecektir.

M. Hastanesinde yatak meselesi

— Baştarafı Sa. 1 de —

davi olurlar, dilerlerse sıhhî teşkilâtı daha geniş ve daha mütekâmil merkezlere de gidebilirler.

Asıl olan, bütün sosyal yardım teşkilâtının daha ziyade çoğunluğu teşkil eden fakir vatandaşlara el uzatmasıdır sanırız. Bunu beklemek ve istemek onların en tabii hakları olduğu kadar bu gibi müesseseleri idare ve kontröle mükellef bulunanların en basit vazifeleri iktizasındandır.

Bu ayın birinci günü toplanan sayın İl Genel Kurulu üyelerinin daha ilk toplantı gününden itibaren bu mevzua hassasiyetle parmak basmış ve bu isabetsiz kararı alanlardan durumu sormak ve işi tabii mecrasına çevirmek için takrirler hazırlamış bulundukları bir sırada vazifelerini hiçbir tesirden çekinmiyerek tam bir medeni cesaretle ifa edeceklerine inanıyoruz ve bunu bekliyoruz.

Mahmut Hayranî

Amerika Rusya ile nasıl anlaşabilir ?

— Baştarafı Sa. 1 de —

mal dahilindedir.

Amerika, böyle bir sulh teklifinde bulunacak olursa bütün Amerikan halkı hükûmetin dış siyasetini tasvibde birleşecektir. Vakıa bugün de millet, hükûmetin dış siyasetini desteklemekteyse de bu, pek sathidir. Halbuki, önümüzdeki tehlikeli günlerde Amerikan milletinin hükûmeti daha derin, daha esaslı bir şekilde desteklemesi lâzımdır.

(Magazine Digest'ten)

Yeni lokomotiflerimiz gelmeğe başladı

Almanyadaki işgal bölgesinde kullanmak üzere Amerikanın Avrupaya getirmiş olduğu lokomotiflerden satın aldığımız elli tanesinden yirmi altısı Marsilya yoliyle memleketimize gelmiştir.

Geri kalan 24 lokomotif de eylül sonuna kadar teslim edilecektir. Bu lokotifler Amerika'da bulunan Devlet Demiryolları mübayaa komisyonunun satın almakta olduğu lokomotifler ayarında değillerse de gene ihtiyacın mühim bir kısmını karşılıyacaklar ve bilhassa fazla ârızalı olmıyan hatlarda kullanılacaklardır.

Devlet Demiryollarının Amerika'dan getirtmiş olduğu iki demiryolu uzmanı hali hazırda çalışmalarına merkezde devam etmektedir.

Bunlar iki üç haftaya kadar Haydarpaşa kısmını incelemiye başlayacaklardır.

ŞEHİRDE ve YURDDA

Aslan köylü sanıklar

Mersine bağlı Aslanköyde Muhtar seçimleri sırasında vukubulan hâdisenin sanıklarından 47 mevkuf şehrimize getirilmişlerdir. Amme dâvası evrakı da Mersin Ağır cezasından Konya Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Sanıkların duruşmalarına bugünlerde başlanacaktır.

Yeni Bakanlar

Ankara; (a.a.) — Millî Savunma Bakanı Cemil Cahit Toydemir, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Ticaret Bakanı Atıf İnan, Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu, Çalışma Bakanı Sadi Irmak istifa etmişlerdir.

Millî Savunma Bakanlığına İzmir milletvekili Münir Birsel; İçişleri Bakanlığına Erzurum milletvekili Münir Hüsrev Göle, Ticaret Bakanlığına vekâleten Halit Nazmi Keşmir, Tarım Bakanlığına İzmir milletvekili Şevket Adalan ve Çalışma Bakanlığına İktisat Bakanı Tahsin Bekir Balta, İktisat Bakanlığına da Diyarbakır milletvekili Cavit Ekin tayin olunmuşlardır.

Almanya ile ticaret

Son günlerde Almanya ile olan ticarî muhaberattan iyi sonuçlar alındığı ve hattâ bazı ihracatçılarımızın Almanyadaki bazı müşteriyle anlaşmaya bile vardıkları öğrenilmiştir. Yapılan anlaşmalar daha ziyade üzüm ve incir üzerine olmuş ise de Almanların hububat ve bakliyat istedikleri ve bu maddeler üzerine her gün mektuplar geldiği de haber verilmektedir.

Satışların bir kısmının takas suretiyle yapılması hususunda da resmî temaslar yapıldığı ayrıca haber alınmıştır.

Atom ilâcı

Washington (AP) — Atom kuvveti komisyonu tarafından bildirildiğine göre, Amerika'dan ilk defa olarak Avustralyadaki bir hastaneye atom mamûlâtı ilâç gönderilecektir. "Radyo isotop„ adı verilen bu müstahzarattan bu suretle ilk ihraç edilecek ilâç 32 "milikürî„ liktir ve poliktemya denilen bir nevi kan zehirlenmesinin tedavisinde kullanılacaktır.

Cam, çelik, kurşun ve tahta gibi sırasile muhtelif kutular içinde sarılmış sarmalanmış olan bu mucize ilâç yarın öğleden sonra yola çıkarılaktır.

Amerika'dan Büyük yol açma makineleri geliyor

Her yıl Bayındırlık Bakanlığının Şoseler dairesi başkanlığına, illerdeki yıllara aktarma büdçeden verilmesi âdet olan 5 milyon liranın 10 milyona çıkarılması hakkındaki kanun tasarısı dün Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiştir.

Bu kanuna göre, Şoseler dairesi aktarma bütçeden her yıl on milyon alacak ve bunu 15 yıllık programının daha esaslı şekilde uygulanmasına sarfedecektir.

Ayrıca Doğu anadolu'da yaptırılması tasarlanmış olan 2 bin kilometrelik yolun inşaası için Amerika'dan büyük yol açma makineleri, yavaş, yavaş gelmeye başlamıştır.

Bu makinelerin gelmesi 1948 yılında tamamlanacak ve derhal yolların inşaasına başlanacaktır. Böylece memleketimizde yol yapımı bakımından ilk defa modern ve büyük makineler kullanılmış olacak ve eskiye nisbetle yol inşaatı gayet çabuk sonuçlandırılacaktır.

Yeni sigara fabrikası için Amerikalılarla anlaşmaya varıldı

Tekel Bakanlığının Büyük Millet Meclisinden aldığı ödenek yetkisine dayanarak İstanbul'da her türlü modern tesisleri havi büyük bir sigara fabrikası kurmak maksadiyle bir müddettenberi bir Amerikan firması ile yapmakta olduğu görüşmeler sona ermiş ve bir anlaşmaya varılmıştır.

Tekel Genel Müdürü Hüsnü Kortel'in başkanlığında üç kişilik bir heyet bu anlaşmayı imza etmek için Amerika'ya gitmek üzere İstanbul vapuru ile İstanbul'dan ayrılmıştır. Heyet İngiltere, Belçika ve İsviçre'ye de uğrayarak burada kurulacak tekel satış depoları işlerini de inceliyecektir.

SPOR

7/9/947 Pazar günü saat 17 de İdman Yurdu stadında Selçukspor - Gençlerbirliği arasında mevsimin ilk hususî karşılaşması yapılmıştır. Oyun hakemin fena idaresine rağmen Selçukspornun hâkim oyunu ile 5 - 5 sona ermiştir.

Selçukspor daha derli toplu, ciddî idare ve organize edilirse çok ümit var bi: varlık olacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

HALÂS-I VATAN CEMİYETİ*

Ş. Can ERDEM**

ÖZET

1921 yılında Halâs-ı Vatan adlı bir gizli cemiyetin İngilizlerin İstanbul'daki nüfuzunu kırmak amacıyla kurulduğu iddia edilmişti. Cemiyetin amacı İngiliz İşgal Ordusu Başkomutanı General Harington, İngiliz Polis Komutanı General Ballard ve Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin de aralarında bulunduğu bazı üst düzey kişileri öldürmekti. Ancak İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold dahi adı geçen cemiyetin varlığından kuşku duyuyordu. Makale, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında bu cemiyetin niteliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halâs-ı Vatan, Cemiyet, General Harrigton, Mustafa Kemal, Kuva-yı Milliye

THE ORGAZITION OF HALÂS-I VATAN

ABSTRACT

In 1921 claimed that a secret organization named "Halâs-ı Vatan" was established for breaking the influence of England in İstanbul. The aim of the organization was killing General Harington, General Ballard and Sheikh ul-Islam Mustafa Sabri Efendi. Merely, even English High Commissioner Sir Horace Rumbold was in doubt about the existance of this organization. This article is aiming to put forth the attribute of the organization through Ottoman archive documents.

Key Words: Halâs-ı Vatan, Organization, General Harrington, Mustafa Kemal, Kuva-yı Milliye.

Giriş

İngiltere'nin başını çektiği İtilaf Devletleri Ordularına mensup kuvvetler, 1915'te Çanakkale'de uğradıkları ağır yenilgi üzerine giremedikleri İstanbul'u, 30 Ekim 1918'de imzalanan ve Sevr'e giden

---

* Bu çalışma, Atatürk Araştırma Merkezi ve Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi işbirliğinde 4-5 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Levent Şahverdi Arşivi

yolun başlangıcı olarak da nitelendirilen Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca 13 Kasım 1918'de fiilen işgal etmişlerdi. Mütarekenin üzerinden altı ay geçtikten sonra hiçbir asayişsizliğin olmadığı İzmir'i de Yunanlılara işgal ettirmişlerdi. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar Türk Millî Mücadelesini başlatan bir kıvılcım olmuştu. Anadolu hareketinin giderek güçlenmesiyle birlikte İstanbul da 16 Mart 1920'de resmen işgal altına alınmıştı. İtilaf Devletleri'nin izlediği siyaset Türk Millî Mücadele'sine engel olamadığı gibi aksine daha da güçlenmesine yol açmıştı.

1921 yılı Eylül ayında Türk-Yunan savaşı sürerken, Kuvâ-yı Milliyeciler de İtilaf İşgal Kuvvetleri Komutanlığının İstanbul'daki etkinliğini azaltmak için birtakım gizli faaliyetler içerisindeydi[1]. İngiliz istihbaratına göre; Kuvâ-yı Milliyeciler, İstanbul'da genel bir isyanı kışkırtacak, depolardaki savaş malzemesini ele geçirerek yandaşlarına dağıtacak, İngiliz işgal ordusu başkomutanı General Harington'un komutasındaki Hintli askerleri isyana tahrik edecek, General Harington'la maiyetini, İtilaflar-arası polis şefini, Şeyhülislam'la daha birçok kişiyi öldüreceklerdi[2]. Bu eylemleri, İngiliz belgelerinde "Halâs-ı Vatan" olarak geçen ve Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Temmuz 1921'de kurdurulduğu iddia edilen bir cemiyet gerçekleştirecekti. Geniş ve gizli bir istihbarat örgütü mahiyetinde

---

[1] Zekeriya Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: XVIII, Sayı 53, Temmuz 2002, s. 364. İstanbul'da faaliyet gösteren ve TBMM'nce yönlendirilen gizli gruplar hakkında bilgi için bk., Mesut Aydın, **Millî Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri,** İstanbul 1992.

[2] Salâhi R. Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri,** Ankara 1995; s. 204; Türkmen, **a. g. m.,** s. 365. Millîcilerin bu gizli faaliyetleriyle ilgili bilgi ve yorumlar için bk., Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İstanbul 1994, s. 189-193: Ankara'nın Millî Savunma Bakanı Refet Paşa ile Binbaşı J. Douglas Henry arasında İnebolu'da gerçekleşen görüşme tutanaklarına göre Refet Paşa, doğrudan doğruya Ryan'ı, (İngiliz Elçiliğinin baş tercümanı Andrew Ryan) Damat Ferit Paşa'yı ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin başkanı Sait Molla'yı, Tevfik Paşa kabinesini düşürmek için bu hikâyeyi uydurmakla suçlamaktaydı. İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold dahi General Harington'a yapılacağı varsayılan suikastın sanıklarının kimlikleri hakkında kuşkuluydu. Rumbold'un olay sırasında kendilerine danıştığı meslekdaşları da komplonun gerçekliğinden kuşku duyuyorlardı. 'İstanbul komplosu' pek çok yarı doğrular içermekteydi ve görüldüğü kadarıyla özensiz fakat işgüzar bir istihbarat çalışmasının ürünüydü.

Levent Şahverdi Arşivi

olması öngörülen cemiyet, İstanbul'daki olaylar hakkında Ankara'ya bilgi akışı sağlayacaktı. Bazı meşhur çete reisleri İstanbul'da bir ihtilâl çıkarmak amacıyla seçilmişti. Bu eylemi kişi başına 1000 lira karşılığında gerçekleştireceklerdi. Fedailerin toplam sayısı 17 idi ve görevleri de General Harington başta olmak üzere İngiliz polis komutanı General Ballard, Yunan askerî temsilcisi, Hürriyet ve İtilaf Partisi başkanı Sadık Bey ve Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'yi öldürmekti. Bu husus, Millî Müdafaa Cemiyeti başkan yardımcılığını vekâleten yürüten Ali Galip Paşa'nın Halâs-ı Vatan'ın İstanbul şubesine gönderdiği mektuplarla belgelenmişti. İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un 10 Eylül'de Lord Curzon'a gönderdiği kapalı telyazısı bu iddiayı doğrular mahiyetteydi. Nitekim bu yazıda, adı geçenlerin İstanbul'a geldiğini, Moda'daki bir evde toplantılar yapıldığını, Harington'un bu kişileri yakalamak için kimi evlerde arama yapmayı tasarladığını bildiriyordu. Bir güç gösterisi mahiyetinde olmak üzere de tüm İngiliz filosunun Karadeniz Boğazı'ndan geçmesi için hazırlık yapıldığını ekliyordu[3]. Bu konuyla ilgili olarak Mü'telifîn Kuvâ-yı İşgaliye Baş Kumandanı General Harington tarafından 11 Eylül 1921 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bir muhtıra verilmişti[4]. Muhtırada General Harington, bazı kötü niyetli kişilerin İstanbul işgal kuvvetleri aleyhinde eylemlerde bulunmak üzere gizli bir teşkilat kurmuş olduklarına dair elinde açık deliller bulunduğunu bildiriyor ve derhal önlem alınmasını istiyordu. Bu kişilerin belirtilen eylemleri gerçekleştirmek için Ankara'dan para aldıklarını, O'nun görevinin de İşgal kuvvetlerinin güvenliğini doğrudan doğruya tehdit edecek bir durumu önlemek olduğunu vurguluyordu. İşgal Kuvvetleri Başkomutanı olarak verdiği emirlerin yerine getirilmesinden bizzat Harbiye Nazırını sorumlu tuttuğunu da ekliyordu[5].

---

[3] Sonyel, **a.g.e.**, s. 204-206. İsimleri, daha sonra bu meseleyle ilgili görülüp tutuklananlar listesinde de geçen fedailer şunlardı: Selanikli Yakup, Prizrenli Celâl, Yalovalı Ali, Ereğlili Faik, Edirneli Kemal, Ereğlili Recep, Bursalı Mehmet, Trabzonlu Hasan, Arap Mehmet, Ünyeli Salih, Paseneli Tara, Boşnak Hüseyin, Adanalı Hakkı, Bursalı Şaban, Trabzonlu Cevat, Geredeli Akif ve Bigalı Tahsin.

[4] **BOA, BEO, No: 351882, lef 4,5,6.** Bkz. **Ek 1a, 1b, 1c.**

[5] **Gösterilen belge.**

Levent Şahverdi Arşivi

Polis Genel Müdürü Esad Bey[6] basına verdiği demeçte, takip edilen kimselerin 12-13 kişiden ibaret olup, bunların hepsinin bulunduğunu söylüyordu. Hükümet başta olmak üzere böyle bir durumun ortaya çıkmasını İstanbul'da hiç kimse hiçbir zaman arzu etmez, bu gibi eylemlere cüret edenleri araştırıp tutuklamak için gerekli önlemleri aldık diyordu. Meselenin kendilerine zamanında haber verilmesi işin memnuniyet verici yanıydı.

12 Eylül'de Harbiye Nazırı Ziyaeddin Paşa Sadareti muhtıra konusunda bilgilendirmişti[7]. Aynı gün gazetelerde İşgal Kuvvetleri tarafından, İstanbul'da asayişi bozucu bazı olaylar meydana geleceğine dair bir duyuru yayınlatılmıştı[8]. Bu duyurunun bir örneği irtibat subayı tarafından Harbiye Nazırı Ziya Paşa'ya teslim edilmişti[9]. Hükümeti hayli telaşlandıran bu duyuru metni de 11 Eylül tarihli muhtıranın bir benzeriydi. 14 Eylül tarihinde Sadaret'ten Harbiye ve Dahiliye Nezaretlerine mahrem ibaresiyle gönderilen yazıda da İtilaf İşgal Kumandanlığının 11 Eylül tarihli muhtırasına atıfta bulunularak; adı geçenlerin İstanbul'da bir ihtilâl çıkaracakları, Türk Hükü-

---

[6] Bir İngiliz istihbarat belgesinde, bu beyanatı veren Polis Müdürü Esat Bey'in rütbesinin Albay olduğu, gizli Ay ve Yıldız Cemiyeti ikinci asbaşkanı olarak görev yaptığı belirtilmektedir. Sonyel, **a.g.e.**, s. 207,208. Eylül 1921'de Polis Müdürlüğü görevinde bulunan Esat Bey bu göreve, son Tevfik Paşa Hükümeti'nde önce Dahiliye, sonra Hariciye Nezareti'ne getirilen Müşir Ahmet İzzet Paşa tarafından, Millî Mücadele'ye büyük zararları dokunan Polis Müdürü Tahsin Bey azledilerek 13 Haziran 1921 tarihinde atanmıştır. Esat Bey, İstanbul Merkez Kumandanlığı ve Millî Müdafaa Teşkilâtı Merkez Heyeti Başkanlığını da üstlenmiştir. Ali Dikici, "Millî Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2007, s. 362; Makalede Tevfik Paşa Hükümetinin 21 Ekim 1921 tarihinde kurulduğu yazılmıştır. Ancak son Tevfik Paşa Hükümeti 21 Ekim 1920'de işbaşına gelmiştir. Albay Esat Bey, bulunduğu makamın bütün imkânlarını Millî Kurtuluş Mücadelesi uğrunda kullanmıştır. Nitekim emrinde görev yapan bir polis memurunun, Albay Esat Bey'in ve İstanbul'daki millî teşkilât mensuplarının Millî Mücadele'ye katkılarını anlattığı hatıratı, verilen desteği gösteren örneklerle doludur. Mustafa Razi Yalkın, **Bir Türk Casusunun Mütareke Hatıraları,** (hazırlayan Serpil Sürmeli), Erzurum 2007. Albay Esat (Furgaç) Bey, Ahmet İzzet Paşa'nın kardeşidir. Metin Ayışığı, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı)**, Ankara 1997, s. 242.

[7] **Aynı belge, lef 3.**

[8] Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, C.2,** İstanbul 1975, s. 212.

[9] "Asayiş Meselesi", **Vakit**, 14 Eylül 1921, No: 1351.

Levent Şahverdi Arşivi

meti'ne teslim edilmiş savaş malzemelerini ele geçirip dağıtacakları, Hindistan ve Büyük Britanya İmparatoru hazretlerinin sadık askerleri arasında hoşnutsuzluk yayacakları, önemli mevkilerdeki müttefik subayları katledeceklerinin belirtildiği bildirilerek kullanılan sert üslûba dikkat çekiliyordu. General Harington muhtırada, İtilaf işgal kuvvetlerinin 'hükm-i nüfûzunu' devirmek amacıyla İstanbul'da kurulduğunu iddia ettiği teşkilâtla ilgili olarak ellerinde kesin deliller bulunduğunu bildiriyordu. Bu girişimin başarıya ulaşmaması için de hâl-i hazırda bulunan teçhizattan fazla olduğuna karar verilen tüfeklerin İtilaf Devletleri muhafazası altına verilmesini, 48 saat içinde Nişantaşı'ndaki Harbiye Mektebi'nin kapatılmasını, İtfaiye Alayı karakolları için gönderilecek tüfeklerin azaltılmasını, ikinci bir emre kadar İtilaf kuvvetleri idaresinde bulunan depolardan silah ve benzeri askerî malzemenin çıkarılarak nakledilmesine izin verilmemesini ve adı geçen teşkilâtla ilgili oldukları bildirilen kişilerin yedi gün içinde kendilerine teslim edilmesini istiyordu[10].

Notanın gereklerini yerine getirmekten başka çare göremeyen Tevfik Paşa hükümeti hemen faaliyete geçmiş, 12 Eylül 1921 tarihi akşamından itibaren tutuklamalara başlanmıştı. Götürülmek istenenler arasında yer alan Nakkaşpaşalı Ağır Topçu Kaymakamı Yanyalı Mustafa Bey, daha sonra ilgisi olmadığı anlaşılarak serbest bırakılmıştı. Muğlalı Erkânıharp Kaymakamı Mustafa Bey ise gizlendiği için bulunamamıştı. Listede adı geçen kişiler tutuklanmak üzere aranırken, isim benzerliği dolayısıyla mağdur olanlara da rastlanıyordu. Örneğin arananlar arasında yer alan Çankırılı Mehmet'i bulmak için ne kadar Çankırılı Mehmet varsa hepsini toplamışlardı[11]. İşgal kumandanlığı tarafından 22 kişinin tutuklanması istenmişken isim benzerliği yüzünden 14 kişi daha alınmış, bunlar daha sonra kefaletle serbest bırakılmıştı[12]. 14 Eylül'de Dahiliye Nezareti bu listede bulu-

---

[10] **Aynı belge, lef 1,** Bkz. **Ek 2.**

[11] Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 214.

[12] Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. IV,** Ankara 1996, s. 56. Tutuklanan 36 ve daha sonra kefaletle serbest bırakılan 14 kişinin isimleri için bkz. **DH-KMS, No: 61-2/45, lef 19; A. VRK, No: 858/97, lef 7,** Bkz. **Ek 3.**

Levent Şahverdi Arşivi

nan sivil kişilerin izlenme ve tutuklanmalarının polis ve jandarmaya ait bir iş olduğunu belirterek bu konudaki sorumluluğun Harbiye Nezareti'ne düşmeyeceğini bildirmişti[13]. Bu kişilerin tutuklanmalarıyla ilgili Harbiye Nezareti tezkeresi Bakanlar Kurulu'nda okunduktan sonra adı geçenlerin ısrarlı bir takip sonucu ele geçirilip teslim edilmeleri gerekli görülmüş, 15 Eylül'de bu konudaki emrin süratle yerine getirilmesi istenmişti[14]. Harington, hakkında kesin delillere sahip olduğunu bildirdiği teşkilât üyelerinin isimleriyle, bu maksat için İstanbul'a getirilmiş olan bazı çete reisleriyle fedailerin isimlerinin kendisinde bulunduğunu söylediği halde verdiği listedeki isimlerin pek çoğunun kimlik bilgilerinde bir açıklık yoktu. Bunların yakalanması için verilen sürenin bitimine çok az zaman kaldığından, polisin işini kolaylaştırmak üzere adı geçen kimselerin hüviyetlerinin General Harington'dan soruşturulması için de yardımcı olunması bildirilmiş[15], İtilaf İşgal Kuvvetleri'nden bu kişilerle ilgili yeterli açıklama istenmişti[16].

16 Eylül 1921 tarihinde İngiliz Askerî Mümessilliğinden Harbiye Nezareti'ne gönderilen tezkerede kullanılan üslûpsa ibret vericiydi. Halâs-ı Vatan Cemiyeti üyesi olduğunu iddia ettikleri üç kişiden 'katiller' diye bahsediliyor, bunların tutuklanmış ve İngiliz zabıtasına teslim edilmiş olmalarından Başkumandanın memnuniyet duyduğu ifade ediliyordu. Osmanlı Harbiye Nezareti'nin tutuklanması istenilen kişilerle ilgili olarak daha fazla bilgi verilmesini istemesi takdir ediliyor, fakat başkumandanın da aynı sıkıntı içinde bulunduğu belirtiliyordu. Bu kişilerin 'meşhur çete rüesası', 'kahraman gönüllüler' olarak nitelendirildiği, bunların dikkatleri üzerlerine çekmekten sakınmaları konusunda özel talimat aldıkları üzerinde duruluyordu. Her zaman olduğu gibi adı geçenleri küçültmek ve söz konusu eylemleri para karşılığında yapacak oldukları izlenimini vermek için de, İstanbul'a getirildiği söylenen 'külliyatlı miktarda bir paradan' söz edili-

[13] **DH-KMS, No: 61-2/45, lef 1.**
[14] **Aynı belge, lef 4.**
[15] **Aynı belge, lef 7.**
[16] **Aynı belge, lef 11.**

Levent Şahverdi Arşivi

yordu. Harington'un, Osmanlı Harbiye Nezareti'yle Osmanlı İstihbarat Teşkilâtı'nın alacağı önlemler sayesinde, Mü'telifin zabıtasına göre 'daha büyük bir suhûletle' bu kişilerin yakalanabileceğini düşündüğü, şimdiye kadar gerçekleştirilen tutuklamaların da bunu teyid ettiği vurgulanıyordu. Başkumandan gerçekleştirilen tutuklamalardan ötürü Osmanlı memurlarını tebrik ediyor ve bulunması istenen kişiler İtilaf memurlarına teslim edilene kadar, 'işbu mesâi-i azimkârâneye' devam olunacağını ümit ediyordu[17]. Dönemin Harbiye Nazırı Çürüksulu Ziyaeddin Paşa da 17 Eylül'de, Harington'un bu yazısıyla ilgili olarak Dahiliye Nezareti'ni bilgilendirmişti[18].

Harbiye Nazırı Ziyaeddin Paşa'nın 17 Eylül tarihinde General Harington'la yaptığı görüşme tutanağında yer alan ifadelerse inanılacak gibi değildi. Harington, ortaya çıkan durumun münasebetsiz olduğundan başlayarak çok daha fazla şey bildiğini fakat bunun Osmanlı makamlarınca önemsenmediğini bildirmişti. Tutuklanmaları istenilen diğer kişilerin aranmasına devam edilmesi, bu ve buna benzer başka teşkilâtı yok etme hususunda önlemler alınması ve bu gibi olayların ortaya çıkmasına engel olunması durumunda yedi günlük süreyi kaldırabileceğini söylemişti. Osmanlı memleketinin içinde bulunduğu durum dolayısıyla hiç kimsenin kendisi kadar üzgün olmadığını belirtmişti. Ancak, her şey normale dönünceye kadar 'mütareke hâli' sürecek, 'işgal kuvvetleri toprağınızda, donanma limanınızda kalacaktır' diyerek adeta timsah gözyaşları dökmüştü[19]. Aynı

---

[17] **Aynı belge, lef 12,** Bkz. **Ek 4.**

[18] **Aynı belge, lef 13.**

[19] **A. VRK., No: 858/97, lef 2,3,4;** Hayri Mutluçağ, "Aciz Bir Hükümet Küstah Bir Müstevli", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 6, Mart 1968, s. 13-22; Bu makalede söz konusu teşkilâtla ilgili olarak tutuklanmalarına ve kefalete bağlı olarak serbest bırakılmalarına karar verilenlerin listesi ve bununla ilgili olarak Dahiliye Nazırı'nın üst yazısı, Harbiye Nazırı Ziyaeddin Paşa'nın General Harington'la yaptığı görüşme tutanağı, General Harington'un 17 Eylül'de Harbiye Nazırı'na gönderdiği mektup ve son olarak Sadaret'in bu konudaki emrini ihtiva eden belgelerin fotokopileri neşredilmiştir. Makalede söz konusu oluşumun adının Halâs-ı Vatan olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu da yazarın, bu konuyla ilgili olarak bizim tespit ettiğimiz diğer belgeleri görmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, makalede fotokopileri neşredilen ve günümüz Türkçesine çevrilirken daha sade bir dil kullanıldığını gördüğümüz belgelerdeki bazı okuma hatalarını da belirtmek gerekir. Örneğin, tutuklananlar listesinin sonunda yer alan Prizrenli Celâl yanlışlıkla Per-

Levent Şahverdi Arşivi

tarihli Kuva-yı İşgaliye Kumandanlığı beyannamesi, Osmanlı makamlarının azimli çabaları karşısında adeta birtakım ihsanlarda bulunuyordu. Osmanlı memurlarının göstermiş oldukları 'halisâne teşrîk-i mesai' nedeniyle birtakım şartlarla yedi günlük müddetin bir hükmünün kalmadığı ilan ediliyordu. Bu şartların birincisi, istenilen kişilerin teslimi hususunda Osmanlı memurlarının çalışmaya devam etmeleri, ikincisi de şehrin huzur ve sükûnunu ve müttefik işgal kuvvetlerinin güvenlik ve selâmetini tehdit eden hiçbir teşkilâta izin verilmemesiydi. Bu şartlara uyulduğu takdirde, halk işi ve gücüyle meşgul oldukları sırada saygı göreceklerine emin olabilirler denilmişti[20]. Yine 17 Eylül'de General Harington tarafından Harbiye Nazırı'na yazılan mektupta kullanılan ifadeler de Osmanlı Devleti'nin 1921 yılının son aylarında içinde bulunduğu acıklı durumu göstermesi açısından önemlidir. Harington, verdiği emirlerin geciktirilmeden yerine getirilmesini sağlayan çabalardan ötürü sevinçli olduğunu belirtiyordu. Yedi günlük süreyi kaldırarak insanî bir harekette bulunmasının Osmanlı makamlarının gösterdikleri iyi niyetten kaynaklandığını da ekliyordu. Bu iyi niyetin sürdürülmek istendiğini ispat etmek fırsatını kazandırmak için de gerekli göreceği önlemleri alacağını bildirmişti. Kendisini, emri altında bulunan bütün askerî kuvvetleri -deniz kuvvetleri dâhil- kullanmak gibi üzücü bir zorunluluktan kurtarmanın yolunun, bu iyi niyeti devam ettirmekten geçtiğini de ima ederek aba altından sopa göstermişti[21].

Harington'un tavrı, Hükümeti son derece etkilemiş olmalıydı. Nitekim Harbiye Nezareti'ne gönderilen 21 Eylül tarihli Sadaret tezkeresinde Emniyet kuvvetlerinin göstermiş oldukları sürat ciddiyet ve iyi niyetin adı geçen General tarafından takdir edildiği bildiriliyordu.

---

zinli Celâl olarak yazılmış, yine dönemin Dahiliye Nazırı olarak da yanlışlıkla, halk arasında 'Artin' lakabıyla anılan ve daha sonra İzmit'te linç edilecek olan Ali Kemal Bey'in adı yazılmış bir de fotoğrafı konmuştur. Oysa o dönemde işbaşında olan Tevfik Paşa Hükümeti'nin Dahiliye Nazırı, daha önce Sadaret makamında da bulunmuş olan Ali Rıza Paşa'dır. 13 Haziran 1921'de Ahmet İzzet Paşa Hariciye Nezareti'ne tayin olunurken, Ali Rıza Paşa da Dahiliye Nezareti'ne getirilmişti. Metin Ayışığı, **a.g.e.**, s. 242.

[20] **DH-KMS, No: 61-2/45, lef 14,** Bkz. **Ek 5.**

[21] **A. VRK., No: 858/97, lef 5,6.**

Levent Şahverdi Arşivi

Bununla beraber, istenilen şahıslardan geri kalanlarının aranmasına aralıksız devam edilmesi isteniyordu. Bu ve buna benzer örgütlenmelerin ortadan kaldırılması hususunda önlem alınarak herhangi bir olaya meydan verilmemesine dikkat çekiliyordu. Muhafaza edilen savaş malzemesinin kaybı İtilaf İşgal Kuvvetleri aleyhinde bir hareket sayıldığından buna bir son verilmesinin istendiği de hatırlatılıyordu. Ancak adı geçen kişilerin kimliklerine dair elde yeterli ve açık bilgi bulunmamasının araştırmayı zorlaştırdığı da kaydedilmişti. Her türlü fesat girişimlerine imkân tanınmaması için askerî ve emniyet makamlarının sıkı önlemler almakta olduğunun, savaş malzemesinin kayıplardan korunması hususunda bu işle ilgili memurlara daha sıkı ve şiddetli emirler verildiğinin Harbiye Nezareti tarafından General Harington'a bildirilmesi de isteniyordu. Sanıkların sorgulanmaları esnasında Osmanlı subaylarının bulunmasının ayrıca yazılması da emrediliyordu[22].

Osmanlı zabıtası, İngiliz istekleri karşısında telaşlanan Bâbıâli'nin emirlerine uygun olarak çalışmaya devam etmişti. 12 Ekim 1921 tarihinde Osmanlı Harbiye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne[23] ve Dâhiliye Nezareti'nden de Polis Genel Müdürlüğüne yazılan yazılarda[24], 'teşkilât-ı hafîye' hakkında bazı değerlendirmeler içeren İngiliz Askerî Mümessilliği'nin 8 Ekim 1921 tarihli yazısından bahsedilmişti. Bazı hususları bildirmek üzere General Harington tarafından görevlendirildiğini belirten İngiliz askerî mümessili Miralay Bekoys, suikastla ilgili kişilerin ayrıntısıyla tarif edilmemiş olduğunu söylüyor, Osmanlı memurlarının bu konuda daha fazla bilgi toplayabileceği üzerinde duruyordu. General Harington, Osmanlı memurlarının istenilen kişileri arama ve tutuklamaya çalışmaya devam etmesini, Kaymakam Muğlalı Mustafa ve Hafız Besim Beyler örneklerinde olduğu gibi, bundan böyle tutuklanacaklar arasında bulunanların kaçmalarına sebebiyet verilmemesini istiyordu. General Harington, şa-

---

[22] **Aynı belge, lef 10,1.**
[23] **DH-KMS, No: 61-2/45, lef 21,** Bkz. **Ek 6.**
[24] **Aynı belge, lef 20.**

Levent Şahverdi Arşivi

yet Osmanlı makamları bu konuda gereken yardımı esirgemezse kendisinin de Londra'da bundan sitayişle bahsedebileceği imasında bulunarak[25] Osmanlı hükümetini bu hususu daha sıkı takip etmeye mecbur ediyordu. Harington Ekim ayı sonlarında veya Kasım ayı başlarında döndüğünde, meselenin memnuniyet verici bir biçimde takip edilmiş olduğunu görürse, Osmanlı makamlarının gayretlerinin karşılıksız kalmayacağının da ihsas ettirilmesi adeta siyasî bir rüşvetti[26]. İngilizlere ne suretle yaranılabileceğinin açıkça ifade edilmesi gerçekten ibret vericiydi. Kasım 1921'de durumu birçok deliller ışığında yeniden inceleyen Müttefik Kuvvetler Komutanı bu meselede Osmanlı makamlarının iyi niyetini göz önünde bulunduruyordu. General Harington ele geçirilenlerin, suikastı düzenleyenlerin kurbanı olduklarına inandığı için tutuklu kişiler hakkında şiddet göstermemeye karar vermişti. Anadolu ve Malta'daki İngiliz ve Türk esirlerinin mübadele edildiği bir zamanda[27] siyasî suçlamalarla Osmanlı uyruğundaki kişilerin tutuklu olarak alıkonulmalarını dahi arzu etmiyordu. O'na göre müttefiklerin nüfuzu aleyhinde hareket eden bu kişiler, gerçekte mensubu oldukları milleti tarihin vahim bir anında lekelemekten başka bir işe yaramayan suikastçılardı. Mütareke hükümlerine aykırı davranmaktan dolayı bir Askerî Mahkemeye sevk edilecek olan Ekrem Mürsel ve Mehmet Ali Dündar dışındakilerin şartlı olarak serbest bırakılacakları da belirtilmişti[28]. Gerçekte bu sahte iyi niyet gösterisinin arkasında, Anadolu'daki İngiliz esirlerinin serbest bırakılmasını tehlikeye atmamak düşüncesi vardı. Ayrıca, Mütarekenin imza edilmesinin üzerinden üç yılı aşkın bir zaman geçmiş ve bu süre zarfında

---

[25] General Harington 20 Eylül 1921 tarihinde İngiltere'den çağrılmış ve ayın 25'inde İstanbul'dan ayrılmıştır. Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 261.

[26] **Aynı belge, lef 22**, Bkz. **Ek 7.**

[27] Anadolu'da ve Malta'da bulunan İngiliz ve Türk esirler 23 Ekim 1921 tarihinde Ankara Hükümeti adına Hamit Bey'le İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold arasında İstanbul'da imzalanan anlaşma ile karşılıklı olarak serbest bırakılacaklardı. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1991, s. 193,275. Malta'daki Türk esirleri 25 Ekim'de yola çıkarılacaklar ve 1 Kasım'da İnebolu'da İngilizlerle değiştirileceklerdi. Bunlar arasında, Mürsel Paşa, Cemal Paşa, Esat Paşa, Rauf Bey, Süleyman Nazif, Abdülhalik Bey, Yakup Şevki Paşa, Celâl Nuri, Ahmet Emin, Mithat Şükrü gibi isimler vardı. Bilâl N. Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Ankara 1985, s. 397,398.

[28] **Aynı belge, lef 24**, Bkz. **Ek 8.**

Levent Şahverdi Arşivi

yaşanan gelişmeler mütarekeyi hükümsüz kılmıştı. Buna rağmen hâlâ mütareke hükümlerine aykırı davranmaktan bahsedilmesi İngilizlerin olayları işlerine geldiği gibi değerlendirdiğinin kanıtıydı.

2 Kasım 1921 tarihinde gazetelerde yayınlanan "Müttefikîn Mehâkim-i Askeriyesi Hakkında" adlı tebliğ, Harington'un gelişmeleri İstanbul'daki nüfuzunu güçlendirmek yolunda kullanmak istediğini kanıtlıyordu. Tebliğe göre, İstanbul'un işgali dolayısıyla Beyoğlu ve Galata'da görev yapan mahkemeler yeni talimatlar uyarınca ceza hükümleri vermekte devam edeceklerdi. Buna göre mahkemeler adlî, cezaî ve askerî olmak üzere üç taneydi. Adlî mahkemeler, bir subaydan oluşup, zahmetli hizmet olarak nitelendirilen toprak kazmak ve taş taşımak gibi cezaları da içeren veyahut içermeyen günlük hapis ve beş Osmanlı lirasını aşmayan para cezaları verebilecekti. Ceza mahkemeleri ise, iki veya bir subayın yanı sıra Harington tarafından atanan diğer bir subaydan oluşacaktı. Bu mahkemeler zahmetli hizmet cezalarıyla, ayrı ayrı veya birlikte çekilecek 6 aylık hapis ve 400 Osmanlı lirasına kadar hükümler vermeye yetkili olacaklardı. Askerî mahkemeler, İngiliz ordusunun usûlüne göre üç subaydan oluşup, avukatın bulunup bulunmadığını dikkate almaksızın toplanıp zahmetli işler cezaları, birlikte veya ayrı ayrı hapis cezalarıyla idam hükümleri verebilecekti. Yine tebliğe göre; Fransız ve İtalyan tebaası bu mahkemeler tarafından yargılanamayacak, bu talimatlar, İngiltere Krallığının Osmanlı ülkelerindeki yüksek mahkemesini bağlamayacaktı. Ancak bu mahkemeler, müttefik orduların, işgal altında bulunan Osmanlı arazisindeki güvenlik ve çıkarlarını bozacak saldırılarda bulunan Britanya tebaasını, Fransız ve İtalyan tebaası hariç olmak üzere bütün müttefik hükümet tebaasını yargılayabilecekti. Yine bu mahkemelerin konsolosluk mahkemeleri bulunmayan veya eski anlaşmalardan yararlanmayan tarafsızlar tebaasını, müttefik hükümet tebaasına karşı saldırıda bulunan ve müttefik polis komisyonunun emirlerini ihlâl eden Osmanlı tebaasını da yargılaması öngörülüyordu. Askerî mahkemeler, adı geçen mahkemelerden hangisi tarafından yargılanacağını General Harington'un belirleyeceği bütün kişileri ve İngiliz ordusunun güvenlik ve çıkarlarına karşı saldırıda bulunacak

Levent Şahverdi Arşivi

herhangi millete mensup kişileri yargılayabilecekti. Bu mahkemelerin izni olmaksızın ne Divân-ı Harbin kararlarına ne de diğer mahkemelerin kararlarına dair bir dilekçe verilemeyecekti. Divân-ı Harbin "usul-i muhakeme kanununun" askerî kanun olduğu da ilân ediliyordu. Gerçekleşmesi muhtemel bütün saldırılarla ilgili yargılamalar, Osmanlı ceza kanunu veya müttefikler arası askerî makamlar veya polis heyetinin kanun hükümleri gereğince yapılacaktı. Osmanlı Ceza Kanunu gereğince verilen en yüksek nakdî cezanın on misli arttırılarak altın hesabıyla ödeneceği de belirtiliyordu. Zanlılara, kendilerini bizzat veya mahkemece onaylanmış, dava vekili sıfatını taşıyan bir avukat tarafından savunmak fırsatı bahş olunduğu da ifade ediliyordu. General Harington, Mahkemeler tarafından verilecek hapis cezalarının kendisinin uygun göreceği hapishanede çekileceğini, para cezalarının da haciz yoluyla alınacağını ekliyordu. Mahkeme kararlarına karşı verilen dilekçelerin İstanbul İşgal Kuvvetleri Ordusu kanun subayına sunulması gerektiğini ve bu dilekçelerle ilgili verilecek kararların kesin olduğunu da söylüyordu. Bu talimatnamenin 1 Kasım tarihinden itibaren uygulamaya konacağı ve mütarekeden beri yaşanan ve zaman aşımına uğramayan saldırıları da kapsayacağı belirtiliyordu. Ceza mahkemesinin ve Divân-ı Harb'in adresi olarak da Beyoğlu'ndaki Kroker Oteli[29] gösteriliyordu. İlginç olan, bu ağır şartları içeren talimatnamenin sonunda 22 Eylül tarihinde İstanbul'da imza edildiğine ilişkin bir not bulunmasıydı. Bu düzenleme, Halâs-ı Vatan Cemiyeti'ne ilişkin iddiaların gündeme getirilmesinden yalnızca on gün sonra gerçekleştirilerek İstanbul'da adeta bir işgalci terörü estirilmek istenmişti[30].

11 Kasım 1921 tarihinde daha önce kefaletle serbest bırakılan Hüseyin Hüsnü'den başka 12 kişi daha tahliye edilmişti[31]. Hüseyin

---

[29] Beyoğlu'nda eski Amerikan Konsoloshanesi bitişiğindeki eski Novotni Otel ve Birahanesinin bulunduğu blokta yer alan otel.

[30] **BOA, HR-SYS, No: 2287/8**, **İleri**, 2 Teşrinisani 1337, No: 1349.

[31] Bunlar Aziz Zeynel, Nuri İlyas, Mehmet Ali, Bursalı Mehmet, Trabzonlu Hüseyin, Tevfik Cenani, Ereğlili Faik Ahmet, Cevat Cemil, Arap Mehmet, Çamur Ali (Yüzbaşı), Cevat Rüştü Efendi, Arap Mehmet Hacı Ali idiler. **DH-KMS No: 61-2/45, lef 28.**

Levent Şahverdi Arşivi

Hüsnü'nün nerede bulunduğunun bildirilmesi de isteniyordu[32].

İngilizlerin, Kasım ayının sonlarına gelindiği sırada hâlâ bu işle ilgili görünmelerinin nedeni, sarsıldığını düşündükleri nüfuzlarını kuvvetlendirmek amacına yönelikti. Nitekim Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ait bazı belgeler bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Şimdiye kadar ortaya konan belgelere göre bu sorun Osmanlı hükümetini son derece telaşlandırmıştı. Hâlbuki yine Osmanlı hükümetinin dışişleri belgelerinden anlaşılmaktadır ki İngilizler, İtilaf İşgal Kuvvetlerinin nüfûzunu kırmak amacıyla kurulduğunu iddia ettikleri Halâs-ı Vatan Cemiyeti'yle ilgili olarak Osmanlı hükümetine baskı yaparken, müttefikleri olan Fransız ve İtalyanlar aynı düşünceyi paylaşmıyorlardı. Nitekim Paris'teki Osmanlı murahhası Nabi Bey'in gayet ciddi bir kaynaktan öğrendiğine göre Fransa hükümeti yaşanan bu olayları komedi olarak nitelendiriyor ve hiçbir önem vermiyordu. İstanbul'daki Fevkalade Komiserler de anılan suikast dolayısıyla asayiş ve genel güvenliğin iddia edildiği üzere tehlikeye düştüğü hususunu son derece şüpheli görüyorlardı. Fransız ve İtalyanlar artık saklanamayacak biçimde ortaya çıkan İngilizlerle aralarındaki nüfûz mücadelesinde bir koz olarak kullanıldığını düşündükleri bu olayları ciddiye almıyorlardı. Hatta Fransız Dışişleri, bu suikast meselesiyle ilgili olarak General Harington'un hareket tarzı hakkında İngiltere hükümetinin gayet ciddi bir şekilde dikkatini çekmiş, Harington'un siyasî mahiyeti açık olan bu olayda diktatörce yetkiler kullanamayacağının, fevkalade komiserleri emrivakiler karşısında bırakamayacağının da altını çizmişti. İtalya'nın da benzer girişimlerde bulunması, İngiltere hükümetini General Harington'dan açıklama isteme noktasına getirmişti. Ayrıca Fransız siyasî çevreleri bu mesele karşısında Bâbıâlinin izlediği isabetli ve temkinli siyaseti de takdir etmişlerdi[33].

---

[32] 22 Kasım tarihli Polis Müdüriyeti yazısından anlaşıldığına göre, Hüseyin Hüsnü Efendi Denizcilik İşletmesi eski genel müdürüydü ve halen Bostancı'da Anadolu Demiryolları eski genel müdürü Mösyö Höknen'in sayfiyesinin bitişiğindeki evde oturuyordu. **Aynı belge, lef 31.**

[33] **BOA, HR-SYS, No: 2310/10.**

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Türk Millî Mücadelesi'nin belirli bir noktaya gelmesiyle birlikte kontrolü kaybetmeye başladıklarını hisseden İşgalciler için artık her şey mübâhtı. Kendi çıkarlarını tehdit ettiklerini iddia ettikleri kişilerin, vatanlarını kurtarmak adına giriştikleri eylemlerin meşruluğu karşısında çaresiz kalan İşgalciler, İstanbul'dan ayrılana dek bu küstâh yaklaşımlarını sürdürmüşlerdi.

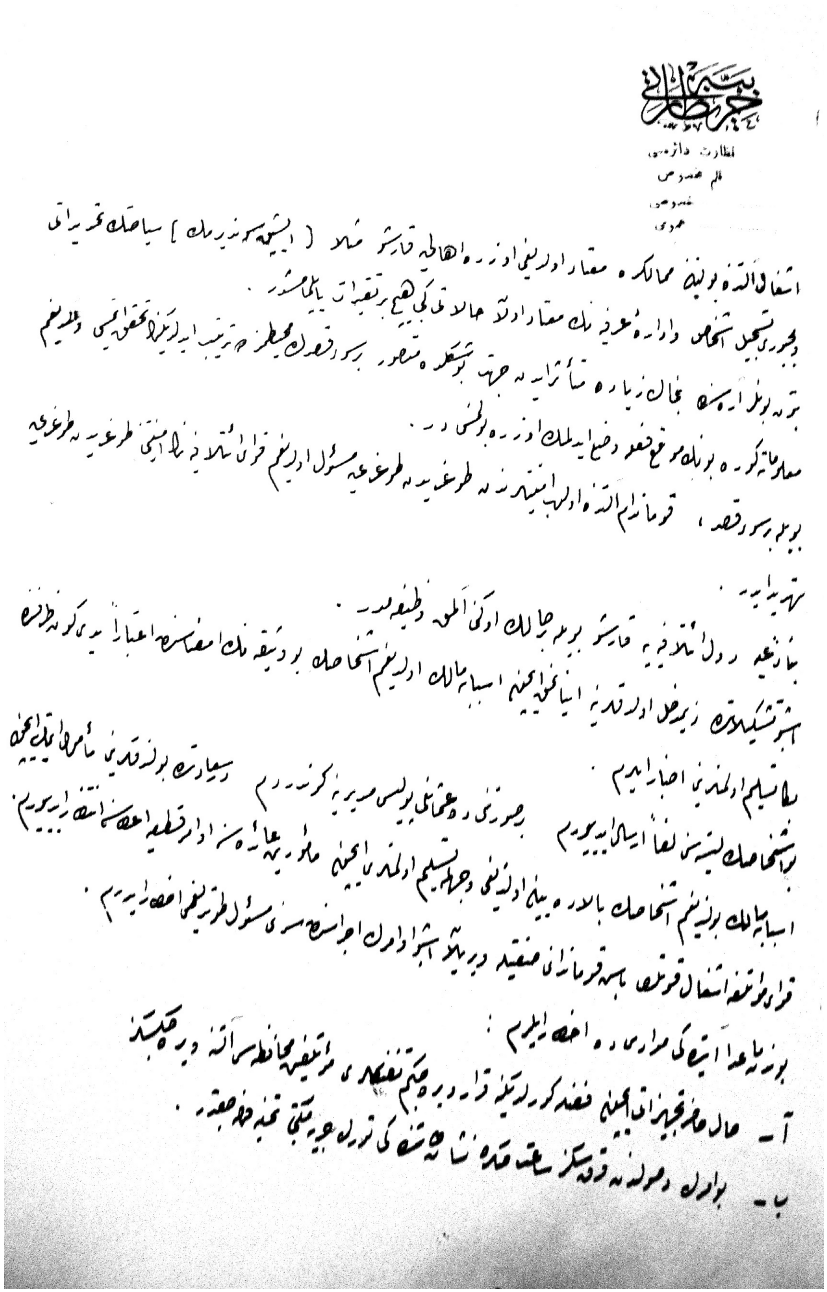
Öyle anlaşılıyor ki, İtilaf İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Harington, "Halâs-ı Vatan" adı verilen bu teşkilâtı, İstanbul'da giderek zayıfladığını gördüğü İngiliz nüfuzunu güçlendirmek için bahane etmişti. Haddinden fazla ürkmüş görünmesinin ardında bu niyetini gerçekleştirmek düşüncesi yatıyordu. Ancak gösterdiği şiddetli tepkilerin tipik bir işgalci psikolojisinden kaynaklandığı da inkâr edilemez. Çünkü istenmediklerini bildikleri yabancı bir ülkede bulunuyorlardı. Aslında suç ve suçlu olarak nitelendirilemeyecek olaylar ve kişiler karşısında yalnızca işgalci hukuku olarak adlandırılabilecek uygulamalarla ayakta kalmaya çalışıyorlardı. İşgal Kuvvetlerinin bu bilinçli tavrı, kuşkusuz her dönem için ders çıkarılması gereken örneklerden biridir.

Levent Şahverdi Arşivi

Ek1a: BOA, BEO, nr. 351882

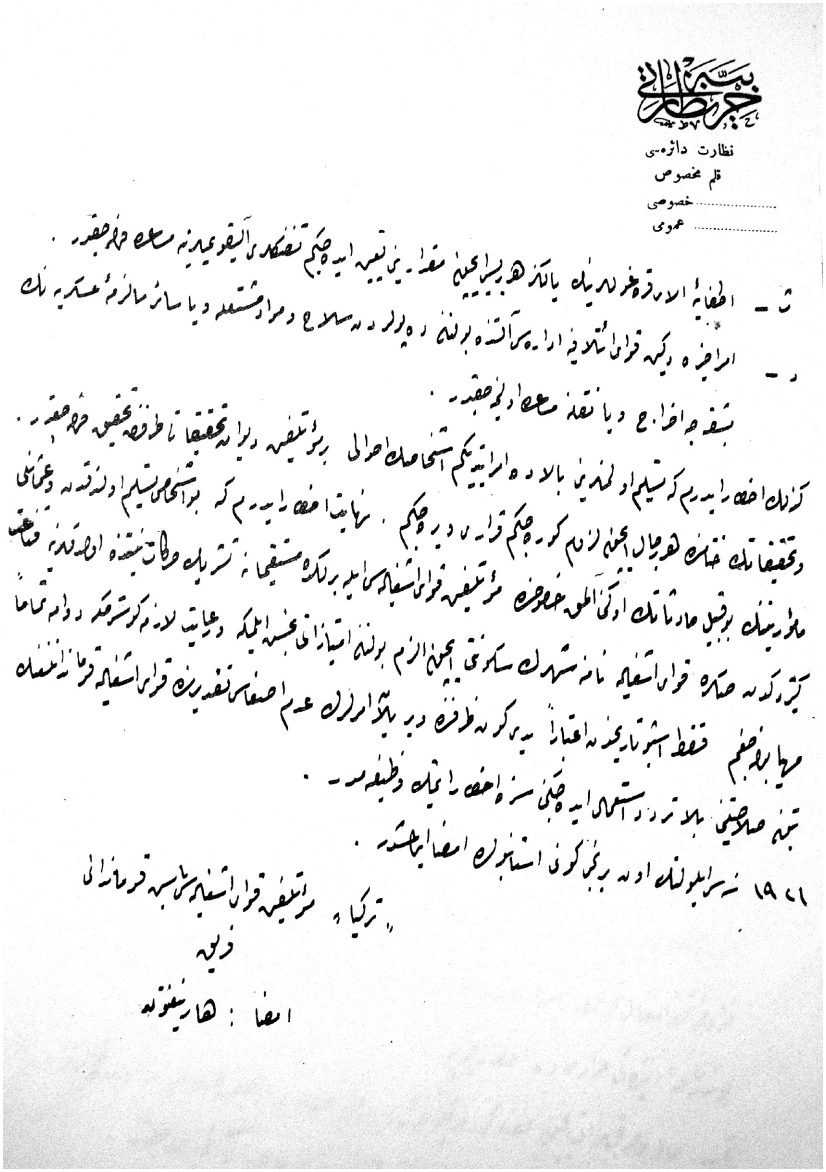

Ek 1b: BOA, BEO, nr. 351882

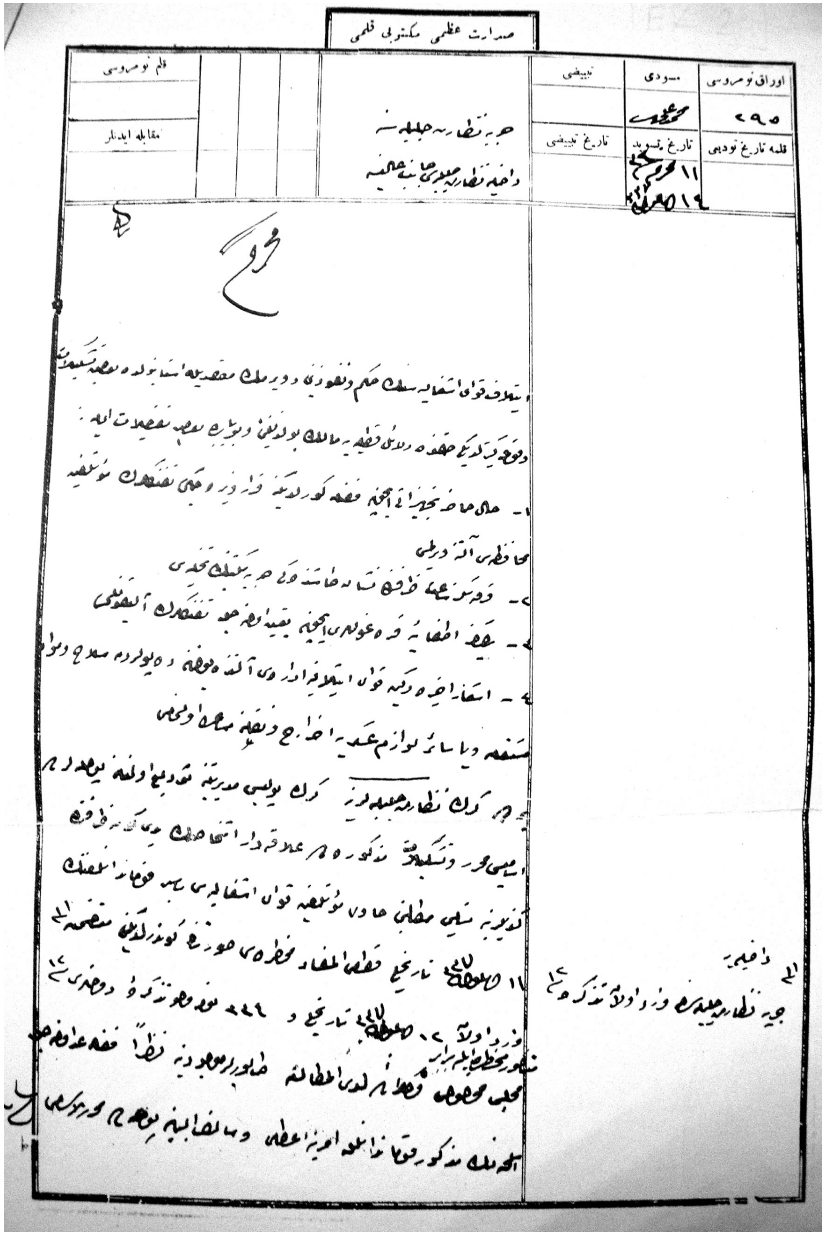

Levent Şahverdi Arşivi

Ek1c: BOA, BEO, nr. 351882

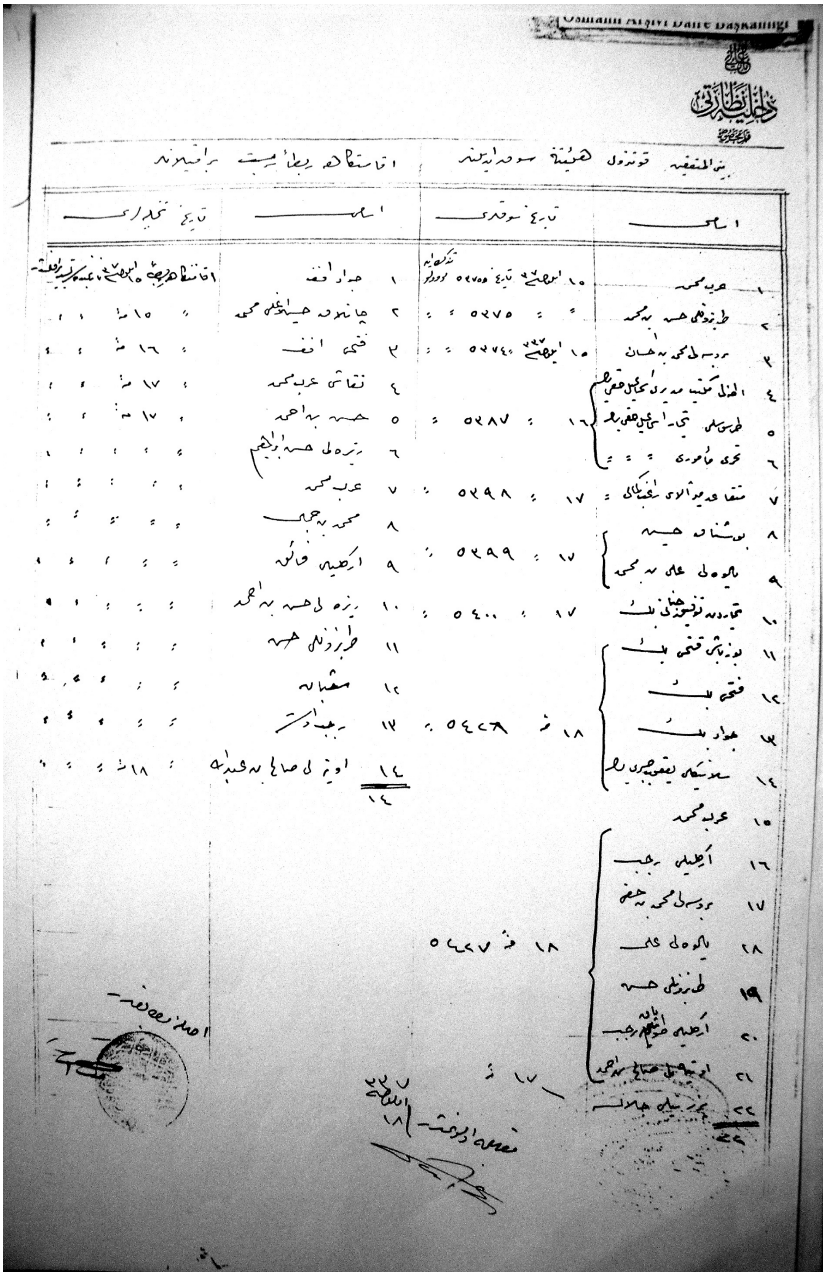

Ek 2: BOA, BEO, nr. 351882

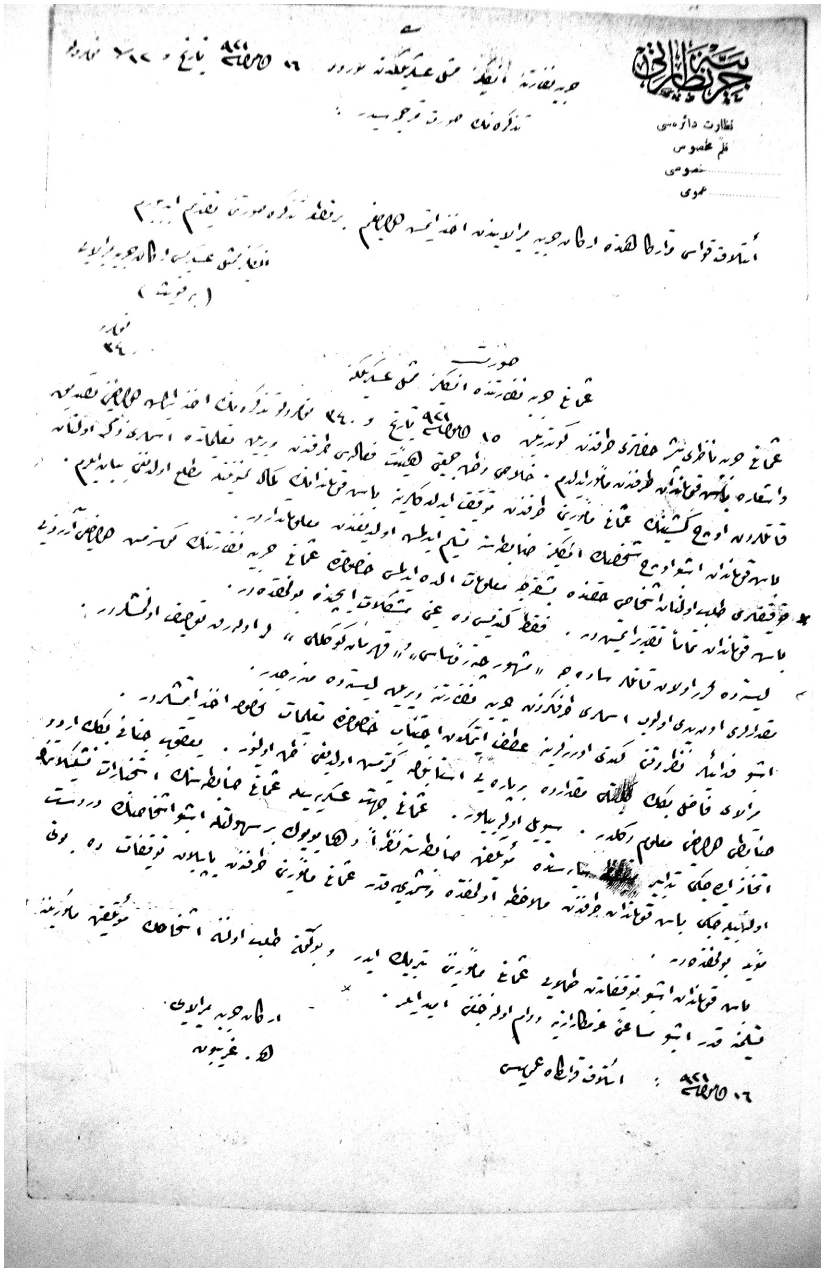
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 3: BOA, A.VRK., nr. 858/97

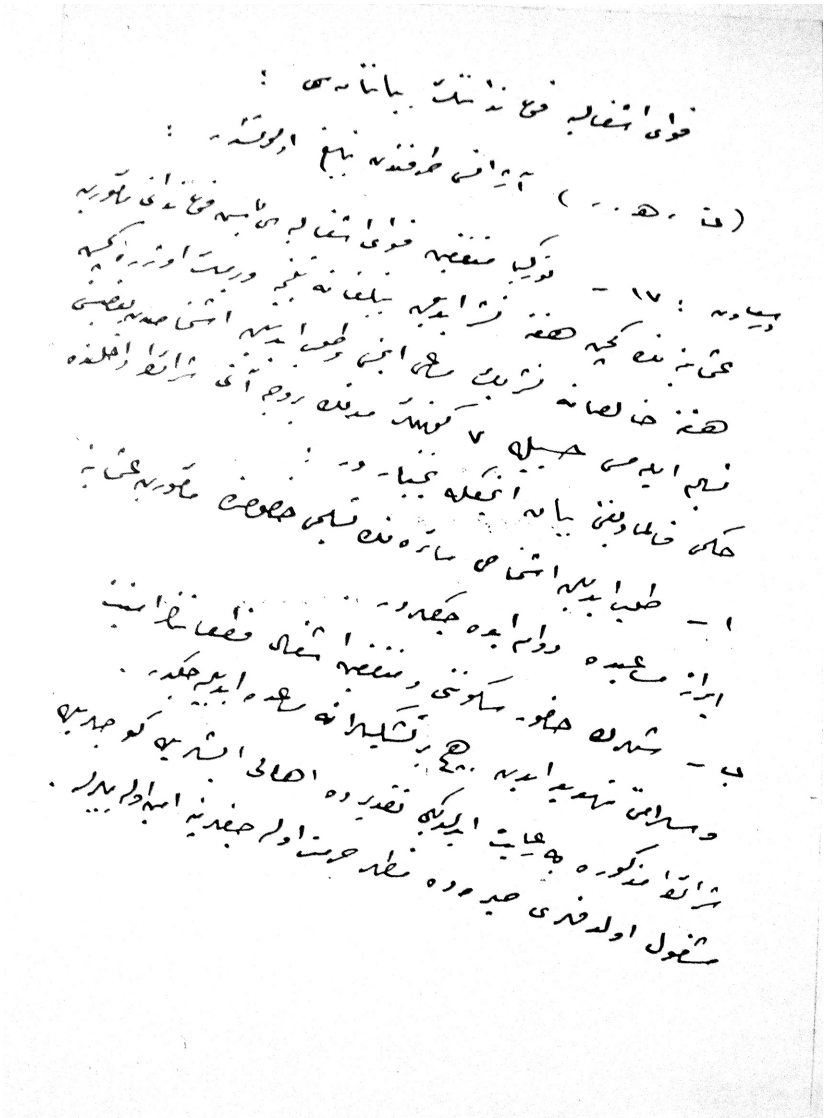
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 4: BOA, DH.KMS, nr. 61-2/45.

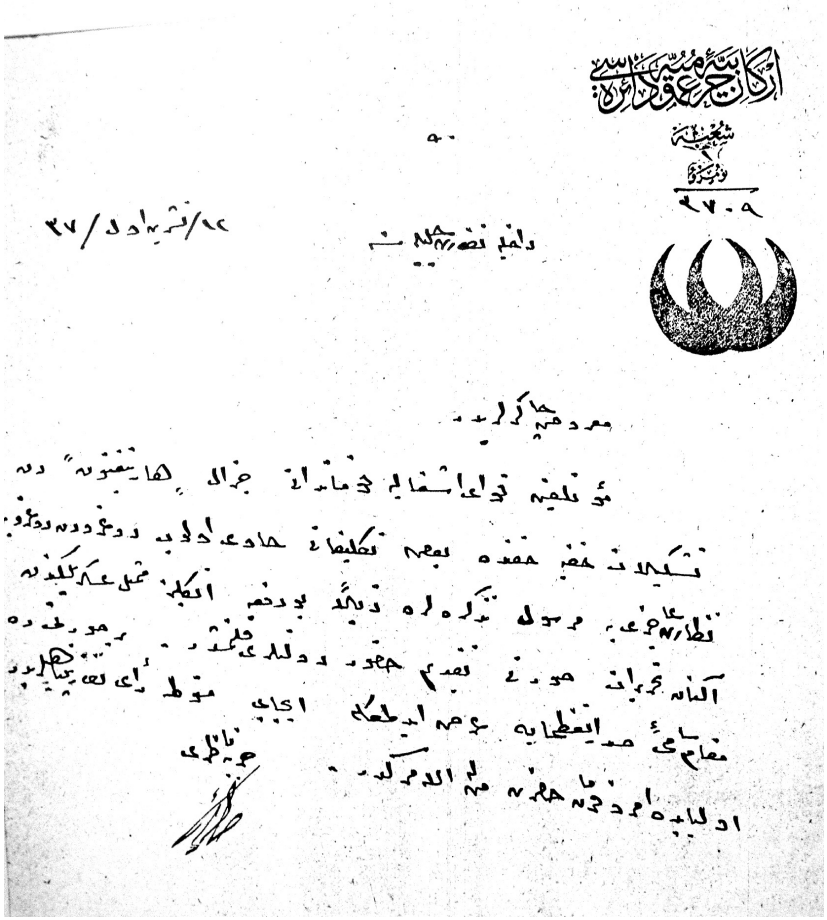
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 5: BOA, DH.KMS, nr. 61-2/45.

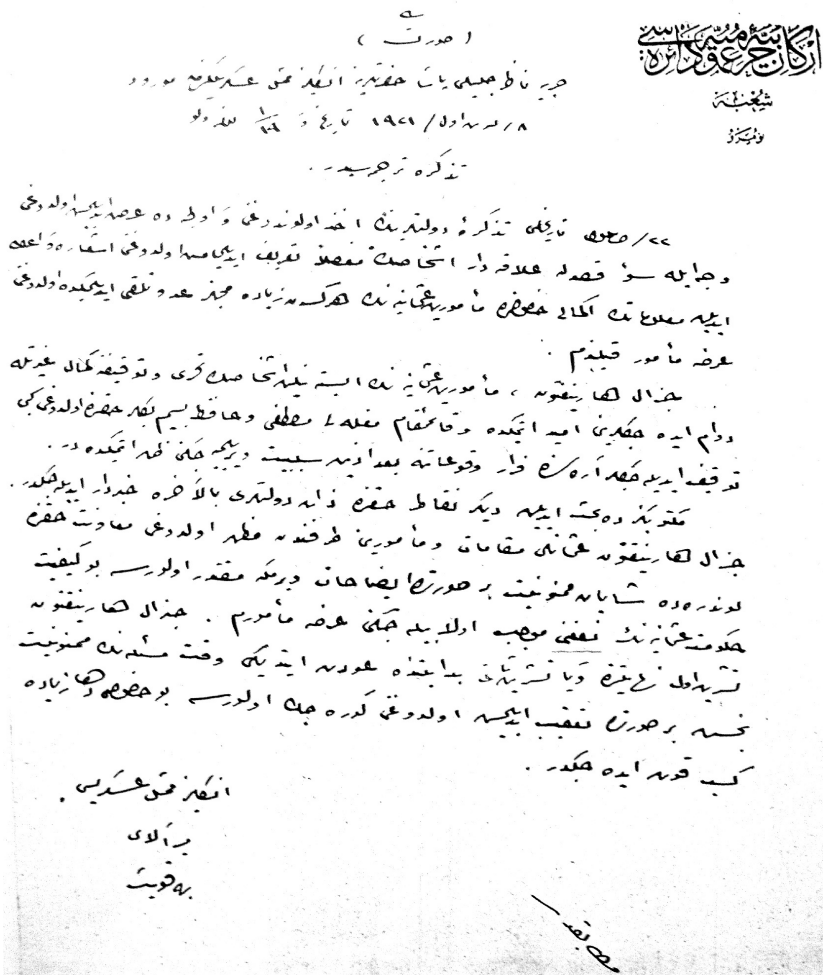

Levent Şahverdi Arşivi

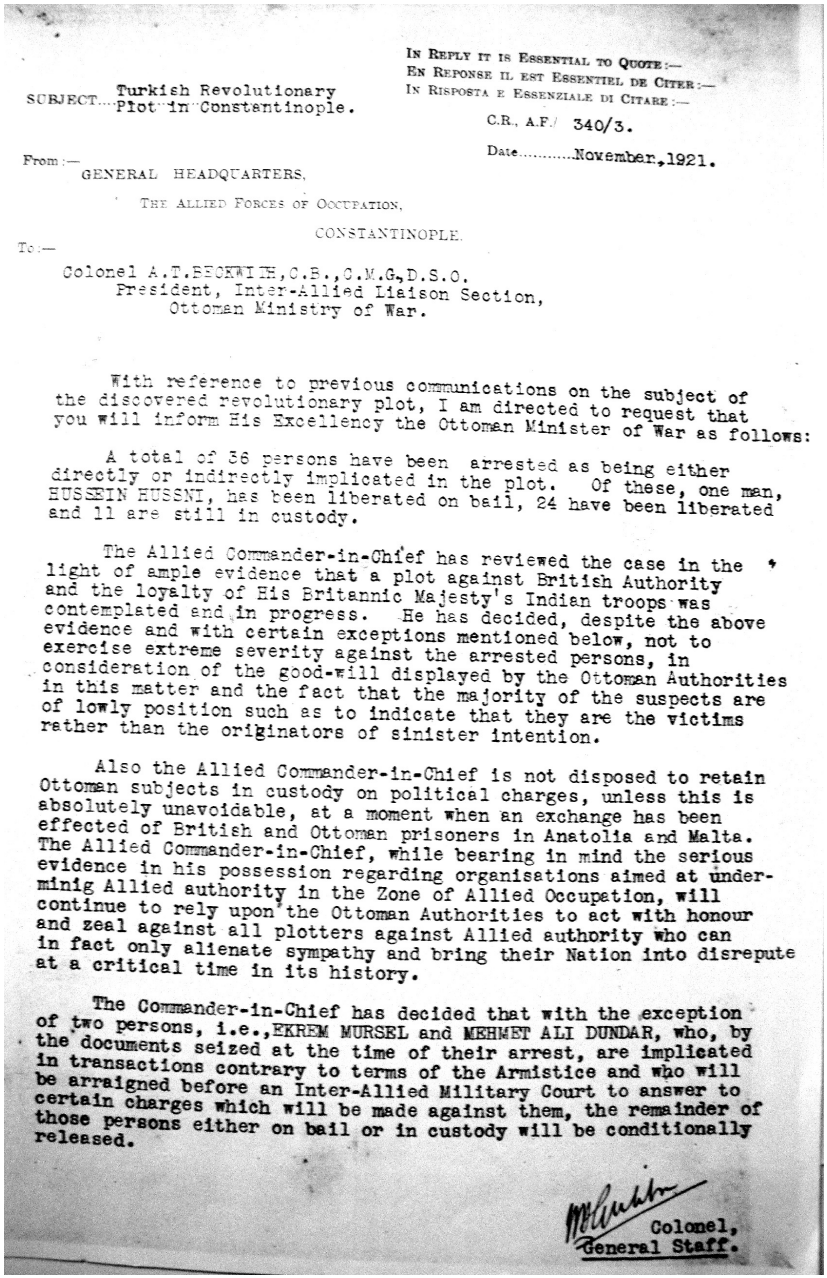
Ek 6: BOA, DH.KMS, nr. 61-2/45.

Ek 7: BOA, DH.KMS, nr. 61-2/45.

Ek 8: BOA, DH.KMS, nr. 61-2/45.

IN REPLY IT IS ESSENTIAL TO QUOTE:—
EN REPONSE IL EST ESSENTIEL DE CITER:—
IN RISPOSTA E ESSENZIALE DI CITARE:—

SUBJECT.... Turkish Revolutionary Plot in Constantinople.

C.R., A.F./ 340/3.

Date.....November, 1921.

From:— GENERAL HEADQUARTERS,
THE ALLIED FORCES OF OCCUPATION,
CONSTANTINOPLE.

To:— Colonel A.T.BROKWITH, C.B., C.M.G., D.S.O.
President, Inter-Allied Liaison Section,
Ottoman Ministry of War.

With reference to previous communications on the subject of the discovered revolutionary plot, I am directed to request that you will inform His Excellency the Ottoman Minister of War as follows:

A total of 36 persons have been arrested as being either directly or indirectly implicated in the plot. Of these, one man, HUSSEIN HUSNI, has been liberated on bail, 24 have been liberated and 11 are still in custody.

The Allied Commander-in-Chief has reviewed the case in the light of ample evidence that a plot against British Authority and the loyalty of His Britannic Majesty's Indian troops was contemplated and in progress. He has decided, despite the above evidence and with certain exceptions mentioned below, not to exercise extreme severity against the arrested persons, in consideration of the good-will displayed by the Ottoman Authorities in this matter and the fact that the majority of the suspects are of lowly position such as to indicate that they are the victims rather than the originators of sinister intention.

Also the Allied Commander-in-Chief is not disposed to retain Ottoman subjects in custody on political charges, unless this is absolutely unavoidable, at a moment when an exchange has been effected of British and Ottoman prisoners in Anatolia and Malta. The Allied Commander-in-Chief, while bearing in mind the serious evidence in his possession regarding organisations aimed at under-minig Allied authority in the Zone of Allied Occupation, will continue to rely upon the Ottoman Authorities to act with honour and zeal against all plotters against Allied authority who can in fact only alienate sympathy and bring their Nation into disrepute at a critical time in its history.

The Commander-in-Chief has decided that with the exception of two persons, i.e., EKREM MURSEL and MEHMET ALI DUNDAR, who, by the documents seized at the time of their arrest, are implicated in transactions contrary to terms of the Armistice and who will be arraigned before an Inter-Allied Military Court to answer to certain charges which will be made against them, the remainder of those persons either on bail or in custody will be conditionally released.

Colonel,
General Staff.

Levent Şahverdi Arşivi

GÜNEYBATI ANADOLU BÖLGESİ'NDE MEYDANA GELEN DEPREMLER (1851-1971)

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

ÖZET

Güneybatı Anadolu Bölgesi'ndeki Burdur fay hattı çevresinde bulunan Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla Şehirleri'nde tarihin her döneminde hafif ya da şiddetli derecede çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sonucunda yüzlerce insan hayatını kaybetmiş ve önemli ölçüde maddi zarar meydana gelmiştir. Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla şehirlerinde meydana gelen depremler hakkında, yerel yönetimler merkezi yönetime bilgi vermektedir. Yerel yönetimler bazı zamanlarda da merkezi yönetimden, depremden zarar gören insanlar için, çeşitli yardım taleplerinde bulunmaktadır. Bu arada yerel halkın yapmış olduğu yardımlarla, depremzede insanların barınma ve beslenme ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Devlet tarafından da gerektiği zaman bu insanlara, acil ihtiyaçlarını gidermeleri için maddi yardım yapılmaktadır. Hasar gören meskenlerin inşaatında kullanılmak üzere, depremden zarar görmüş olan insanlara, devlet ormanlarından bedelsiz olarak ağaç yardımında da bulunulmaktadır. Ayrıca bu insanların, devlete olan muhtelif vergi borçları da belli bir süre için ertelenmektedir.

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de önemli miktarda ölümlere ve maddi kayıplara sebep olan depremlerin, bu zararlarından korunmak için, devlet ve millet olarak her türlü tedbiri almak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Barınma, Can Kaybı, Yardım, Yıkım, Güneybatı Anadolu Bölgesi.

EARTHQUAKES OCCURING AT SOUTHWEST ANATOLIAN REGION (1851-1971)

ABSTRACT

A lot of earthquakes at every phase of history occured in Antalya, Burdur, Isparta and Muğla cities that are around Burdur fault line in

* Dr., İlköğretim Okul Müdürü, Alanya.

Levent Şahverdi Arşivi

Southwest Anatolian Region. Hundreds of people lost their lives and significant material injury occured as a result of these earthquakes. Information was given to central government by local administrations when an earthquake occured in Antalya, Burdur, Isparta and Muğla cities. Local administrations sometimes demanded various aid from central government for people aggrieved of earthquake. In the meantime earthquake victoms sheltering and feeding needs were supplied by the local people aids. Also, if needed financial aid was given to these people for urgent needs by government. Wood from government forests was given free for the people that injured by earthquake to be used for damaged buildings construction. Besides these peoples' various taxes to the government was delayed for a certain time.

As before earthquakes nowadays causing significant loss of life and material injury, to be protected against its harms, as government and nation we have to take all kind of measures.

Key Words: Earthquake, Shelter, Loss of Life, Aid, Destruction, Southwest Anatolian Region.

Giriş

İnsanlığın tarih boyunca karşılaştığı önemli doğal afetlerden birisi depremdir. Depremler, "Yerin derinliklerinden gelen ve yeryüzünde titreşmeler şeklinde beliren doğal olaylardır. Depremler, yerkabuğunun henüz iyice oturmamış yerlerinin, yerinden oynaması nedeni ile meydana gelmektedir"[1]. Depremler çıkış yerlerine göre Çöküntü, Volkanik ve Tektonik olarak sınıflandırılmaktadır[2].

---

[1] Reşat İzbırak, **Türkiye,** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, II/135.; Reşat İzbırak, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** Ankara 1975, s.96.; Ahmet Acar, **Jeoloji,** Ankara 1974, I/87.; XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan Türkçe belgelerde deprem yerine zelzele, hareket-i arz, yer sarsıntısı gibi terimleri kullanılmıştır. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi** (Odası), (BOA. A. MKT. MHM.), nr.420/87. Lef.1-4.; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muamelat Genel Müdürlüğü, (BCA. Mua.), Fon Kodu (F. K.) 030.010.0.0. Yer Numarası (Y. N.)119.837.5.; BCA. Mua. F. K.030.10.0.0. Y. N.119.846.22.

[2] A. Acar, **a.g.e.,** I/87.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye, dünyanın sarsılan bir bölgesindedir. Buna rağmen Türkiye'nin her yeri aynı derecede sarsılmaz. Deprem merkezleri, tektonik bakımdan önemli faylar veya çöküntü alanları üzerinde bulunurlar. Bu nedenle Kuzey Anadolu, Batı Anadolu ile Hatay bölgesi en çok sarsılabilecek bölgelerdir. Ayrıca Türkiye'nin Doğu Anadolu gibi yer yer çöküntü alanlarına sahip kısımları da, daima deprem olaylarına çok müsait görülmektedir[3].

Bu jeolojik yapıdan dolayı Anadolu Coğrafyası'nda tarihin her döneminde şiddetli ya da hafif derecede çok sayıda deprem meydana gelmiştir. 8 Ağustos 1303 tarihinde Mısır'da bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem Mısır'ın pek çok yerleşim biriminde önemli miktarda hasar meydana getirmiştir. Bu depremden Kuzey Afrika, Kıbrıs ve Suriye ile Güney Anadolu Bölgesi de etkilenmiştir. Depremin Anadolu'da etkisinin görüldüğü bir çok şehir arasında Alanya ve Antalya da bulunmaktadır. Bu depremde İstanbul'unda sarsıldığı yolunda bilgiler alınmıştır[4].

1419 yılının Şubat ve Mart aylarında da Anadolu'nun doğusundan batısına kadar her yerini etkileyen, üç gün süren ve kırk gün boyunca tekrarlanan büyük bir deprem meydana gelmiştir. Deprem yapılara hasar vermiş ve insanların evlerinden açık alanlara kaçmalarına sebep olmuştur[5].

1668 yılında da Ankara'da bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem dalgası kırk gün kadar devam etmiştir. 23 Temmuz 1784 tarihinde de Erzincan'da önemli bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem Erzincan'ı kırıp geçirmiştir[6].

---

[3] A. Acar, **a.g.e.,** I/94.

[4] Donald P. Little, "Memluk Tarihçileri Tarafından Kaydedilen Deprem Verileri: Tarih Yazımı Üzerine Bir Deneme", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler,** Editör: Elizabeth Zachariadou, Çeviri: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, İstanbul 2001, s.152-153.

[5] Donald P. Little, a.g.m. s.156.

[6] Jean Vogt, "Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler,** Editör: Elizabeth Zachariadou, Çeviri: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, İstanbul 2001, s.39.

Levent Şahverdi Arşivi

Daha sonraki yıllarda da Anadolu'da çok sayıda deprem meydana gelmiş ve bu depremler sonucunda önemli miktarda insan hayatını kaybetmiştir. Meydana gelen depremler, nüfus miktarının azalmasına sebep olurken, fert ve devlet hayatında önemli maddi kayıpların ortaya çıkmasına da yol açmıştır[7].

Osmanlı Devleti döneminde deprem sahasındaki ilk çalışmalar, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. 1867/1868 tarihinde İstanbul'un Parmakkapı mevkiinde bulunan handa açılan Rasathane-i Amire, meteoroloji gözlemleri yapmak için kurulmuştur. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Maçka Kışlası'nın karşısındaki binaya taşınan rasathanenin içindeki aletler, 31 Mart (13 Nisan 1909) olayları sırasında tahrip edilmiştir. 1910 yılında rasathanenin yeniden kurulması görevi Fatin (Gökmen) Bey'e verilmiş ve 1911 yılında meteoroloji rasathanesi Kandilli'de tesis edilmiştir[8].

Başlangıçta meteorolojik sahada araştırma yapmak üzere kurulmuş olan Rasathane-i Amire'de, 10 Temmuz 1894 tarihinde İstanbul'da meydana gelen depremden sonra, mühim bazı alet ve edevatın eksik olduğu iyice anlaşılmış, bu hususta vakit kaybetmeden Avrupa'dan alet temin edilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde, elde edilen bütün bilgiler, Sadaret tarafından padişaha iletilmiş ve bu bilgiler üzerinde mütalaa edilerek, alınması istenen malzemenin, Roma'dan sipariş edilmesine karar verilmiştir. Bununla beraber satın alınacak olan aletlerin kullanılışını öğretmek için, ihtisas sahibi olan bir şahsın da, yine Roma'dan davet edilmesi uygun bulunmuştur. Bu amaçla, tavsiye üzerine Roma Rasathanesi'nde Deprem Şubesi Müdürü olan Muallim Agamennone'nin, Rasathane-i Amire'de istihdam edilmesine çalışılmıştır. Bunun için Muallim Agamennone ile senelik 8.500 frank maaş tahsisi, hanımı ve çocuğu dahil olmak üzere yol harcırahının ödenmesi ve ikamet edeceği dairenin kirasının Osmanlı Hükümeti tarafından

---

[7] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade-Meclis-i Vâlâ,** (BOA. İ.MVL.) nr.209/6790.

[8] İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,** Ankara 1993, s.156.

Levent Şahverdi Arşivi

karşılanması şartıyla, bir sene süre ile hizmet etmek üzere, bir anlaşma sağlanmış ve bu kişi Deprem Şube Müdürü unvanı ile 1895 yılında göreve başlamıştır[9]. Bu bölümde birkaç yıl boyunca Doğu'da ve özellikle Osmanlı Devleti'nde gözlenen depremler hakkında dikkat çekici listeler hazırlanmıştır[10]. Böylece Osmanlı Devleti'nin son yıllarından itibaren, ülkemizde deprem sahasında ilk ilmi araştırmalar başlamıştır.

Ancak Osmanlı Coğrafyası'nda meydana gelen tarihi depremler hakkında, Türkiye'de çok az sayıda akademik çalışma yapılmıştır[11]. Bu sebepten dolayı, bu çalışmada üzerinde hiçbir araştırma yapılmamış olan Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen depremler hakkında bilgi verilecektir. Böylece XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu bölgede meydana gelen depremlerin insan, toplum ve devlet hayatında yapmış olduğu olumsuz tesirler gösterilmeye çalışılacaktır.

Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Meydana Gelen Depremler

Türkiye'nin önemli deprem bölgelerinden birisi Güneybatı Anadolu Bölgesi'dir. Güneybatı Anadolu; Isparta Büklümü ile özdeşleşen ve Fethiye-Burdur fay kuşağı ile sınırlanan bir bölgedir. Fethiye-Burdur fay kuşağı daha çok birbirine paralel ve yarı paralel olan kesikli uzanıma sahip ve basamaklı bir yapı özelliği gösteren fay sistemlerinden meydana gelmektedir. Fethiye Körfezi ile Burdur Gölü arasında yaklaşık 300 kilometrelik bir uzanım gösteren bu fay kuşağının genişliği, çoğu yerde 3 ile 10 km. arasında değişmektedir[12].

---

[9] Fatma Ürekli, **İstanbul'da 1894 Depremi,** İstanbul 2000, s.54 v.d.

[10] Jean Vogt, a.g.m., s.44.

[11] Bu konuda bakınız: **Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler,** Editör: Elizabeth Zachariadou, Çeviri: Gül Çağalı Güven- Saadet Öztürk, İstanbul 2001.; Fatma Ürekli, **İstanbul'da 1894 Depremi,** İstanbul 2000.; Hüseyin Muşmal, "Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda Yaşanan 1866 Depremi Üzerine İnceleme", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı:20, Konya 2008, s.517-527.

[12] Ziya Öncü, **Burdur Fay Zonunda Deprem Erken Uyarı Sisteminin Geliştirilmesi,** (Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.) Isparta 2007, s.20,

Levent Şahverdi Arşivi

Bunun yanında Kuzey-Güney yönde yaklaşık 180 km, Doğu-Batı yönde 100 km genişliğinde üçgen şekilli olan Isparta Büklümü de, Kuzey-Doğu yönlü Burdur fayı ve Kuzey-Batı yönlü Akşehir-Simav fayı arasında yer almakta ve üç kırıkla karakterize edilmektedir. Bu kırıklar, Batıda Burdur fayı ve Doğuda Antalya fayı ile sınırlanan Teke kırığı, Kuzey-Güney yönlü Antalya ve Kırkkavak fayları ile sınırlanan ve Kovada grabenini de içine alan Antalya kırığı ve Kırkkavak ile Akşehir fayları arasında kalan Akseki kırığıdır. Bölgede Kuzey-Doğu ve Kuzey-Batı yönlü çekimli fay sistemleri, Eğirdir Gölü kuzeyinde kesişmektedir. Tektonik olarak kuzey yönlü Eğirdir-Kovada grabeni, Isparta Büklümü'nü ikiye ayırmaktadır. Bu eksenin batısındaki tektonik çizgiler Kuzey-Doğu gidişli, doğusundaki tektonik çizgiler ise Kuzey-Batı gidişlidir[13].

Kısaca Fethiye Körfezi ile Burdur Gölü'nün içinde bulunduğu saha, tektonik kökenli bir depresyondur. Bu bölge Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında yıkıcı büyüklükteki depremlerin meydana gelebileceği, birinci dereceden deprem riskli bölge içerisinde yer almaktadır[14].

Bu sebepten dolayı, Güneybatı Anadolu Bölgesi'ndeki Burdur fay hattı çevresinde bulunan Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla şehirlerinde, daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren de, çok sayıda hafif ya da şiddetli derecede deprem meydana gelmiştir.

Burada, coğrafi mekan olarak yakın konumda olan ve deprem esnasında bazı zamanlarda birbirini tesir altına alan Antalya ve Muğla bir bölüm, Isparta ve Burdur da bir bölüm halinde incelenecektir.

Antalya ve Muğla'da Meydana Gelen Depremler

Burdur fay kuşağının başlangıcında bulunan Muğla'nın Fethiye Kazası ile Antalya ve Teke Kırığı'nda, XIX. Yüzyılın ikinci yarısın-

[13] Aynı Eser, s.21.

[14] Bayram Çetin, **Burdur Kent Coğrafyası,** (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.) Erzurum 2007, s.24-26.

Levent Şahverdi Arşivi

dan itibaren muhtelif zamanlarda çok sayıda deprem meydana gelmiştir[15].

28 Şubat 1851 Cuma günü saat 10.50'de[16] Rodos Adası'nda bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem sabaha kadar aralıklarla devam etmiştir. Depremde Rodos Kalesi'nin içinde bulunan Sercivan Camisi'nin minaresi, şerefesine kadar bir miktar yarılmıştır. Ayrıca bu minarenin şerefesinin yukarısında bulunan taşlar yerlerinden ayrılmıştır. Rodos Kalesi'nde bulunan Çengel Kulesi ismi ile bilinen burcun da, doğu tarafının bir kısmı yıkılmıştır. Bu kulenin altında yer alan bir adet dükkanın ve bu dükkanın karşısında bulunan Nemçe Kumpanyası Mağazası'nın, ayrıca İbrahim Paşa Camisi'nin batısında bulunan bir-iki adet hanenin de taşları yerinden oynamıştır. Depremde Rodos Kalesi'nin Büyük Liman denilen mevkisinde bulunan, Arap Kulesi'nin üzerinde yer alan siperlerden bir kısmı harap olmuş ve kulenin temelinde bulunan kemer de yarılmıştır. Yeni Medreseler ismi ile anılan Gavur Mahallesi'ndeki bazı haneler de, bu depremden etkilenmiştir. Rodos Kalesi'nin uygun olmayan mahallerinden de ikişer-üçer taş yerinden oynayarak, aşağıya düşmüş, fakat bu taşlar bir zarara sebep olmamıştır. Sur haricinde bulunan köylerde ikamet eden halkın hanelerinden de bazıları yıkılmış, bazıları da harap olmuştur. Bununla birlikte, Rodos Adası'nda meydana gelen bu depremde can kaybı olmamıştır. Bu arada Rodos Meclisi tarafından, İnsanlara zarar vermesi muhtemel olan Sercivan Camisi'nin Minaresi ve Çengel Kulesi'nin yıktırılması kararlaştırılmıştır[17]. Rodos Adası'nda meydana gelen bu deprem hakkında, Patrona-yi Hümâyun Osman Paşa tarafından, 5 Mart 1851 tarihinde Kaptan Paşa'ya malumat verilmiştir[18].

---

[15] Ali Rıza Gönüllü, **Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960),** (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.) İstanbul 2008, s.24.

[16] Bu çalışmada geçen saatler 26 Aralık 1925 tarihine kadar ezanî saattir.

[17] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade-Dahiliye,** (BOA. İ.DH.), nr.230/13825. Lef.1-3.

[18] Aynı Belge. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

Bahr-i Sefid Valisi tarafından 7 Mart 1851 tarihinde, Sadaret'e, meydana gelen depremde Rodos Kalesi'nde bulunan Sercivan Camisi'nin Minaresi'nin, Rodos Kalesi'nin çarşı içinde bulunan duvarlarının, ayrıca Rodos Kalesi'nin bazı kuleleri ile Arap Kulesi'nin zarar görmüş olduğu, Arap Kulesi'nin kendi kendine yıkılmağa yüz tuttuğu ve bu kule kendi halinde yıkıldığı takdirde Büyük Limanı taşlarla dolduracağı, depremden zarar görmüş olan mahallerin yıkılması ve yerlerinin temizlenmesi için önemli miktarda paraya ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Sadaret'ten Rodos Kalesi'nin yıkılacak olan mahallerinde, gerekli keşif ve muayenenin yapılabilmesi için, bir mühendisin gönderilmesi talep edilmiştir[19]. Aynı tarihte Bahr-i Sefid Meclisi de, bu konuda benzer bir karar almış ve bu karar Sadaret'e gönderilmiştir[20].

Rodos Adası'nda meydana gelen bu deprem, aynı tarihte Menteşe (Muğla) Sancağı'na bağlı olan ve beş kazalar olarak da bilinen Fethiye (Mekri), Eşen, Döğer, Eğredos ve Onamlı Kazalarında hissedilmiştir. Bu bölgeden alınan ilk bilgilerde deprem sonucunda, çok sayıda İslam ve Hıristiyan ahalinin öldüğü, önemli miktarda hayvanın helak olduğu ve çok sayıda dam[21] ve kerpiç[22] binanın harap olduğu ortaya çıkmıştır. Bu arada Fethiye'ye üç saat mesafede bulunan Bayır Kaya Köyü'nde üç yüz ev, Onamlı Köyü'nde de yirmi sekiz ev yıkılmıştır. Depremde Fethiye İskelesi'nde yeniden inşa edilmiş olan mağaza, dükkan ve kahvehanelerin hepsi ile birkaç tane ev yıkılmıştır. Ayrıca depremde bu evlerde bulunan üç kişi de vefat etmiştir. İngiltere Konsolos Vekili Karlot'un konağı da, bu depremde zarar görmüştür. Deprem sonunda Fethiye İskelesi'nde yıkılmış olan binalarda bulunan susam, palamut, buğday ve sair hububat ile bazı emtia ve eşya da meydanda kalarak telef olmuştur. Deprem aralıklarla devam ettiği için, bölge halkı evlerine girmemiş dağlara ve ormanlık alan-

[19] Aynı Belge. Lef.4.
[20] Aynı Belge. Lef.5.
[21] "Dam; Toprak damlı ev, kulübe, köy evi.; **Derleme Sözlüğü,** Ankara 1969, IV/1347.
[22] "Kerpiç; Pişirilmemiş tuğla.; Şemseddin Sami; **Kamûs-i Türkî,** Dersaadet 1317, s.1155.

Levent Şahverdi Arşivi

lara gitmişlerdir. Fethiye halkının bir bölümü de Sidim'e[23] çıkmıştır. Halk buralarda keçeden ve kilimden yaptıkları çadırlara yerleşmişler ve günlük çalışmaları da bırakmışlardır. Ayrıca halkın bir kısmı da Fethiye İskelesi'nde bulunan tüccar gemilerine yerleşmiştir[24]. Bu deprem hakkında Fethiye, Onamlı, Eğredos ve Döğer Kaza Müdürleri tarafından, Menteşe Kaymakamlığı'na bilgi verilmiştir[25]. Fethiye Kazası'nda ve civarında meydana gelen bu deprem, Menteşe Kaymakamlığı tarafından 11 Mart 1851 tarihinde Aydın Vilâyeti'ne bildirilmiştir[26].

Fethiye Kazası'nda ve çevresinde meydana gelen bu depremin, Aydın Valiliği tarafından öğrenilmesi üzerine, valilik tarafından Menteşe Kaymakamlığı'na, depremde hanesi harap olanlardan henüz bir mekana yerleşmemiş kimselerin uygun hanelere yerleştirilmeleri, korkudan hanelere giremeyenlerin de, Yörüklerden çadır gibi iskana uygun eşyalar tedarik edilerek, bu mekanlara yerleşmelerinin sağlanması, deprem sonunda zarar gören ve yardıma muhtaç olanların isimlerinin kayıt edildiği bir defterin hazırlanması, ayrıca acil olarak yardıma muhtaç olanlara icabına göre yardım yapılması hususlarında talimat verilmiştir[27].

Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa da, Rodos Adası'na gelen Fethiyeli kayıkçılardan, Fethiye Kazası'nda deprem meydana geldiğini öğrenmiş ve bu olayı Kaptan Paşa'ya bildirmiştir. Kaptan Paşa da konu hakkında Sadaret'i haberdar etmiştir[28]. Ayrıca Aydın Valiliği tarafından 19 Mart 1851 tarihinde Sadaret'e Fethiye Kazası'nda ve çevresinde meydana gelen deprem hakkında bilgi verilmiştir[29].

---

[23] Sidim; Fethiye Kazası'nda bulunan Dodurga Dağı'nın üzerinde yer alan İlkçağ şehri.; Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar,** İstanbul-(bty.), s.726.

[24] BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.1.; BOA. İ. DH. nr.231/13865, Lef.1-4.

[25] BOA. İ. DH. nr.231/13865, Lef.1-4.

[26] Aynı Belge. Lef.5.

[27] Aynı Belge. Lef.6.; BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.1.

[28] BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.1-3.

[29] BOA. İ. DH. nr.231/13865. Lef.6.; BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

Sadaret de, 19 Mart 1851 tarihinde Rodos Adası'nda ve Fethiye Kazası'nda meydan gelen deprem hakkında padişahı haberdar etmiştir. Ayrıca depremden zarar görmüş olan Rodos Kalesi'nde keşif ve muayene yapmak üzere, Maliye Hazinesi'nden 3.500 kuruş harcırah tahsis edilerek Tophâne-i Amire tarafından Binbaşı Hüsnü Efendi'nin Rodos Adası'na, Fethiye'de meydana gelen depremde zarara uğrayan ahaliyi münasip mahallere yerleştirmek ve zarara uğrayan bu insanlara yardım yapmak için hakiki durumlarını araştırmak üzere, Tersane-i Amire Hazinesi'nden 1.000 kuruş harcırah verilerek Binbaşı Zühtü Bey'in Fethiye'ye gönderilmesini ve burada Patrona-yi Hümayun Osman Paşa ile birlikte gerekli tahkikatı yapmasını padişaha arz etmiştir. Sadaret'in bu talebi, padişah tarafından kabul edilmiş ve konu ile ilgili olarak 20 Mart 1851 tarihinde bir İrâde-i Seniye çıkarılmıştır[30].

Kaptan Paşa tarafından da padişah irâdesine dayanılarak Binbaşı Zühdü Bey, depremle ilgili tahkikat yapmak üzere, 24 Mart 1851 tarihinde Rodos Adası'na gönderilmiş ve bu konu hakkında Sadaret'e gerekli malumat verilmiştir[31].

Fethiye Kazası ve civarında meydana gelen deprem hakkında, Sadaret tarafından 30 Mart 1851 tarihinde de padişaha bir tezkire gönderilmiş ve bu tezkirede, Fethiye ve civarında meydana gelen deprem hakkında gerçek durumun, gönderilen memurun dönüşü ile ortaya çıkacağı, ayrıca deprem mahallinde gerekli yardımların yapılmasına teşebbüs edildiği arz edilmiştir[32]. Sadaret'in bu tezkiresi üzerine, 1 Nisan 1851 tarihinde, deprem mahallinde yapılan çalışmaların uygun görüldüğüne dair bir padişah irâdesi yayınlanmıştır[33].

2 Nisan 1851 tarihinde de Rodos Adası'nda bulunan bir vapurla, Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa, Binbaşı Zühtü Bey ile birlikte Fet-

---

[30] BOA. İ. DH. nr.230/13817.; BOA. İ. DH. nr.230/13825. Lef.5.
[31] BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.2.
[32] Aynı Belge. Lef.7.; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Âmedî Kalemi Belgeleri** (BOA. A. AMD.), nr.30/39.
[33] BOA. İ. DH. nr.231/13869. Lef.3.; BOA. İ. DH. nr.231/13865. Lef.1-5.

Levent Şahverdi Arşivi

hiye Kazası'na hareket etmişlerdir. Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa ve Binbaşı Zühtü Bey, mahalli yöneticiler ile birlikte, deprem bölgesinde bulunan köyleri ziyaret etmişler ve bu mahallerde ikamet eden İslam ve Hıristiyan halkın, içinde bulunduğu durumu tahkik etmişlerdir. Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa ve beraberindekilerin yapmış olduğu bu keşif gezisi, ahali tarafından memnuniyetle karşılanmış ve ahali bu vesile ile padişaha teşekkürlerini arz etmiştir. Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa ve Binbaşı Zühtü Bey'in, deprem bölgesinde yapmış oldukları inceleme sonunda, depremin 28 Şubat 1851 Cuma günü akşamı saat 11.30 sıralarında Fethiye'ye dört saat mesafede bulunan Baba Dağı'nın top patlar gibi ses çıkarması ile birlikte meydana geldiği, bu deprem sırasında Fethiye İskelesi'nde bir zarar olmadığı, ancak buraya yakın olan köylerde hane, Cami, Kilise ve bahçe duvarlarının hasar gördüğü ortaya konulmuştur. Yine bu inceleme sonunda, aynı gece Baba Dağı'nın yine top patlar gibi ses çıkardığı anda, ilk depremden daha şiddetli bir deprem olduğu ve bu depremin sabaha kadar aralıklarla devam ettiği, meydana gelen bu depremler sırasında önemli ölçüde can ve mal kaybının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Fethiye ve çevresinde meydana gelen depremlerin, daha sonraki günlerde aralıklarla sürdüğü ve bu depremler esnasında dağlardan, alçaklara yuvarlanan taşların, Fethiye İskelesi'nde bulunan bazı evlerin yıkılmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa ve Binbaşı Zühtü Bey'in yaptıkları inceleme neticesinde, 28 Şubat 1851 ile 7 Nisan 1851 tarihleri arasında, Fethiye Kazası ve civarında meydan gelen depremlerde kadın ve erkek toplam 41 kişinin öldüğü ve 803 hanenin yıkıldığı ortaya çıkmıştır. Bu konu ile ilgili olarak hazırlanmış olan evraklar, Patrona-yi Hümayûn Osman Paşa tarafından, 10 Nisan 1851 tarihinde Binbaşı Zühtü Bey ile beraber Kaptan Paşa'ya gönderilmiştir[34].

Binbaşı Zühtü Bey'in İstanbul'a getirmiş olduğu bu evraklar, 21 Nisan 1851 tarihinde Kaptan Paşa tarafından, bir tezkire ile Meclis-i Vâlâ'ya tevdi edilmiştir[35]. 29 Nisan 1851 tarihinde, Meclis-i Vâ-

[34] BOA. İ. MVL. nr.209/6790, Lef.1-11.
[35] Aynı Belge. Lef.12.

Levent Şahverdi Arşivi

lâ'da yapılan görüşme sonucunda, Fethiye ve civarında meydana gelen depremde, zarara uğrayan ahalinin tertip edilmiş olan vergilerinin bir sene müddet ile ertelenmesine karar verilmiştir[36]. Meclis-i Vâlâ'nın almış olduğu bu karara dayanılarak, Sadaret tarafından hazırlanmış olan tezkire, 10 Mayıs 1851 tarihinde padişaha arz edilmiştir. Ancak padişah tarafından 12 Mayıs 1851 tarihinde yayınlanan İrâde-i Seniye'de, tertip edilmiş olan vergilerin ertelenmesinden sarf-ı nazar edilerek, adı geçen mahal halkından depremden zarar görenlerin vergilerinin bir seneliğinin af edilmesi emredilmiştir[37].

Fakat Meclis-i Muhasebe-i Maliye tarafından, depremden zarar gören ahalinin tertip edilmiş olan vergilerinin bir seneliğinin af edilmesi olayının, Hazine'nin uygulamasına aykırı olduğu düşünülmekte idi. Bu nedenle Meclis-i Muhasebe-i Maliye tarafından bir mazbata hazırlanmıştı. Bu mazbatada, mahallinden alınan malumata göre Fethiye Kazası'nda meydana gelen depremden dolayı, ahaliden zarar görenlerin bir senelik vergilerinin iki yük[38] otuz bir bin yüz seksen beş buçuk kuruş ve harap olan Cami ve mescitlerle sair hayratların imar masraflarının da bir yük yetmiş beş bin beş yüz kuruş olduğu, bunun yanında vergilerin af edilmesi olayının, hazinenin usulüne uygun olmadığı ve adı geçen vergilerin emsaline uygun olarak bir sene müddet ile ertelenmesi, Cami ve mescitlerle sair hayratlarında vakıflarının olup-olmadığının tahkik edilmesi, vakfı olmayanların ne kadar olduğu, vakıfları olanların da nasıl idare edildiklerinin mahallinden öğrenilmesi üzerinde durulmuştu. Meclis-i Muhasebe-i Maliye'nin hazırlamış olduğu bu mazbata, Maliye Nazırı tarafından, Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiştir. 19 Aralık 1851 tarihinde Meclis-i Vâlâ'da yapılan görüşme sonunda, Meclis-i Muhasebe-i Maliye'nin bu talebi kabul edilmiştir[39].

---

[36] Aynı Belge. Lef.13.

[37] Aynı Belge. Lef.14.

[38] "Yük; Beş yüz bin kuruşluk bir meblağdır."; Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-i Türkî,** Dersaadet 1317, s.1565.

[39] BOA. İ. MVL. nr.227/ 7790. Lef.1.; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler,** (BOA. A. MKT. NZD.), nr.54/95.

Levent Şahverdi Arşivi

Daha sonra Meclis-i Vâlâ tarafından, bu konu hakkında, Sadaret'e gerekli bilgi verilmiştir. Sadaret de, Meclis-i Muhasebe-i Maliye'nin teklifini ve Meclis-i Vâlâ'nın bu konudaki olumlu görüşünü, padişaha arz etmiştir. Padişah tarafından da 31 Aralık 1851 tarihinde konu ile ilgili bir İrâde-i Seniye yayınlanmıştır[40]. Padişah irâdesinin yayınlanmasından sonra, Sadaret tarafından, Fethiye Kazası'nda meydana gelen depremde zarara uğrayan ahalinin, vergilerinin bir sene müddet ile ertelendiği keyfiyeti Maliye Nezâreti'ne bildirilmiş, ayrıca padişah irâdesi hakkında Cezâir-i Bahr-i Sefid Valisi'ne bilgi verilmiş ve gerekli işlemin yapılması emredilmiştir (8 Ocak 1852)[41].

8-15 Kasım 1886 tarihleri arasında Antalya ile Antalya'nın Elmalı Kazası ve çevresinde aralıklarla çok sayıda şiddetli ve hafif derecede deprem meydana gelmiştir. 8 Kasım 1886 günü gündüz vakti saat 08.00'de Antalya'da ve Antalya'nın Elmalı Kazası'na bağlı Avlan Gölü mevkiinde top sesi gibi gürültü ile bir dakika süreli şiddetli bir deprem olmuştur. Deprem sonucunda Avlan Gölü'nün kenarında bulunan şose yolun göl ciheti yarılmış ve yıkılmıştır. Ayrıca yolun sol tarafında bulunan dağdan, çok sayıda büyük ve küçük taş yuvarlanarak yolun üstüne ve gölün içine düşmüştür. Deprem esnasında yolun üstünde çalışmakta olan ameleler dağılmıştır. Ancak bu ameleler ve yoldan gelip-geçen yolcular arasında can kaybı meydana gelmemiştir. Fakat kestiği ağaçları hayvanına yüklemek üzere iken, deprem sebebi ile üzerine ağaç düşen on beş yaşında bir çocuk, yanında bulunan merkebi ile beraber ölmüştür. Ayrıca dağlardan düşen taşlar neticesinde, Elmalı'nın Tekke Köyü'nde bir çocuk yaralanmış, Solak Köyü'nde de iki at ölmüştür. Deprem sonucunda Elmalı Kasabası'nda ise mal ve can kaybı olmamıştır. Deprem sabaha kadar on beş defa vuku bulmuştur. Bu arada depremde yıkılan yolu kontrol etmek üzere, yerel yönetim tarafından, bir kondüktör deprem mahalline gönderilmiştir. Elmalı Kazası'nda meydana gelen bu deprem, Elmalı Kaymakamlığı Vekâleti tarafından 9 Kasım 1886 tarihinde Teke

---

[40] İ. MVL. nr.227/7790. Lef.2.

[41] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler,** (BOA. A. MKT. MVL.), nr.49/23.

Levent Şahverdi Arşivi

Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Aynı tarihte Antalya ve Antalya'nın Elmalı Kazası'nda meydana gelen deprem hakkında, Konya Valisi Said Bey tarafından Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir[42]. Dahiliye Nezâreti de bu olay hakkında Sadaret'i haberdar etmiştir. 10 Kasım 1886 tarihinde de sadrazam tarafından, Antalya ve Elmalı'da meydana gelen deprem hakkında, padişaha bilgi verilmiştir[43].

Elmalı Kazası'nın Avlan Gölü mevkiinde, Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri de gece ve gündüz vakti ara sıra hafif surette olmak üzere artçı depremler meydana gelmiştir. Yalnız bu bölgede Cumartesi günü deprem meydana gelmemiştir. Pazar gecesi ise, yine top sedası gibi gürültü ile dört defa, Pazar günü saat 04.00'de de şiddetli şekilde bir defa daha deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sonucunda Finike İskelesi ahalisi, hanelerini terk etmişler ve geceleri çadır ve alacık[44] kulübelerinde kalmaya başlamışlardır. Meydana gelen bu depremler sonucunda can kaybı olmamış, ancak bazı hane ve mekanların duvarları yarılmış ve birkaç tane ocak bacası yıkılmıştır. Bu arada Pazartesi günü de bu mahalde deprem olmamıştır. Salı gecesi ise saat 05.10- 10.00 arasında dört defa daha deprem meydana gelmiş ve bu depremler sonucunda herhangi bir zarar meydana gelmemiştir. Meydana gelen bu depremler Finike Nahiye Müdürlüğü tarafından 15-16 Kasım 1886 tarihlerinde Teke Mutasarrıflığı Vekâleti'ne bildirilmiştir. Teke Mutasarrıflığı Vekâleti de, Elmalı Kazası ile çevresinde meydana gelen depremler hakkında, Konya Vilâyeti'ne malumat vermiştir[45].

Elmalı Kazası ve çevresinde meydana gelen bu deprem olayları, Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Dep-

---

[42] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı,** (BOA. Y. PRK. DH.), nr.1/110. Lef.1.; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı,** (BOA. Y. A. Hus.), nr.196/56. Lef.1.

[43] BOA.Y. A. Hus. nr.196/56. Lef.2.

[44] "Alacık: Çam ya da ladin dallarından tünel şeklinde yapılan kafesin üzerinin, keçe ya da çulla örtülmesi sonucunda meydana gelen bir mesken türüdür". Mehmet Nuri Gönüllü, "Alanya Yaylalarında Geleneksel Meskenler ve Barınaklar", **Türk Akdeniz 2000-Belleten,** Antalya 2000, s.52.

[45] BOA. Y. PRK. DH. nr.1/110. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

rem haberini alan Dahiliye Nezâreti de, ahalinin heyecanını teskin etmek ve deprem sahasında gerekli korunma tedbirleri almak üzere, Konya Vilâyeti'ne lazım gelen talimatı vermiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti 28 Kasım 1886 tarihinde, Teke Sancağı'nın Elmalı Kazası ve çevresinde meydana gelen bu depremler hakkında Sadaret'e bilgi vermiştir. Bunun yanında Konya Vilayeti'nin talep ettiği çadırların acil olarak gönderilmesini istemiştir [46].

Ancak Ser Askerlik, mevcut askerler için lazım gelen çadırların, hazırlanmasında ve tedarik edilmesinde müşkülat görülmekte olduğundan, Redif Debboyları'nda bulunan eşyanın verilmesinin uygun olmadığı görüşünde idi. Sadaret tarafından, Ser Askerlik'in bu olumsuz görüşü, Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir[47].

Bu esnada Konya Vilâyeti, barınmak için Askeri Debboy'dan çadır alınmasını Dahiliye Nezâreti'nden bir defa daha talep etmiştir. Dahiliye Nezâreti de 4 Aralık 1886 tarihinde, bu konuda Antalya Redif Kumandanlığı Vekâleti'ne acele olarak izin verilmesi hususunda, Ser Askerlik'e emir verilmesini Sadaret'ten istemiştir[48].

Elmalı Kazası'nda meydana gelen depremin, aralıklarla devam etmesi sonucunda, Elmalı Kazası'na bağlı olan köylerde yaşayan halk da, yaylalarda bulunan akrabalarının yanlarına gitmişlerdi. Elmalı Kasabası halkı da mecburiyet karşısında hanelerinde ikamet etmek zorunda kalmışlardı. Bu konuda Dahiliye Nezâreti tarafından 13 Aralık 1886 tarihinde Sadaret'e gerekli malumat verilmiştir[49].

Bu arada Teke Mutasarrıflığı'nın vermiş olduğu bilgiye dayanarak, Dahiliye Nezâreti tarafından 30 Aralık 1886 tarihinde, Sadaret'e, Elmalı ve çevresinde deprem hareketinin devam etmekte olduğu, köylerde yaşayan ahalinin yaylalardaki akrabalarının yanlarına nakil oldukları, ancak kasaba ahalisinin mecburiyet karşısında hane-

---

[46] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi**, (BOA. DH. MKT.), nr.1381/58.

[47] BOA. DH. MKT. nr.1388/116.; BOA. DH. MKT. nr.1384/48. Lef.2.

[48] BOA. DH. MKT. nr.1378/84.

[49] BOA. DH. MKT. nr.1384/48.

Levent Şahverdi Arşivi

lerinde ikamet etmekte oldukları, ayrıca şimdilik çadıra ihtiyaçlarının olmadığı, köylerde yardıma muhtaç olan ahali konusunda da gerekli tahkikatın yapılmakta bulunduğu bildirilmiştir[50].

Elmalı Kazası ve havalisinde meydana gelen bu depremler sonucunda, bir çok bina yıkılmıştır. Ayrıca deprem aralıklarla devam etmektedir. Yardıma muhtaç olan köylerde de inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemelerde meydana gelen bu deprem sonucunda Elmalı Kazası'nın yedi köyünde ve bir mahallesinde 934 kişiden 131 kişinin, 350 kuruş tutarında zarara uğradıkları tespit edilmiştir. Teke Mutasarrıflığı tarafından bu yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun hakikaten yardıma ihtiyaçlarının olmadığı ve Abdal Musa Dergahı'nda meydana gelen zararında keşif edileceği Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Teke Mutasarrıflığı'nın vermiş olduğu bu malumat hakkında, Dahiliye Nezâreti tarafından, 10 Ocak 1887 tarihinde Sadaret'e bilgi verilmiştir[51].

Elmalı Kasabası'nda daha önce meydana gelen deprem[52], hükümet konağının bazı odalarının yıkılacak kadar tahrip olmasına neden olmuştu. Bundan dolayı da hükümet konağının içinde oturulması tehlikeliydi. Hükümet konağının tamiri esnasında kullanılacak olan taş ve ağaç yardım sureti ile tedarik edilmişti. Ancak hükümet konağının sair tamir masrafları için, 12 bin kuruş miktarında bir meblağın sarf edilmesi gerekmekte idi. Bu para Konya Vilâyeti tarafından Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmiştir. Dahiliye Nezâreti de Konya Vilâyeti'nin bu talebini, Muhasebe Nezâreti'ne bildirmiştir. Muhasebe Nezâreti'nden gelen cevap üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından 19 Haziran 1887 tarihinde Konya Vilâyeti'nden , adı geçen tamirat için ne kadar yardım vuku bulduğu ve ne kadar miktarın emval-i mahalliye tarafından verileceği izah edildikten sonra, bu konuda tanzim edilecek olan keşif defterinin gönderilmesi istenmiştir[53].

---

[50] BOA. DH. MKT. nr.1388/116.
[51] BOA. DH. MKT. nr.1391/42.
[52] Bu hasar 28 Kasım 1886 tarihinde meydana gelen deprem sırasında ortaya çıkmıştı.; BOA. DH. MKT. nr.1378/84.
[53] BOA. DH. MKT. nr.1426/60.

Levent Şahverdi Arşivi

Elmalı Kazası'na bağlı Ovacık Köyü halkı da, meydana gelen deprem sonucunda zarara uğramıştı. Ovacık Köyü'nde meydana gelen zarar üzerine, Konya Vilâyeti tarafından bu köy halkının 1887 yılına ait Temettu, Arazi ve Emlak Vergileri'nin af edilmesi, Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmişti. Konya Vilâyeti'nin bu talebi, Dahiliye Nezâreti tarafından, Maliye Nezâreti'ne bildirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması istenmişti[54]. Ancak Maliye Nezâreti tarafından, yangın veya deprem sebebi ile yıkılmış ve harap olan binaların vergisi hakkında, arsalardan binde dört hesabı ile vergi indirilmesi geçerli kaide olmasına rağmen, depremden zarara uğrayanların emlak ve temettu vergilerinin külliyen af edilmesi ile ilgili bir nizam ve emsal olmadığından dolayı, adı geçen vergilerin af edilmesinin caiz olmadığı, ancak bu vergilerin ödeme emirlerinin bir sene müddetle ertelenmesinin uygun görüldüğü Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Maliye Nezâreti'nin almış olduğu bu karar üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından 3 Eylül 1887 tarihinde Sadaret'ten, bu konu Bab-ı Ali tarafından da tasvip edilirse, gerekli işlemin yapılması için Hazine'ye malumat verilmesi istenmiştir[55]. Dahiliye Nezâreti, 19 Eylül 1887 tarihinde de Konya Vilâyeti'ne, adı geçen vergilerin af edilmesinin caiz olmadığını, ancak bu vergilerin ödeme emirlerinin bir sene müddetle ertelenmesinin uygun görüldüğünü bildirmiştir[56].

1902 yılının Ağustos ayında da[57] Antalya'nın Elmalı Kazası'nda bir gecede yedi defa deprem meydana gelmiştir. Ancak Elmalı Kazası'nda meydana gelen bu deprem, herhangi bir hasara sebep olmamıştır. Bu konuda 9 Ağustos 1902 tarihinde Konya Vilâyeti'nin vermiş olduğu bilgiye dayanılarak, Dahiliye Nezâreti tarafından Sadaret'e gerekli malumat verilmiştir[58].

---

[54] BOA. DH. MKT. nr.1424/101.
[55] BOA. DH. MKT. nr.2444/32.
[56] BOA. DH. MKT. nr.1448/45.
[57] Belgede, depremin meydana geldiği net tarih verilmemiştir. BOA. DH. MKT. nr.564/21.
[58] BOA. DH. MKT. nr.564/21.

Levent Şahverdi Arşivi

1926 yılının Mart ayında[59] da Muğla'nın Fethiye Kazası'nda bir deprem meydana gelmiştir[60]. Fethiye'de meydana gelen bu deprem, Antalya'nın Finike ve Kaş Kazaları'nda da hissedilmiştir[61]. Fethiye Kazası'nda meydana gelen bu deprem üzerine, Rodos Hükümeti tarafından, acil olarak gerekli olan malzemenin derhal bir torpido ile sevk edilmek üzere, Türk Hükümeti'nin emrine amade tutulduğu Rodos Şehbenderliği'ne bildirilmiştir. Rodos Hükümeti'nin yapmış olduğu yardım teklifi üzerine, Hariciye Vekâleti tarafından 21 Mart 1926 tarihinde Baş Vekâlet'e bu konudaki görüşü sorulmuştur[62]. Ancak Baş Vekâlet tarafından bir gün sonra, Hariciye Vekâleti'ne verilen cevapta, Rodos Hükümeti tarafından gönderilmek istenilen malzemeye lüzum görülmediği bildirilmiştir[63].

Bu esnada Antalya'nın Finike ve Kaş Kazaları ile Eynal ve Kalamaki Nahiyeleri'nde ve civarında, meydana gelen depremde zarar gören ahalinin acılarını hafifletmek üzere, yöre halkına, ihtiyaç duydukları iaşe ve inşaat malzemelerini tedarik etmeleri için, Mesarif-i Gayr-i Melhuze'den on bin lira verilmesi, Dahiliye Vekâleti tarafından, 21 Mart 1926 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'ne teklif edilmişti. İcra Vekilleri Heyeti de aynı tarihte yaptığı toplantıda, Dahiliye Vekâleti'nin bu teklifini kabul etmiştir[64].

Antalya Mebusu Rasih (Kaplan) Bey tarafından da, 22 Mart 1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir temenni önergesi verilmiştir. Bu önergede meydana gelen deprem neticesinde harap olan Antalya dahilindeki Finike Kazası'nın merkezi ile Kaş Kazası'nın merkezine, merkezi yönetim tarafından gerekli yardımın yapılması konusunda Baş Vekâlet'e bilgi verilmesini, bilhassa Kaş Kazası'nın merkezi olan Andifli'nin, İtalya'nın işgali altında bulunan

---

[59] Belgede, depremin meydana geldiği net tarih verilmemiştir. BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N. 119.837.5. Lef.1.

[60] BCA. Mua. F. K. 030. 10.0.0. Y. N. 119.837.5. Lef. 1.

[61] Aynı Belge. Lef.3.

[62] Aynı Belge. Lef. 1.

[63] Aynı Belge. Lef.2.

[64] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları,** (BCA. BKK.), F. K. 030.18.01.01. Y. N. 018.21.5.

Levent Şahverdi Arşivi

Meis Adası'nın yaklaşık bir mil yakınında olduğu, mevcut binasının ancak memurlarına kısmen kifayet edebilecek miktarda bulunduğu, memurların ve halkın mesken, iaşe ve sağlığa uygun içecek su bulamamak sıkıntısı içinde oldukları, ayrıca bu deprem sebebi ile sıkıntının daha da arttığı ve bütün bu sebeplerden dolayı yardım yapılması için gerekli işlemin yapılması istenmiştir[65]. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından bu önerge, gereğinin yapılması için Baş Vekâlet'e gönderilmiştir (25 Mart 1926)[66]. Baş Vekâlet tarafından, Antalya Mebusu Rasih (Kaplan) Bey'in bu talebi, 1 Nisan 1926 tarihinde , Maliye Vekâleti'ne bildirilmiştir[67]. Ancak Maliye Vekâleti tarafından, deprem neticesinde harap olan Finike ve Kaş Kazaları ahalisine, Mesarif-i Gayr-i Melhuze Faslı'nın Bakiye Tahsisatı'nın şimdilik yardım icrasına müsait bulunmadığından dolayı, yardım yapılmasına imkanı olmadığı Baş Vekâlet'e bildirilmiştir[68]. Baş Vekâlet de, Maliye Vekâleti'nin bu olumsuz cevabını, 1 Mayıs 1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bildirmiştir[69].

Elmalı Kazası'nın Belediye ve Halk Fırkası Reisi Hulusi Bey de, depremden zarar görmüş olan Elmalı Kazası'nın ihtiyacı için 500 metre küp mamul olmayan ağacın, devletçe konulan fiyat mukabilinde Belediye ve Halk Fırkası namına işletilmesini[70] Ziraat Vekâleti'nden talep etmiştir. Ziraat Vekâleti de, 18 Haziran 1922 tarihli Kanun ve buna müteallik 13 Ağustos 1922 tarihli Talimatname ahkamına uygun olarak, bu talebin yerine getirilmesini, 1 Mayıs 1926 tarihinde Antalya Orman Baş Müdürlüğü'ne bildirmiştir. Ayrıca Ziraat Vekâleti bu konu hakkında Baş Vekâlet'e malumat vermiştir[71]. Baş Vekâlet de 5 Mayıs 1926 tarihinde Elmalı Belediye ve Halk Fırkası Başkanlığı'na, Ziraat Vekâleti'nin Antalya Orman Baş Müdürlüğü'ne vermiş olduğu talimat hakkında bilgi vermiştir[72].

---

[65] Aynı Belge. Lef.3.
[66] Aynı Belge. Lef.4.
[67] Aynı Belge. Lef.5.
[68] Aynı Belge. Lef.6.
[69] Aynı Belge. Lef.7.
[70] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N. 119.837.6. Lef.1.
[71] Aynı Belge. Lef.2.
[72] Aynı Belge. Lef.3.

Levent Şahverdi Arşivi

Dahiliye Vekâleti de 12 Temmuz 1926 tarihinde, Muğla ve Burdur Vilâyetleri'ne bağlı olan Köyceğiz, Marmaris, Fethiye ve Tefenni Kazaları'nda meydana gelen depremden dolayı, zarara uğrayan halkın acısını hafifletmek üzere, bu yöreler halkına, iaşe ihtiyaçlarını ve inşaat malzemelerini tedarik etmeleri için, Mesarif-i Gayr-i Melhuze'den beş bin lira verilmesini, İcra Vekilleri Heyeti'nden talep etmiştir. İcra Vekilleri Heyeti de 25 Temmuz 1926 tarihinde yaptığı toplantıda, Dahiliye Vekâleti'nin bu talebini kabul etmiştir[73].

13 Ocak 1941 tarihinde saat 10.14'de de Antalya'nın Korkuteli Kazası'nda üç saniye süren şiddetli bir deprem olmuştur. Ancak deprem esnasında herhangi bir hasar meydana gelmemiştir. Ayrıca bu tarihte, İzmir'in Cumaovası Kazası'nın Bulgurca Köyü'nde saat 17.00'de ve 19.50'de iki defa hafif şiddette deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerde de bir zayiat olmamıştır[74].

Muğla Vilâyeti'nde 1941 yılının Mayıs ve Haziran aylarında sık aralıklarla şiddetli ve hafif derecede çok sayıda deprem meydana gelmiştir[75]; 15 Mayıs 1941 tarihinde saat 05.30'da Muğla'nın Fethiye Kazası'nın merkezinde hafif şiddette bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremde can ve mal kaybı olmamıştır[76]. 23 Mayıs günü saat 23.00'de de Muğla'nın merkezi ile Yatağan ve Gökova Nahiyeleri'nde 3 saniye süren kuvvetli bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem kısa fasılalarla devam etmiştir[77].

23 Mayıs günü saat 21.52'den 24 Mayıs günü saat 01.40'a kadar Muğla'da 23 deprem meydana gelmiştir. Ancak Muğla'nın merkezinde 24 Mayıs günü Saat 01.42 de meydana gelen deprem esnasında, Hisar Dağı'ndan yıkılan bir kayanın düşmesi ile iki kişi ölmüş, iki kişi yaralanmış, bir dam çökmüş ve bunun sonunda beş kişi hafif yaralanmıştır. Ayrıca bu depremde Pisi Köyü'nde de bir kişi öl-

[73] BCA. BKK. F. K. 030.18.01.01. Y. N. 020.45.15.
[74] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N. 119.846.22. Lef. 1, 4.
[75] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N.119.848.6. Lef.1-12
[76] Aynı Belge. Lef.1.
[77] Aynı Belge. Lef.2.

Levent Şahverdi Arşivi

müştür. Depremde halka ait 5 bina tamamen hasar görmüş, 20 binada da hafif hasar olmuştur. Ayrıca bu deprem, Muğla'nın merkezine bağlı olan Bayırpiri, Akgedik ve Kataca köylerinde şiddetli olmuştur. Muğla'da meydana gelen bu deprem, Datça hariç olmak üzere Milas, Bodrum, Marmaris, Köyceğiz ve Fethiye Kazaları ile Ula ve Yatağan Nahiyelerinde orta ve hafif surette hissedilmiş, ayrıca bazı binalarda çatlaklar meydana gelmesine sebep olmuştur. Depremde yaralanmış olan ahali, hastaneye kaldırılmıştır. Ayrıca askeriyeden ve bayındırlıktan alınan çadırlar, depremden zarar gören halka dağıtılmıştır. Bu arada Muğla Valiliği tarafından, halkın ihtiyacı olan ekmek ve diğer gıda maddeleri temin edilmiş, bunun yanında Muğla çarşısı faaliyete geçirilmiştir. Depremde bozulan su yolları da tamir edilmiştir. Ancak depremin aralıklarla devam etmesi halkın geceyi dışarıda geçirmesine sebep olmuştur[78].

26 Mayıs günü Muğla'nın merkezinde saat 17.50'den, ertesi günü saat 13.19'a kadar aralıklarla şiddetli ve hafif olmak üzere 16 deprem daha meydana gelmiştir. Depremde Akçaova Köyü'nün evleri oturulamayacak derecede hasara uğramıştır[79]. Muğla'nın merkezinde 27 Mayıs günü saat 21.42 'den, ertesi günü saat 10.05'e kadar da oldukça şiddetli, köylerde ise hafif ve şiddetli 6 deprem meydana gelmiştir[80]. 28 Mayıs günü saat 22.50'de ve 06.00'da Muğla'nın merkezinde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Muğla Valiliği tarafından 29 Mayıs'ta, Dahiliye Vekâleti'ne "Halkın, şehrin geniş sahalarına kurulmuş olan çadırlarda barınmakta bulunduğu ve deprem sonunda zayiat olmadığı" bildirilmiştir[81].

29 Mayıs ile 6 Haziran 1941 tarihleri arasında da, Muğla'nın merkezinde hafif ve şiddetli derecede, çok sayıda deprem meydana gelmiş ve bu depremlerde can ve mal kaybı olmamıştır[82].

---

[78] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N. 119.847.3.; Bayram Akça, **Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960),** Ankara 2002, s.53.
[79] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N.119.848.6. Lef.3.
[80] Aynı Belge. Lef.4.
[81] Aynı Belge. Lef.5.
[82] Aynı Belge. Lef.6-10.

Levent Şahverdi Arşivi

Muğla'nın merkezinde 16 Haziran günü saat 02.30'da hafif ve 14.30'da çok şiddetli iki deprem meydana gelmiştir. Depremde bazı evlerin duvarları çatlamıştır. Aşar Dağı'ndan kopan ufak kaya parçaları da, meskun bölge olmayan Değirmenler Deresi'ne düşmüştür. Yine aynı tarihte ve saat 14.30'da Marmaris Kazası'nda şiddetli bir deprem meydana gelmiştir[83]. 20 Haziran günü sabah saat 03.53'de de Marmaris'in merkezinde kuvvetli bir deprem daha olmuştur. Depremde can ve mal kaybı meydana gelmemiştir[84]. 25 Haziran günü saat 03.55'de de Muğla'nın merkezinde oldukça şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremde de can ve mal kaybı olmamıştır[85].

Bu arada Ziraat Vekilliği tarafından 5 Eylül 1941 tarihinde, "Muğla Vilâyeti'nde meydana gelen depremde, yedi köyde tamamen yıkılan 180 ve tamire muhtaç bir halde hasara uğrayan 202 evin inşa ve tamiri için civar devlet ormanlarından köylülere parasız olarak 1322.5 metre küp kerestelik ağaç verilmesi" konusunda İcra Vekilleri Heyeti'ne bir tezkire gönderilmiştir. Ziraat Vekilliği'nin bu talebi, 17 Eylül 1941 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir[86].

Muğla'nın merkezinde ve merkeze bağlı nahiyelerde, 13 Aralık 1941 günü saat 10.40 ile 12.54'de orta şiddette ve 14 Aralık 1941 günü saat 13.21 ile 14.50'de hafif şiddette depremler meydana gelmiştir. Aralıklarla devam eden bu depremler sonunda, Muğla'nın merkezinde 40 ev, bir hastane ve bir okul hafif, Muğla'nın Turgut Nahiyesi'nin merkezinde 4 ev kısmen, 25 ev, 1 okul, 2 dükkan hafif, bu nahiyeye bağlı bulunan Giliye Köyü'nde 15 ev, Hacı Bayramlar Köyü'nde 6 ev, Kozağaç Köyü'nde 7 ev, Deniz Ova Nahiyesi'nin merkezinde 2 okul kısmen ve bazı evlerde hafif, Çiftlik Köyü'nde 42 ev kısmen, 72 ev hafif, Algı Köyü'nde 8 ev, Koyuncak Köyü'nde 14 ev kısmen ve 4 ev oturulamayacak derecede, Çatak Köyü'nde 13 ev,

[83] BCA. Mua. F. K.030.10.0.0. Y. N. 119.848.4.
[84] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N.119.848.6. Lef.11.
[85] Aynı Belge. Lef.12.
[86] BCA. BKK. F. K.030.18.01.02. Y. N.96.80.9.

Levent Şahverdi Arşivi

Yeni Köy ve Gert Köyü'nde birer ev, Yatağan Nahiyesi'nin merkezinde bazı evler, Bozüyük Köyü'nde 111 ev oturulamayacak derecede, 9 ev kısmen, Eskihisar Köyü'nde 190 ev oturulamayacak derecede, Bağyaka Köyü'nde 18 ev, 2 hayvan ahırı tamamen ve bazı binalar hafif, Bencik Köyü'nde 11 ev kısmen, Cazgırlar Köyü'nde 4 ev tamamen ve 5 ev içine girilemeyecek derecede hasara uğramıştır. Ayrıca bu depremde Cazgırlar ve Eskihisar köylerinde iki çocuk hafif yaralanmıştır. Bunun yanında Marmaris Kazası'nda 40 ev hafif, Muhasebe-i Hususiye binası ile Kaymakamlık evi ve 3 ev oturulamayacak derecede hasara uğramıştır. Milas Kazası'nda ise bir çok evde hafif hasar meydana gelmiştir. Bu deprem Muğla'nın Bodrum, Datça, Köyceğiz ve Fethiye Kazaları'nda da hissedilmiştir. Ancak bu mahallerde maddi hasar ve insan zayiatı olmamıştır. Bu arada depremin en çok tahribat yaptığı mıntıka olan Yatağan Nahiyesi'ne, Muğla Valiliği tarafından 100 çadır gönderilmiştir[87].

Ayrıca 1941 yılında meydana gelen bu depremlerde en fazla hasar gören Muğla-Merkez ilçeye bağlı Bayır ve Akçaova Köyleri'nin, zemini daha sağlam olan bir başka yere nakledilmesi de düşünülmeye başlanmıştı. Bu yerler Bayır Köyü için Akgedik Köyü civarı ve Akçaova Köyü içinde Çamkerten mahalli idi[88]. Ancak bu köylerin nakli hemen gerçekleşmemiş ve bu konu ile ilgili çalışmalara 1950 yılında başlanmıştır. Bayındırlık Bakanlığı 14 Haziran 1950 tarihinde, depremden dolayı harap olan ve oturulamaz bir hale gelen, aynı zamanda heyelan tehlikesine maruz bulunan Muğla İli'ne bağlı Bayır Köyü'nün yerinin değiştirilmesini, Bakanlar Kurulu'na teklif etmiştir. Bakanlar Kurulu da Bayındırlık Bakanlığı'nın bu teklifini, 19 Eylül 1950 tarihinde kabul etmiştir[89].

4 Şubat 1942 günü Muğla'nın Fethiye, Datça, Bodrum ve Marmaris Kazaları'nda bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremde Muğla'nın Milas Kazası'nın merkezinde bazı evlerde hafif hasar meydana

---

[87] BCA. Mua. F. K.030.10.0.0. Y. N.120.849.2. Lef.1-2.
[88] B. Akça, a.g.e. , s.54.
[89] BCA. BKK. F. K.030.18. 01. 02. Y. N.123.73.18.

Levent Şahverdi Arşivi

gelmiştir. Milas Kazası'nın Selimiye Nahiyesi'nin okulunda, mevcut olan çatlaklar büyümüş, Ören Nahiyesi'nin Hükümet Konağı, Jandarma Karakolu ile nahiye müdürünün evi fazla miktarda hasara uğramış ve Kemerdere Köyü'nde 3 ev tamamen yıkılmıştır. Muğla'nın merkezinde de 5 ev kısmen harap olmuştur. Ayrıca Muğla'ya bağlı Denizova Nahiyesi'nin Yenice Köyü'nde 14 ev tamamen ve 4 ev kısmen harap olmuştur. Yerkesik Köyü'nde de 5 ev ve 2 ahır kısmen harap olmuş, ayrıca 21 yayla evi de tamamen yıkılmıştır.

Yatağan Nahiyesi'nin Ahi Köyü'nde 3 ev, Madanlar Köyü'nde 2 ev, Giremizler Köyü'nde 1 ev, Bağyaka Köyü'nde 2 ev ve Bozüyük Köyü'nde 3 ev ve toplam 11 ev tamamen yıkılmış, ayrıca bazı evlerde hafif çatlaklar meydana gelmiştir. Turgut Nahiyesi'nin merkezinde 4 ev tamamen harap olmuş ve 15 evde içinde oturulamayacak hale gelmiştir. Akgedik Köyü'nde 5 ev, Kozağaç Köyü'nde 1 ev tamamen ve 20 evde içinde oturulamayacak şekilde zarar görmüştür. Muğla ve çevresinde meydana gelen bu depremde insan kaybı olmamıştır[90].

24/25 Nisan 1957 gecesi Muğla'nın Fethiye Kazası'nda ve çevresinde bir deprem meydana gelmiştir[91]. Bu depremde kaza merkezi ve ona bağlı köylerde 27 ve diğer ilçelerde 40 kişi olmak üzere toplam 67 kişi hayatını kaybetmiştir[92]. Ayrıca bu depremde 3.796 ev tamamen yıkılmış, 886 ev oturulamayacak durumda harap olmuş, 669 ev hasar görmüş, 20 okul tamamen yıkılmış, 34 okul ağır hasara uğramış, 46 okul hafif hasar görmüş, 8 cami tamamen yıkılmış, 5 Cami ağır hasar görmüş, 23 resmi bina tamamen yıkılmış, bir resmi bina ağır hasar görmüş, 124 iş yeri yıkılmış ve 14 iş yeri de ağır hasar görmüştür[93].

---

[90] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N.120.849.4.

[91] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2594, Antalya 8 Mayıs 1957, s.2.; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2597, Antalya 11 Mayıs 1957, s.1.*; İleri Gazetesi,* Sayı:2452, Antalya 9 Mayıs 1957, s.1, 3.

[92] Pınar Gün, **Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Fethiye,** (Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Muğla 2006, s.54-55.

[93] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Özel Kalem Genel Müdürlüğü,** (BCA. ÖKGM.), F. K. 030.01.0.0. Y. N.121.772.4.

Levent Şahverdi Arşivi

Fethiye'de meydana gelen bu deprem, Antalya ve çevresinde de hissedilmiştir. Bu bölgede meydana gelen depremde can kaybı olmamış, ancak Antalya'nın Kaş Kazası'nın Bezirgan Köyü'nde 18 ev hasar görmüş ve 24 evde de çatlaklar meydana gelmiştir. Ayrıca Kaş Kazası'nın Kalkan Nahiyesi Hükümet Konağı da deprem sonucunda oturulmayacak şekilde zarar görmüştür. Kalkan Nahiyesi'nin merkez ve köylerinde 220 evde de çatlaklar olduğu tespit edilmiştir. Depremden zarar gören halk için, Antalya Valiliği tarafından 560 metre küp kereste tahsis edilmiştir. Ayrıca açıkta kalan halk çadırlara yerleştirilmiştir[94].

Muğla Vilâyeti'nde meydana gelen bu deprem nedeniyle Dahiliye Vekâleti'nde, Dahiliye Vekâleti Müsteşarı'nın başkanlığında, ilgili vekâletlerin ve dairelerinin yetkili temsilcilerinin iştiraki ile bir teknik komite teşekkül etmiştir. Bu komite 10 Mayıs 1957 günü saat 16.30'da Devlet Vekili Cemil Bengü'nün başkanlığı altında toplanmıştır. Bu toplantıda deprem bölgesinde 25 Nisan-10 Mayıs 1957 tarihleri arasında yapılan işler hakkında, şu tespitler yapılmıştır. "Devlet tarafından 3.472'si Fethiye Kazası'na olmak üzere, 4.956 çadır deprem mıntıkasına gönderilmiştir. Memleketin muhtelif yerlerinden gönderilen yiyecek maddeleri ile iaşe durumu normal hale getirilmiş ve dört fırın faaliyete geçirilmiştir. Sağlam dükkanlar açılmış ve alış-veriş faaliyeti başlamıştır. Beşi Bursa'dan, dördü Konya'dan gönderilen dokuz askeri su tankeri ile Kara Yolları İzmir Bölge Müdürlüğü'nden gelen iki tanker ve biri İzmir Belediyesi'nden gönderilen, diğeri de Fethiye'de mevcut olan iki arasöz vasıtası ile halkın içme ve kullanma suyu temin edilmiştir. Ayrıca tasfiye aleti vasıtası ile su tasfiye edilmektedir. Fethiye'ye getirilmekte bulunan şehir suyunun, İller Bankası tarafından kamp yerine izalesi işi ikmal edilmiştir. Temin edilmekte bulunan elektrojen gurupları vasıtası ile elektrik aydınlatmasının sağlanmasına çalışılmakta ve bir iki güne kadar bu işleminde neticelendirileceği anlaşılmaktadır. Başta Fethi-

[94] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2594, Antalya 8 Mayıs 1957, s.2.; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2597, Antalya 11 Mayıs 1957, s.1.; **İleri Gazetesi,** Sayı:2452, Antalya 9 Mayıs 1957, s.1, 3.

Levent Şahverdi Arşivi

ye'nin merkezi ve köyleri olmak üzere, deprem bölgesinde lüzumlu aşılar tatbik edilmiş ve şimdiye kadar hiçbir sari hastalık görülmemiştir. Ayrıca 60 yataklı seyyar hastane ile mahruti çadırlara nakledilen sağlık merkezi faaliyetine devam etmektedir. Fethiye, Marmaris, Eskihisar ve Milas Mıntıkası'nın jeolojik tetkikleri tamamlanmak üzeredir. Birisi Fethiye'de, diğeri Marmaris'te olmak üzere iki bayındırlık ekibi yıkılan ve oturulamayacak hale gelen binalar üzerinde tetkik yapmaktadır. Bir istihkam taburu, bir program dahilinde tıkanan su yollarını açma, geliş- gidiş yollarını temizleme, enkaz kaldırma ve yıkılması icap eden binaları yıkma işine süratle devam etmektedir. Bu arada su yolları ile gidiş ve geliş yolları açılmıştır. Maarif Vekâleti İlk ve Orta Öğretim Genel Müdürleri ile birlikte, bir yüksek mimar ve vilayet maarif müdüründen müteşekkil bir heyet, deprem bölgesinde hasar gören okul binalarını tespit etmiş ve keşif projelerini hazırlamak üzere Antalya, Bursa, İzmir ve Manisa teknikerleri bu bölgede faaliyete geçmiştir. Fethiye'de ve diğer deprem bölgelerinde amme hizmetleri ve hükümet faaliyetleri normal şekilde yürütülmeye başlanmıştır"[95].

Fethiye depreminde zarara uğrayan ahali için, ülke genelinde Fethiye Felaketzedeleri'ne Yardım Komitesi kurulmuştur. Bu komiteye bağlı olarak Antalya'da da Antalya Valisi Niyazi Akı'nın başkanlığında bir yardım komitesi teşekkül etmiştir. Bu yardım komitesinde Antalya Belediye Başkanı Hayrettin Şakrak, Kızılay Antalya Şube Başkanı Necmettin Yılmaz, Antalya Ticaret Odası Başkanı Salih Sipahioğlu, Antalya Tüccarlarından Enver Ak, İsmail Çapacı, Ahmet Şevki Zaman, Ömer Hakkı Göksoy, Antalya Ziraat Bankası Şube Müdürü Zekeriya Turgay, Antalya Müftülük Görevlisi Osman Çandır, Dr. Nadir Özgüven ve Eczacı Sıtkı Göksoy bulunmaktadır[96].

Antalya halkı tarafından, Fethiye'de meydana gelen depremde zarara uğrayan ahaliye, bu komite vasıtası ile ya da değişik yollardan muhtelif yardımlar yapılmıştır. Fethiye deprem-zedelerine Antal-

[95] BCA. ÖKGM. F. K. 030.01.0.0. Y. N. 121.772.4.
[96] **İleri Gazetesi,** Sayı:2452, Antalya 9 Mayıs 1957, s.1, 3.

Levent Şahverdi Arşivi

ya'nın Kemer Nahiyesi'nden 356 lira[97], Antalya'dan 23.133 lira 55 kuruş ile birlikte, 20 paket çay, 81 kilo helva, 200 kilo kesme şeker, 10 kilo ispirto, 6 kadın mantosu ve 800 ekmek, Antalya'nın Elmalı Kazası'ndan 1.409 lira, 950 ekmek, 10 çuval un, iki teneke tahin, 100 lira kıymetinde giyim eşyası, Finike Kazası'ndan 4.800 lira[98] ve Alanya Kazası'ndan 825 lira[99] gönderilmiştir.

Bu arada iskan işlerine bakmak üzere görevlendirilmiş olan Devlet Bakanı Cemil Bengü de Fethiye'ye gelmiş ve deprem bölgesinde incelemelerde bulunmuştur. Devlet Bakanı Cemil Bengü 18 Haziran 1957 tarihinde Fethiye'den Elmalı yolu ile Antalya'ya gelmiştir. Elmalı'da Vali Niyazi Akı ve Antalya Milletvekili Attila Konuk tarafından karşılanmıştır[100]. Depremden zarar gören bölgelerde gerekli incelemeleri yapmış olan Devlet Bakanı Cemil Bengü[101], Antalya'da da yapılmakta olan fabrikalarda tetkiklerde bulunmuş ve daha sonra Ankara'ya gitmek üzere Antalya'dan ayrılmıştır[102].

26 Mayıs 1957 günü saat 03.44'de Bolu'da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Bolu'da meydana gelen bu deprem, Samsun, Merzifon, İnebolu, Zonguldak, İzmit, Edirne, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Afyon, Konya, Kırşehir, Kayseri, Malatya, Sivas, Adana ve Antalya'da da hissedilmiştir. Meydana gelen bu deprem, Bolu'da hasara sebep olmuştur. Ancak diğer bölgelerde depremden dolayı hasar meydana gelmemiştir[103]. Antalya'da 06 Mart 1958'de[104], 30 Haziran 1958'de[105] ve 5 Ocak 1960 günü sabah

---

[97] A.R. Gönüllü, **a.g.e.,** s.147.; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2596, Antalya 10 Mayıs 1957, s.1-2.

[98] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2600, Antalya 14 Mayıs 1957, s.1.

[99] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2604, Antalya 18 Mayıs 1957, s.1.

[100] A. R. Gönüllü, **a.g.e.,** s.183,; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2636, Antalya 19 Haziran 1957, s.1.; **İleri Gazetesi,** Sayı:2493, Antalya 19 Haziran 1957, s.1.

[101] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2637, Antalya 20 Haziran 1957, s.2.

[102] **İleri Gazetesi,** Sayı:2494, Antalya 20 Haziran 1957, s.1.; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2638, Antalya 21 Haziran 1957, s.1.

[103] BCA. ÖKGM. F. N. 030. 01.0.0. Y. N. 121.772.5.

[104] **İleri Gazetesi,** Sayı:2745, Antalya 8 Mart 1958, s.1.

[105] **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2999, Antalya 3 Temmuz 1958, s.1-2.

Levent Şahverdi Arşivi

saat 07.00 sıralarında[106] hafif ve orta şiddette depremler meydana gelmiştir. Bu depremlerde can ve mal kaybı olmamıştır[107].

Isparta ve Burdur'da Meydana Gelen Depremler

Isparta ve Burdur'da, tarih boyunca aralıklarla çok sayıda deprem meydana gelmiştir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Isparta ve Burdur'da meydan gelen depremlerle ilgili örneklere, tarihi kayıtlarda rastlamaktayız.14 Ağustos 1868 Çarşamba gecesi saat 04.30 sıralarında Isparta'da hafif şiddette bir deprem meydana gelmiştir. Yarım saat sonra saat 05.00 civarında, öncekinden biraz daha şiddetli bir deprem daha meydana gelmiştir. Meydana gelen bu iki deprem sonucunda, herhangi bir zarar ortaya çıkmamıştır. Isparta'da meydana gelen bu depremler hakkında, Isparta Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti'ne gerekli malumat verilmiştir[108]. Konya Vilâyeti de, Isparta'da meydana gelen bu depremler hakkında, Sadaret'i bilgilendirmiştir[109]. Deprem sonucunda can kaybının olmaması Sadaret'te memnuniyet uyandırmıştır. Ayrıca Sadaret tarafından bu memnuniyet duygusu, Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir[110].

Bu depremin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra, 29 Ağustos 1868 Cuma gecesi saat 04.30'de ve 08.00'de Hamid-abad Sancağı'nın merkezi olan Isparta'da iki defa daha deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sırasında da zarar ve ziyan meydana gelmemiştir. Isparta'da meydana gelen bu depremler hakkında, Isparta Mutasarrıflığı tarafından 8 Eylül 1868 tarihinde, Konya Vilâyeti'ne malumat verilmiştir[111]. Ayrıca bu depremler hakkında, Konya Vilâyeti tarafından 17 Eylül 1868 tarihinde Sadaret'e gerekli bilgi verilmiştir[112]. Isparta'da meydana gelen depremler sonucunda, can kaybının

---

[106] **İleri Gazetesi,** Sayı:3395, Antalya 6 Ocak 1960, s.1.

[107] **İleri Gazetesi,** Sayı:2745, Antalya 8 Mart 1958, s.1.; **Şelâle Gazetesi,** Sayı:2999, Antalya 3 Temmuz 1958, s.1-2.; **İleri Gazetesi,** Sayı:3395, Antalya 6 Ocak 1960, s.1.

[108] BOA. A. MKT. MHM. nr.420/87. Lef.1.

[109] Aynı Belge. Lef.2.

[110] Aynı Belge. Lef.3-4.

[111] BOA. A. MKT. MHM. nr.422/22. Lef.1.

[112] Aynı Belge. Lef.2.

Levent Şahverdi Arşivi

olmaması Sadaret'te memnuniyet yaratmıştır. Ayrıca Sadaret, bu memnuniyet duygusunu, Konya Vilâyeti'ne bildirmiştir[113].

11 Aralık 1883 Salı gecesi saat 00.30 civarında Isparta'nın Keçiborlu Nahiyesi'nin merkezi olan Keçiborlu'da hafif şiddette bir deprem meydana gelmiştir. Deprem sonucunda pek sağlam olmayan Vakıf Hanı büsbütün yıkılmıştır. Ayrıca hanın içinde bulunan Hüseyin bin Osman isimli şahıs ölmüş ve iki deve telef olmuştur. Meydana gelen bu deprem Isparta Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir. Konya Vilâyeti de bu konu hakkında, 13 Aralık 1883 tarihinde Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Kitâbeti'ne malumat vermiştir[114].

16 Ocak 1888 Çarşamba gecesi Isparta Kasabası'nda beş saniye kadar devam eden bir deprem meydana gelmiştir. Deprem, Isparta'nın batı yönünde top patlarcasına zuhur eden bir seda sonunda ortaya çıkmıştır. Uykuda olan halk, deprem esnasında uyanarak hanelerinden dışarıya fırlamışlardır[115]. Deprem sonucunda Isparta'nın Hacı Elfi, Şeyh, Tekke ve Yayla-zâde Mahalleleri'nde bulunan hanelerin hemen hemen hepsi harap ve perişan olmuştur. Hacı Elfi Mahallesi'nde Kavafçı-zâde Süleyman Efendi'nin 15-16 yaşında bulunan kızı ile Tekke Mahallesi ahalisinden olan Balcıoğlu Hacı Hafız'ın aynı yaşlarda bulunan oğlu Hüsnü, dam altında kalarak vefat etmişlerdir. Ayrıca depremde iki kişi de yaralanmıştır. Isparta'nın Dere Gümü Köyü'nde de deprem sonucunda 30 hane harap olmuştur. Ancak bu köyde nüfus ve hayvan kaybı meydana gelmemiştir. Deprem sonucunda meydana gelen zararların ortaya çıkması üzerine, Isparta Mutasarrıflığı tarafından deprem bölgesine görevli memurlar ile bir doktor gönderilmiştir. Görevli memurlar ve doktor tarafından, deprem bölgesinde ikamet eden ahalinin içinde bulunduğu durum tespit edilmiştir. Ayrıca deprem bölgesinde daha başka yaralı ve hasta insan olup-olmadığı araştırılmıştır. Bu arada akrabası bulunmayan insanlardan açıkta kalanlar, askeriyeden alınan çadırlara mümkün mer-

---

[113] Aynı Belge. Lef.3.

[114] BOA. Y. PRK. DH. nr.1/64.

[115] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı,** (BOA. Y. MTV.), nr.37/36. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

tebe yerleştirilmiştir. Bir müddet sonra da padişahın irâdesine uygun olarak, Isparta Mutasarrıflığı tarafından deprem bölgesine üç doktor daha gönderilmiştir. Yine padişah irâdesine dayanarak, deprem sonucunda meydana gelen can ve mal kaybını tespit etmek üzere, bir komisyon kurulmuştur[116].

Isparta Mutasarrıflığı tarafından teşkil edilen bu komisyonun Reisi Sanisi; Meclis-i İdare-i Liva Azası'ndan Ahmet Neşet Efendi, Azaları; Isparta Tali Taburu Binbaşısı Esad Bey, Isparta Mukaddem Taburu Kolağası Ali Rıza Efendi, Meclis-i Belediye Reisi Hacı Hasan Efendi, Mukavelat Muharriri Han-zâde Hacı Osman Efendi, Mahkeme-i Bidayet Aza Mülazımı Çamlı-zâde Mustafa Necip Efendi, Meclis-i Belediye Azası'ndan Dede-zâde Hacı Mehmet Efendi, Orman İdaresi Katibi Yüce-zâde Osman Efendi, Muteberan-ı Rumiyandan Küçük-zâde Hacı Lazarus Efendi, Muteberan-ı Ermenandan Manas Karabetyan Efendi'dir. Komisyonun Katibi; Meclis-i Belediye Katibi ve Sandık Emini de; Meclis-i Belediye Sandık Emini'dir[117]. Bu komisyon tarafından deprem bölgesi içinde bulunan Şeyh, Hacı Elfi, Cami-i Atik ve Yayla-zâde Mahalleleri ile Dere Gümü Köyü'nde 19-23 Ocak 1888 tarihleri arasında beş gün boyunca keşif yapılmıştır. Bu keşif sırasında, depremde 252 hanenin zarar gördüğü tespit edilmiştir. Bu hanelerden 55'i yeniden inşa edilecek, 181'i tamir edilecek ve 16'ı yıkılacaktır. Ayrıca bu hanelerden 157'i kudreti olmayan ve yardıma muhtaç olan ahaliye ve 95'i de kudreti olan ahaliye aittir. Yeniden inşa ve tamir edilecek binalarla, yıkılması gereken binalar için sarf edilecek olan para miktarı da 99.895 kuruştur. Bu miktarın 55.070 kuruşu yardıma muhtaç olan ahalinin hanelerine ve 42.825 kuruşu da durumu iyi olan ahalinin hanelerine harcanacaktır[118].

Bu arada Isparta'da depremden zarar gören ahaliye yardım olmak üzere, Teke Sancağı hayırseverleri tarafından 672 mecidiye toplanmış ve bu para Isparta'ya gönderilmiştir. Teke Mutasarrıflığı tarafın-

---

[116] BOA. Y. MTV. nr.37/36. Lef.1.
[117] Aynı Belge. Lef.2.
[118] Aynı Belge. Lef.3-4.

Levent Şahverdi Arşivi

dan gönderilen bu para, Isparta Mutasarrıflığı tarafından postadan alınarak, komisyona teslim edilmiştir. Ayrıca padişah tarafından da depremden zarar görenler için 300 lira miktarında bir meblağ, Isparta Mal Sandığı emrine gönderilmiştir. Bu esnada depremden zarar gören dört hanenin de inşaatına başlanmıştır[119].

Isparta Mutasarrıflığı tarafından, Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Kitâbeti'ne Isparta'da meydana gelen depremde ortaya çıkan can ve mal kaybı ile yerel yönetim tarafından deprem sahasında yapılan ve yapılacak olan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, ayrıca komisyon tarafından deprem sahasında 24 Ocak 1888 tarihine kadar yapılan keşif sonucunda, hazırlanmış olan rapor gönderilmiştir[120].

Bu depremin üzerinden çok az bir zaman geçtikten sonra, Isparta'da bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu deprem 4 Şubat 1888 Pazartesi günü saat 03.00'e kadar aralıklarla devam etmiştir. Isparta Mutasarrıflığı tarafından kurulmuş olan bir komisyon tarafından, 4 Şubat 1888 tarihinde deprem bölgesinde keşif yapılmıştır. Yapılan keşif sonucunda hazırlanmış olan mazbatada, İslam ve Hıristiyan mahallelerinden olan Selü Bey ve Emre Mahalleleri'nde deprem neticesinde elli yedi hane, bir mescit ve bir sübyan mektebinin yıkılmış bulunduğu ve bunların tehlikeli bir halde olduğu tespiti yapılmıştır. Ayrıca deprem sonucunda zarar gören bu mekanlardan beş hanenin yeniden, sübyan mektebi, mescit ve kırk beş hanenin tamir yolu ile inşa edilmesi gerektiği, sekizinin de merdiven duvarlarının tehlikeli bir halde olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Hamid-Abad Mutasarrıfı Saadettin Bey tarafından 5 Şubat 1888 tarihinde Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Kitâbeti'ne gönderilen telgrafta, meydana gelen depremde zarar gören binaların yıkılma ve yeniden inşa edilme masrafı olarak 9.690 kuruş miktarından bir meblağa ihtiyaç bulunduğu ve bu meblağdan 5.525 kuruşun 35 hanede bulunan fakir kimselere ve 4.165 kuruşun da 24 hanede bulunan kudretli kimselere isabet ettiği bildirilmiştir[121].

---

[119] Aynı Belge. Lef.3-4.

[120] Aynı Belge. Lef.1-4.

[121] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Umûm Vilâyetler Tahrirâtı,** (BOA. Y. PRK. UM.), nr.14/2.

Levent Şahverdi Arşivi

Aydın Vilâyeti tarafından da 2 Mart 1888 tarihinde, "Isparta'da meydana gelen depremden dolayı zarara uğrayan ahali için, Kadı Köy yangın felaketzedeleri için toplanmış olan yardımdan fazla kalan ve mahfuz bulunan 10 bin kuruşun, Aydın Vilâyeti yardımı olarak Isparta'ya gönderilmesi, Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmiştir. Aydın Vilâyeti'nin bu talebi, Dahiliye Nezâreti tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti 21 Mart 1888 tarihinde, Aydın Vilâyeti'ne bu konu hakkında gereğinin yapılmasını emretmiştir[122].

11 Kasım 1889 gecesi saat 03.00'de de Isparta'da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Deprem sonucunda insan ve hayvan kaybı olmamıştır. Ancak yıkılmak üzere olan birkaç duvar yıkılmıştır. Isparta'da meydana gelen bu deprem hakkında, yerel yönetim tarafından 14 Kasım 1889 tarihinde padişaha bilgi verilmiştir[123].

Isparta'da meydana gelen depremler sonucunda, Isparta Hükümet Konağı da tahrip olmuştu. Ayrıca Isparta Hükümet Konağı'nın tamir edilmesi için gerekli olan 8 bin kuruşun, 1892 senesi Dahiliye Tahsisatı'ndan mahsup edilerek, Konya Vilâyeti'nin 1892 senesi Umumi Emval Tahsilatı'ndan ifa edilmesine dair bir padişah irâdesi çıkmıştı. Padişah irâdesine dayanarak, Hazine tarafından hazırlanmış olan havalename, Konya Vilâyeti'ne gönderilmişti. Bu konuda Dahiliye Nezâreti tarafından 4 Mart 1892 tarihinde, Konya Vilâyeti'nden gerekli işlemin yerine getirilmesi istenmişti[124]. Ancak bir müddet sonra, Isparta Hükümet Konağı'nın tamir edilmesi için yapılan keşif neticesinde ortaya çıkmış olan 8 bin kuruşun, Konya Vilâyeti Bütçesi'nde karşılığı olmadığı tespit edilmişti. 1892 senesi Dahiliye Zuhurat Tertibi de kapalı idi. Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti tarafından 4 Aralık 1892 tarihinde, Sadaret'ten adı geçen paranın 1892 senesi Bütçe Açığına ve Zuhurat Tertibi Fazlası'na ilave edilerek ödenmesi ve bu talebin uygun görülmesi halinde Maliye Nezâreti'ne gerekli emrin verilmesi istenmişti[125]. Ancak Dahiliye Nezâreti'nin bu talebin yerine getirilip-getirilmediği bilinmemektedir.

---

[122] BOA. DH. MKT. nr.1608/16.
[123] BOA. Y. PRK. UM. nr.15/96.
[124] BOA. DH. MKT. nr.2057/117.
[125] BOA. DH. MKT. nr.2027/39.

Levent Şahverdi Arşivi

23 Ağustos 1892 Salı günü saat 04.00'de de Konya Vilâyeti'nin Burdur ve Hamid-abad Kasabaları'nda şiddetli ve hafif suretle defalarca deprem meydana gelmiştir[126]. Meydana gelen bu depremler Burdur'da ertesi sabah saat 07.30'a kadar aralıklarla devam etmiştir[127]. Depremler sonucunda Burdur Kasabası'nın dışında bulunan beş yüz bağ ve bahçenin duvarları yıkılmıştır. Burdur Kasabası'na yarım saat yürüyüş mesafesinde bulunan, yarım dönüm miktarındaki bağ da yarılarak aşağıya inmiştir. 32 hanenin duvarları tahrip olmuştur. İki caminin minaresi ile bir sübyan mektebi zarar görmüştür. Burdur Hükümet Dairesi ile kadın ve erkek hapishanesinin duvarları yarılmıştır. Bu binaların yarılan duvarları yıkılmak üzere bulunmakta idi. Ancak deprem sonucunda Burdur ve Isparta Kasabası'nda can kaybı olmamıştır. Burdur ve Hamid-abad Kasabaları'nda meydana gelen bu deprem, 25 Ağustos 1892 tarihinde Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Burdur ve Hamid-abad Kasabaları'nda meydana gelen deprem hadisesinin haber verilmesi üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından, gerektiği zaman lazım gelen yardımın yapılması ve hapishanelerde bulunan mahkumların ikamesinin mahzurlu olmasından dolayı, bu duruma mahallince çare bulunması Konya Vilâyeti'nden talep edilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti 26 Ağustos 1892 tarihinde, Burdur ve Hamid-abad Kasabaları'nda meydana gelen deprem ve Dahiliye Nezâreti'nin bu konuda yapmış olduğu çalışmalar hakkında, Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Kitâbeti'ne malumat vermiştir[128].

Ancak bir müddet sonra Burdur'da bir deprem daha meydana gelmiştir. Bu deprem 10 Eylül 1892 gecesi saat 05.00'den 08.00'e kadar şiddetli ve hafif suretle dört defa daha meydana gelmiştir. Bu depremler sonucunda Hacı Ali Bey isminde bir kişinin hanesinin bir odası yıkılmış, ancak can kaybı olmamıştır[129].

---

[126] BOA. DH. MKT. nr.1992/122.
[127] BOA. DH. MKT. nr.1994/22.
[128] BOA. DH. MKT. nr.1992/122.
[129] BOA. İ. DH. nr.1297/1310.S.-34. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

Burdur'da depremler devam ettiği sırada, depremden harap olan devlet kurumlarının tamir edilmesi de çözülmesi gereken bir mesele idi. Bunun için, Burdur Mutasarrıflığı'nın talebi üzerine, Konya Vilâyeti tarafından Dahiliye Nezâreti'nden depremde zarar gören hükümet konağı ile hapishanelerin tamir yapılması için, 25 bin kuruş miktarında bir paranın sarf edilmesi için izin istenmiştir. Dahiliye Nezâreti de 29 Ağustos 1892 tarihinde, Burdur Hükümet Konağı ile hapishanelerin tamiri için, 25 bin kuruş miktarında bir meblağın sarf edilmesinin zaruri bulunduğunu ve bu sebepten dolayı bu miktar paranın sarf edilmesi için, Konya Vilâyeti'ne izin verilmesini Sadaret'ten istemiştir[130].

Konya Vilâyeti'nin bu talebi üzerine, Sadaret'in 31 Ağustos 1892 tarihli tezkiresine dayanılarak, Burdur'da 25 bin kuruş miktarında bir meblağın kullanılmasına dair padişah irâdesi çıkmıştı. Ancak kullanılmasına izin verilen bu 25 bin kuruşun, Konya Vilâyeti'nin bütçesinde karşılığı mevcut değildi. Ayrıca bu miktar para, Dahiliye Nezâreti'nin 1892 senesi bütçesinde zikredilen Dahiliye Zuhurat Tertibi'nde de bulunmamakta idi. Bu sebeplerden dolayı Muhasebe'nin isteği üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından 15 Eylül 1892 tarihinde Sadaret'ten, bahsedilen 25 bin kuruşun 1892 senesi Bütçe Açığına ve Zuhurat Tertibi Fazlası'na ilave edilerek ödenmesi ve bu talebin uygun görülmesi halinde, Maliye Nezâreti'ne gerekli emrin verilmesi talep edilmiştir[131].

Bu arada Burdur Mutasarrıflığı tarafından, meydana gelen depremlerden dolayı hasar gören ve yıkılmak üzere olan binalar ile duvarların bir kısmı yıktırılmıştı. Fakat deprem sahasında yapılmış olan bu çalışma yeterli değildi. Yıkılmak üzere olan fakir kimselere ait binalarla, vakfı olmayan cami ve medreselerin de yıktırılması ve böylece bunlarında tehlikesinin ortadan kaldırılması gerekli idi. Burdur Belediyesi'nin gelirleri ise bu işleri yapmaya yeterli değildi. Ayrıca deprem de devam etmekte idi. Bunun için tehlikeli olan mahallerin,

[130] BOA. DH. MKT. nr.1994/22.
[131] BOA. DH. MKT. nr.2002/69.

Levent Şahverdi Arşivi

halkın yardımı ile yıkılmasına teşebbüs edilmişti. Ancak halk mektep ve deppoy binaları için toplanan yardıma katkıda bulunduğundan, bu yeni yardım talebi karşısında istekli davranmıyordu. Bu nedenlerden dolayı Burdur Mutasarrıflığı tarafından, bu konuda gerekli işlemin yapılması, Konya Vilâyeti'nden talep edilmiştir[132].

Bu talep üzerine, Konya Valiliği tarafından, tehlikede bulunan hükümet konağının bazı mahalleri ile hapishanenin tamiri için sarfına izin verilen 25 bin kuruşun, fakirlere ait hanelerle, cami ve medreselerin tehlikeli kısımlarının yıkılmasında ve fakirlere ait olan hanelerin tamirinde kullanılması için Burdur Mutasarrıflığı'na talimat verilmiştir. Bununla birlikte Konya Valiliği tarafından Dahiliye Nezâreti'nden, hükümet konağı ile hapishane için tekrar 25 bin kuruş miktarında bir meblağın kullanılması için izin istenmiştir[133]. Dahiliye Nezâreti de, Konya Vilâyeti'nin bu talebini, Sadaret'e bildirmiştir[134]. Sadaret'e intikal eden Konya Vilâyeti'nin bu talebi, 18 Eylül 1892 tarihinde Meclis-i Mahsûs-u Vükelâ'da görüşülmüş ve burada yapılan görüşme sonucunda, adı geçen 25 bin kuruşun Dahiliye Tahsisatı'ndan olmak üzere sarfına izin itasının, Dahiliye Nezâreti'ne havalesine ve bu konuda Maliye Nezâreti'ne malumat verilmesine karar verilmiştir[135]. Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ tarafından alınan bu olumlu karar üzerine, sadrazam tarafından hazırlanmış olan tezkire, aynı tarihte padişaha sunulmuştur. Padişah tarafından da 21 Eylül 1892 tarihinde, bu konu ile ilgili olarak bir İrâde-i Seniye çıkarılmıştır[136].

Dahiliye Nezâreti de 5 Ekim 1892 tarihinde, padişah irâdesi ile Burdur'da sarfına izin verilen 25 bin kuruşun, 1892 senesi Dahiliye Tahsisatı'na mahsuben, Konya Vilâyeti Emvali'den tediye edilmesini, ayrıca icap eden havalenamenin tanzim edilmesini ve gönderilmesini Maliye Nezâreti'nden talep etmiştir[137]. Bu arada adı geçen 25

---

[132] BOA. İ. DH. nr.1297/1310.S.-34. Lef.1.
[133] BOA. İ. DH. nr.1297/1310.S.-34. Lef.1.
[134] Aynı Belge. Lef.2.
[135] Aynı Belge. Lef.3.
[136] Aynı Belge. Lef.4.; BOA. DH. MKT. nr.2001/1.
[137] BOA. DH. MKT. nr.2008/11.

Levent Şahverdi Arşivi

bin kuruşun 1892 senesi Dahiliye Tahsisatı'na mahsuben kullanılması doğrultusunda, Konya Vilâyeti Defterdarlığı'na da izin verilmiştir. Ancak Dahiliye Nezâreti 15 Ekim 1892 tarihinde, 25 bin kuruşun Dahiliye Tahsisatı'na mahsuben Konya Vilâyeti Emvali'nden tediye edilmesini ve icap eden havalenamenin tanzim edilerek acele olarak gönderilmesini Maliye Nezâreti'nden bir defa daha talep etmiştir[138].

Dahiliye Nezâreti 3 Aralık 1892 tarihinde de, Burdur'da meydana gelen depremden dolayı, tehlikeli bir halde bulunan hükümet konağı ile hapishanenin tamiri için kullanılmasına izin verilmiş olan 25 bin kuruşun, bazı fakirlerin meskenleri ile cami ve saire için sarf edilmiş olduğunu, bu sebepten dolayı hükümet konağı ile hapishane için sarf edilmesi mecburi olan 25 bin kuruş için de padişah irâdesi çıktığını, bu miktar paranın 1892 senesi Bütçe Açığına ve Zuhurat Tertibi Fazlası'na ilave edilerek, ayrıca 1892 senesi Dahiliye Tahsisatı'ndan mahsup edilerek, Konya Vilâyeti Emvali'nden tediye edilmesini, bu konuda Hazine tarafından tanzim ve tevdi olunan havalenamenin gönderildiğini Konya Vilâyeti'ne bildirmiş ve bu konuda icap eden işlemin yerine getirilmesini talep etmiştir[139].

10 Temmuz 1894 tarihinde de İstanbul'da büyük bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremden sonra İstanbul'da, İstanbul'un civarında ve diğer bölgelerde bir çok deprem ve artçı sarsıntılar ortaya çıkmıştır. Bu arada Burdur'da da 13 Temmuz 1894 tarihinde hafif şiddette, 14 Temmuz 1894 tarihinde de doğu-batı yönünde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir[140].

26 Mayıs 1902 günü saat 10.50'de de Isparta'da sürekli ve gayet şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Isparta'da meydana gelen bu deprem, Antalya civarında ve Konya Vilâyeti'nin merkezinde de hissedilmiştir. Bu depremde, yapılan ilk tespitler de Burdur ve Hamidabad Kasabaları'nda iki-üç hanenin bahçe duvarının yıkıldığı, bir ki-

[138] BOA. DH. MKT. nr.2010/114.
[139] BOA. DH. MKT. nr.2037/33.
[140] F. Ürekli, a.g.e., s.15, 21

Levent Şahverdi Arşivi

lise ile Kadın ve Erkek Hapishaneleri'nin hasar gördüğü ortaya çıkmıştır[141]. Ancak daha sonra yapılan incelemede, Arvallı Köyü'nde 26 hanenin tamamen yıkıldığı ve 30 hanenin de yıkılmak üzere olduğu, enkaz altında kalan insanlardan iki kişinin vefat ettiği ve beş kişinin de yaralı olarak kurtarıldığı tespit edilmiştir. Bu konuda Konya Vilâyeti tarafından, depremden zarar görenlerin istirahat etmeleri ve yaralıların tedavisi için mahalline gerekli tebligat yapılmıştır. Ayrıca Konya Vilâyeti tarafından, deprem sonucunda ortaya çıkan can ve mal kaybı hakkında elde edilen bu bilgiler, Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 1 Haziran 1902 tarihinde bu konu hakkında Sadaret'e malumat vermiştir[142].

Meydana gelen deprem sonucunda, Isparta ve çevresinde bazı bina ve meskenler hasar görmüştü. Hasar görmüş olan bu bina ve meskenlerin tamir edilmesi gerekmekte idi. Bu sebepten dolayı, Konya Vilâyeti tarafından, bu bina ve meskenlerin tamir edilmesinde kullanılmak üzere, toplam 810 metre küp kerestenin, adı geçen köylere en yakın mevkide bulunan ormanlardan kestirilerek, bedelsiz olarak kullanılması Orman Maden ve Ziraat Nezâreti'nden talep edilmiştir. Orman Maden ve Ziraat Nezâreti de bu talep hakkında neler yapılması gerektiğini, Şûrâ-yi Devlet'e sormuştur. Şûra-yi Devlet Maliye Dairesi tarafından, köylere ait kerestenin bedelsiz olarak kullanılmasının hakim nizam icabından olduğu ve bu sebepten dolayı adı geçen kerestenin hiçbir su-istimale meydan verilmeden bedelsiz olarak kesilmesinin ve kullanılmasının mahalline yazılmış olduğu tespiti yapılmış ve Isparta Kasabası'nın ihtiyacı olan on bin adet döşeme ve yirmi bin adet tavan tahtasının, yirmi bin adet dilmenin[143] ve yüz adet mesetin[144] bedelsiz olarak verilmesine karar verilmiştir (30 Ocak 1902)[145]. Şûra-yi Devlet Maliye Dairesi'nin almış olduğu bu

---

[141] BOA. DH. MKT. nr.515/46. Lef.1.
[142] Aynı Belge. Lef.2.
[143] Dilme; Dört köşe kesilmiş ağaç, kereste.; **Derleme Sözlüğü,** Ankara 1969, IV/1498.
[144] Meset; Kalın direk, mertek.; **Derleme Sözlüğü,** Ankara1977, IX/3171.
[145] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi 1310 sonrası İrade Orman ve Meadin,** (BOA. İ. OM.), nr.1320-Za-20/2. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

karar hakkında, sadrazam tarafından 9 Şubat 1902 tarihinde, padişaha bilgi verilmiştir. Padişah tarafından da, Şûra-yi Devlet Maliye Dairesi'nin almış olduğu bu karar uygun görülmüş ve 20 Şubat 1902 tarihinde konu ile ilgili olarak bir İrâde-i Seniye çıkarılmıştır[146].

Bir müddet sonra Isparta ve Burdur'da meydana gelen depremde, iki köyde yıkılmış olan mekanlardan 55 kadarının tamirat işlemi sona ermişti. Ayrıca yıkılmış olan diğer mekanların inşaatının tamamlanmasına çalışılmakta idi. Bu bölgede bulunan Konya Valisi tarafından Antalya'dan, Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta; Isparta, Eğirdir ve Dinar taraflarında yapılan çalışmaların denetlendiği, Teke Sancağı'nda görev yapan memurlardan kötü halleri tespit edilen dört memurun, görevlerinden azil edildiği ve bunlardan ikisinin mahkemeye verilmesi için dairelerine tebligat yapıldığı, Konya Vilâyeti'nin her tarafından asayişin yerinde olduğu, ayrıca Burdur, Keçiborlu, Yalvaç ve Akşehir'in de teftiş edilerek, Konya'ya avdet edileceği hakkında bilgi verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 15 Ekim 1902 tarihinde, Konya Valisi'nin, Konya Vilâyeti'nin sancak ve kazaları dahilinde yapmış olduğu bu çalışmalar hakkında Sadaret'e malumat vermiştir[147].

3 Ekim 1914 tarihinde Burdur'da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem Isparta ve Dinar'ı da etkilemiştir. Depremde 200 can kaybı ve 700 yaralanma olayı meydana gelmiştir. Ayrıca deprem sonucunda 6.000 bina yıkılmıştır[148]. Burdur'da meydana gelen bu deprem üzerine, padişah tarafından deprem-zede ahali için 500 lira miktarında bir meblağ yardım olarak gönderilmiştir. Ayrıca bu durum Dahiliye Nezâreti tarafından 8 Ekim 1914 tarihinde Burdur'da bulunan Konya Valisi'ne bildirilmiş ve bu paranın lazım gelenlere verilmesi istenmiştir[149]. Konya Valisi Azmi Bey tarafından 11 Ekim 1914 tarihinde Burdur'dan Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen

---

[146] Aynı Belge. Lef.2.
[147] BOA. DH. MKT. nr.612/61.
[148] B. Çetin, a.g.e. s.25.
[149] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti,** (BOA. DH. KMS.), nr.28/16. Lef.1.

Levent Şahverdi Arşivi

telgrafta, padişah tarafından 500 lira ihsan edildiğinin Burdur ve Isparta ahalisine tebliğ edildiği ve padişahın yapmış olduğu bu yardımın halkın felaketlerini hafiflettiği, ayrıca halkın padişaha duacı oldukları bildirilmiştir[150]. Dahiliye Nezâreti de 13 Ekim 1914 tarihinde Konya Valisi'nin göndermiş olduğu bu malumat hakkında Sadaret'e bilgi vermiştir[151].

3 Ekim 1914 tarihinde meydana gelen deprem sonucunda[152] zarar gören Burdur ve Isparta felaket-zedelerinin iskan masrafı hakkında, Dahiliye Nezâreti tarafından yapılan talep üzerine, Maliye Nezâreti'nin vermiş olduğu cevap, 18 Kasım 1914 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüştür. Meclis-i Vükelâ'da yapılan bu görüşmede, adı geçen tezkirede beyan olduğu üzere, 8 bin lira tahmin edilen bedelin yarısının vilâyet hususi bütçelerinden ödenmesinin gerçekleştiği, bunun yanında diğer yarısı olan 4 bin liranın da Muvâzene-i Umûmiyye'de yer alan Mesârif-i Gayr-i Melhûze Tertibi'nden itası hususunun Maliye Nezâreti'ne bildirilmesine ve bu konuda Dahiliye Nezâreti'ne malumat verilmesine karar verilmiştir[153].

Bu arada Burdur ve Isparta'da daha sonra vuku bulan depremden dolayı meskenleri harap olan ahalinin inşa edecekleri mekanlar için, lazım gelen ağaçların bir defaya mahsus olmak üzere devlet ormanlarından bedelsiz olarak kesilmesi için, Ticaret ve Ziraat Nezâreti tarafından bir kanun tasarısı tanzim olunmuştu. Bu konuda Maliye Nezâreti tarafından hazırlanmış olan tezkire, Meclis-i Vükelâ'ya gönderilmişti. Meclis-i Vükelâ da, kendisine intikal eden bu tezkireyi görüşmüş ve bu görüşme sonunda, Ticaret ve Ziraat Nezâreti tarafından hazırlanmış olan kanun tasarısının, beklenen maksada hizmet edeceği

---

[150] Aynı Belge. Lef.2.

[151] Aynı Belge. Lef.3.

[152] "3 Ekim 1914 tarihinde Burdur'da meydana gelen deprem sırasında yıkılan ve yirmi beş seneden beri yapılamayan saat kulesi, 1939 yılında Burdurlu hayırseverlerin yardımı ile yapılmaya başlanmıştır. Saat kulesine konacak olan saat da 1.600 lira verilmek sureti ile Almanya'dan getirtilmiştir". **Burdur Dergisi,** Sayı:8, Burdur, 19 Eylül 1939, s.12.; "Ayrıca bu deprem, daha sonraki yıllarda halk şairlerinin şiirlerine de konu olmuştur". **Burdur Dergisi,** Sayı:13-14, Burdur 19 Mart 1940, s.19-20.

[153] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meclis-i Vükela Mazbataları,** (BOA. MV.), nr.194/38

Levent Şahverdi Arşivi

tespiti yapılmış, ayrıca Meclis-i Vükelâ tarafından, bu kanun tasarısının Meclis-i Umûmî'nin açılışında kanunlaşması teklif olunmak üzere, geçici olarak yürürlüğe konulmasına karar verilmiştir (21 Ekim 1914)[154]. Ayrıca padişah tarafında 22 Ekim 1914 tarihinde, kanun tasarısının yürürlüğe girmesi konusunda bir İrâde-i Seniye çıkarılmıştır[155].

Burdur ve Isparta'da meydana gelen depremden dolayı, meskenleri harap olan mahaller ahalisinin kendilerine mahsus olmak üzere inşa edecekleri hanelerinde kullanacakları ağaçların, devlet ormanlarından bedelsiz olarak kesilmeleri hakkında hükümetçe tanzim edilen ve geçici olarak yürürlüğe konulmuş olan kanun tasarısı Meclis-i Mebûsân tarafından kabul edilerek, 9 Şubat 1915 tarihinde Meclis-i Âyân'a gönderilmiştir. Kanun tasarısı, Meclis-i Âyân Mâliye Encümeni'nin bu konudaki mazbatası ile birlikte, 9 Mart 1915 tarihinde Heyet-i Umûmiye-yi Âyân'da görüşülmüş ve kanun tasarısı aynı şekilde kabul edilmiştir[156]. Burdur ve Isparta deprem-zedelerinin devlet ormanlarından bedelsiz olarak ağaç kesmeleri hakkındaki kanun tasarısının kabul edildiğine dair, Âyân Heyeti tarafından kaleme alınan kararname, aynı tarihte, Meclis-i Âyân Reisi tarafından Sadaret'e gönderilmiştir[157]. Meclis-i Âyân ve Meclis-i Mebûsân tarafından kabul edilen kanun tasarısının kanunlaşması hakkında, 13 Mart 1915 tarihinde padişah tarafından bir İrâde-i Seniye yayınlanmıştır[158]. Bir gün sonra da Meclis-i Âyân tarafından bu kanun, Mâliye ve Ticaret Nezâretleri'ne tebliğ edilmiştir. Ayrıca 4 Nisan 1915 tarihinde bu kanunun Divan-ı Hümayûn Kuyûd Şubesi tarafından kayıt muamelesi icra edilmiştir[159].

3 Ekim 1914 tarihinde meydana gelen deprem, devlete ve başka kurumlara ait olan binalarda da önemli hasarlar meydana getirmişti.

---

[154] BOA. MV. nr.194/32.

[155] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi** 1310 sonrası İrade- Meclis-i Mahsus, (BOA. İ. MMS.), nr.1332-Z-2, Lef.1-4.

[156] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi** 1310 Sonrası İrade Meclis-i Umûmi, (BOA. İ. MLU), nr.1334-Ca-8/27. Lef.1.

[157] Aynı Belge. Lef.2.

[158] Aynı Belge. Lef.3

[159] Aynı Belge. Lef.4.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunlar arasında Isparta ve Burdur Hapishaneleri ile Isparta Adliye Dairesi ve Burdur Mevlevihanesi de bulunmakta idi. Devlet tarafından bu binaların tamir edilmesi ve içinde ikamet edenlerin korunmaları için bir takım tedbirler alınmıştı. Bu arada meydana gelen deprem sonucunda, Isparta ve Burdur Hapishaneleri'nde yatan mahkumlar Kasahisar Hapishanesi'ne nakil olunmuştu. Bu hapishanede yatan mahkumlar adına, mahkumlardan Mehmet ve Kadir imzası ile Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen dilekçede, mahzurun ortadan kalktığı ve bu sebepten dolayı, tekrar adı geçen hapishanelere iadeleri talep edilmişti. Dahiliye Nezâreti de 24 Mayıs 1915 tarihinde, Isparta ve Burdur Hapishaneleri'nin tamiratı icra edilmiş olduğundan ve hükümleri tasdik edilmiş olan mahkumların, Karahisar Hapishanesi'nde uzun müddet tutulmalarının, Hapishaneler Kavânîn ve Nizamnamesi'ne aykırı bulunduğundan, ayrıca Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü tarafından bu mahkumların Isparta ve Burdur Hapishaneleri'ne nakil edilmelerinin uygun olacağının beyan edilmesinden dolayı, bu mahkumların Isparta ve Burdur Hapishaneleri'ne iade edilmeleri için, gerekli emrin Karahisar Mutasarrıflığı'na tebliğ edileceğini Konya Vilâyeti'ne bildirmişti. Ayrıca, Dahiliye Nezâreti, Karahisar Hapishanesi'nden gelecek olan bu mahkumlar için, Isparta ve Burdur Hapishaneleri'nde yer tedarik edilmesini Konya Vilâyeti'nden talep etmişti[160]. Ancak Konya Vilâyeti 30 Mayıs 1915 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne Burdur ve Isparta Hapishaneleri'nin tamirat işlemlerinin henüz tamamlanmadığını ve bununla birlikte Antalya'dan gelen mahkumlarla birlikte, bu hapishanelerin çok kalabalık bir hal aldığını, ayrıca ara sıra meydana gelen depremden dolayı, adı geçen hapishanelerin emin bulunmadığını, bundan dolayı Karahisar Hapishanesi'nde bulunan mahkumların Burdur ve Isparta Hapishaneleri'ne nakil edilmelerinin uygun olmayacağını ve Isparta ve Burdur Hapishaneleri'nde mevcut olan mahzurun ortadan kalkıncaya kadar, adı geçen mahkumların Karahisar Hapishanesi'nde kalmalarının zaruri olduğunu bildirmiştir[161].

---

[160] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri,** (BOA. DH. MB. HPS.), nr.11/60. Lef.1.

[161] Aynı Belge. Lef.2.

Levent Şahverdi Arşivi

Isparta Adliye Dairesi'nin de, deprem sonucunda ve sair sebeplerden dolayı zarar görmesinden dolayı tamir edilmesi lazım gelmekte idi. Bu konuda Isparta Mutasarrıflığı tarafından 12 Haziran 1916 tarihinde, Konya Vilâyeti'ne bilgi verilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmişti. Fakat Konya Vilâyeti tarafından, Isparta Adliye Dairesi'nin tamir edilmesi hakkında, Isparta Mutasarrıflığı'na bir cevap verilmemişti. Ayrıca Isparta Müdde-i Umûmiliği tarafından da, kışın yaklaşması sebebi ile tamirat işlemi vaktiyle yapılmadığı takdirde, ikamete uygun olmayan Adliye Dairesi'nde işlerin yerine getirilmesinin müşkül olacağından dolayı, gerekli işlemin yapılması, Konya İstînâf Müdde-î Umûmiliği'ne bildirilmişti. Konya İstînâf Müdde-î Umumiliği'nin bu konuda yapmış olduğu talep üzerine, Adliye Nezâreti tarafından 30 Eylül 1916 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, bu konuda Konya Vilâyeti'ne gerekli tebligatın yapılması talep edilmişti[162]. Dahiliye Nezâreti de 15 Ekim 1916 tarihinde Konya Vilâyeti'nden, Isparta Adliye Dairesi'nin tamiri edilmesi konusunda gerekli çalışmanın yapılmasını istemiştir[163].

Burdur'da meydana gelen son depremde Padişah Abdülmecit tarafından yaptırılan ve Burdur Kasabası'nda bulunan Mevlevihane ile posta teşkilatına mahsus menzil de kamilen harap olmuştu. Ayrıca Burdur Mevlevihanesi'nin içinde ikamet edilememekte ve ayin icra olunamamakta idi. Bu Mevlevihane'nin keşif yapılarak tamir edilmesi, Şam'daki Gevgilli Mevlevi Taburu'nda bulunan Burdur Mevlevi Şeyhi Fehmi Dede Efendi tarafından talep edilmişti. Dergâh-ı şerîf ile selamlık ve harem dairesinin inşası için, yapılan keşif neticesinde iki yüz bin kuruş miktarında bir meblağ gerekmekte idi. Ancak Burdur Mevlevihanesi Vakfı'nın geliri bulunmamakta idi. Bu sebepten dolayı Burdur Sancağı Meclis-i İdaresi'nin talebi üzerine, Konya Vilâyeti tarafından 9 Ocak 1917 tarihinde, Dahiliye Nezâreti'nden, dergâh-ı şerîf ile selamlık ve harem dairesinin inşasının iki yüz bin kuruşla vücuda geleceği, bu konudaki keşif varakasından

[162] BOA. DH. MB. HPS. nr.11/60. Lef.1.
[163] Aynı Belge. Lef.2.

Levent Şahverdi Arşivi

anlaşıldığından dolayı, adı geçen masrafın Hazine-i Celile'den veya sair suretle temin edilmesi istenmişti[164]. Ancak bu gibi masrafların Hazine-i Celile'den ödenmesinin mümkün olmaması üzerine, Dahiliye Nezâreti tarafından 18 Ocak 1917 tarihinde, Sadaret'ten, bu masrafın Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne tarafından temin edilmesi talep edilmiştir[165].

12 Mayıs 1938 günü saat 12.14'de Burdur'da üç saniye devam eden hafif ve hasarsız bir deprem meydana gelmiştir. Yine aynı tarihte saat 12.15'de Isparta'da da kuzeyden güneye doğru iki saniye devam eden hasarsız ve hafif bir deprem meydana gelmiştir[166].

13 Mart 1939 Pazartesi sabahı saat 04.55'de de Burdur'da aralıklarla bir deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen ilk sarsıntı 6 saniye sürmüştür. Bunu takip eden sarsıntı da 8 saniye devam etmiştir. Burdur'da bu tarihte artçı beş deprem daha meydana gelmiştir. Ancak meydana gelen bu depremler, önceki depremlere göre daha hafif seyretmiştir. Burdur'da meydana gelen bu depremler, şehir içinde can ve mal kaybına sebep olmamıştır. Ancak Burdur'un Çeltikçi Nahiyesi'nde ve Çeltikçi Nahiyesi'ne bağlı olan Kuz Köy'de yıkıntılar meydana gelmesine sebep olmuştur. Deprem sonucunda iki sene önce yapılmış olan Çeltikçi Yatılı İlk Okulu'nun duvar ve pencereleri çatlamıştır. Ayrıca Kuz Köy'de de bir minarenin tepesi uçmuş ve beş tane de ev yıkılmıştır[167].

12 Mayıs 1971 tarihinde de Burdur'da 6.2 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Deprem, Burdur şehri ile çevre köylerde büyük hasarlara sebep olmuştur. Yaklaşık 60 kişinin öldüğü depremde, 180 kişi yaralanmış, 1 524 bina ağır ve 1 624 bina da hafif hasar görmüştür. Hasar çoğunlukla Burdur Şehri'nde ve Burdur Gölü'nün Güneybatısı'nda yer alan Yazıköy, Yarıköy ve Hacılarda meydana gelmiştir. Deprem sadece can ve mal kaybına sebep olmamış, aynı

---

[164] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Umûr-i Mahalliye-i Vilâyât Müdiriyeti,** (BOA. DH. UMVM.) nr.1/50. Lef.1.

[165] Aynı Belge. Lef.2.

[166] BCA. Mua. F. K. 030.10.0.0. Y. N.113.841.2.

[167] **Burdur Dergisi,** Sayı:2, Burdur 19 Mart 1939, s.16.

Levent Şahverdi Arşivi

zamanda kaya çığları, göçmeler ve tansiyon yarıkları gibi jeomorfolojik etkilere de yol açmıştır. Burdur'da ana sarsıntının meydana geldiği 12 Mayıs tarihinden Eylül ayına kadar, büyüklükleri 4.3 ile 5.5 arasında 45 adet deprem kaydedilmiştir[168].

Burdur'da meydana gelen bu deprem sebebiyle, bir çok ülke lideri tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a taziye mesajları gönderilmiştir. Mesaj gönderen liderler arasında İtalya Cumhurbaşkanı Giuseppe Saragat, Pakistan İslam Cumhuriyeti Başkanı General Agha Mohammad Yahya Khan ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard Nixon bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da bu liderlere teşekkürlerini bildirmiştir[169].

Sonuç

Güneybatı Anadolu Bölgesi'ndeki Burdur fay hattı çevresinde bulunan Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla şehirlerinde, daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra da aralıklarla hafif ya da şiddetli derecede çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Bu bölgede ana depremlerin yanında, bunları takip eden artçı depremler de çok miktarda görülmüştür.

Bu bölgede meydana gelen depremlere bakıldığında, bazı depremler meydana gelmeden kısa bir süre önce, yerel halk tarafından şiddetli bir ses duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca deprem bölgesinde, deprem meydana geldikten sonra, jeomorfolojik bir takım değişikliklerinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Memleketin başka şehirlerinde olduğu gibi, Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla şehirlerinde deprem meydana geldiği zaman, yerel yönetim tarafından, depremin meydana geldiği tarih, zaman ve süresi hakkında, merkezi yönetime en kısa zamanda bilgi verilmektedir. Ayrıca depremde meydana gelen can ve mal kaybı ile diğer zararlar belirtilmektedir. Yerel yönetim bazı zamanlarda depremden zarar gören ahali için, yerine getirilmesini istediği taleplerini de merkezi yönetime iletmektedir.

---

[168] B. Çetin, **a.g.e.,** s.25.

[169] **Cumhurbaşkanlığı Arşivi,** Yer No:517/-29, Fihrist No:5411-2-11.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu bölgede deprem meydana geldiği zaman, yerel yönetim tarafından genellikle bir komisyon kurulmaktadır. Bu komisyon tarafından deprem sahasında, keşif yapılmaktadır. Bu keşif esnasında, deprem sonucunda meydana gelen insan kaybı ve hasar gören binalar tespit edilmektedir. Bu işlemler bazı zamanlarda, merkezi hükümet tarafından görevlendirilmiş kişiler tarafından yerine getirilmektedir.

Ayrıca yerel yönetim ve yerli halk tarafından deprem sahasında bulunan depremzede ahalinin barınma, beslenme v.b. ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Diğer şehirlerden de depremden zarar görmüş insanlara maddi yardım yapılmaktadır. Bunun yanında yerel yönetim tarafından, depremden etkilenmiş olan ve tehlike arz eden binalar ile duvarlar yıktırılmakta, yıkılan mahaller de temizletilmektedir.

Devlet tarafından, depremden zarar gören insanlara, hanelerinin yeniden inşa edilmesinde, ya da tamir edilmesinde, devlet ormanlarından bedelsiz olarak kereste verilmektedir. Bunun yanında deprem-zede ahalinin ihtiyaçlarının karşılanması, kamu binalarının tamir ya da yeniden inşa edilmesi, ayrıca deprem mahallinin temizlenmesi için yerel yönetime ödenek yardımında da bulunulmaktadır. Devlet tarafından deprem bölgesindeki deprem-zede ahalinin temettü, arazi ve emlak vergilerinin ödenmesi de belli bir süre ertelenmektedir. Ancak devlet tarafından deprem bölgesine yapılacak olan hizmetlerde, münferitte olsa bazı aksamaların ortaya çıktığı bilinmektedir.

Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde incelediğimiz dönemde meydana gelen depremler sonucunda, çok sayıda insan hayatını kayıp etmiş ve önemli ölçüde maddi kayıp meydana gelmiştir. Bilhassa bu bölgede meydana gelen hafif şiddette bir depremde dahi çok sayıda binanın yıkıldığı ve buna bağlı olarak da insan kaybının çok olduğu görülmektedir. Bu olayda bölgenin geleneksel ev yapısının, en azından bir kısmının son yıllara kadar depreme dayanıklı olmadığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin başka köşelerinde olduğu gibi, bu bölgesinde de meydana gelen depremler, bölge halkının yanında, yerel ve merkezi yönetimin önemli ölçüde ekonomik kayıplar vermesine sebep olmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e depremden zarar gören insanlara, devlet tarafından verilen maddi ve manevi desteğin, zaman içinde arttığı görülmektedir. Ancak büyük bir bölümü I. dereceden deprem kuşağı üzerinde bulunan Türkiye'de, depremle birlikte yaşamak zorunda olunduğu bir gerçektir. Bunun için depremin her türlü zararlarından korunma tedbirleri devlet ve millet tarafından alınmalıdır. Deprem sonucunda ölmek, milletin kaderi olmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

1.ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı Âlî Belgeleri

İrade- Dahiliye, (BOA. İ. DH.)

1310 Sonrası İrade- Meclis-i Umûmi, (BOA. İ. MLU)

1310 sonrası İrade -Orman ve Meadin, (BOA. İ. OM.)

1310 sonrası İrade-Meclis-i Mahsus, (BOA. İ. MMS.).

İrade- Meclis-i Vala, (İ.MVL.)

Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası), (BOA. A. MKT. MHM.)

Sadaret Âmedî Kalemi Belgeleri (BOA. A. AMD.)

Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler, (BOA. A. MKT. NZD.)

Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler, (A. MKT. MVL.)

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.)

Yıldız Sarayı Belgeleri

Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı, (BOA. Y. A. HUS.)

Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı, (BOA.Y. PRK. DH.)

Yıldız Perakende Evrakı Umûm Vilâyetler Tahrirâtı, (BOA. Y. PRK. UM.)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, (BOA.Y. MTV.)

Dahiliye Nezâreti Belgeleri

Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi, (BOA. DH. MKT.)

Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (BOA. DH. KMS.)

Levent Şahverdi Arşivi

Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti, (BOA. DH. MB. HPS.)

Dahiliye Nezâreti Umûr-i Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti, (BOA. DH. UMVM.)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bakanlar Kurulu Kararları, (BCA. BKK.)

Muamelat Genel Müdürlüğü (BCA. Mua.)

Özel Kalem Genel Müdürlüğü (ÖKGM.)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

2.SÜRELİ YAYINLAR

Burdur Dergisi

Şelâle Gazetesi

İleri Gazetesi

3.KİTAPLAR ve MAKALELER

Acar, Ahmet, **Jeoloji,** Cilt:I, Ankara 1974.

Akça, Bayram, **Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960),** Ankara 2002.

Çetin, Bayram, **Burdur Kent Coğrafyası,** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007.

Derleme Sözlüğü, Cilt:IV., Ankara 1969.

Derleme Sözlüğü, Cilt:IX., Ankara1977.

Gönüllü, Ali Rıza, **Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960),** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.

Gönüllü, Mehmet Nuri, "Alanya Yaylalarında Geleneksel Meskenler ve Barınaklar", **Türk Akdeniz 2000-Belleten,** Antalya 2000.

Gün, Pınar, **Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Fethiye,** Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2006.

İzbırak, Reşat, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** Ankara 1975.

İzbırak, Reşat, **Türkiye,** Cilt:II, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

Levent Şahverdi Arşivi

Little, Donald P. "Memluk Tarihçileri Tarafından Kaydedilen Deprem Verileri: Tarih Yazımı Üzerine Bir Deneme", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler,** Editör: Elizabeth Zachariadou, Çeviri: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, İstanbul 2001, Sayfa:149-158.

Muşmal, Hüseyin, "Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda Yaşanan 1866 Depremi Üzerine İnceleme", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 20, Konya 2008.

Öncü, Ziya, **Burdur Fay Zonunda Deprem Erken Uyarı Sisteminin Geliştirilmesi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2007.

Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-i Türkî,** Dersaadet 1317.

Tekeli, İlhan-İlkin Selim, Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, Ankara 1993.

Umar, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar,** İstanbul-(bty.).

Ürekli, Fatma, **İstanbul'da 1894 Depremi,** İstanbul 2000.

Vogt, Jean, "Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler", **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler,** Editör: Elizabeth Zachariadou Çeviri: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, İstanbul 2001.

Levent Şahverdi Arşivi

YAYIN TANITIM

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Yalçın Örneği (1908-1925)

Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2009

Hüseyin TOSUN*

Kısaca tanıtmaya çalışacağımız *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Aydınında Milli Egemenlik Düşüncesinin Gelişimi: Hüseyin Cahit (Yalçın) Örneği (1908- 1924) adlı eser* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen doktora tezinin tekrar gözden geçirilmiş halidir. Yrd.Doç.Dr.Fatih Mehmet Sancaktar tarafından kaleme alınan ve toplam 648 sayfadan ibaret olan eser, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yayını olarak çıkmıştır.

Genel olarak Hüseyin Cahit ve döneminin düşünce hayatının ortaya konulması üzerine kurgulanmış olan eser, öncelikle Önsöz (s.III) ve Kısaltmalar (s.XIII) ile başlamaktadır.

Önsöz'de yazar bu çalışmayı yapmaktaki amacını; "II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin renkli simalarından Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey örneğinde, dönemin olay ve olgularını görmek ve özellikle demokrasi tarihimizin belkemiğini oluşturan milli egemenlik anlayışı, sistem tartışmaları, siyaset, meclis, mebus, seçim, seçmen, parti ve benzeri önemli konularını tespit etmek ve incelemek" olarak açıklamaktadır.

Çalışma esas olarak Giriş'i takiben beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında öncelikle araştırmanın hangi metot üzerine kurulduğu tartışılmaktadır. Araştırma sürecinde yazarın anlatımıyla sadece teori ile ilgilenilmemiş, teoriye yön veren, şekillendiren ve değiştiren olayların, eğilimlerin uygulamada nasıl bir hal aldığı birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazar bu çalışmaya birden fazla aydının düşüncelerini, birlikte ve mukayeseli incelemek üzere başladığını,

* Atatürk Araştırma Merkezi.

Levent Şahverdi Arşivi

ancak sonradan zaman aralığı geniş tutularak tek bir kişi üzerine odaklandığını belirtmektedir. Araştırma için Hüseyin Cahit'in; hem II. Meşrutiyette hem de Cumhuriyet döneminde siyasi yaşamda sivrilmiş bir şahsiyet ve ayrıca, gazeteci ve II. Meşrutiyet dönemi meclislerinde milletvekili olmasından dolayı, amaçlanan teori ile uygulama arasındaki ilişkileri vereceği kanaatiyle seçildiğini ifade etmektedir. Daha sonra çalışmanın daha iyi anlaşılması için incelenen kişinin kısa bir hayat hikâyesi (s.12) ve Türk demokrasi tarihinde halk hâkimiyeti düşüncesinin gelişimi Sened-i İttifak (s.29), Tanzimat Fermanı (s.329, Yeni Osmanlılar (s.36), I. Meşrutiyet (s.38), 1876 Anayasası ve Seçim Sistemi (s.41), II. Abdülhamit Mutlakıyeti (s.43), başlıkları altında özetlenmektedir.

"Hüseyin Cahit'in Gözüyle II. Meşrutiyet'in İlanı ve Hükümetler" adlı birinci bölüm (s.45); II. Meşrutiyet'in İlanı (s.45), Sait Paşa Hükümeti ve Bahriye, Harbiye Nazırlarının Atanması Meselesi (s.53), Kamil Paşa Hükümeti ve Kabine Oluşumu Yöntemi Üzerine (s.55), I. Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti (s.66), II. Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti (s.81), İbrahim Hakkı Paşa Hükümeti (s.91), Sait Paşa Hükümeti (s.100), Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti ve Meclis-i Mebusan'ın Feshi (s.112), Kamil Paşa Hükümeti (s.121) adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Ayrıca bu bölümde, II.Meşrutiyet'in ilanının halkta ve Avrupa'da yarattığı etkiler ve buna karşı yapılan 31 Mart Vakası ve Karşı devrim çalışmaları üzerinde de durulmaktadır.

"Meşrutiyet Döneminde Hüseyin Cahit Açısından Bazı Kavramlar, Anlayışlar ve Sistem Tartışmaları" adlı ikinci bölümde; Hüseyin Cahit ve Batı Medeniyeti (s.125), Islahat (s.129), Devlet-Kanun, Hürriyet-Devlet İlişkisi (s.157), Osmanlılık (İttihat-ı Anasır) ve Gayri Türk Unsurların Tavırları (s.175), Adem-i Merkeziyet ve Merkeziyet Tartışmaları (s.191), Meşrutiyet Rejimi (s.229), Hükümdarlık, Meşrutiyet ve Osmanlı Hanedanı (s.238) adlı alt başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde, Hüseyin Cahit'te Batı Medeniyetinin etkisi, Islahat için gerekli şartlar, temel özellikleri ve öncelik verilmesi gerekli

Levent Şahverdi Arşivi

alanlar, Devlet-Kanun -Hürriyet-Kanun İlişkisi, toplanma, miting hakkı, Osmanlılık (İttihat-ı Anasır) politikasına Patrikhanenin tavrı ve imtiyazı meselesi, Balkan Savaşı ve Osmanlılık politikasının iflası, Prens Sabahattin ve adem-i merkeziyet fikri, mahalli idareler ve Yeni Vilayet Kanunu, Gayri Müslimler ve okullarda dil meselesi, askerlik, devlet memurlarının, görevi, yetkisi ve Gayri Türk unsurların memur sorununa bakışı gibi dönemin bazı kavram anlayışları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca Meşrutiyetin tanımı ve meşruti yönetim tarzları, II. Meşrutiyet İhtilalının zamanlaması, amacı, özelliği, rejiminin yerleştirilmesi için izlenecek yol, Osmanlı hanedanının önemi ve halk nazarındaki durumu, bu konularda Hüseyin Cahit Bey ve Ebuzziya Tevfik Bey arasında geçen tartışmalar ve II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet döneminin karşılaştırılması gibi dönemin sistem tartışmaları üzerinde de durulmaktadır.

"Halk Egemenliği, Kullanımı ve Vasıtaları" adlı üçüncü bölüm; Halk Egemenliği ve Kullanımı (s.260), Siyasal Katılım ve Araçları (s.288), Hakimiyet Hakkı (s.260), Siyaset Nedir? (s.265), II. Meşrutiyet Döneminde Halk (s.277), 1908 Seçimleri (s.307), İstanbul Ara Seçimleri ve İTF-HİF Mücadelesi (s.317), 1912 Seçimleri (s.321), Fırkalar (s.334), Osmanlı Meclis-i Mebusanı (s.403), Meclis-i Ayan (s.408) adlı alt başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde, siyasetin tanımı ve II. Meşrutiyet dönemindeki durumu, ordu – siyaset ilişkisi, Hüseyin Cahit'e göre Osmanlı ordusu ve kamuoyu değerlendirilmektedir. Ayrıca Seçim, Oy ve Seçim Kanunu, mebusluk ve görevleri, 1912 seçimlerinin yapılması, muhalefet ve azınlıkların durumu, seçim sonuçları, siyasi partinin tanımı ve ortaya çıkışı, Hüseyin Cahit'in muhalefeti ve diğer muhalefet anlayışları, Ahrar Fırkası, Ahali Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve muhalefet anlayışı ve programı, Milli Meşrutiyet Fırkası, II. Meşrutiyet ve Araplar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ve yeni sistemdeki yeri, Cemiyetin hükümete müdahalesi, Osmanlı Meclis-i Mebusanı, önemi ve iş görememesi, II. Meşrutiyet'te Meclis-i Ayan, Damat Ferit Paşa'nın bu Meclis hakkındaki görüşleri ve Hüseyin Cahit konuları dönemin siyasal katılım araçları olarak değerlendirilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

"Anadolu Hareketi ve Hüseyin Cahit" adlı dördüncü bölüm; Yeni Dönemde Hüseyin Cahit (s.417), Anadolu Hareketine Doğru (s.434), Anadolu Hareketi ve Saltanatın Kaldırılması (s.444), TBMM Hükümeti'nin Kuruluşu (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) (s.453), Hüseyin Cahit ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (s.467), Cumhuriyetin İlanı (s.481), Hüseyin Cahit'e Göre Mustafa Kemal Paşa ve Sistemdeki Yeri (s.488), Hilafetin İlgası (s.495) alt başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde, Hüseyin Cahit'in Anadolu Hareketi ve yeni devletin ilkeleri karşısındaki durumu, yeni dönemdeki ittihatçılığı, devlet, kanun ve özgürlükler üzerine değerlendirmeleri, Adem-i Merkeziyet ve vatandaşlık kavramı üzerine yaklaşımları ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Meclisin yapısı ve Meclis Hükümeti Sistemi ve I.TBMM ve 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, II TBMM ve Mustafa Kemal Paşa'nın Sistemdeki Yeri Hüseyin Cahit açısından değerlendirilmektedir.

"Hüseyin Cahit'e Göre II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Siyasi Tecrübe" adlı beşinci bölüm; Hükümdarlık ve Cumhuriyet (s.509), Cumhuriyet Devrinde Siyaset (s.516), II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Tecrübeleri Işığında Mebusluk (s.520), Seçim, Seçmen Mebus İlişkileri (s.528), Fırkalar (s.553), Muhafazakarlık-Teceddüdperverlik Tartışmaları Etrafında İhtilal, Din, İrtica (s.585) alt başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde Mebus-Fırka ve meslek ilişkisi, 1923 seçimleri, I. BMM'nin seçim kararını alması ve Hüseyin Cahit'in seçime yaklaşımı, İTC'nin ayakta kalma çabası, 1923 seçimlerine giren siyasi oluşumlar, seçimlerinin sonuçları, Bursa ara seçimi ve Hüseyin Cahit'in yaklaşımı, seçimler ve hileleri, fırkaların var oluş nedenleri ve yapıları, halkın fırkalara bakışı, Halk Fırkası (I. Grup) ve programı, muhalefetin doğuşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, din istismarına dayanan irtica, muhafazakarlık ve terakkiperverlik/hürriyetperverlik konuları Hüseyin Cahit açısından incelenmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç kısmında (s.599), araştırmaya konu olan Hüseyin Cahit ve döneminin düşünce hayatı tahlil edilmektedir. Çalışmanın sonunda Bibliyografya (629) ve Dizin (646) yer almaktadır.

Farklı bir kurgu ile hazırlanan çalışmayı bütün olarak değerlendirdiğimizde; Bu eserde, bir şahıs ve bu şahıs etrafında dönem ve devrin düşünce hayatı analiz edilmektedir. Bu çalışma ile tarih ilmine hem metot, hem de muhteva açısından katkı sağlanmıştır. Çünkü hem şahsın yaşam süreci ve hem de fikir dünyası bu eserde bir araya getirilmektedir.

Diğer çalışmalardan farkına bakıldığında: Hüseyin Cahit hakkında pek çok çalışmalar yapılmıştır. Bunların çoğunluğu başlangıçta edebiyat sahası ile ilgilenenler tarafından yapılmıştır. Ancak Onun, hem Servet-i Fünun Dergisi'ndeki düşünce hayatına dair yazılarından dolayı, hem de tarih, sosyoloji, psikoloji ve felsefe ile ilgili tercümeleri ile II. Meşrutiyet ve ölümüne kadar olan dönemde kaleme aldığı siyasi yazı ve hatıralarından dolayı, sosyoloji, tarih ve felsefe gibi farklı sahalardan da incelenmesini doğaldır. İşte bu çalışma ile Hüseyin Cahit'e daha önceki araştırmalardan farklı açıdan yaklaşılmaktadır. Hüseyin Cahit vasıtasıyla II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde milli egemenlik kavramı, siyasal kurumları ve anlayışları incelenmektedir. Dolayısıyla, bir şahsın düşünceleri ele alınırken, tespit edilen konu ve bu konu etrafındaki olaylar ve kavramların da üzerinde durulmaktadır. Ana unsur, bir şahıs olmasına rağmen bir biyografi çalışması değildir. Belirlenen temel konu üzerinde, zaman olay-muhteva ilişkisi çerçevesinde bir sonuca ulaşmayı hedefleyen bir çalışmadır. İki ayrı devir olan II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri ayrı ayrı kriterler çerçevesinde incelenmektedir. Dönemler kendi özelliklerine göre bir birinden ayrı ele alınmakta, temel konu mümkün mertebe kronoloji ve zaman bütünlüğü esasında işlenmektedir.

Kısaca Hüseyin Cahit'in Batı'ya yaklaşımını, ıslahat kavramını değerlendirmesini, devlete yüklediği mana ve devletten beklentisini,

Levent Şahverdi Arşivi

adem-i merkeziyet/merkeziyet tartışmalarındaki yerini, cumhuriyet dönemindeki siyasi duruşunu, yapılan inkılaplara bakışını ayrıntılı olarak değerlendiren bu çalışma, bazen siyasal tarih ile birlikte siyasal düşünce tarihi, ancak daha çok milli egemenlik, meclis, mebus, seçim, seçmen, siyaset, parti, kamuoyu, iktidar-muhalefet ilişkisi ve benzeri olgularını içine alan siyaset bilimi konularını birlikte veya ayrı, ayrı analiz etmesi nedeniyle Türk siyasal hayatına ilgi duyan tüm okuyucular ile özellikle Tarih, Sosyoloji ve Siyaset Bilimi ile uğraşan akademisyen, araştırmacı ve öğrencilerin ilgiyle karşılayacakları bir eser olacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ

Atatürk Araştırma Merkezi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 134. Maddesi ve 2876 sayılı Kanun gereğince Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı bir kuruluş olarak; Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve bu konularda yayımlar yapmak üzere kurulmuştur. Merkezimiz bu amacı gerçekleştirmek üzere Atatürk'ün eşsiz kişiliğini, ilke ve inkılâplarını, Atatürkçü düşünceyi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişim sürecini bütün yönleriyle aydınlatacak, değerlendirecek bilimsel araştırmalar yapmakta ve elde edilen sonuçları iç ve dış kamuoyuna sunmaktadır. Ayrıca Atatürk'e, Atatürkçülüğe ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ait kaynak ve belgeleri de yayımlamaktadır.

Yayın hayatına Kasım 1984 yılında başlayan **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** her 4 ayda bir **Mart, Temmuz** ve **Kasım** olmak üzere yılda üç sayı yayımlanır. Her yılın sonunda *Derginin Yıllık Dizini* ve on sayıda bir olmak üzere de *Genel Dizini* çıkarılır; uluslar arası endeks kurumlarına ve abonelere yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Derginin Yayın Amacı

* Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türkiye Cumhuriyeti Tarihini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ait kaynak ve belgeleri yayımlamak.

* Atatürk'ün Türk toplumuna kazandırdığı değerleri tarihî ve güncel gerçekler çerçevesinde bilimsel ölçülerde değerlendirmek.

* Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun millî politikaların oluşmasında ve yürütülmesinde millî hedeflerin tespitinde, seçiminde fikir birikimini sağlamak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ilgi duyan, bu konuda fikir üreten yurtiçi ve yurtdışındaki uzman ve bilim insanlarına ulaşmak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili olarak, uluslar arası düzeyde yapılan bilimsel çalışmaları izlemek, bunları ilgili bilim insanlarına, uzmanlara ve ilgili kamuoyuna duyurmaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Derginin Konusu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, yakın dönem tarih dergisidir. Burada yayımlanacak makaleler; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki geri kalmışlığının ve tarih sahnesinden ayrılışının nedenlerini/sonuçlarını, Mustafa Kemal Atatürk'ü hazırlayan tarihsel ve siyasal koşulları, Mütareke dönemini, emperyalist ülkelerin işgaline karşı Kuva-yı Milliye ve 19 Mayıs 1919 ile başlayan Millî Mücadele'yi, Anadolu'da toplanan kongreleri, yayınlanan genelgeleri, millî egemenlik, tam bağımsızlık ve düzenli ordu ilkeleriyle bağımsızlık savaşının evrelerini, parlamenter sisteme geçişi, siyasal ve ekonomik açıdan tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, Ulus-devlet olarak örgütlenişini ve bu devletin temel değerlerini, Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin anlamlarını ve Türk ulusuna kazandırdıklarını, demokrasi düşüncesinin gelişimi ve uygulamalarını, Misak-ı Millî dahilinde gerçekleştirilen dış politika anlayışını, gerek Millî Mücadele döneminde, gerekse daha sonraları ortaya çıkan sorunların günümüze yansımalarını, Atatürk'ün altı temel ilkesi ve onları tamamlayan bütünleyici ilkelerin anlamları ile güncel yorumlarını, yine bu ilkelerin bağımsız, özgür ve kişilikli Türk ulusunun oluşumundaki önemini yeniden tüm yönleriyle ortaya koyan, Atatürk'ü kişilik olarak her boyutuyla bilimsel açıdan inceleyen, Onun nasıl bir ülke, devlet, ulus ve dünya arzuladığını evrensel bağlamda değerlendiren, bugün ve gelecekte Türkiye'de cereyan edebilecek olumsuzlukları giderebilecek yorumlar, çözüm önerileri ve geleceğe yönelik yeni stratejiler belirleyen/geliştiren ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihini kuruluşundan bugüne bütün yönleriyle inceleyen özgün araştırmalar yazılar olmalıdır.

Derginin İçeriği/Muhtevası

* Alanında boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makale olmalıdır.

* Daha önce yazılmış yazı ve çalışmaları zengin bir kaynakçaya dayanarak değerlendiren, eleştiren ve bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan araştırma ve inceleme yazısı olmalıdır.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili konularda eser ve çalışmalarıyla tanınmış kişi ve gruplara proje kapsamında yaptırılacak araştırmalar.

Levent Şahverdi Arşivi

* Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili eser, yazı ve şahsiyetleri tanıtan yazılar olmalıdır.

Araştırma ve inceleme yazılarının, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanabilmesi için daha önce bir başka yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bir bilimsel kongrede sunulmuş bildiriler bu durumu belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere gönderilen makaleler; Yayın Kurulu'nca önce amaç-kapsam, sunuş tarzı ve yazım ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun bulunan çalışmalar yazar adları gizlenerek; sorunun ortaya konuluşu, araştırmanın varsayımları ve amacı, konu itibariyle akademik bir dergide yayımlanmaya uygunluk derecesi, ilgili literatürün değerlendirilmesi ve benzer araştırmalarla ilişkilendirilişi, bulguların varsayımları ve sonuçları destekleme düzeyi, anlatım açıklığı ve yazının kurgusu, çalışmanın özgünlük derecesi ve ilgili olduğu alana katkı yapma durumu bakımlarından incelenmek üzere alanında eser ve çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. İncelenmesi tamamlanan çalışmalar tekrar Yayın Kurulu'na getirilir ve burada oybirliği ile karar verilir. Hakem raporları gizlidir ve saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, makale üçüncü bir hakeme gönderilir.

Yazarlar, Yayın Kurulu ve hakemlerin eleştiri, öneri ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadıkları hususlar olduğunda bunları ayrı bir sayfada, gerekçeleri ile birlikte açıklama hakkına sahiptirler. Yayıma kabul edilen ve edilmeyen makalelerin yazarlarına bilgi verilir, ancak makale metni iade edilmez.

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanan yazıların telif hakkı Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığına devredilmiş sayılır.

Yayımlanan makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan makalelerin yazarlarına telif ücreti, hakemlere ise inceleme ücreti, yayım tarihinden itibaren 1 ay içerisinde ödenir. Ücret miktarı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Bağlı Kuruluşları Telif Hakkı, Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre tespit edilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yazım Dili

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin yazım dili Türkçe'dir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusca makalelere de yer verilebilir.

Yayımlanacak makalelerin Türkçe özetlerinin yanı sıra İngilizce özetleri de, yazarları tarafından tespit edilen anahtar kelimeler, birlikte verilir.

Yazım Kuralları

Makalenin Yapısı

Makalenin genel olarak aşağıda belirtilen düzene göre sunulmasına özen gösterilmelidir:

1- Başlık, (Koyu karakterde büyük harflerle)

2- Yazar adı ve Adresi, (Hepsi Lâtin / Türk harfleriyle olmak üzere yazar adları, soyadı büyük olmak üzere normal karakterde)

3- Özet (anahtar kelimeler eklenerek)

4- İngilizce başlık ve İngilizce özet (anahtar kelimeler eklenerek)

5- Makale, amaç, kapsam, çalışma yöntemlerini belirten bir Giriş bölümüyle başlamalı; veriler, gözlemler, görüşler, yorumlar, tartışmalar, gibi ara ve alt bölümlerle devam etmeli ve nihayet tartışma ve sonuç bölümüyle son bulmalıdır.

5- Katkı belirtme (gerekiyor ise)

6- Kaynaklar dizini ile son bulmalıdır.

Başlık

Konuyu en iyi şekilde belirtmeli, 15 kelimeyi geçmemeli, tamamı büyük harflerle ve koyu (bold) olarak yazılmalıdır.

Özet

100 kelimeden az, 250 kelimeden fazla olmayacak şekilde ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek düzeyde yazılmış, Makalenin tümünü en kısa, öz biçimde (özellikle çalışmanın amacını ve sonucunu) yansıtacak nitelikte olmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil, çizelgelere değinilmemelidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Özetin altında bir satır boşluk bırakılarak 5 (beş) anahtar kelime verilmelidir.

Ana Metin

Makale, A4 boyutunda kâğıtların üzerine bilgisayarda 1.5 satır aralıkla ve 12 punto (Times New Roman veya benzeri bir yazı karakteri ile) MS word programında yazılmalıdır. Yazılar en az beşbin, en çok yirmibin civarında kelimeden oluşmalıdır.

Bölüm Başlıkları

Makalenin yapısını belirlemek ve ana metinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere yazıda ana, ara, ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıklara numara veya harf verilmemelidir.

Ana Başlıklar: Bunlar sıra ile özet, ana metnin bölümleri, teşekkür (varsa), kaynakça, ekler (varsa)'den oluşmalıdır. Ana başlıklar büyük harflerle yazılmalıdır.

Ara ve Alt Başlıklar Yalnız birinci harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle koyu (bold) yazılmalıdır.

Şekiller ve Çizelgeler

Şekiller, küçültmede ve basımda sorun yaratmamak için siyah mürekkep ile, düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydınger veya beyaz kâğıda çizilmelidir. Her şekil ayrı bir sayfada olmalıdır. Şekiller birden başlayarak ayrıca numaralandırılmalı ve her şeklin altına başlığıyla birlikte Türkçe, olarak yazılmalıdır.

Çizelgeler de şekiller gibi, birden başlayarak ayrıca numaralandırılmalı ve her çizelgenin üstüne başlığıyla birlikte Türkçe olarak yazılmalıdır. Şekil ve çizelgelerin başlıkları kısa ve öz olarak seçilmeli ve her kelimenin ilk harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Gerekli durumlarda açıklayıcı dipnotlara veya kısaltmalara şekil ve çizelgelerin hemen altında yer verilmelidir.

Resimler

Parlak, sert (yüksek kontrastlı) fotoğraf kâğıdına basılmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. Renkli resim baskısı da yapılabilir. Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı aşmamalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynak Gösterme

Metin içinde kaynak vermede aşağıdaki örneklere uyulmalıdır;

a- Metin içinde tek yazarlı kaynaklara değinme yapılırken, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, önce soyadı, sonra parantez içinde yayım tarihi verilmelidir.

...(Eroğlu, 2007 : 50)

...Bazı araştırıcılar (Feyzioğlu, 1985, Gönlübol ,1987, Şimşir, 2001)

b- Dip not şeklinde kaynak gösterilirken önce yazarın adı, soyadı, sonra yararlanılan kitabın adı (koyu olacak şekilde-makale ise tırnak içinde ve italik), yayınevi, yayım yeri, tarihi ve sayfa numarası verilmelidir.

Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Hayatı ve Eseri),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002. s. 30.

c- Çok yazarlı yayınlara metin içinde değinilirken, aşağıdaki gibi ilk yazar adı belirtilmeli, diğerleri için vd. harfleri kullanılmalıdır. Ancak kaynaklar dizininde bütün yazarların isimleri yer almalıdır.

...Özkaya'dan vd. (1999)

d- Kişisel görüşmelere metin içinde -soyadı ve tarih belirtilerek-değinilmeli, ayrıca Kaynaklar Dizini'nde belirtilmelidir.

Kaynaklar Dizini

Kaynaklar dizini yazar soyadlarına göre alfabetik sıraya dizilmelidir.

a- Süreli yayınlar için:

Yazar adı, makalenin başlığı, süreli yayının adı (kısaltılmamış), cilt no (sayı no), tarih-yer, sayfa no.

b- Bildiriler için:

Yazar adı, bildirinin başlığı, sempozyumun veya kongrenin adı, editörler, basımevi, cilt no, düzenlendiği yerin adı, tarih, sayfa no.

c-Kitaplar için:

Yazar adı, kitabın adı, (ilk harfleri büyük), yayınevi, tarih-yer, sayfa sayısı.

Levent Şahverdi Arşivi

d-Rapor ve tezler için:

Yazar adı, raporun veya tezin başlığı, kuruluş veya üniversitenin adı, tarih, sayfa sayısı, yayımlanıp - yayımlanmadığı.

Yazıların Gönderilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere - yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak- hazırlanmış yazılar, 3 (üç) nüsha olmak üzere CD-ROM ile birlikte aşağıdaki adrese gönderilir. Metinlerin 2 (iki) nüshasında yazar (lar) ın adı bulunmamalıdır. Yazarlar Yayın Kurulu'nca, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapılabileceğini kabul etmiş sayılırlar.

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Cad. No: 19 06520 Balgat / ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: bilgi@atam.gov.tr. • Web:http://www.atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER
EDITORIAL PRINCIPLES

The Atatürk Research Center is a governmental organization founded as a dependent body of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History with the aim of studying and publishing Atatürk's thoughts, principles and reforms in accordance with the Law numbered 2876 and 134th Article of the Turkish Constitution. To follow up, study and evaluate publications at home and abroad related to the Center's aims and functions and submitted its findings for the domestic and foreign public opinion. In addition, to publish sources and documents regarding the Republic of Turkey, Atatürk and his Ideas. ***The Journal of Atatürk Research Center,*** *commenced its publishing life on November 1984, is published three times a year as forthly months (March, July and November). At the end of every year, the annual index of the journal and also in every ten issue, general index is published. It is dispatched to the international index societies and the subscribers within the one month from the publishing date.*

The Publishing Objectives of the Journal

** To publish the sources and documents regarding Republic of Turkey, Atatürk and His Ideas,*

** To research and submit for the Atatürk's ideas, principles and reforms in scientific way.*

** To evaluate the values which were gained by Atatürk for Turkish society within the context of historical and current facts.*

** To provide for gathering the ideas for the selecting, determining the national objectives and formulate the national policies and carrying out them in line with the Atatürk's thoughts, principles and reforms.*

** To collaborate with researchers, writers working in research centers and similar areas in a variety of fields at home and abroad.*

** To follow up and submit the scholarly international works for the public opinion and authorities concerned.*

The Objectives of the Journal

The Journal of Atatürk Research Center is a historical journal for the modern times. The subjects of the Journal shall be as follows: the reasons

Levent Şahverdi Arşivi

of the collapsing and declining of the Ottoman State in its recent years, the historical and political conditions for the being of Mustafa Kemal, the National Forces against the occupation of the imperialistic powers, the National Struggle which began with the 19 May 1919, the Congresses in Anatolia, the declarations, national sovereignty, full independence, and winning the Salvation War with the principles of order army, transmitting into the parliamentary system, foundation of the Independent Turkish Republic within the political and economic aspects, the meaningful of the Atatürk's reforms, the profits of Turkish nation by Atatürk, attempts for the multi-party systems, the concept of foreign policy within the National Pact, the reflections of the problems during the National Struggle and aftermath for todays, the six basic principles of Atatürk and the supplementary principles for them and their meanings and their current comments, the examining in every dimensions of Atatürk in scholarly, the universal evaluation of His ideas which were to project how country, state, nation and world, the strategical proposals for the solutions of the negative situations which shall be in Turkey today or in future.

The Contents of the Journal

** It shall be as follows:*

** The original article which depends on the scientific researches,*

** The researching and examining writings which evaluated, reviewed the former works depending on the rich bibliography and exposed the new and reasonable ideas.*

**The research which fulfilled within the project by the prominent person (s) with the works regarding the Atatürk and the history of modern Turkey.*

**The writings about the biographics, works regarding the National Struggle and Modern Turkey.*

The works which shall not be published or accepted to publish in another publishing institutions, shall be publish in the Journal of Atatürk Research Center. As if the papers are submitted in another congress, shall be accepted with the condition of declaring it's submission.

Levent Şahverdi Arşivi

The Evaluation of the Articles

The artıcles submitted for consideration of the Journal of Atatürk Research Center, are subject to peer review. The editorial board takes into consideration whether submitted article follows the rules of scientific writing. The selected works are decided in following meeting by a unanimous vote examining their contribution, originality degrees, exposition, supporting the thesis, depending on the other sources, the subjects and objectives.

The indecision works are sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas. Their reports are hide and secret. In case, one of the reports is negative, the other one is positive, the article is then sent to another referee.

The writers should be considered the opinions, corrections and critics of the referees and the editorial board. They have also right to define their rejections and justifications in another page. In case the article shall be accepted for the publication, the writers shall be informed but the paper shall not be re-delivered.

The copyright of the article that published in the Journal of Atatürk Research Center shall be turned over the Presidency of the Atatürk Researc Center.

Statements of facts or opinions appearing in the Journal are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors of publisher. The writings and photos shall be quoted by showing its source.

The copyright and examining fees of the articles to the writers and referees shall be paid in 3 months after it's publishing. The amount of fees shall be made according to the Regulation of Copyright, Publication and Sells of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History and its dependent bodies.

The Writing Laguage

The writing language of the Journal is Turkish. However, in every issue, it can be give place for the articles in English, French and German languages within the proportion of 1/3 of the journal. It is also given the Turkish and English abstract and key words determined by the writers.

Levent Şahverdi Arşivi

The Rules of Writing – The Structure of the Article

It shall be submitted to the Journal according to the rules as follows:

1. Title of the Article

2. Writer(s) name(s), address(es) (all of them shall be Latin words/Turkish words, the names and surnames are CAPİTAL LETTER and bold, the addresses are in normal character.

3. Abstract and key words (in Turkish)

4. It shall be begin with the introductory part defining the objective, content, methods in use then, followed the main part with the datas, observations, opinions, comments, discussions, lastly ended with the arguments and conclusion parts.

5. Showing the contribution (if necessary)

6. Bibliographical index

7. The Heading in English version and abstract in English (with keywords in english)

Title

It should be expressed the subject, not more than 15 words, with capital letters and bold.

Abstract

It should not be more than 250 words and less than 100 words. Shortly define the article (objective and conclusion). The heading of abstract and the text part shall be in italic character. It shall not be composed the bibliographical informations, tables. It should be given 1 line space after the abstract then write the keyword 5 words.

Main Text

The article shall be in A4 format (29;7x21 cm.), with the 1,5 line space and in 10 punto (Times New Roman or similar format) in MS-Word program. In the edges of paper, 3 cm. spaces, and pages are numbered. Not more than 20.000 and not less than 5.000 words are used.

Levent Şahverdi Arşivi

The Headings of the Parts

To determine the structure of article and to provide the giving information in main text regularly, it shall be use the sub-headings without the numbered.

Main Headings: *These are in turn in order abstract, the parts of the main text, thanks (if there is), bibliography, enclosures (if there is). The main headings shall be capital letter.*

Break Headings: *Just for the first letter is capital, in bold.*

Sub-Headings: *Just for the first letter is capital, in bold with doublecolon then continued in the same line.*

Diagrams and Charts

Diagrams

Not to cause the question in degrade and publish, with black printing and enough thick and in white paper. Every diagram should be in separate paper. Every pages should be numbered. And also the headings of the diagrams should be written in Turkish and English together at the end of the diagrams.

Charts

They are also numbered and also the headings of the charts should be written in Turkish and English together at the beginning of the charts.

The headings should be short and main and every first word in capital letter, the others in lower case. The footnotes and abbreviations should be under the diagrams and charts.

Pictures

Printed in shined, hart (high contrast) photocraphic paper, they shall be in colour, total amount of the charts, diagrams, pictures are not more than 10 pages.

The Notes Method in the Text

The notes in the text should be as follows:

a. Using the source with one writer, firstly surname, publish date and page number as follows:

Levent Şahverdi Arşivi

...(Eroğlu 2007 : 50)

...Some Researchers (Feyzioğlu 1985, Gönlübol 1987, Şimşir 2001)

b. Using the footnotes, surname, title of book (bold, if it is article, it should be in quotation marks) publishing house, publishing place, date and page numbers.

Abdurrahman Çaycı, ***Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Hayatı ve Eseri),*** *Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002. S. 30.*

c.More than one writers, as follows, first writer name and et.al. but, in Bibliographical index, all the names of writers should be written.

...Özkaya'dan vd. (1999)

d. When using the source in source, the quoted source with the other source shall be defined as follows:

e. Interviews with surname, date and also in bibliographical index.

Bibliographical Index

It shall be begin with the surnames of the writers and alphabetical order.

a. For the periodicals:

Writers name (s), date, the title of article, periodical name (not abbrv.) volume no (issue no) page no.

b. For the papers:

Writers name (s), date, the title of paper, Congress or symposium name, editors, publishing house, volume no, organization place, page no.

c. For the books:

Writers name (s), date, the title of book (for the first letter is capital), publishing house, printed city, page no.

d. For the reports and theses :

Writers name (s), date, the title of report or thesis the name of institution or university, archieve no, page no, whether it is printed or not.

Levent Şahverdi Arşivi

Dispatching the Writings

For the consideration of the Journal of the Atatürk Reseach Center - the prepared works according to the above rules- it shall be send to the following address within the floppydisc or CD and 3 layouts. The last correction copy of the accepted for the publishing in the Journal shall be send in one month to the following address. The Editorial Board shall be made any corrections but not in main essence of the text.

CORRESPONDENCE ADDRESS

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Cad. No: 19 06520 Balgat / ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: bilgi@atam.gov.tr. • Web:http://www.atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi